ΠΩΓΩΝΗΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ 14

ΚΩΝ ΧΡ. ΚΩΣΤΟΥΛΑΣ

Το δικό μου "Κανίσκι"

ΕΠΙΛΟΓΕΣ ΑΠΟ ΚΕΙΜΕΝΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΕΝΑ ΚΑΙ ΜΗ ΓΙΑ ΤΟ ΠΩΓΩΝΙ

(ΣΕΙΡΑ Α)

ΑΝΑΤΥΠΟ

ΜΕ ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ. ΔΡΥΪΝΟΥΠΟΛΕΩΣ, ΔΡΥΟΠΙΔΟΣ ΚΑΙ ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΟΥ

Ιωάννινα 2003

ΙΙ-5
384

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
026000264689

Αρ. Εισαγ 61C/2003

ΠΩΓΩΝΗΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ 14

ΚΩΝ ΧΡ. ΚΩΣΤΟΥΛΑΣ

ΣΠΟΥΔΑΣΤΗΡΙΟ
ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΝΕΟΤΕΡΩΝ ΧΡΟΝΩΝ
Ηπειρος

Το δικό μου "Κανίσκι"

Επιλογές από κείμενα δημοσιευμένα και μη για το ΠΩΓΩΝΙ

(ΣΕΙΡΑ Α΄)

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΧΡΟΝΩΝ
ΔΩΡΕΑ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2003

© ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΧΡ. ΚΩΣΤΟΥΛΑΣ
Οπλαρχηγού Πουτέτση 16
45 332 - ΙΩΑΝΝΙΝΑ
Τηλ. 26510 70485

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Με τον τίτλο, "Το δικό μου Κανίσκι", προσθέτω ένα ακόμη βιβλίο, στη σειρά της "ΠΩΓΩΝΗΣΙΑΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ". Μέσα σε αυτή την έκδοση, "περιτύλιξα" την προσφορά των ένθετων 16σέλιδων φυλλαδίων, τα οποία κατά καιρους έχουν εκδοθεί από τις εφημερίδες, "Η ΝΕΑ ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΠΩΓΩΝΙΟΥ" και "Η ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΠΩΓΩΝΙΟΥ". Αυτή την προσφορά, αυτό το "δικό μου κανίσκι", στους αναγνώστες και φίλους, παρουσιάζω τώρα σε μιά συνολική έκδοση, και την προσθέτω στη σειρά της "ΠΩΓΩΝΗΣΙΑΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ".

Όπως είναι γνωστό, στην Πωγωνήσια παράδοση, το "κανίσκι" ήταν μιά προσφορά, φιλική και συγγενική, μιά προσφορά συμπαράστασης και αγάπης, αλλά και συμμετοχής, σε ευτυχή αλλά και σε δυσάρεστα γεγονότα μιάς οικογένειας. Η προσφορά αυτη, ήταν τριπλή. Περιλάμβανε, ένα ζυμωτό ψωμί από καθάριο αλεύρι, που έδινε η παλιά ποικιλία σταριού "κουτρουλιά", την οποία, σχεδόν κάθε οικογένεια καλλιεργούσε σε μικρή έκταση, λόγω της μικρής απόδοσης. Την έλεγαν και "ασπροκουτρουλιά", γιατί έδινε πιό λευκό αλεύρι και επίσης λευκότερο ψωμί απ΄ ό,τι οι άλλες ποικιλίες τις οποίες καλλιεργούσαν. Το αλεύρι από την "κουτρουλιά" το χρησιμοποιούσαν για την παρασκευή πρόσφορων για την εκκλησία, για άρτους σε αρτοκλασίες και τελετές, για καθάριο ψωμί, για καλές πίττες και "αρραβωνομπούρεκα", και γιά το ψωμί που πρόσφεραν στα κανίσκια. Στο κανίσκι μαζί με το ψωμί, πρόσφεραν μιά τσότρα κρασί και μιά πίττα επίσης φτιαγμένη από καθαρό αλεύρι. Συνήθως το κανίσκι προσφέρονταν σε αρραβώνες, γάμους, γεννήσεις θεμελιώσεις σπιτιών, άνοιγμα νέων νοικοκυριών, αλλά και σε πένθη και παρηγοριές. Ήταν δείγμα συμμετοχής στη χαρά και στη λύπη, των συγγενών και φίλων, που "ραδίζαν" από το σπίτι στο οποίο γινόταν η προσφορά. Το κανίσκι προσφέρονταν σε υφαντό παραδοσιακό σακκούλι (ψωμί και κρασί) και η πίττα στο ταψί. Πιο "επίσημα" όμως προσφέρονταν τυλιγμένα και δεμένα μέσα σε "φτά". Ο φτάς ήταν ένα ύφασμα, σαν μεγάλο τετράγωνο μανδήλι διαστάσεων ενός μέτρου, το οποίο είχε επάνω κεντημένες ή σταμποτές, κάποιες παραστάσεις. Ήταν λίγοι οι φτάδες στο χωριό, γιαυτό και τους δανείζονταν όσες οικογένειες δεν είχαν ("δώσε μου λίγο το φτά σου, έχω να πάω κανίσκι"). Το κανίσκι λεγόταν και "μπογγανίνι" ή "μπογανίνι". Τις μαρτυρίες αυτές βρίκαμε στις ενθυμήσεις του Μάνθου Μάρη από Μερόπη, και μου τις επιβεβαίωσε η μάνα μου Αναστασία το γένος Μούστου από το Δολό, στα μολογήματά της. Σε μιά παλιά απογραφή του εμπορεύματος του καταστήματος του Δ. Ι. Γκουτσουμπίνα, στη Μέβδεζα (σημερινό Παλαιόπυργο) Πωγωνίου, η οποία φέρει τον τίτλο "Αντίγραφο του εμπορικού πράγματος Δ. Ι. Γκουτσουμπίνα", και η οποία συντάχθηκε το 1894, ανάμεσα στα 400 περίπου είδη που απογράφονται, υπάρχει και η εγγραφή, " 9 φτάδες". Τούτο σημαίνει ότι οι φτάδες ή-

ταν ένα εμπορεύσιμο "εισαγόμενο" είδος, σε χρήση μέχρι τουλάχιστον το 1894.

Με αυτές τις πληροφορίες από την Πωγωνήσια παράδοση, "στανίκωσα" αυτό το "δικό μου κανίσκι", προσφορά σε μιά έκδοση, τα ένθετα 16-σέλιδα με τις ενότητες, αλλά και κάποια άλλα δημοσιευμένα κείμενα.Η έκδοση αυτή προσφέρεται σε όσους ενδιαφέρονται να γνωρίσουν και να μελετήσουν το Πωγώνι, επειδή θα είναι δύσκολο να αναζητήσουν και να βρουν τα ένθετα 16σέλιδα που κυκλοφόρησαν με τις εφημερίδες.

Αν και τα δεκαεξασέλιδα αυτά, εμφανίζονται ότι αποτελούν αυτοτελείς εκδόσεις, με έναν συνοπτικό πρόλογο, εν τούτοις, φέρουν μιά συνεχή αρίθμηση σελίδων, ως να αποτελουν ενιαία έκδοση. Ήταν στις προθέσεις μας μιά τέτοια σκέψη, για την ομαδοποίηση των ένθετων φυλλαδίων. Με το ανά χείρας βιβλίο, που εντάσσεται στην σειρά "ΠΩΓΩΝΗΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ", υλοποιούμε αυτόν τον στόχο, για ομαδοποιημένη έκδοση, και ελπίζουμε πως θα μπορέσουμε να συνεχίσουμε να προσφέρουμε και άλλα "κανίσκια" με νεώτερη σειρά, για μιά νέα τέτοια παρουσίαση. Το περιεχόμενο θα είναι ανάλογο, με δημοσιευμένα και μη κείμενα, μικρές μελέτες και αρχειακό υλικό. Θα είναι κατά κάποιον τρόπο μιά "μικρή σειρά", μέσα στην Μεγάλη Σειρά της "ΠΩΓΩΝΗΣΙΑΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ". Πιστεύουμε, ότι και με αυτή την καταγραφή πλουτίζεται η βιβλιογραφία του Πωγωνίου.

Οι ενότητες που παρουσιάζονται, συνοπτικά είναι:

* "Χριστουγεννιάτικο αφιέρωμα", με επιλογές από Χριστουγεννιάτικα κείμενα με Πωγωνησιο ενδιαφέρον.

* "Η ομηρεία Πωγωνησίων το 1940", μιά καταγραφη των γεγονότων της ομηρείας Πωγωνησίων το 1940, όπως την αφγήθηκε η Ευδοξία Κουτσολιόντου από τις Ποντικατες.

* "Ο Αρχαιολογικός χώρος Άνω κοιλάδας Γορμού Πωγωνίου", με πληροφορίες για το χρονικό των ανασκαφών που διενεργεί ο αρχαιολόγος Ηλίας Ανδρέου από το 1979 στη περιοχή αυτή του Πωγωνίου.

* Στην ενοτητα "Παλιά κείμενα", περιλαμβάνονται τρία κείμενα του ιδίου σχεδόν περιεχομένου αλλά εκδοσεως 1821, 1871 και 1911. Τα κείμενα αυτά αναφέρονται στο Χρονικό της περιοχης Δερόπολης που καλύπτει και τμήμα του Πωγωνίου.

* Ένα κείμενο συγχρονο με σκέψεις για την ανάπτυξη του Πωγωνίου, μετά τις καταστροφικές πυρκαγιές στο Κάτω Πωγώνι τον Αύγουστο του έτους 2000.

* "Κείμενα Νοσταλγίας", μιά επιλογή από κείμενα δημοσιευμένα στη "ΝΕΑ ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΠΩΓΩΝΙΟΥ" την περίοδο 1988-1990, με άρωμα Πωγωνήσιας Νοσταλγίας και Παράδοσης.

Φεβρουάριος 2003

Ο εκδότης
Κων. Χρ. Κωστούλας

ΕΚΔΟΣΕΙΣ "ΠΩΓΩΝΗΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ".

1. Κων. Χρ. Κωστούλα "Ο κάμπος του Ξηροβάλτου - το μεγάλο ντερβένι του Πωγωνίου" -1994. Μιά συνθετη εργασία για το πέρασμα του Ξηροβάλτου.

2. Κων. Χρ. Κωστούλα. "Γνωριμία με την Πωγωνιανή" - 1994. Ένας μικρός οδηγός με ιστορικά και άλλα στοιχεία για την Πωγωνιανή

3. "Πογωνιακά" - Ι. Λαμπρίδη - ανατύπωση - 1994.

4. "Πωγωνιακά Χρονικά" - τόμος 1 - επιμέλεια συλλογικής εργασίας- 1995..

5. "Φωτογραφικό Λεύκωμα Πωγωνίου" - σειρά 1 - 1996.

6. Κων. Χρ. Κωστούλα "Η μάνα μολογάει κι εγώ γράφω" - 1996. Μιά καταγραφή αφηγήσεων με τοπικές ιστορίες, έθιμα, ηθογραφικά, κοινωνική και αγροτική ζωή, δοξασίες και άλλα, μιάς εποχής στο Δολό.

7. "Πωγωνιακά Χρονικά" - τόμος 2 - επιμέλεια συλλογικής εργασίας- 1996.

8. "Φωτογραφικό Λεύκωμα Πωγωνίου" - σειρά 2 - Εκατό χρόια Πωγωνιανής - 1998.

9. Κων. Χρ. Κωστούλα. "Ένα παιδί του 40 θυμάται" - 1998. "Ένα παιδικό ρεπορτάζ ενθυμήσεων από τον πόλεμο του 40".

10. Κων. Χρ. Κωστούλα, "Οι ειδησεογράφοι του Γένους" - 1999. Μιά καταγραφή ενθυμήσεων σε εκκλησιαστικά βιβλία του Φαραγγίου.

11. "Το μικρό Χρονικό του Σχολείου Ρομπατών (Μερόπης) Πωγωνίου"- 1999. Μιά καταγραφή πληροφοριών για την εκπαίδευση των παιδιών των Ρομπατών.

12. Αχ. Βοζιάρη, "Ένα άλλο παιδί του 40 θυμάται από την Ιταλοκρατούμενη πλευρά". Μιά καταγραφή γεγονότων από την ομηρεία των Πωγωνησίων.

13. "Πωγωνιακά Χρονικά" - τόμος 3 - επιμέλεια συλλογικής εργασίας - 2001.

14. "Πωγωνήσια σταχομαζώματα" - σειρά Α. Επιλογές από δημοσιευμένα και μη κείμενα, Επιμέλεια Κων. Χρ. Κωστούλα

ΑΛΛΑ ΕΡΓΑ ΚΑΙ ΑΝΑΤΥΠΑ ΤΟΥ ΚΩΝ. ΧΡ. ΚΩΣΤΟΥΛΑ

1. "Ανακυκλώσεις Επικοινωνίας " Διηγήματα, 1979
2. "Γυμνάσιο Πωγωνιανής" - "Τα παιδιά της φυγής " - 28η Οκτωβρίου 1940. Ανάτυπο 1992.
3. Τριάντα σχόλια "Της εποχής " - από το περιοδικό "ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ " - 1996.
4. "Τιμές προϊόντων στην επαρχία Πωγωνίου (1863-1913) " .- ανάτυπο-1999.
5. "Λίγα λουλούδια " - διήγημα - ανάτυπο - 1998.
6. "΄Εγγραφα από το χρονικό της ιδρύσεως του Γυμνασίου Πωγωνιανής". Ανάτυπο - 2001
7. "Το Γυμνάσιο Πωγωνιανής - η πρώτη περίοδος από της ιδρύσεως μέχρι το 1947". - ανάτυπο - 2002
8.. "΄Ενα εμπορικό στο Πωγώνι του 1895". Ανάτυπο 2002
9. "Τέσσερεις Πωγωνήσιοι εργολάβοι και τα Δημόσια έργα στην ΄Ηπειρο την τελευταία περίοδο της Τουρκοκρατίας". 2002. ΄Εκδοση του Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδας - Τμήμα Ηπείρου.
10. "Πως ένας πολιτης χάνει τα πολιτικά του δικαιώματα τον καιρό της Δημοκρατία". 2002.

ΒΙΒΛΙΑ ΥΠΟ ΕΚΔΟΣΗ

1. Κων. Χρ. Κωστούλα. "Οι ραφτάδες των Ρομπατών Πωγωνίου και τα "ράφτικα" μιά επαγγελματική γλώσσα".
2. Κων Χρ Κωστούλα. "Ενθυμήσεις του Μάνθου Μάρη από Ρομπάτες".

Η ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΠΩΓΩΝΙΟΥ

ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΙΑΤΙΚΟ ΑΦΙΕΡΩΜΑ

Χριστούγεννα στο Πωγώνι

Όπως και να το κάνουμε, μικροί και μεγάλοι, παιδιά και γερόντια αποθέτουμε στη μνήμη μας τα ψήγματα από τις Χριστουγεννιάτικες αναμνήσεις. Οι μικροί τα χθεσινά, τα περυσινά Χριστούγεννα. Οι μεγαλύτεροι με δυνατότητες μεγαλύτερης επιλογής. Δύσκολα ή εύκολα, λυπητερά ή χαρούμενα τα Χριστούγεννα που είναι και σπιτίσια γιορτή, κάθε χρόνο είναι και μια ευκαιρία αναδρομής. Με την ειρήνη στο επίκεντρο, με την προσιτή αφθονία στο τραπεζι, με την προσδοκία του νέου χρόνου, του καλύτερου, δένει την ζωή και μαζί με τον Χριστό ξαναγεννιέται η ελπίδα. «Και επί γης ειρήνη» μια αιώνια ευχή, άφθαρτη και πάντα επίκαιρη. Ποιός δεν έχει αποθέσει σ' αυτό το μήνυμα την ελπίδα για το αύριο. Ποιός δεν έχει καταγράψει στη μνήμη του αυτά τα Χριστουγεννιάτικα μηνύματα. Περιμένοντας το καλύτερο. Έτσι κι αυτό το αφιερωμα δεν μπορούσε παρά να έχει αναμνήσεις από κάποια Χριστούγεννα στα οποία καταγράφονται μαζί με την παράδοση, ιστορία και εικόνες από το Πωγώνι και την ζωή των Πωγωνησίων. Το προσφέρουμε στους αναγνώστες μας σε μορφή μικρού σχήματος για να αποτελέσουν μαζί με άλλα αφιερώματα που θα ακολουθήσουν ένα σώμα βιβλίου για τον εμπλουτισμό της «Πωγωνήσιας βιβλιοθήκης». Για το επόμενο αφιέρωμα συγκεντρώνεται υλικό για τους Πωγωνήσιους στην Πόλη και στην Αίγυπτο και για την ομηρεία του 1940. Παρακαλούνται όσοι έχουν υλικό, φωτογραφίες ή κείμενα και επιθυμούν να συμπεριληφθούν στα αφιερώματα να τα στείλουν.

Ο εκδότης
Κων. Χρ. Κωστούλας

ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΙΑΤΙΚΟ ΑΦΗΓΗΜΑ

Θανάση Δουρδούφη

Για τα Χριστουγεννιάτικα έθιμα των χωριών μας γράφτηκαν πολλά. Πως ρίχναμε αλάτι στη φωτιά για να μην κατέβουνε και μας μολύνουνε οι Καλικαντζαραίοι.

Πως κρατούσαμε στην άκρη μια κουφάλα για να ψήσουμε τις λαλαγκίτες που τις θεμώνιαζε σε ένα ταψί η Μάνα μας κι εμείς κρυφά τις κλέβαμε. Πως μας φέρνανε οι θειάκες μας τις κολιαντίνες. Και πως και πως που εμείς τα παιδιά, (για τήραξε που είμουνα κι εγώ κάποτε παιδί!!). Κι εμείς τα παιδιά, με τη φαντασία μας τα τυπώναμε στο μυαλό μας μεγαλωμένα.

Εγώ, θα μπορέσω άραγες να γράψω κάτι το αλλοιώτικο; Θα δούμε.

Ξέχωρα εγώ θυμούμαι που μια χρονιά ο Δεσπότης πούχε έδρα το χωριό μου, έδωσε εντολή στους παπάδες να το πούνε στην Εκκλησια πως η λειτουργία για τη γέννηση του Χριστού, αντίς για τα μεσάνυχτα, θα γινότανε την άλλη μέρα το πρωί.

— Γιατί τόκανες αυτό Σεβασμιώτατε τούπανε οι Επίτροποι της Εκκλησίας μας που πήγανε στο σπίτι του και τον είδανε.

— Γιατί είμαι αδιάθετος. Αλλά και γιατί κανένα ιερό κείμενο δεν αναφέρει την ώρα της γεννήσεως, τους είπε.

— Και οι παραδόσεις μας; Δεν λογαριάζονται οι παραδόσεις μας; (κούτσα κούτσα μας έλεγε η Μάνα μας, ξεκίνησε ο Άγγελος Κυρίου από τα Ροσόλημα και στις δώδεκα το βράδυ θα φθάσει στο καμπαναριό της Εκκλησίας και θα χτυπήσει τις καμπάνες).

Και πείσμα το πείσμα στο τέλος γίνηκε και των δυονών. Κι ο Δεσπότης δεν άφησε τον ύπνο του και η λειτουργία γίνηκε τα μεσάνυχτα μοναχά με τους Παπάδες.

Άλλο περιστατικό που θυμούμαι είναι τούτο.

Ο παπούς μου τόχε πάρει συνήθεια να κοιμάται με τις κότες την παραμονή ώστε να μισοχόρτενε τον ύπνο και με το ντάγκ που θα κάνανε οι καμπάνες να ξεκινούσε για την Εκκλησία.

Κι εμείς νωρίς κοιμόμασταν αλλά έτυχε εκείνη τη χρονιά, αντάμα με τη Θεοτόκο, να γεννάει και η γίδα μας και χασομερήσαμε.

Οπότε, μπαίνοντας στο σπίτι με λίγο θόρυβο, νάτος στη σκάλα ο παπούς μου με τη νυχτικιά του και το κηροπήγιο.

— Γιατί μου το κάνατε αυτό μας λέει, να χτυπήσουν οι καμπάνες και να μη με ξυπνήσετε;

— Μας δεν εχτύπησαν ακόμα οι καμπάνες πατέρα του λέει η Μάνα μου.

— Αλού αλού αυτά και δεν με γελάτε. Εσείς επήγατε στην εκκλησιά σαν καλοί χριστιανοί και γυρίζετε.

— Δεν πήγαμε στην Εκκλησιά παπού, του λέμε τα παιδιά. Και για να πιστέψεις έλα να δεις τα καινούργια μας τα παπούτσια που είναι αφόρετα. Και με τα παπούτσια ο παπούς ησύχασε.

Τα μεσάνυχτα, νάτες οι καμπάνες κι ο παπούς μου απ' τους πρώτους στην Εκκλησία. Ολοι μας πήγαμε κείνο το βράδυ στην Εκκλησιά και μονάχα η μάνα μας έκατσε στο σπίτι

για να τοιμάσει το φαί και να μας περιμένει που θα γυρίζαμε. Στην Εκκλησιά θυμούμαι τον Παπαγιάννη Μπαδήμα που γέροντας πια, βγήκε μπροστά απ' τη Μεσαία Πύλη και είπε το «πάτερ ημών» και το «πιστεύω». Και γυρίζοντας είπε στον Γιώργη Μπάκαλο που πήγε να τον κρατήσει. «Τα ζοζούνιξα Γιώργη». Και θυμούμαι και τον Γιώτη Γκαμπράνη τον καντηλανάφτη, ξεμέθυστον, που αναβόσβηνε τους πολυελαίους με τη βέργα του. Και λίγο αυτοί οι δύο, λίγο τα αναμένα κεριά στα μανουάλια που ζεσταίνανε την Εκκλησία, λίγο ο πολύς ο κόσμος και το θυμιατό που μοσχομύριζε, κι από πάνω κι ο Παπαδημήτρης που καθότανε στο ιερό και κρατούσε την κοιλιά του και όπως μας είπε ο Μιλτιάδης Μούτσιος που μπαινόβγαινε στο ιερό, έκανε πως γεννάει, όλα αυτά με βοηθήσανε να διώξω από μέσα μου το φωλιασμένο φόβο για τους παπάδες, τους Αγίους και τους πεθαμένους και να νιώσω αγάπη κι εμπιστοσύνη για όλα και για όλους γύρω μου.

Στο γυρισμό, όλοι οι άντρες του χωριού χαιρετιώτανε ανάμεσά τους και ο πατέρας μου που τόχε πάρει το χούι από τη Ρωσσία, τους χαιρετούσε και με τα δυό του χέρια και χοροπήδαγε.

Στο σπίτι ο παπούς μου πήγε να αλλάξει στο δωμάτιό του και ξανακατέβηκε. Ο πατέρας μου με τη μάνα μου φιληθήκανε πίσω απο την πόρτα, κι εμείς τα παιδιά, στρογγυλοκάτσαμε κοντά στο τζάκι και μυριζόμασταν το φαί που άχνιζε.

«Κότα πίτα του Γενάρη κόκορας τον Αλωνάρι» λέμε στα χωριά μας αλλά για τα Χριστούγεννα δεν ισχυε.

Είχε κάνει η μάνα μου σούπα με το μεγαλύτερο κόκορα που είχαμε που σ' έπαιρνε.

Το πρώτο πιάτο είπε είναι για κείνους που δεν έχουν, και το υπόλοιπο για μας τους άλλους.

Μετά το φαί, ο παπούς μου ήθελε να φύγει, κι εμείς τα παιδιά τον τριγυρίσαμε και τούπαμε το μερδικό του απ' τα κάλαντα.

«Αφεντη μου αφεντούλη μου δέκα φορές αφέντη. Δέκα φορές αφέντεψες και πάλι αφέντης είσαι».

Κι όπως έκανε ο παπούς να βγάλει δεκάρες από το γιλέκο του και να μας δώσει, του πέφτανε και μερικές στο πάτωμα που τις σουφρώναμε.

Μετά τον παπού σηκώθηκαν για ύπνο και οι γονιοί μας. Κι εμείς τα παιδιά, ξαπλώσαμε για ζεστασιά κοντά στο τζάκι, στο μιντέρι. Κι όσο που ζεσταθήκανε οι πατούσες μας και είδαμε και τα ονειρατά μας ξημέρωσε. Εγώ είδα πως τάχατες ο Μεγάλος πολυέλαιος της Εκκλησιας μας, κατάφωτος, βγήκε σιγά σιγά από τη Νιάμα που είναι η Ανατολή και τράβηξε προς της Κοσιοβίτσας τα βουνά που είναι η Δύση. Και που εγώ, εκεί που φλετούριξα και προσπάθησα για να τον πιάσω ξύπνησα.

Το πρωί, παίξαμε τις δεκάρες με τάλλα τα παιδιά, το μεσημέρι φαί μέχρι και του σκασμού και τ' απομεσήμερο, νάτες πίσω οι καμπάνες για το χορό.

Στο χορό που δεν εχόρεσε στο χοροστάσι και διπλάρωσε, μπήκανε οι άνδρες αμπροστά και πίσω οι γυναίκες με τη σειρά ανάλογα με το χρόνο της παντρειάς τους. Και ο θειος μου ο Νίκο Ντάλας πούχε έρθει από την Πόλη με λουστρίνια παπούτσια,

όπως ήταν χοντρός κι έκανε να πηδήξει, τα λουστρίνια του ανοίξανε και σκασαμε στα γέλια. Χορέψαμε με την καρδιά μας. Μέχρι που σκοτείνιασε κι ήρθανε τα γίδια από τη βοσκή κι απέ συμμαζευτήκαμε.

Και φυσικά. Μετά την πρώτη μέρα τα Χριστούγεννα, ήρθε η Δεύτερη και μετά την Δεύτερη η Τρίτη. Και το τεμπέλιασμα και το ξεφάντωμα συνεχίστηκε. Όπως θα συνεχίσω κι εγώ το αφήγημά μου για να μιλήσω για το σπουδαιότερο. Άρχοντες και αρχόμενοι δεν υπήρχαν κείνα τα χρόνια στα χωριά μας, αλλα πλούσιοι και φτωχοί υπήρχαν που δεν τους έφθανε το πρώτο πιάτο της Μάνας μου.

— Χιόνι πολύ Αγλαΐα μου. Θα μας κλείσει. Είπε η Κατερίνα του Βάγια πούρθε παραμονή των Χριστουγέννων μένα σκούλι στην πλάτη σπίτι μας.

— Θα μας κλείσει Κατερίνα της είπε η Μάνα μου.

— Εμείς Αγλαΐα μου, λίγο πολύ την έχουμε την συνδρομή μας και θα ξημερώσουμε. Αλλά η μάλε Ντούρο δεν έχει ούτε ένα κούτσουρο για η φωτιά. Ελα, δώσε, τι έχεις;

Κι αυτό το πράμα γινότανε σ' όλο το Χωριό κι ολόκληρο το χειμώνα που κλεινόμασταν.

Αλλά μη τάχα ήτανε επίδειξη και υποκρισία —γιατί υπάρχουνε κι αυτά— ή ήτανε πραγματική λαχτάρα των ανθρώπων γι' αγάπη και κοινωνικότητα; Εμείς τα παιδιά, χωρίς καθόλου να το σκεφτούμε έτσι το νιώθαμε.

Και τελειώνω. Θυμούμαι που τα Φώτα πήγαινε με κρύα καρδιά κι έπαιρνα το Αγίασμα απ' τους Παπάδες που κάνανε Αγιασμό πάνω από το μεγάλο το πηγάδι για να αγιάσουνε τα νερά. Και με κλειστό στομάχι έτρωγα το μεσημέρι το κρέας με το σέλινο που έφκιαχνε κάθε τέτοια μέρα η Μάνα μας. Γιατί την άλλη μέρα, του Αϊγενιού, θα χτυπούσε η καμπάνα για το μαρτύριο του Σκολειού.

Μέχρις εδώ ήτανε η Λευτεριά μου.

ΠΑΛΙΕΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

«ΦΥΡΔΗΝ ΜΙΓΔΗΝ»

Έχοντας λοιπόν το ρακένδυτο ένδυμά μου «φύρδην μίνδην» επιχειρώ ο άχαρις, για να γράψω έστω και άνευ χάριτος παλιές μαρτυρίες για το Πωγώνι μας. Και ξεκινώ πρώτα από τα παιδικά μου χρόνια. Ήμουν δέκα χρονών όταν, φορεμένος στην χωρική ποτούρα, παραμονή Χριστουγέννων, βρέθηκαν πρωί στην Εκκλησία. Και μόλις τελείωσε η λειτουργία

έφυγα για το σπίτι, για να γεμίσω την κοιλιά με τις Χριστουγεννιάτικες τηγανίτες, όπως τις λέμε και αλαγγίτες, ή σπάργανα του Χριστού. Μετά το φαγητό με φώναξε ο παπούς μου και μου είπε: «πήγαινε στον Μεσομαχαλά, και πες στον Παναγιώτη Δολιώτη (τον Λάλο) να έλθη να σφάξη το γουρούνι. Ήλθε και με δίστομο μαχαίρι στο ριζαύτι, τ' όσφαξε. Το άνοιξε, βγάζοντας τον πατσιά, τα εντόσθια, τα έντερα και την ουροδόχο κύστη, και τ' όπλυναν με νερό. Και άγδαρτο το κρέμασαν στον οντά του σπιτιού για να κρυώσει, και έπειτα να το γδάρουν. Εμείς τα παιδιά του σπιτιού το κοιτάζαμε σαν ο γάτος το κρεμασμένο ψάρι. Ο παπούς, μας είχε δώσει την ουροδόχο κύστη να την φουσκώσουμε. Την βουτήξαμε στην στάχτη, την φουσκώσαμε, την ξαναβουτήξαμε έως ότου κατεργάστηκε και φούσκωσε περισσότερο, κι αρχίσαμε να παίζουμε, με την σκέψη της χαράς, πότε και πότε, να ξημερώσει να πάμε στην Εκκλησία, και να γυρίσουμε στο σπίτι να φάμε τις γουρουνίσιες μπριτζόλες, να λυγδώση το στομάχι μας. Όπως όλο το Δωδεκαήμερο των Χριστουγέννων, το χοιρινό λίπος, παλαιότερα αντικαταστούσε την θέση του λαδιού και του βουτύρου, στις φτωχότερες οικογένειες. Όπως και στην πολυμελή οικογένεια μας (γεννούσε η νύφη, γεννούσε και η πεθερά) ήταν στα παιδικά μου χρονια, η φτώχια με το τσουβάλι. Όπως ξέρουμε όλοι μας, αγαπητοί αναγνώστες, σε πολλα χωριά του Πωγωνίου μας, και του ξεκομμενου Πωγωνίου, και της Δερόπολης, παλαιότερα —ίσως και σήμερα— είχαν από έναν διόροφο ή μονόροφο ξενώνα της Κοινότητας, το λεγόμενο «Αμελικό ή Κοτσέκι» όπου μέναν και κοιμώντουσαν οι επισκεπτόμενοι το χωριό Κρατικοί Υπάλληλοι, αλλά και διάφοροι άλλοι, και εάν δεν υπήρχε χώρος, κοιμόντουσαν στο χαγιάτι του Αμελικού. Θα γράψω ένα γεγονός που μου το είχαν διηγηθεί πολλοί γέροντες του χωριού μου. Εγύρισαν απο μεγαλοχώρια του Πωγωνίου, δύο μπαξουβαναραίοι, και νύχτωσαν στο πλησιέστερο χωριό, με ολίγα απούλητα μήλα. Ξεφόρτωσαν τα σακκά με τα μήλα στο χαγιάτι του Αμελικού. Τα φορτηγά τα 'δεσαν» αποκάτω στο χαγιάτι, κι αυτοί με τις κάπες κοιμήθηκαν στο χαγιάτι, δίπλα στα σακκιά με τα μήλα. Να σημειώσω ότι το Αμελικό ήταν δίπλα από τον Κεντρικό Ι. Ναό του χωριού, όπου ήταν και το νεκροταφείο. Δύο άντρες τη νύχτα πηγαν μέσα στο Νεκροταφείο, και ζήγωσαν στον αυλόγυρο, κι άρχισαν να τραγουδούν ως εξής: «αφ' όντις απεθάναμαν, μήλα δεν εφάγαμαν, και τώρα που σκωθήκαμαν, στα μήλα 'ν εβρεθήκαμαν». Ξύπνησαν οι μπαξουβαναραίοι, αφουγκράζονται, μπα!.. Όνειρο βλέπουμε, είπε ο ένας, ή είναι αλήθεια; Αλήθεια, αλήθεια δεν τους βλέπεις έρχονται τσια 'δω, να σκαπετήσουμε, είπε ο άλλος. Οι καϋμένοι, το πρωί βρήκαν άδεια τα τσιουβάλια τους, και σκαπέτησαν.

Το μαθαν οι Αγάδες, κι όλοι οι Γραμματικοί
γράφουν δύο αράδες, γράφουν μια γραφή
Επάνω στο Αμελικό, έγινε τούτο το κακό.
Κάποι κηπουραίο, έγιναν αρουραιοι.
Κάτι διαολεμένοι και δήθεν πεθαμένοι,
εκεί στο Αμελικό, έκαναν το κακό.
Κάποιους κηπουραίους, τους 'καναν αρουραίους.
Επάθανε την νήλα=(τρομάρα) τους κλέψανε τα μήλα.
Μεγάλα τους τα χάλια, αδειάσανε τα τσιουβάλια

— Και ήταν παραμονές των Χριστουγέννων που έγινε το ιστορικό αυτό γεγονός, όπως μου τα διηγήθηκαν οι παπούδες.

— Και τώρα ας έλθουμε πάλι στις παλιές μαρτυρίες, από την ζωή μας στο Πωγώνι μας. Την Πρωτοχρονιά, μας ξύπναγαν πρωί, σχεδόν νύχτα, να πάμε να πάρουμε απ' τη βρύση

του χωριού, το άκριτο νερό. Θα πας, και θα γυρίσης, χωρίς να μιλήσεις σε κανέναν. (Ακριβώς έτσι, όπως το κάνει ο κάθε κληρικός, που πηγαίνει σε σπίτι να μεταλάβει έναν βαρειά ασθενή, και δεν ομιλή στο δρόμο σε κανέναν). Επίσης το πρωί, μόλις χάραζε, μας έστελναν στο σπίτι καλής νοικοκυράς, και την φωνάζαμε στο όνομά της, και μόλις έβγαινε έξω, και την βλέπαμε, ως πρώτον άνθρωπο στην πρώτη μέρα της Πρωτοχρονιάς, θα είχαμε κι εμείς πλούσια χρονιά. Γι' αυτό κι έμεινε —συνηθίζεται— να το λένε μερικοί «α, α, εσένα είδα πρωί πρωί, θα μου πάει καλή ή κακή η ημέρα». Τα Θεοφάνεια σε πολλά χωριά του Πωγωνίου, στο τέλος της Θείας Λειτουργίας, τον αγιασμό στο Ναό τον έβγαζαν σε πλειοδοτική δημοπρασία, σε χρήματα ή με είδος σιτάρι ή καλαμπόκι. Σ' ένα χωριό που υπηρέτησα επτά χρόνια, αυτή τη θρησκευτική πλειοδοσία την άρχιζε ο παπάς, κι ακολουθούσε δραματική τελετουργία.

ΠΑΠΑΣ: Δίνω εγώ 100 δραχμές να γίνει ο αγιασμός μέσα στο ναό.

ΚΑΠΟΙΟΣ: Εγώ 150 να γίνει στο προαύλιο

ΑΛΛΟΣ: 200 να γίνει στη βρύση. (Το εκκλησίασμα κατευθύνεται προς τη βρύση, και σε απόσταση 30 μέτρων από το ναό). Εξω όμως είχε 30 περίπου πόντους χιόνι.

ΠΟΛΛΕΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ: Εμείς δίνουμε 100 οκάδες σιτάρι να γίνει μέσα στην Εκκλησία. (Το εκκλησίασμα γυρίζει μέσα στο ναό, και πριν μπει).

ΔΥΟ ΝΕΟΙ: Εμείς δίνουμε 600 δραχμές να γίνει στο εικόνισμα της Παναγίας (300 μέτρα μακρυά).

Μετά την προσφορά αυτή, που ήταν και η τελευταία επήγαμε —όχι όλοι— περπατώντας πάνω στο χιόνι, και κάναμε τον αγιασμό στο εικόνισμα. Άλλοι αγιάστηκαν, άλλοι ξεπαγιάστηκαν! Σε άλλα πάλι χωριά έβγαζαν τον Τίμιο Σταυρό, ή τις εικόνες, σε πλειοδοτική δημοπρασία μέσα στο Ναό την ίδια ημέρα. Ήταν ένα παλαιό έθιμο κι αυτό, ώστε, οι χριστιανοί έδειχναν την πίστη τους, αλλά και ο ναός μάζευε χρήματα για τις ανάγκες του.

Με τις υποδείξεις του Μητροπολίτη μας μακαριστού και αείμνηστου ΣΕΒΑΣΤΙΑΝΟΥ, άλλαξε η μέθοδος αυτή και γίνεται σιωπηρώς το εξής: Τα χρήματα που διαθέτει ο καθένας για κάθε άγιο, τα βάζει σε φάκελο, και το δίνει στον εκκλησιαστικό ταμία, χωρίς να ξέρει κανείς πόσο ποσό χρημάτων έχει βάλει, παρά μόνον ο ίδιος, και η εκκλησιαστική επιτροπή, όταν βέβαια ανοίξει τον φάκελλο

Παπά-Χρήστος Μάτσιας
Συνταξιούχος

ΛΑΚΗΣ ΛΙΟΛΑΚΗΣ

1940-Η ομηρία. Χριστούγεννα στο πέλαγος

Παραμονή της μάχης της Μπούνας ακούαμε τις βροντές απο τη συγκρούσεις νοτιοανατολικά μας, στις περιοχές Χάνι-Δελβινάκι-Κεράσοβο. Και παρακολουθούσαμε τις μετακινήσεις των Ιταλών και Λιάπηδων που υποχωρούσαν στο δρόμο της Μπούνας απέναντι μας προς το βάθος του κάμπου (Χάνι-Φακατσέλη-φυλάκιο του Σκίπη).

Βαριά αεροπλάνα πετούσαν νότια στη γραμμή Αργυρόκαστρο-Γιάννενα. Αλλά κάποτε είδαμε πάνω μας να έρχονται και καμμιά δεκαριά διπλάνα με ελληνικά εθνόσημα που άρχισαν να πολυβολούν και να δέχονται πυρά απο τους Ιταλούς. Μάλλον ήταν αναγνωριστικά γιατί διασκορπίστηκαν σύντομα κι έφυγαν

Στις 21 Νοεμβρίου το απομεσήμερο, Ιταλοί έφτασαν στο χωριό και μας μάζεψαν όλους στο μεσοχώρι κάτω από το σχολείο. Με λίγες εξηγήσεις που σχετίζονταν με τις επικείμενες μάχες και τον κίνδυνο να βομβαρδιστεί το χωριό μας ζήτησαν να τους ακολουθήσουμε για λόγους ασφαλείας, χωρίς να πάρουμε πολλά πράγματα μαζί μας «γιατί δεν θα τα χρειαζόμασταν».

Έτσι ξεκινήσαμε γυναικόπαιδα και γερόντια, στο δρόμο δυτικά που διέσχιζε τον κάμπο προς το συνοριακό φυλάκιο. Σε μια ατέλειωτη σειρά, ο ένας πίσω από τον άλλο, οι μεγάλοι κρατώντας τα παιδιά προχωρούσαμε αργά στο στενό μονοπάτι. Η σύντομη μέρα της εποχής άρχιζε να σουρουπώνει. Δεν ακούονταν φωνές από κανένα από μας. Μόνο, οι λίγοι στρατιωτικοί που μας συνόδευαν φώναζαν κάπου-κάπου ο πίσω προς τους μακρυνούς προορευόμενους: Brigadieeeri…avaaavti (το μεταφέρω όπως το άκουα τότε).

Πλησιάζοντας στο Χάνι-Φακατσέλη (κάτω από το φυλάκιο της κορυφογραμμής) διασχίσαμε για λίγο την πυροβολαρχία που είχαν στήσει εκεί οι Ιταλοί, και έριχναν ήδη κατά των δικών μας. Κανόνια πάνω σε ξύλινες ρόδες βροντούσαν να σπάσουν τ' αυτιά μας ύστερα από αστραφτερή λάμψη που τάκανε να τινάζονται προς τα πίσω. Οι γυναίκες τρόμαζαν και οι νεαροί χειριστές και τις έβλεπαν τους γελούσαν σα νάμασταν σε πανηγύρι.

Ο δρόμος από το υγρό φθινόπωρο και της μετακινήσεως των στρατιωτών, λάσπωνε όλο και πιο πολύ και γινότανε δύσβατος. Το βράδυ είχε πέσει. Άδικα οι πίσω συνοδοί μας ξεφώνιζαν στους μπροστινούς να βιαστούν.

Η μάνα μου κοντούλα και βαριά από την εγκυμοσύνη με τον τετράχρονο αδερφό μου στην αγκαλιά, κι εμένα από το χέρι που κρατούσα το σακκούλι με το ψωμοτύρι, δυσκολευόταν, κανείς δεν βοηθούσε, ο καθένας γύρω μας είχε το πρόβλημά του. Και τότε συνέβη το αναπάντεχο. Ο Ιταλός που πλησίαζε πίσω μας να μας παροτρύνει να βιαστούμε στάθηκε και πήρε από την μάνα μου απαλά τον αδελφό μου στη δική του αγκαλιά κάτω από την πράσινη πελερίνα του. Εκάναμε έτσι σιωπηλά τον υπόλοιπο δρόμο ως τις Γιουργουτσάτες, μετά τα ελληνικά σύνορα αφού περάσαμε τσαλαβουτώντας το ποταμι Δρίνο.

Εκει ξενυχτήσαμε κάτω από ένα υπόστεγο μαζεμένοι σφιχτά ο ένας κοντά στον άλλο για να μην κρυώνουμε. Την επομένη μας κάλεσαν όσους είχαν μικρά παιδιά και γερόντια να ανέβουν πρώτοι σε κάτι ανοιχτά φορτηγά που είχαν στείλει για να μας μεταφέρουν. Έτσι η μάνα μου και τα δύο παιδιά, η γιαγιά μου, η κόρη της με τα δυο μωρά και την πεθερά της, μπαρκάραμε από τους πρώτους. Όσοι δεν χώρεσαν κι έμειναν τους πρόλαβαν οι

δικοί μας στην προέλασή τους, κι έτσι επέστρεψαν στα χωριά τους.

Εμείς φτάσαμε στο Αργυρόκαστρο όπου μας έβαλαν να ξενυχτήσουμε σε μια άδεια αίθουσα κινηματογράφου. Είμασταν ένας λιγότερο, αφού μια ηλικιωμένη στριμωγμένη στην καρότσα του φορτηγού δεν άντεξε.

Την επομένη συνεχίσαμε τη διαδρομή βορειοδυτικά ως την κωμόπολη Φύερι, όπου μας έβαλαν σ' ένα στρατόπεδο περιφραγμένο με συρματόπλεγμα. Μοιραστήκαμε στα δωμάτια, σ' ένα διόροφο οίκημα, που τα πατώματα πλακόστρωτα είχαν στις γωνίες τους παχύ στρώμα από άχυρο για κρεβάτια. Εκεί περάσαμε σχεδόν μήνα.

Μας τάιζαν από το στρατιωτικό συσσίτιο που ήταν συνήθως σούπα από χοντρά ζυμαρικά, με ζωικό λίπος από πάνω. Δεν το χωνεύαμε και μας έπιανε ευκοίλια. Το χειρότερο όμως ήταν οι ψείρες. Είναι αδύνατο να φανταστεί κανείς τις ψείρες που μας κατάτρωγαν εκεί και που προέρχονταν από τα άχυρα πάνω στα οποία πριν από μας είχαν περάσει στρατιώτες. Οι Ιταλοί όμως δεν ήταν κακοί. Μας επέτρεπαν να βράζουμε τα εσώρουχά μας μέσα σε μεγάλα κονσερβοκούτια στις φωτιές του συσσιτίου και μας άφηναν να βγαίνουμε σε κοντινές αποστάσεις από το στρατόπεδο. Μια μέρα έστησαν εκτεταμένες ντουσιέρες με ζεστό νερό κάτω από τέντες και περάσαμε όλοι να πλυθούμε.

«Όλοι», δεν είμασταν μόνο οι γνωστοί από τα γύρω χωριά μας Τεριάχι, Ποντικάτες, Ξηρόβαλτο, Ορεινό κ.λπ. Στο Φύερι συναντήσαμε σαν κι εμάς κόσμο και από τα χωριά της Κόνιτσας. Τις πρώτες μέρες ακούαμε το «θόρυβο» του πολέμου απόμακρα και σβυσμένα πίσω μας. Όσο περνούσαν όμως οι μέρες, οι βροντές γίνονταν όλο και πιο έντονες. Έτσι ξαφνικά μια μέρα μας συγκέντρωσαν και μας μετέφεραν στο κοντινό λιμάνι του Αυλώνα για να μας επιβιβάσουν σ' ένα πλοίο της γραμμής Brindisi.

Μας τοποθέτησαν χαμηλά μέσα στο κεντρικό αμπάρι του πλοίου στρωματσάδα όλους μαζί. Περάσαμε οκτώ μέρες χωρίς να βλέπουμε ήλιο, εκτός από τις φορές που ανεβαίναμε στις τουαλέτες που βρίσκονταν στο κατάστρωμα. Δεν καταλαβαίναμε γιατί αργοπορούσαμε στο λιμάνι. Αργότερα στην επιστροφή μας στην Ελλάδα, μάθαμε ότι οι Ελληνες είχαν φθάσει ως το Τεπελένι δίπλα μας. Κι ότι όλο εκείνο τον καιρό, στο Φύερι και στο πλοίο, οι Ιταλοί με τις αντεπιθέσεις τους ήλπιζαν να απωθήσουν τους Ελληνες και να ξαναεισχωρήσουν στην Ελλάδα, οπότε θα μας ξανάφερναν.

Μέσα στο πλοίο, λοιπόν, που περιστρεφόταν γύρω από την άγκυρά του, στ' ανοιχτά του Αυλώνα, περάσαμε χωρίς να το νοιώσουμε τα Χριστούγεννα του πολέμου 1940.

ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ 1941

Απόγιωμα της παραμονής των Χριστουγέννων.

Καιρός ελεεινός. Ένα διαβολεμένο χιονόνερο που περονιάζει ως τα κόκκαλα. Η μικρή σόμπα στα χαμέν' αγωνίζεται να ζεστάνει το μεγάλο χωλ, καίγοντας περισσότερο κάτι κομμάτια κουρέλια που τάχανε αδειάσει από ένα παλιόστρωμα, παρά ξύλα, που, καθώς ήταν χλωρά, έπρεπε να βράσουν πρώτα.

Ήταν επινόηση αυτή του Αλέκου, ενός αγοριού δέκα-έντεκα χρονών που ήθελε ν' ανακατεύεται σ' όλα του σπιτιού.

— Μαμά, να μη τα πετάξουμε στο κάρο τα κουρέλια...

— Γιατί παιδί μου;

— Τα καίμε στη σόμπα και ζεσταινόμαστε ή τα μεταχειριζόμαστε για προσάναμμα.

— Μπαααα!

— Αμ τι; Τα ξύλα έχουν τριάντα δραχμές την οκά, και τα προσανάμματα ποιός ξέρει πόσα.

Την ιδέα την βρίσκει η μητέρα του καλή, μόλα ταύτα του λέει:

— Θα βρωμάει όμως μ' αυτά, παιδάκι μου, όλο το σπίτι.

— Εννοια σου, μαμά, και το κανονίζω εγώ αυτό.

Μα, παρά τη διαβεβαίωση αυτή, η βαρειά μυρωδιά του μαλλιού και των πανιών που καίγονται γιόμισε όλα τα δωμάτια. Αυτό όμως δεν απελπίζει τον Αλέκο, ούτε κι οι άλλοι λένε τίποτε. Τον αφήνουν να κάνει τη δουλειά του, λογαριάζοντας βέβαια ότι είναι προτιμότερη αυτή η δυσωδία από το κρύο που θάνοιωθαν αλλοιώς, ή από το κάψιμο τόσων λεφτών, που χρειάζονταν για ξύλα. Οπωσδήποτε αυτή η βρώμα έχει εξαφανισει και το τελευταίο αχνάρι της διαθέσεως που μπορούσε ίσως νάχει κάποια απ' όλες εκείνες τις ψυχές, που ήταν μαζεμένες εκεί στο χωλ.

Στα χαμένα κρατούνε όλοι τους βιβλίο ή περιοδικό ή εφημερίδα, κι έχουν τα μάτια τους καρφωμένα σ' αυτά. Ο νους τους βρίσκεται αλλού.

Που τέτοια μέρα πέρυσι!

Ενθουσιασμοί από τα ηρωικά κατορθώματα του στρατού, συγκίνηση, όνειρα, ελπίδες και κοντά σ' αυτά γιομάτη η κουζίνα, ο μπουφές φορτωμένος.

Το σπίτι μοσχοβολούσε όλο από τα γλυκά και τα ψητά, που τάφερναν τα μικρότερα παιδιά χαρούμενα από το φούρνο. Κι η μητέρα σ' ατελείωτη κίνηση, για να τα ιδεί όλα, να τα προλάβει όλα, να φροντίσει για όλα, μη τύχει και λείψει τίποτα τέτοια χρονιάρα μέρα που ξημέρωνε.

— Ελενίτσα, τρέξε για μυρωδικά. Μπα! πως τα λησμονήσαμε! Ρώτησε και για τα μήλα, τα πορτοκάλια· πότε θα τα στείλουν!

— Κωστάκη! Κωστάκη! Εγώ σου είπα και για κασέρι. Που τόχεις παιδί μου το μυαλό σου; Είδες τι κόντεψες να μου κάνεις; Τρέχα γρήγορα.

Εφέτος τιποτ' απ' αυτά.

Νέκρα στο σπίτι.

Το μεσημέρι είχαμε φάει από ένα πιάτο νερόβραστη φασουλάδα μ' ένα κομμάτι κακοψημένης μπομπότας και οι περισσότεροι δεν έβλεπαν την ώρα να νυχτώσει για να φάνε και το υπόλοιπο της αναλογίας τους, που είχανε αφήσει για δείπνο...

Για το φαΐ της αυριανής της μέρας είχε καταρτισθεί το πρόγραμμα από μέρες γρηγο-

ρότερα. Αν δεν βρισκότανε λίγο κρέας νια να το κάμουν τα κόκκαλα σούπα και το ψαχνό κεφτέδες —ήταν το φαΐ της προτίμησης των παιδιών— θάφιαναν με τα μακαρόνια που φύλαγαν από μήνες, ένα παστίτσιο. Θα θυσιάζονταν, για την ημέρα που ξημέρωνε όλα. Τα τρία τ' αυγά, το κομματάκι το τυρί που τους είχε φυλέψει κάποιος φίλος, το λίγο βούτυρο που είχε μείνει στο βαζάκι. Θα γινότανε έτσι ένα φαγητό «περίφημο» γιατί τόψενε η ίδια η νοικοκυρά στο φούρνο του σπιτιού και θα το φρόντιζε καλύτερα.

Ας είναι όμως. Πιο καλό θάηταν να βρίσκονταν κρέας, γιατί έχουν πολύ καιρό να το βάλουνε στο στόμα τους και το πόθησαν όλοι πολύ.

Ώρα τέσσερις.

Στη μαρμαρένια σκάλα ακούγονται τ' άτονα βήματα του πατέρα και προτού να χτυπήσει το κουδούνι πετιέται ο μικρότερος για να πάει να ανοίξει την πόρτα. Ολονών τα μάτια καρφώνονται στα χέρια του. Μα ήτανε δυστυχώς αδειανά.

Κανένας δεν μίλησε, κανένας δεν ρώτησε τίποτα. Τον είδαμε έτσι κουρασμένο, έτσι καταβεβλημένο, που τον λυπηθήκαμε. Ακόμα κι αυτοί οι μικρότεροι.

Ούτε κι αυτός είπε τίποτα.

Εβγαλε ανόρεχτα το καπέλλο του και το πανωφόρι του κι ερρίχτηκε από την κούραση στον καναπέ, κάνοντας ένα μορφασμό από τη δυσωδία π' έβγαζαν τα κουρέλα που καίγονταν.

Πήρε κατόπι το βιβλίο που βρέθηκε εκεί μπροστά του, σαν νάθελε να διαβάσει. Μα του ήτανε αδύνατο να συγκεντρώσει την προσοχή του. Εκείν' η βουβαμάρα των παιδιών τον στενοχωρούσε περισσότερο. Και σα να πρόσμενε απ' αυτό την απολύτρωσή του, είπε ύστερ' από λίγη σκέψη στη γυναίκα του:

— Δεν φτιάνεις Μαρία, γι' αυρίο κι ένα οικονομικό γλυκό; Μας βρίσκονται νομίζω καμμιά κατοστή δράμια σταφιδίνη και κάτι λιγοστά καρύδια.

Τα μάτια των μικρότερων άστραψαν και δεν πρόφθασαν να φανερώσουν κι αλλοιώς τη χαρά τους, γιατί εκείνη τη στιγμή χτύπησε το κουδούνι της πόρτας. Ο Κωστάκης νομίζοντας ότι κάποιος φτωχός χτύπαγε, επήρε από το πιατελάκι, το κανονισμένο δίφραγκο κι επήγε να το δώσει.

Μα αντίκρυσε κάποιον γνωστό του σπιτιού, που κρατούσε ένα μεγάλο πακέτο.

— Σας έφερα λίγο κρέας για αύριο, είπε, χαιρετώντας. Το πήρα από κάποιον, φιλικώς, και δεν ξέρω αν θελήσετε να το κρατήσετε.

— «λίγο κρέας...αν θελήσουν να το κρατήσουν! μα τι λέει αυτός ο άνθρωπος!» σκέφτηκαν τα δύο μικρότερα, κι έτρεξαν στην κουζίνα για να φέρουν ένα ταψάκι για να τ' αποθέσουν.

— 11 —

Το δεματάκι ανοίχτηκε με μεγάλη ευχαρίστηση. Στο χαρτί ήτανε τυλιγμένο ένα θαυμάσιο μπουτάκι χοιρινό.

Όλοι ύστερα από την πρώτη ματιά που τ' έρριξαν φαίνεται σαν να δίνουν μέσα τους την απάντηση.

— Μα είναι να ρωτάς τέτοια πράγματα φίλε μας; Να μην κρατήσουμε τέτοιο λουκούμι, που κοντεύουν να συμπληρωθούν τώρα τρεις μήνες από τότε που μαγειρέψαμε εκείνο το κόκκαλο της γριάς γελάδας.

Η νοικοκυρά μάλιστα προτού δοθεί η απάντηση είχε αρχίσει να λογαριάζει με το νου της ποιό κομμάτι θα 'βαζαν βραστό κι από που θα 'κανε κοκκινιστό π' άφεγε τ' αντρός της.

Το ίδιο και τα παιδιά. Τριγυρίζοντας το ταψάκι ανυπομονούν να φύγει ο ξένος για να πουν πως θέλει το καθένα τους να μαγειρευτεί.

Ο Κωστακης τόθελε στο φούρνο με πατάτες, ο Αλέκος προτιμούσε σούπα και κεφτέδες, η Ελενίτσα κοκκινιστό της κατσαρόλας με πατάτες τηγανιτές.

Τι τυχεροί ήταν αυτοί. Χωρίς να το λογαριάζει κανένας, χωρίς να το περιμένει.

Σ' αυτό επάνω ρώτησε ο πατέρας.

— Πόσες οκάδες είναι;

— Τρεις και μισή.

— Προς πόσα; ρώτησε δειλά

— Χίλιες την οκά.

Αστροπελέκι έπεσε και τα διέλυσε όλα. Ο λογαριασμός γένικε αμέσως και η απόφαση βγήκε με την ίδια γρηγοράδα.

— Δεν τρώεται...

Ο Κωστάκης παρεξήγησε, ο καϋμένος την απάντηση. Την πήρε για λάθος ή αστείο του πατέρα του και νόμισε ότι μπορούσε να πει κι αυτός τη γνώμη του.

— Τούτο καλέ μπαμπά, δεν τρώεται;

Μια αυστηρή ματιά του πατέρα του τον έκανε να συμμαζευθεί.

— Σ' ευχαριστώ, λέει ο πατέρας στον ξένο, μα δεν μπορώ να το κρατήσω...όλο...αν ήταν δυνατό να μ' έκοβες μόνο καμμιά οκά.

— Αν ήταν δικό μου ευχαρίστως· μα αυτός που μου τόδωσε θέλει να του το πουλήσω έτσι κατά πως είναι.

— Όπως θέλεις...Ελενίτσα! Τύλιξε ξανά το κρέας στο χαρτί για να το πάρει ο κύριος.

Έξι ζευγάρια μάτια σηκώνονται καταπάνω του ερωτηματικά. Κανένας δεν θέλει να πιστέψει στ' αυτιά του, γιατί ποτές ως τότες δεν είχε φανεί τσιννοϋνης. Η Ελενίτσα στέκει δισταχτικά, σαν να θέλει επιβεβαίωση της παραγγελίας.

— Εμπρός. Τι κάθεσαι;

Το κρέας τυλίγεται ανόρεχτα στο χαρτί. Ένα ζευγάρι μάτια —της νοικοκυράς— που παρακλουθούν φαίνονται να υγραίνονται. Τον άντρα της που το βλέπει, κάτι τον πνίγει. Μα σ' αφήνει κι αυτή η διαβολοβρώμα της σόμπας...τα στόματα κλείνουν σφιχτά.

Το κουδούνι της πόρτας ξαναχτυπάει.

Είναι ένας τραυματίας που ζητάει «μια μικρή βοήθεια». Είναι δύο μέρες που βγήκε από το νοσοκομείο και η πατρίδα του είναι μακριά.

Μόλις είχε προφτάσει να αποτραβηχτεί από την πόρτα και μια γριά με τ' ορφανό εγγονάκι της, παρακαλάει με κομμένη ανάσα, για ένα ψιχουλο ψωμί.

— Έχω δυο μέρες νηστική, και τούτο όλο κλαίει...Τι να το κάμω.

— Κι εμείς πρόσφυγες είμαστε την πληροφορεί μια ξεραγκιανή μεσόκοπη γυναίκα που μουσκεμένη από τη βροχή, είχε ανέβει κατόπι της για τον ίδιο σκοπό κρατώντας τυλιγμένο σε κάτι κουρέλια, ένα μικρό. Ούτε ψωμί, ούτε φωτιά, μέσα σε εκείνη την αποθήκη που μας βάλανε...Κι ο Νικάκης μου είναι δυστυχία μου κρυωμένος και...Δεν ακούγονται

τα παρακάτω λόγια, γιατί παιδικές φωνές πλημμυρούνε τη σκάλα και όλο το σπίτι.

«Χριστός γεννάται σήμερα
εν Βηθλεέμ τη πόλει
οι ουρανοί αγάλλονται και χαιρ'
η κτίσις όλη...»

Ο Αλέκος, χωρίς να του πει κανένας τίποτε, τρέχει να τους δώκει ένα φράγκο. Είναι φανερό πως θέλει να τους κάμει να σωπάσουν μια ώρα γρηγορότερα. Σα να του φαίνονται κι αυτούνου αταίριαστα αυτά μέσα σ' αυτή τη κακομοιριά.

Ενώ ο πατέρας του μουρμούριζε ψάλλοντας πολύ αργά.

και ε-πι γης ει-ρή-νηηη!

Μιλτιάδης Οικονομίδης

ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΕΚΔΟΤΗ

Το διήγημα αυτό του Πολυτσιανίτη λόγιου Μιλτ. Οικονομίδη γράφτηκε το Δεκέμβριο 1941 όπως σημειώνει ο ίδιος στο χειρόγραφό του κείμενο. Είναι κι αυτό μεταξύ 30 ανεκδότων χειρογράφων διηγημάτων του Μιλτ. Οικονομίδη που μας παρέδωσε ο συγχωριανός του δικηγόρος κ. Αθ. Λέκκας. Δύο άλλα ανέκδοτα διηγήματα του Μιλτ. Οικονομίδη περιλαμβάνονται στα «Πωγωνιακά Χρονικά» που κυκλοφόρησαν στη σειρά της «Πωγωνησιακής Βιβλιοθήκης» με αριθμό 4.

ΜΝΗΜΕΣ

ΠΕΡΙΜΕΝΟΝΤΑΣ ΤΑ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ

Πολλές φορές έρχονται στη μνήμη μου αναμνήσεις από τα περασμένα εκείνα δύσκολα κατοχικά χρόνια.

Πολλές χώρες της Ευρώπης με πληθυσμό 5πλάσιο και 6πλάσιο από τη μικρή μας Ελλαδίτσα, στέναζαν κάτω από το μάτι και τη μπότα του κατακτητή των Ιταλών και Γερμανών. Στα περασμένα εκείνα κατοχικά χρόνια, οι ξενιτεμένοι άνδρες του χωριού μας εγκατέλειψαν τις πόλεις, για να μην πεθάνουν απο την πείνα.

Έτσι γύρισαν στο χωριό κοντά στις οικογένειες τους, γιατί ήταν σίγουροι πως εκεί θα ζούσαν και δεν θα αντιμετώπιζαν το φάσμα της πείνας, της δυστυχίας και τις δυσκολίες για την επιβίωσή τους στις πόλεις.

Τα χρόνια εκείνα το χωριό μας ήταν μια ζωντανή ανοιξιάτικη κυψέλη που βουΐζε από ζωή και κίνηση. Σ' όλα τα σπίτια τότε κάπνιζαν τα τζάκια τους, χειμώνες, καλοκαίρια. Μακρυά από το μάτι του κατακτητή δεν νοιώσαμε την κατοχή και τη σκλαβιά, γιατί δεν τους βλέπαμε. Στερηθήκαμε πολλά μα δεν πεινάσαμε, γιατί είχαμε τα προς το ζειν τρόφιμα. Οι κάτοικοι ασχολούνταν με τις γεωργικές και κτηνοτροφικές εργασίες και είχαμε το ψωμί, το

γάλα και το τυρί μας. Κι είχαν αγάπη στις καρδιές τους οι χωριανοί μας όλοι.

Ο πατέρας ήταν από τους λίγους συγχωριανούς μας που δεν μπόρεσε να γυρίσει στο χωριό κι έμεινε στην ξενιτειά. Έτσι στο σπίτι η μάνα ήταν και μάνα και πατέρας για όλες τις δουλειές. Δούλευε, δούλευε, νύχτα και μέρα για να μην πεινάσουμε, όπως και όλες οι άλλες γυναίκες.

Ηταν το τελευταίο 10ήμερο του Δεκεμβρίου. Τα χιόνια είχαν καλύψει τα πάντα.

Ένα βράδυ μόλις είχε αρχίσει το σκοτάδι ακούστηκαν χτυπήματα στην εξώπορτα του σπιτιού μας και η σκυλίτσα μας η Λίζα γαύγιζε. Έτρεξα και άνοιξα την πόρτα. Ένας ψηλός, άγνωστος σε μένα άνδρας πρόβαλε μπροστά μου. Δεν φοβήθηκα γιατί δεν ξέραμε τότε τι θα πει φόβος και τι κλεψιά.

Εσύ είσαι το εγγόνι της Βασίλως μου είπε. —Ναι εγώ είμαι περάστε μέσα.

Κατάλαβα πως θα ήταν κάποιος γνωστός μας. Τον έφερα στο μαντζάτο όπου καθόμασταν όλοι γύρω στο τζάκι. Η Μαναγάλη σηκώθηκε, τον καλωσόρισε και του είπε να καθίσει στο μπάσι που ήταν καλυμένο με μια μάλλινη βελέντζα. Όχι Βασίλω φέρε μου μια καρέκλα σανιδένια ή ένα σκαμνί να καθίσω γιατί έχω ζωύφια, «ψείρες». Κάθισε λοιπόν και άρχισε να μας διηγείται την ιστορία του. Όπως ξέρεις Βασίλω δούλευα στην Αθήνα, με βρήκε ο πόλεμος και η κατοχή, δουλειές δεν υπήρχαν, η πείνα άρχισε να με θερίζει, είχα αδυνατίσει από αφαγία, στους δρόμους έβλεπα πολλούς πεθαμένους που τους έπαιρνε το κάρρο της Δημαρχίας. Έτσι αποφάσισα να γυρίσω στο χωριό μου κοντά στην οικογένειά μου. 12 μέρες ταλαιπωρούμε στους δρόμους. Μ' έπιασε το σκοτάδι, τα πόδια μου πρησμένα δεν μπορούσα να περπατήσω άλλο. Σκέφθηκα εσάς να με φιλοξενήσετε για ένα βράδυ. Αυτό Μήτσο να μην το ξαναπείς και συγγενής αν δεν ήσουνα το σπίτι μας είναι πάντα ανοιχτό και περισσότερο τώρα που πλησιάζουν τα Χριστούγεννα. Κάθισε εδώ όσο να συνέλθεις. Η μάνα ζέστανε νερό για να πλύνει τα πόδια του. Ύστερα έστρωσε το σουφρά για να φάμε. Το στομάχι του ήταν άδειο αλλά έφαγε λίγο αν και πεινούσε τόσο πολύ.

Αφέντη Μήτσο το κρεβάτι είναι έτοιμο στον οντά, του είπε η μάνα, έλα να κοιμηθείς. Με δυσκολία τον πείσαμε, φοβόταν μήπως μας γεμίσει ψείρες. Την άλλη μέρα το πρωί χαρούμενος ο Μπάρμπα Δημητρός, μετά τον πρωινό τραχανά και τον κριθαρίσιο καφέ, που ήπιανε με τη Μαναγάλη και τη μάνα, μας ευχαρίστησε μας ευχήθηκε καλά Χριστούγεννα και έφυγε για το χωριό του να γιορτάσει μαζί με την οικογένειά του τα Χριστούγεννα.

Θυμάμαι την παραμονή των Χριστουγέννων εκείνη τη χρονιά εγώ και η αδελφή μου λουστήκαμε το απόγευμα και ξαπλώσαμε. Κοιμηθείτε μας είπε η μάνα γιατί θα σηκωθείτε να περιμένουμε τη γέννηση του Χριστούλη μας και να κάνουμε τις λαλαγγίτες και τα φεγγάρια. Αλλά που να κλείσουμε μάτι και κάτω από το πάπλωμα βγάζαμε το κεφάλι μας κρυφά για να δούμε τι γίνεται. Η χαρά μας ήταν πότε θα γίνουν τα φεγγάρια. Χριστουγεννιάτικα δέντρα, φώτα, πολύχρομες λάμπες, φάτνες για μας ήταν άγνωστα, και δώρα δεν περιμέναμε από κανέναν.

Η χαρά μας ήταν τα φεγγάρια. Ήρθε η ώρα που σηκωθήκαμε και τώρα όλοι γύρω από το τζάκι στο μαντζάτο όλο χαρά παρακολουθούσαμε τη φωτιά και τη μαύρη πλάκα πάνω στην πυροστιά που θα γινονταν τα φεγγάρια και οι λαλλαγγίτες. Έξω χιόνιζε ο Βοριάς σφύριζε, είχε ανεμοσούρι και θέριζε τ' αγιάζι.

Η Λίζα η σκυλίτσα μας εγαύγιζε που έβλεπε τα φώτα καθώς η τζουραμπίνα φώτιζε τα

τζάμια των παραθύρων και ίσως καταλάβαινε πως κάτι καλό συμβαίνει, ενώ στον καταχυτό η λάγια η προβατίνα μας άσπρο αρνί γεννούσε.

Η μάνα είχε ετοιμάσει το κουρκούτι για να κάνει τις λαλαγγίτες και τα φεγγάρια πάνω στην πυρακτωμένη πλάκα έριξε μια κουταλιά κουρκούτι. Η Μαναγάλη με το καλαμίδι το άπλωνε στην πλάκα και κείνες ψηνότανε. Με την ξύστρα τα γυρνούσε και ψημένες τις έβγαζε στο ταψί.

Στη συνέχεια τα φεγγάρια με τρύπες ψηνότανε και μεις είχαμε χαρά μεγάλη. Ήταν για μας το καλύτερο παντεσπάνι. Ξημέρωναν Χριστούγεννα κανεις το βράδυ εκείνο δεν κοιμόνταν αν πρώτα, τα σπάργανα, οι λαλαγγίτες δεν γινόταν. Ύστερα η μάνα έβαζε ένα ένα φύλλο από τις λαλαγγίτες σ' ένα ταψί με τριμμένα καρύδια και μέλι. Την ώρα εκείνη μεσ' στη σιγαλιά της νύχτας νταγκα, ντάγκ, ακούστηκε χαρμόσυνα ο ήχος της καμπάνας που μας καλούσε να πάμε στην εκκλησιά ν' ακούσουμε τη λειτουργία της γέννησης του Θεανθρώπου και να μεταλάβουμε.

ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ: Οι ουρανοί αγάλλονται, η φύση πέρα ως πέρα χαίρει, η γέννησή Σου Κύριε σ' όλον το κόσμο ειρήνη, υγεια, αγάπη και χαρά να φέρει.

Αχιλλέας Ράπτης

Σαν χρονογράφημα

«ΓΚΟΤΣΙ»

Γιάννενα. Παραμονή πρωτοχρονιάς στο σαλόνι του ξενοδοχείου «ΓΑΛΑΞΙΑΣ». Παρακολουθώ το βραδυνό δελτίο ειδήσεων της τηλεόρασης παρέα με το Γιώργο, Βορειοηπειρώτη φυγάδα από την Πέπελη Δερόπολης. Είμαστε μόνοι μας. Πριν λίγο μου είχε περιγράψει την φυγή του. Το πήδημα προς την ελευθερία. Η τηλεόραση μεταδίδει τις τελευταίες ειδήσεις, από το μεγάλο κύμα φυγής των Βορειοηπειρωτών των τελευταίων ημερών. Παρουσιάζει σκηνές από την νυχτερινή φυγή στην περιοχή Μουργκάνας. Ο οπερατέρ περιγράφει: «...βρισκόμαστε κοντά στο φυλάκιο Τσαμαντά της Μουργκάνας. Είναι ώρα 3 το πρωί και το κύμα των φυγάδων συνεχίζεται...». Και καθώς ο προβολέας σκίζει τα σκοτάδια της νύχτας ο καμεραμάν δείχνει σκηνές από ομάδες φυγάδων που συνεχώς καταφθάνουν. Ρακένδυτοι, ταλαιπωρημένοι, φοβισμένοι, πεζοπόροι της νυχτερινής πορείας προς την ελευθερία, περνούν ασταμάτητα μπροστά από την κάμερα που καταγράφει αυτό το μοναδικό ντοκουμέντο της δραματικής φυγής. Σκηνές που θυμίζουν άλλες επίσης δραματικές στιγμές της ιστορίας μας.

Φυγη προ της βίας. Στην οθόνη προβάλλονται συγκλονιστικές εικόνες, καθώς πλησιάζουν γυναίκες με το χαρακτηριστικό άσπρο μαντήλι της Δερόπολης κρατώντας στα χέρια μωρά παιδιά ή κουβαλώντας στην πλάτη μικρά παιδιά. Ο Γιώργος δίπλα μου κοιτάζει με ολάνοιχτα μάτια την μαζική φυγή. Θυμάται την δική του φυγή, που πέρασε κάτω από συρματοπλέγματα σκάβοντας με τα χέρια του. Καθώς κοιτάζει

τις γυναίκες με τα φορτωμένα στην πλάτη παιδιά αναπηδάει: «Γκότσι, γκότσι», φωνάζει. «Κι άλλη γκότσι». Και οι σκηνές από την φυγή συνεχίζονται. Σκηνές που βλέπουμε στις εκκλησίες από την φυγή του Χριστού στην Αίγυπτο. Σκηνές που θυμίζουν την έξοδο των γυναικοπαίδων του Μεσολογγίου. Σκηνές που συγκονίζουν την ανθρώπινη ψυχή.

Θα θυμούνται αυτά τα παιδάκια σ΄ όλη τους τη ζωή τούτη τη νύχτα που «γκότσι» στην πλάτη της μάνας τους τυλιγμένα σε μια κουβέρτα περνούν το μονοπάτι τη Μουργκάνας. Η ιστορία αυτή τη νύχτα καταγράφει στης Μουργκάνας την ολόμαυρη και ολοσκότεινη ράχη μια ακόμη σελίδα για ένα κομμάτι του δύσμοιρου γένους μας. Ποιός σκηνοθέτης θα βρεθεί να γυρίσει αυτό το «πέταγμα» των μικρών παιδιών προς την ελευθερία στα κακοτράχαλα πλάγια του Τσαμαντά. «Κι άλλο γκότσι» φωνάζει δίπλα μου ο Γιώργος, κοιτάζοντας την τηλεόραση. Ζει το δράμα των συμπατριωτών του. Τους νοιώθει καλύτερα απ΄ όλους. Ξέρει τι θα πει πόθος για ελευθερία. Σε λίγο ακούγεται το μήνυμα του Σεβαστιάνου: «Αδελφοί Βορειοηπειρώτες, μη φεύγετε. Μην αφήνετε τα σπίτια σας, τον τόπο σας...». Δραματική έκκληση. Όχι άλλες «χαμένες πατρίδες»! Παραμονή Πρωτοχρονιάς. Σε λίγο αρχίζει ένας νέος χρόνος. Για όλους μας. Και για τα μικρά Βορειοηπειρωτόπουλα που έφτασαν κοντά μας «γκότσι» στην πλάτη της μάνας μέσα από τα δύσβατα μονοπάτια. Τι να ευχηθούμε στα Βορειοηπειρωτόπουλα; «Καλή χρονιά» μικρό Βορειοηπειρωτόπουλο. Καλή χρονιά σε σένα που ήρθες. Καλή χρονιά και κουράγιο σε σένα μικρό Βορειοηπειρωτόπουλο, που έμεινες μέσα. Σε θυμούμαστε, σε βλέπουμε και σένα «γκότσι» στην δική σου μάννα. Καλή χρονιά.

Κων. Χρ. Κωστούλας
1 Γενάρη 1991
(Δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα «Πρωινός Λόγος» Ιωαννίνων την Πέμπτη 3 Ιανουαρίου 1991)

ΕΝΘΥΜΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΩΓΩΝΙΑΝΗ

Θα αφιερώσω μερικά ενθύμια του χωριού μου, Πωγωνιανής, για τα Χριστούγεννα και την Πρωτοχρονιά.

Μόλις τελείωναν οι δουλειές, θερισμός, αλώνια, μάζεμα καλαμποκιού, ήρχετο ο Σεπτέμβριος και άρχιζε ο τρύγος. Τα παλαιά τα χρόνια, εγώ δεν τα έφτασα, τα αμπέλια ήταν στο Τούρβο (τοποθεσία). Εμάζευαν, τα πατούσαν και κουβαλούσαν τα κρασιά στα κατσούπια. Μετά τα άφησαν και είχαν κοντά στο χωριό. Μετά τον Νοέμβριο 8 των Ταξιαρχών άρχιζαν τα πανηγύρια. Τα μισά σπίτια γιόρταζαν. Τα άλλα μισά στις 12, στα Εισόδια της Θεοτόκου.

Εμείς στο σπίτι μου, παραμονή των Ταξιαρχών, εσφάζαμε δύο πρόβατα. Το ένα το κάναμε στο πανηγύρι. Έρχονταν οι συγγενείς από το Δολό-Τεριάχι κ.τ.λ. και ένα το κάναμε παστουρμά. Δεν είχε εκείνο τον καιρό ψυγεία. Το βράζαμε το κρέας, αφού το αλατίζαμε, το ριγανόναμε και το βάζαμε στο ίδιο το τομάρι και το βγάζαμε μερικες φορές και αερίζοταν. Παραμονή των Χριστουγέννων πηγαίναμε στους μαχαλάδες στα σπίτια και λέγαμε τα κάλαντα. Είχαμε χωρίσει, εμείς τα παιδιά, το χωριό σε τρεις συνοικίες: τους Τσαρακατες (Καλαμάτα), τις Καλάτες (Κρήτη), το Τσιφλίκι (Σούλι).

Εκάναμε πετροπόλεμο με τα παιδιά. Μας έδιναν στα σπίτια κουλούρια (κολιαντίνες) και στα σπίτια μας εκάναμε τα «Σπάργανα της Παναγιάς» (αλαγγίτες). Βάζαμε μια μαύρη πέτρα, ίσια στη γωνία, στη φωτιά, έριχναν τη ζύμη και σχημάτιζαν τα φύλλα και μετά ζάχαρη ή μέλι και καρύδια και εγένονταν γλύκισμα.

Όταν έρχονταν η Πρωτοχρονιά, σφάζαμε κοτόπουλα και με το κομμένο λαρύγγι κάναμε το σταυρό στην πόρτα του υπογείου. Εκάναμε κοφτόπιτα και εβάζαμε το δώρο, χρυσό, ποιός θα είναι ο τυχερός να το έβρει.

Ερχοναν και τα Θεοφάνεια. Είχαμε ένα ωραίο έθιμο. Στην Εκκλησία ανήμερα έβγαζαν τα εικονίσματα δημοπρασία. Οι εκκλησιαζόμενοι εκείνη τη μέρα αγόραζαν ένα εικόνισμα και ένας έπαιρνε το σταυρό και εγένετο κουμπάρος. Εγώ ήμουν μικρός, αυτό που σας λέγω...στα 1915 έως το 1919, όπου έφυγα για την Κωνσταντινούπολη, έπαιρνα τον Άγιο Δημήτριο. Και το 1923 όπου ήλθα στο χωριό μου, παντρεύτηκα. Επί 8 χρόνια ήμουν ερωτευμένος με την Μαρία Λεων. Χατζηγιάννη. Παντρευτήκαμε και ήθελα να πάρω σταυρό, να γίνω κουμπάρος. Πολύ το ποθούσα. Στην εκκλησιά όπου καθόμουν στο πλάι μου καθόταν ο Κώστας Κούρος. Βγάζουν το σταυρό, λέω εγώ 200 δρχ., λέγει κάποιος 300 δρχ., λέω 400 και αυτός λέει 500. Εγώ εντράπηκα και σταμάτησα και τον επήρε ο Λεωνίδας Κουτσαβέλης. Εγώ είχα ετοιμάσει στο σπίτι μου διάφορα γλυκίσματα και ποτά. Ητο το έθιμο. Όλοι οι άνδρες που βρίσκονταν στην εκκλησιά επήγαιναν να ευχηθούν στον κουμπάρο. Έτσι εμένα χάθηκε η επιθυμία μου.

Μετά, λίγες μέρες αργότερα, τον συναντά η μητέρα μου και του λέει: «Αχ, βρε κύριε Λεωνίδα, δεν άφησες τον γιό μου! Ηθελε να γίνει κουμπάρος και να φύγει δια την Κωνσταντινούπολη». Η απάντηση του ήτο: «Κυρά Βασίλενα, δεν ήξερα όπου ήθελε ο Δημήτρης σου. Ενόμιζα ότι τον έβαζε ο Κούρος». Αυτοί οι δύο ήταν μαλωμένοι.

Και έφυγα για την Κωνσταντινούπολη το 1924 τέλος και εκάθησα μέχρι το 1963. Μετά ήλθα στην Αθήνα. Κάθε καλοκαίρι πήγαινα στο χωριό 45 μέρες. Πήγα και φέτος. Αυτό το έθιμο το έχουν κόψει από πολλά χρόνια καθώς και το πανηγύρι το Μάιο στις 20 του μήνα στα γενέθλια της εκκλησίας μας. Τώρα το επαναφέρανε φέτος και εγώ τους είπα —και στον κύριο Πρόεδρο— να μεταφέρουν αυτό το έθιμο της δημοπρασίας, εισπράττοντας έτσι μερικά χρήματα δια τις ανάγκες της εκκλησίας.

Αυτά γράφω και τους ευχαριστώ.

Αθήνα, Δημήτριος Βασιλείου Κοππάς

Η ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΠΩΓΩΝΙΟΥ

Η ΟΜΗΡΕΙΑ ΠΩΓΩΝΗΣΙΩΝ ΤΟ 1940

Μια άγνωστη ιστορία του Πωγωνίου

Το 1941 στο Δημοτικό Σχολείο Πωγωνιανής, στην τάξη μας, ήρθε ο συμμαθητής μας Νίκος Λιολάκης από τις Ποντικάτες. Ο νέος συμμαθητής μας είχε επιστρέψει από μια ομηρεία που τον έφτασε μέχρι την Ιταλία μαζί με την μητέρα του και τα δύο αδέλφια του, Ακύλα και Βασίλη. Στις 21 Νοεμβρίου 1940 οι Ιταλοί υποχωρούντες προ του προελαύνοντος Ελληνικου Στρατού πήραν ομήρους, γυναικόπαιδα, από Ποντικάτες και άλλα επιμεθόρια χωριά του Πωγωνίου. Σε ορισμένα χωριά δεν ολοκληρώθηκε η ομηρεία λόγω της ταχείας προέλασης του στρατού. Ο Νίκος, ο Λάλης όπως τον φωνάζαμε, μας διηγήθηκε πολλές φορές την περιπέτειά του. Για μας όμως, ήταν ένα απλό γεγονός κι έτσι το εκτιμούσαμε τότε εξοικειωμένοι με τα πολεμικά γεγονότα της εποχής.

Στη σκέψη μου είχε επικρατήσει η άποψη πως ήταν ένα μεμονωμένο περιστατικό ομηρείας και δεν έδωσα περισσότερη σημασία. Στο διάβα του χρόνου και με την μελέτη και έρευνα των Πωγωνησιακών γεγονότων διαπίστωσα ότι η ομηρεία των Πωγωνησίων είχε μια άλλη διάσταση την οποία πολλοί Πωγωνήσιοι αγνοούν και λίγοι γνωρίζουν ελάχιστα. Το 1990-91 είχα συζητήσει με την μακαρίτισσα Ευδοξία Κουτσολιόντου το γένος Νοτίδη από τις Ποντικάτες γύρω από την υπόθεση της ομηρείας αυτής.

Οι πληροφορίες που μου έδωσε ήταν αποκαλυπτικές της έκτασης και της διάστασης των γεγονότων που άρχισαν στις 21 Νοεμβρίου 1940. Η αφήγησή της είναι συγκλονιστική τόσο στην περιγραφή του γεγονότος όσο και στη δραματικότητα των στιγμών που πέρασαν οι όμηροι.

Επεκτείνοντας την έρευνα άρχισα να συγκεντρώνω και άλλες μαρτυρίες. Και αποκαλύπτεται μια περιπέτεια ομηρείας Πωγωνησίων και το δράμα των συμπατριωτών μας πίσω και μέσα στις γραμμές των συγκρούσεων του Ελληνοϊταλικού πολέμου. Για ορισμένους από τους ομήρους η ιστορία αυτή τελείωνε σε μερικές μέρες. Για άλλους κράτησε μήνες μέχρι να επιστρέψουν στα σπίτια τους.

Η άγνωστη αυτή ιστορία του βασανισμένου Πωγωνίου πρέπει να καταγρα-

φεί. Να μην χαθεί. Ξεκινώντας αυτή την καταγραφή μαρτυριών που θα συνθέσουν την ιστορία των γεγονότων εκείνης της περιόδου παρακαλώ μέσα από αυτές τις γραμμές όσους έχουν κάποια στοιχεία, προσωπικές μαρτυρίες, φωτογραφίες, κείμενα, έγγραφα και κάθε άλλο στοιχείο να βοηθήσουν σ' αυτή την προσπάθεια.

Σ' αυτό το φυλλάδιο καταχωρείται όλη σχεδόν η μαγνητοφωνημένη μαρτυρία της Ευδοξίας Κουτσολιόντου για την πορεία από 21 Νοεμβρίου έως 6 Δεκεμβρίου 1940 μιας ομάδας Ποντικατωτών.

Η καταχώριση της μαρτυρίας της Ευδοξίας Κουτσολιόντου που καλύπτει την πορεία μιας ομάδας ομήρων, πιστεύουμε πως θα κάνει πολλούς να ανασύρουν από τη μνήμη τους και τη δική τους μαρτυρία για να βοηθήσουν στη όσο το δυνατόν ακριβή περιγραφή των πραγματικών γεγονότων.

Ο εκδότης

Ιούνιος 1996 Κων. Χρ. Κωστούλας

Κάπου στο Χάνι Δελβινάκι παρανονές του πολέμου

Μαρτυρία Ευδοξίας Κουτσολιόντου το γένος Νοτίδη από Ποντικάτες

Μαγνητοφώνηση 1991

Όντας στις 21 γύρισαν οι Ιταλοί. Ήρθαν οι Ιταλοί! Πλάκωσαν στο χωριό κι έζωσαν το χωριό γύρω γύρω και με τα ντουφέκια έβγαζαν τον κόσμο από τα σπίτια. 21 Νοεμβρίου της Παναγίας. Εμείς είχαμε ρίξει το ψωμί στο φούρο, η μάνα μου, κι εγώ άπλωνα ρούχα. Ήτανε μια καλή μέρα! Αφού έτσι για έκανε και χτύπησε ένας αγέρας και τα ρούχα όλα ξεράθηκαν.

Η Ευδοξία Κουτσολιόντου

Εκεί ακούμε το Μπέσιο από πάνω«Χρυσάνθη, λέει της μάνας μου, μωρ' μαύρη, της λέει, πήγανε στη συμπεθέρα σου, στην κορφή του χωριού, και δεν ξέρω, κάτι της λένε, κάτι τους λέει, κάτι, αλλά αυτοί την έμασαν αμπροστά και την φέρνουνε σιακάτω». Ούι, θα μας πάρουν είπε εκείνη! Που θα μας πάνε μωρ της λέω. Η μπάμπω, λέει: κοπέλες μη σκιάζεστε λέει, μάστε τα ρούχα σε μια σακούλα για να αλλάξουμε και να πάμε στις σπηλιές, πώχουμε πέρα απ' τις Ποντικάτες και να σας πάω γω στις σπηλιές να πιάσουμε έναν τόπο. Τι λές μωρή, της λέω. Μη ταράζεσαι απ' το σπίτι σου, που θα σώσεις εσύ στις γούβες; Όχι, θάρθω. Τσιώθηκε η μπάμπω, έντυσε το πανωφόρι της, το σκόπι. Εσύ, της λέει της μάνας, πάρε λίγο ψωμί, τι θα φάμε;

Τα ψωμιά δεν έβγαιναν. Τόβγαλε σύζυμο από το φούρο. Δεν έβγαιναν απ' το τεψί. Ήτανε μια μπίμιτσα τόση δα μικρή, τόριξε μέσα η μάνα. Επήρε δύο. Κακώς χαλασμένα. Ακούσαμε, είπανε, πως μπήκανε σε μια βλάχα και την πήρανε κι αυτή και δεν την άφηναν.

Τους έλεγε: πίκολο, πίκολο, μωρό, μωρό. Τίποτε αυτοί. Μπήκε μέσα ο Ιταλός και παίρνει και το πήρε όλο με τη σαμαρίτσα και τόβγαλε όξω και της τόδωσε. Τίποτε άλλο. Ούτε ένα τσόλι να φορέσει.

Το χωριό Ποντικάτες

Η Τόλαινα η βλάχα, γυναίκα ενός Τόλη Σκούπρα, λεγότανε Βίτω. Αυτός ήτανε προβατζής στο χωριό, τζομπάνος του χωριού, εμάζευε τα πρόβατα. Και κάθονταν σε ένα σπίτι και το μικρό ήτανε αλλουνού που το μεγάλωνε, του μυλωνά. Είχε πεθάνει η γυναίκα του και είχε μια κοπέλα και τόδωσε στη βλάχα. Και τους έλεγε η βλάχα: πίκολο, πίκολο. Το πήρε και η βλάχα, τόβαλε σ' ένα σακούλι. Ύστερα ηύρε το μυλωνά στο δρόμο και του λέει: τι να σου κάνω, είχε και δικά της παιδιά. Το πήρε ο Γιώτης Γκέλας στην πλάτη το παιδί και το άλλο, τόβαλε στο σακούλι με το κεφάλι να κρέ-

μεται απ' έξω. Εμείς, μας πήρανε ως κάτω από το χωριό. Πού να πάμε στις Γούβες πούλεγε η μπάμπω. Ήταν Ιταλοί, εκεί κι είχανε ζώσει το χωριό και τον ένα τον φώναζαν Τανάσι. Τανάσιε, αβάντι, γρήγορα, αβάντι Τανάσι. Η γιαγιά έλεγε τσεδώ. Αυτός έλεγε κάτω. Απ' εδώ από εκεί, πεντέξι στρατιωτες καραμπινιέρηδες μάζεψαν το χωριό όλο, φώναζαν ανταρε

Ο κάμπος του Ξηροβάλτου. Στο βάθος ο αυχένας όπου το «κλειδί» του Σκίπι

βία. βια, βια, Ιταλία Γκρέκο μπόμπ, εδώ θάρθει ο γκρέκος να σας σκοτώσει. Δυο μέρες, λέει, κι ύστερα θάρθετε πάλι κάζα, σπίτι. Εν τέλει μας πήραν, η γιαγιά, η νύφη μου αγκαστρωμένη, η γιαγιά ήτανε 70 χρονών αλλά ήταν πολύ ξεκομμένη, την πόναγαν τα πόδια. Εγώ, που να φτάσει η γιαγιά τον κόσμο, πόμεισκε, πόμεισκα κι εγώ με τη γιαγιά, την έπαιρνα λίγο γκότσι. Έφτανα. Τα ποδάργια της με θηλύκωναν εδώ, εγώ της τάκανα ξοπίσω, δεν με άφηναν να ρίξω τα δικά μου να περβατήσω. Κι αυτή, το σκόπι και κάνδαρος αγοπάνω μου. Έφτανα τον κόσμο γω, την άφηνα, ξαπόστανα λίγο να περπατήσει κι αυτή. Όλοι ήταν παραπάνω από 100. Στο χωριό έμεινε η Γάκη Σταφυλέσια του Γάκη Σταφυλιά η γυναίκα, η Κώτσο Ντέρ-

μενα και η γριά η Βασίλω του Νάκου.

Οι δύο ήταν σακάτισσες δεν μπορούσαν να περπατήσουν, η μια ήταν κουφή κι ούτε ήξερε τι γινόταν. Αυτές οι τρεις μείνανε στο χωριό. Όλοι οι

Η Γέφυρα στο Δρινο πάνω στο δρομο Επισκοπή-Γεωργουτσατι

άλλοι μαζί. Ο Γιάννης Νότης, ο Γιάννης Ράφτης, ο Γιώτης Γκέλας. Γυναίκες, όλες, ήταν η Νάσιο Λολιάκενα έγκυος και με παιδιά, η συνυφάδα της Αντρέαινα του Λολιάκη, του Γιάννη Νότη οι κοπέλες, νυφάδες, της Τούλας η μάνα κι άλλες.

Κι έρθαμε και μας πήγανε στο Γιωργουτσάτι. Όσο κατεβήκαμε στον κάμπο και φτάσαμε στου Κατή το πηγάδι εκεί βρίσκαμε Ιταλούς που έρχονταν τον ανήφορο γεμάτοι κι εργάτες με φτυάρια με τσαπιά, μαύριζε ο τόπος και γελούσανε. Κάτω κάτω στη Παναγιά τη Πισκοπιανή που θα ριχνόμασταν για το Γιωργουτσάτι, βάλτος. Ο τόπος εκεί έχει νερά. Βάλτος, νύχτα.

Μας πήραν κατά τη μία το μεσημέρι κι όσο να μαζευτούμε νυχτώσαμε στου Κατή. Του Κατή είναι εκεί στο κλειδί στο Σκίπι. Από το Ορεινό και

το Ξηρόβαλτο τους πήραν κι αυτούς. Εμείς κάτω απο την Παναγιά που κάναμε νυχτώσαμε. Εγώ ζαλώνομουν τη γριά από διάστημα σε διάστημα, έχασα και τα παπούτσια μπήκα μεσ' στη λάσπη, με τη μπάμπω ζαλωμένη έβγανα το ένα το ποδάρι το ρουφούσε το άλλο η λάσπη, λάσπη τόση που

Το κεντρικό τμήμα του παλιού Αργυροκάστρου

την έκαναν τα μουλάρια, ξυπόλητη, τάχασα τα παπούτσια μου πού να τα βρεις; Έβγανες το ποδάρι γλούπ στη λάσπη. Και πήγα και ξυπόλητη στο Γιωργουτσάτι.

Ποιός να σε βοηθήσει; Ο καθένας έτρεχε να φθάσει τους άλλους. Τα παιδιά έκλαιγαν. Κι οι γυναίκες έκλαιγαν και όλοι κλαίγανε. Ήταν κι απ' το Αργυροχώρι τρεις. Ο Μπιλίκης, ο Σταύρο Κοσκωτάς, παππούς του Γ. Κοσκωτά κι ο Γιώργη Νταλαμάγκας.

Εν τέλει φτάσαμε στο Γιωργουτσάτι. Απέναντι από την Επισκοπή. Περάσαμε το ποτάμι, νύχτα, ποιός ήξερε ώρα; Εκεί ηύραμε μπαράγκες και στρατό, όπου πήγαινες μελίσσι, μιλιούνια, και μηχανήματα και ποδήλατα και μοτοσυκλέτες κι αλόγατα. Και καθόμαστε τέσσερις μέρες στο

Γιωργουτσάτι. Το πρώτο βράδυ να ψείρα! Τι ήταν η ψειρα; Μας απολυκαν εκεί. Αθήνα. Γκρέκο μας είπε θα πάτε σπίτι. Την πρώτη νύχτα, μας έμπαινε ύπνος; Βγήκαμε εκεί μπροστά στο δρόμο, βλέπαμε αλόγατα, πήγαιναν τον ανήφορο καβαλαραίοι, άλλοι έρχονταν, ένας καβαλάρης τρία πράματα άδεια, πέντε πράματα άδεια. Πήγαιναν προς το Αργυρόκαστρο τα άδεια γιατί σκοτώνταν. Κι άλλοι πήγαιναν σιαπάνω.

Έρχονταν οι Ιταλοί εκεί σε μας που είχαμε κάτσει εδώ κι εκεί για κουβέντα, του λέω ενός: Που πολεματε; Πίσω. Πάμε Αθήνα. Γιαυτό περνούνε τα αλόγατα άδεια, του λέω. Σας έκαναν τσόλα. Α, αυτος γελούσε. Τα αλόγατα άδεια που είναι οι καβαλαραίοι; Σκάσε μου έλεγε ο Γιάννη Νότης, μείχε ανηψιά. Σκάσε θα σε πάρουν. Που θα με πάνε του λέω. Απ' ότι μας πήρανε; Αλλά εδώ έδειξαν την αντρειά τους; Στα γυναικόπαιδα;

Την άλλη την ημέρα μπάμ κανονια. Την άλλη την ημέρα ίσαμε το απόγευμα έρχονται να μας πάρουν, έρχεται ένα αυτοκίνητο φορτηγό μεγάλο.

Και λέει. Πίκολο πάει Κάστρο, στο Αργυρόκαστρο. Άλλοι πήγαιναν, άλλοι δεν πήγαιναν. Μη πάτε μας λέει ο Γιάννης Ράφτης. Τον είχα ξάδελφο. Η αδελφή μου με άλλες, με τη μάνα του Λίτη κι άλλοι ανέβηκαν στο φορτηγό, αμόλυκε μια σκάλα κι ανέβαιναν. Όποιος προλάβαινε. Εγώ με τη μάνα και με τη βάβω δεν προλάβαμε. Είπανε θάρθει πάλι.

Έρθε κι άλλο, πήρε και άλλους. Η αδελφή μου πάει όρθια με τη μάνα, της νύφης μου και τη θειάκω. Εγώ έμεινα με τη γιαγιά και τη μάνα και τη νύφη. Η αδελφή ήταν 17 χρόνων. Χωρίσαμε δεν τους είδαμε πάλι. Είπανε πως θα συνεχίσουν. Ένα ήτανε. Εκεί από όλα τα χωριά, από Ορεινό, Ξηρόβαλτο τρεις από το Αργυροχώρι και λίγοι από το Μαυρόπουλο.

Εν τέλει ποδαρόδρομο.

Από τη δεύτερη βραδυά οι Ιταλοί γύριζαν, γύριζαν μαύριζε ο τόπος, πήγαιναν στο Αργυρόκαστρο. Εκεί μπαράγες γεμάτες, αλόγατα, τραυματισμένα μουλάρια. Ακούγονταν κανονιές. Δρόμο, δυο, τρεις μέρες, πήραμε δρόμο. Μας πήραν 21, 21 το βράδυ, 22-23-24, φύγαμε για Κάστρο καμιά 80αριά. Πήγαμε, πήγαμε με τα πόδια. Βρίσκαμε κατασκηνώσεις Ιταλικές, καζάνια, αντίσκηνα, παραμερούσαμε ο Γιάννη Ράφτης και ο Γιάννης Νότης στη ακροποταμιά για να περάσουμε τη νύχτα.

Στις 24 είμαστε στο Τεριαχάτι. Για το Κάστρο ήταν άλλος τόσος δρόμος. Την άλλη βραδιά φτάσαμε στο Κάστρο. Μπήκαμε μέσα στο Κάστρο, φέραμε γύρα, όλο καλντερίμι. Κοιμηθήκαμε έξω απ' το Κάστρο.

Έβραζαν οι Ιταλοί ρεβύθια και ρύζι μαζί, φακή και μακαρόνια μαζί, πήγαιναν τα παιδιά και έπαιρναν σε κονσερβοκούτια. Εμάς δεν μας άφηναν να πάμε. Έλεγαν οι παλιοί, οι Ιταλοί είναι γυναικάδες, δεν αφήνουν γυναίκα. Είμασταν κατσουλωμένες. Μέσα, μέσα έκαν' η γιαγιά μου, μέσα μην βγαίνετε. Τι να μην βγούμε; Μωρ' ήταν καλοί σου λέω δεν μας πείραζαν. Εκεί στη λάσπη στα χωράφια κοιμώμασταν, δεν έβρεχε, τη νύχτα έπεφτε τ' αγιάζι από το ποτάμι τσοκάνιζαν τα κόκαλα. Όταν πηγαίναμε στο Αργυρόκαστρο ούτε μας συνόδευαν.

Η Μονή Σπηλαίου στη Σαρακίνιτσα. Εδώ έμειναν στις 2/12/1940

Κάπου κανένας μας έλεγε να προχωράμε.Μας έλεγαν να πάμε στο Κάστρο. Πήγαμε στο Κάστρο. Ύστερα μας έλεγαν να πάμε Τεπελένι.

Πήγαμε στο Τεπελένι. Αλλά ύστερα από το Κάστρο κάναμε κι άλλη βραδιά στην ακροποταμιά. Θάτανε 28 ή 29 που φτάσαμε στο Τεπελένι. Κάτσαμε δύο μέρες στο Τεπελένι. Εκεί βρήκαμε ένα φούρνο. Το Τεπελένι είναι που το λένε στα «Τρία Αυγά». Εκεί μας έδωσαν ψωμί απο φούρο, ζεστό, καλαμπούκινο, ήταν Έλληνας ο φούρναρης και έφτιαχνε για το στρατό και μας λέει, όπως έλεγε των αντρών, θα φύγουν

αυτοί τώρα. Αυτοί το 'χασαν. Να φύγετε.

Αυτός ο Θανάσης που μας πήρανε απ' το χωριό τον ηύραμε στο Τεπελένι, ήταν από την Κορυτσά, Έλληνας, και ήταν στρατιώτης. Να σας πω λέει: αύριο να κινήσετε και να περάσετε από τη γέφυρα του Λέκλι. Στο Λέκλι είχε γέφυρα μεγάλη. Γυρίσαμε προς τα πίσω καμιά ώρα δρόμο και ύστερα περάσαμε στο Λέκλι κι απέναντι ήταν (τα χωριά) του Λιούντζη. Το πρώτο χωριό ήταν η Λέκλι.

Εκεί στη Λέκλι βγήκανε Λιάμπισες, γυναίκες, χανούμισες με ντουμάνια και λιπανά ζεστά και πλάκες τυρί. Και λέει: Ω, Γκρέκο! κι έκαναν ντουνά (;) προς το Θεό. Και εμείς το πάθαμε το '17, λέει, τάχα είχαν έρθει κι αυτοί πρόσφυγες κάποτε και τους βοήθησαν οι Έλληνες και το θυμιόνταν. Μωρ' Αθηνά λέω εγώ, τι 'ναι τούτο το φαί; Θα φάμε λιγο να μας πιαστεί. Αλλά το παιδί δεν το 'τρωγε. Δεν μείναμε στη Λέκλη. Πήγαμε στο Χόρμοβο. Εκεί μείναμε σ' ένα σχολείο. Και ήρθε ένας, στην ηλικία σου, με ένα μουλάρι καβάλα, αφήνει το μουλάρι εκεί παρακάτω είχε κι ένα τσεκούρι. Α, λέω, να πάω να κόψω κανένα ξύλο με το τσεκούρι. Του λέω: που πάνεις; Πάνω για ξύλα μου λέει, ήταν Έλληνας, πάω για ξύλα,λέει, ήταν και τουρκαλάδες μέσα, αλλά ήταν και Έλληνες και ήρθα κι εδώ να μετρήσω πόσες οικογένειες είστε εδώ μέσα, να σας φέρουμε φαί το βράδυ. Κάθε οικογένεια, επιστράτευσαν στο χωριό, εσύ θα φτιάσεις φαί για πέντε άτομα, εσύ για τρία. Οι Έλληνες. Κι εκεί μας έφεραν φαί. Είμασταν πάνω από 50 έως 80. Εκεί μείναμε μια μέρα. Εκεί δεν είχε Ιταλούς. Οι Ιταλοί ήταν από κει μεριά από το Κάστρο. Είμασταν μοναχοί. Απο τη Λέκλη ως την Πολύτσανη περάσαμε κάπου 18 χωριά. Μετά πήγαμε στο Λάμποβο του Ζάππα. Κουμάντο έκαναν ο Γιάννη Νότης κι ο Γιάννη Ράφτης,. Φτάσαμε στο Λάμποβο του Ζάππα. Καϊτερέματα εκεί οι Ζαππινοί κόσμος, αγάλματα στην πλατεία, οι Ζαππαίοι, εκκλησία, σχολείο, γράφουν το όνομά τους. Μας περιποιήθηκαν. Μας έβαλαν στο σχολείο. Εκεί είχαν κοτσέκια, πως το λένε, κονάκια. Μας έφεραν φαγητό και κοιμηθήκαμε καλά και ξύλα μας έδωκαν και φωτιά κάναμε. Στο Λάμποβο του Ζάππα μείναμε δύο μέρες. Μετά πάλι δρόμο. Μοναχοί μας. Ύστερα ήρθαμε σε ένα Μοναστήρι κοντά Κεσαράτι, Δοξατι δεν ξέρω πώς λέγονταν. Λέει η μάνα μου: Να

πάμε απ' τη Στεγούπολη να ριχτούμε στο Σταυρό του Λάμποβο και θα πάμε από την Επισκοπή.

Εγώ θα πάω με τους πολλούς της λέω. Ήταν ο Βασίλη Φακατσελης. Κι εκεί η μάνα και κάτι γριές έφυγαν κι εγώ με τη νύφη μου και το μικρό. Χώρισαν καμιά δεκαριά κι έμειναν στο Μοναστήρι για να πάνε από Επισκοπή. Εμείς οι αξιώτεροι ξεκινήσαμε να πάμε από Πολύτσανη κι από Τσιάτιστα ή Πωγωνιανή να πάμε στο χωριό. Εκεί στη Στεγούπολη που το λένε ό,τι βγήκαμε, ακούμε Ελληνικό στρατό! Έλληνες! Έρχονται οι Έλληνες! Μας είπαν από το Χόρμοβο ακόμη ότι οι Έλληνες έρχονται από το Λάμποβο. Βρίσκουμε έναν τον λέγανε Βαγγέλη Χατζή, πέθανε πρόπερσι, στρατιώτη. Βαγγέλη εγώ, Βαγγέλη, ήταν από το χωριό μου. Μου λέει: εδώ είναι κι ο αδερφός σου, έρχεται κι ο Λίτης, ο Παναγιώτης, ο Λίτης ήταν στρατιώτης. Του λέω: πούναι ο Παναγιώτης; Είναι ο αδελφός μου, ζάει;

Ζάει, ορέ τον τσούχλη μου λέει, ο Παναγιώτης. Τι κάνετε; Πώς είστε; Έτσι κι έτσι λέει. Η μάνα σου πάει, του λέω, με την αδελφή μου. Είχαν πάει στην Ιταλία.

Πού είναι ο Θανάσης του λέω, με γελάς. Ε, Νοτίδη, ω ρε τσούχλη φώναζε, εφάγαμε μου λέει, ένα τραγί στη Σούχα κοντά στο Λάμποβο, νερόβραστο, το σφάξαμε και το βράσαμε στο καζάνι και φάγαμε και μας έκοψε, ο Νοτίδης, μου λέει, κάθε δέκα βήματα, κάτω τα βρακιά. Τι λές μωρέ του λέω, δεν είναι και η μάνα μου, είναι στο τάδε μοναστήρι. Τόξεραν το Μοναστήρι κι αυτοί εκεί πήγαιναν, από εκεί πούμασταν εμείς πήγαιναν αυτοί. Βρήκαμε σκοτωμένους Ιταλούς. Εκεί στη Στεγούπολη είναι ποτάμι, εκεί που πάμε για την Πολίτσανη ήταν ένα χωράφι, εκεί είχαν κάνει το τσάι, έτρωγαν, τους έριξαν δύο τρεις βόμβες. Τους άφησαν εκεί σκοτωμένους. Και ζώα σκοτωμένα κι ανθρώπους πολλούς.

Που λές, ανεβήκαμε στη Στεγούπολη, ένα ποτάμι κι ένας καταράχτης!

Πώς να περάσουμε; Γιά, ο κόσμος! Ήταν κι ο Λάμπρο Καπετάνιος κι η Σταφυλέσια, του Μπίλη η γυναίκα με τα παιδιά της, εμείς, κι άλλοι. Από κει το σπίτι, οσ' εκεί ήτανε ποτάμι και καταράχτης.

Φούσκωνε και κατέβαινε κάτω, εδώ πούτανε ο δρόμος. Πώς να περάσουμε; Είχανε απομείκει τέσσερα άτομα.

Ο Βασίλης Φακατσέλης τόσος για ήτανε μας πήρε όλους στο γκότσι και μας πέρασε. Τον ένανε ύστερα τον άλλονε, τα παιδιά, εμάς όλο το χωριό. Πενήντα θάμασταν, μας πέρασε όλους. Βγήκαμε ευθεία στην Πολύτσανη. Η Πολύτσανη νέκρα. Πήγαμε σε ένα σπίτι μεγάλο, εκεί ήτανε στρατιώτες αλλά δεν ήτανε μέσα. Πουθενά κόσμος, ήτανε φευγάτοι, άδειο το χωριό. Ποιός ξέρει που ήταν στα βουνά; Μπήκαμε μεσα στο σπίτι. Εκεί απ' όξω ήτανε κουμπρολαχανα, τάχανε φάει τα μουλάρια κι όπου ήταν κανένα κοτσάνι, πήραμε κι εμείς και δαγκώναμε. Η γυναίκα του μαύρο Καπετάνιου του Σπύρου λέει: έλα συμπεθέρα, έλα να φάμε κουμπρολάχανο. Πάμε μέσα στο σπίτι, ήταν και μεγάλο, θα βρούμε τίποτε, της λέω. Προηγουμένως σου λέω βρήσκω το Κλη Κράνια από τη Βοστίνα με μεταγωγικό στη Σούχα, τον κατήφορο πριν από το ποτάμι, στο δρόμο, πήγαινε ψωμί στο στρατό, είχε δύο μουλάρια φορτωμένα. Κλη, του λέω εγώ, μια φέτα ψωμί για το παιδί. Μου λέει, πάρε το δικό μου.

Είχε λίγο κουραμάνα κι όπως ήτανε μου την έδωσε. Το άλλο πήγαινε για το Στρατό. Είναι πεινασμένος μου λέει. Το ξέρω του λέω. Έφαγαν ένα τραγί και τον αδελφό μου τον κόβει. Μας έδωκε το ψωμί, εξασφαλίσαμε το παιδί.

Εμείς πήγαμε στην Πολίτσανη, φάγαμε τα κουμπρολάχανα, απ' όξω, μπήκαμε μέσα ο Βασίλης Φακατσέλης κι ο Καπετάνιος ήτανε. Ο Γιάννη Νοτης και ο Γιάννη Ράφτης τους χάσαμε από το Λάμποβο του Σταυρού.

Πήγαν απ' την Επισκοπή. Το σπίτι μεγάλο, μεγάλο είχε κάτι αμπάρια, γεμάτα πίτουρα. Δεν είχε ψιά αλεύρι το πίτουρο. Τι πίτουρο ήταν αυτό; Μεγάλο σπίτι. Γεμίσαμε τα δωμάτια ο κόσμος, φωτιά βάλαμε μα να που είχε καλαμπόκι κρεμασμένο! Φέρω γύρα ανοίγουμε τ' αμπάρια, ανοίγουμε να βρούμε αλεύρι πουθενά, βρίσκαμε σίτες, γάστρες, αλεύρι τίποτε. Όλα τα σύνεργα τάχανε. Τεψιά απ' όλα. Μπαίνει η Σταφυλέσια στη μπημιτσα μέσα βρίσκει σ' ένα μπαούλο μέσα μια σακκούλα ίσα με πεντέξι κιλά. Δεν ήταν αλεύρι. Στόκος ήταν, να σου πω. Γιά τ' αλεύρι μου λέει. Τόβαλε στο στόμα, τίποτε δεν είδε. Ποιός ξέρει τι ειν' αυτό της λέω.

Εμένα μου μύρισε σαν άνοιξε τη σακκούλα σα λαδομπογιά. Μωρ' της λέω κάτι γίνεται. Ζύμωστο μωρ' λέει ο Φακατσέλης, πάρτε μια σίτα και ένα τεψί απο μέσα απ' την κουζίνα και περάστε το μην έχει τίποτε σαράκι και ζύμωσέ το να το ψήσουμε, γάστρα έχετε, απ' όλα έχετε. Φωτιά είχαμε

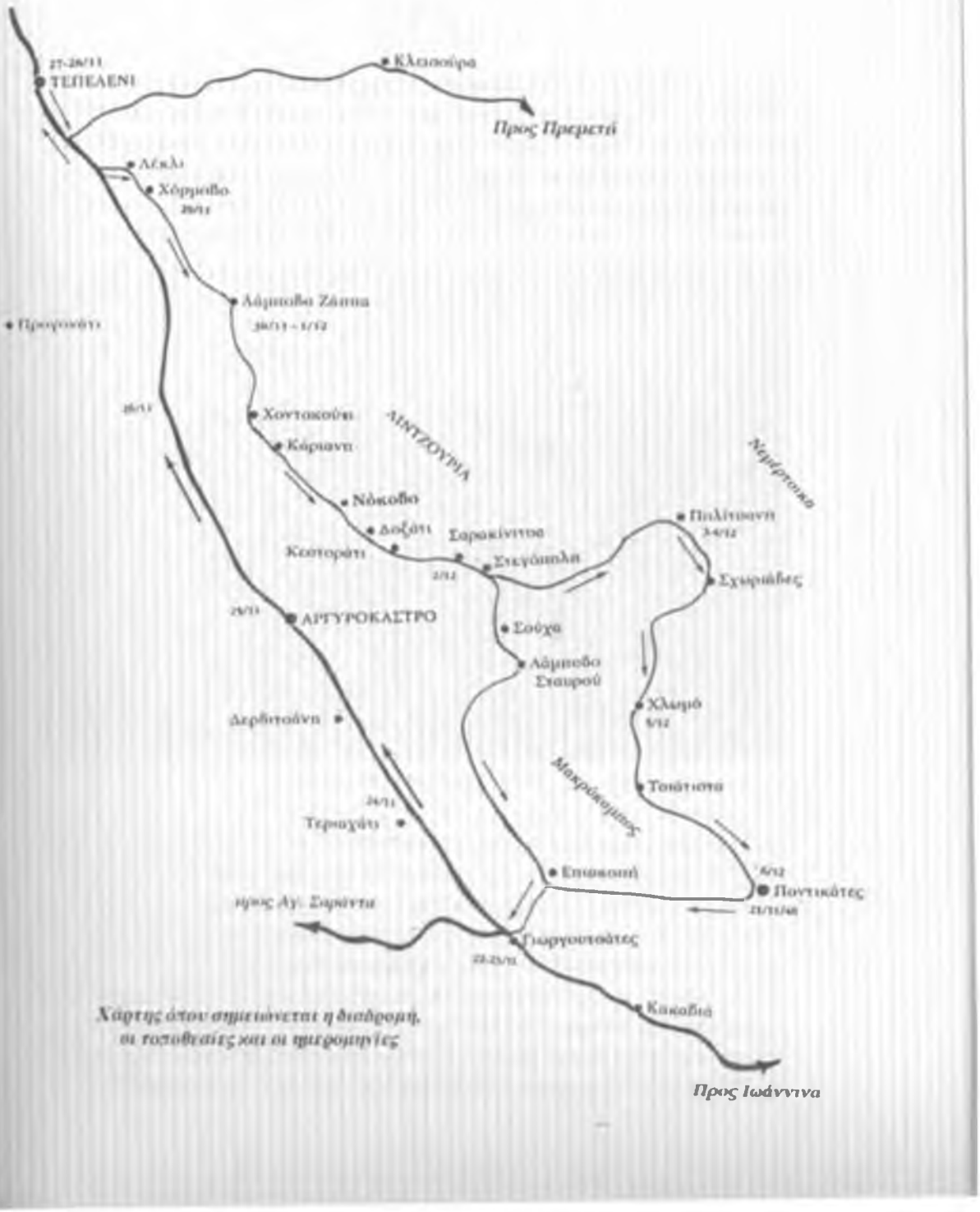
27-28/11
ΤΕΠΕΛΕΝΙ
Κλεισούρα
Προς Πρεμετή
Λ(ε)κλι
Χόρμοβο
29/11
Λάμποβο Ζάππα
30/11 - 1/12
Προγονάτι
28/11
Χοντακούτι
ΛΙΝΤΖΟΥΡΙΑ
Κάριανη
Νάκοβο
Δοξάτι
Σαρακίνιτσα
Κοντοράτι
Στεγάπλη
2/12
Νεμέρτσικα
Πολίτσανη
3-4/12
Σχιναλάδες
29/11
ΑΡΤΥΡΟΚΑΣΤΡΟ
Σούχα
Λάμποβο
Σταυρού
Δερβιτσάνη
Χλωμό
5/12
Μακρύκαμπος
Τσάτιστα
24/11
Τερπαχάτι
Επαρχιακή
6/12
Ποντικάτες
21/11/08
ηγικς Αγ. Σαράντα
Γωργουτσάτες
22-23/11
Κακαβιά
Χάρτης όπου σημειώνεται η διαδρομή,
οι τοποθεσίες και οι ημερομηνίες
Προς Ιωάννινα

μεγάλη. Είχαμε βάλει και μια μπινιότα, ένα καζανάκι, καλαμπόκι, καλαμπόκια, τέτοια, κοντά σαν τα δικά μας. Πιάνω κι εγώ να ζυμώσω. Που να βρω λάδι; Δεν βρήκα λάδι. Το ζύμωνα κι όλο μαζεύονταν. Δεν κολλούσε πουθενά. Λέει η Φίλενα: Έτοιμ' η φωτιά. Παίρνει, τόσο, ίσαμε μια ελιά και το βάζει εκεί δα στη χόβολη. Όσο να το πλάσω εγώ να το ζωγραφίσω να την κάνω κουλούρα την τραβάει, γίνηκε μια φούσκα, την πατάει, πουφ,

Το χωριο Χλωμο σημερα (1996)

σκόνη. Ζυμώσαμε το στόκο. Σήκου να φάμε έλεγε ο Καπετάνιος! Στην Πολίτσανη μείναμε δύο βραδιές. Και μετά, δρόμο, δρόμο και πήγαμε στους Σχωριάδες ή στο Χλωμό. Ηύραμε έναν άνθρωπο, τόσον δα, πως είναι οι νάνοι, με το μπαστούνι του, με το ρεμπούμπλικο μεσ' στο σχολείο μπροστά. Εκεί στο Χλωμό κοιμηθήκαμε κι ένα βράδυ. Απ' εκεί φύγαμε και περάσαμε Τσιάτιστα και πέσαμε στον τόπο μας στο βουνό, στο Μακρύκαμπο και βγήκαμε στις Ποντικάτες. Και ήτανε ανήμερα, τ' Αγίου Νικολάου, φτάσαμε στο σπίτι μας. Οι άλλοι που πήγανε από Επισκοπή ήρθανε μετά από δύο μέρες, έκατσαν για ξεκούραση στους συγγενείς.

Ό,τι ανοίξαμε την οξώπορτα δύο κεφάλια από γίδια, όλο με τα κουδούνια κομμένα πεταμένα πάνω στα ξύλα. Πήγαμε στο κατώι, τάμπαρο πέρα για πέρα, τα σπίτια πέρα για πέρα ανοιχτά. Είχανε φάει τα σαμάρια τα γομάρια, τάβραμε ύστερα εδώ εκεί. Είχαμε και μανάρια, είχαμε κι έξι μανάρες, όπως τ' απολαίναμε είχανε πάει πάνω στην κορυφή με τη Λάμπρο Τζέτενα. Πήγαιναν μαζί.

Απολυθήκαμε την άλλη την ημέρα, βρήκαμε το ψωμί μουχλιασμένο εκεί από κάτω, την άλλη την ημέρα να βρούμε το βιο, κάπου ηύραμε ένα βόδι, μια γίδα, μια γελάδα. Αυτές οι τρεις που έμειναν ούτε ήξερε η μια με την άλλη. Ήταν κρυμμένες σαν κουκουβάγιες. Όταν πήγαν οι Έλληνες τους άνοιξαν.

Ύστερα περπατήσαμε τα χωριά να βρούμε τα μανάρια, το βιός μας. Αυτή ήταν η πορεία μας.

Φύγαμε 21 Νοεμβρίου και γυρίσαμε 6 Δεκεμβρίου. Η αδελφή μου ήταν με τους άλλους που πήγαν στην Ιταλία. Γύρισε μετά από 11 μήνες. Ούτε που ξέραμε αν ζούνε. Ύστερα μάθαμε πως πέρασαν καλά.

Σημειώσεις

Σύμφωνα με την περιγραφή της Ευδοξίας Κουτσολιόντου και ορισμένες διευκρινίσεις που δόθηκαν μετά την μαγνητοφώνηση συντάχθηκε το σχεδιάγραμμα της πορείας αυτής της ομάδας ομήρων του χωριού Ποντικάτες. Η πορεία περιγράφεται με λεπτομέρειες και χρονολογίες και καλυπτουν το διάστημα από 21 Νοεμβρίου 1940 που ξεκίνησαν από τις Ποντικάτες μέχρι 6 Δεκεμβρίου ημέρα επιστροφής στο χωριό.

Οι αναφερόμενες θέσεις είναι πράγματι πάνω στη διαδρομή και η σύμπτωση των γεγονότων του πολέμου είναι ακριβής. Η περιγραφή της εικόνας των υποχωρούντων Ιταλών και της αποσυνθέσεως του μετώπου είναι πράγματι ένα πειστήριο της φάσης αυτής των συγκρούσεων.

Η συνάντηση των ομήρων με τμήματα του προελαύνοντος ελληνικού

στρατού κοντά στη Στεγούπολη είναι πράγματι συγκλονιστική και από το γεγονός ότι τα τμήματα αυτά ήταν του Τάγματος Δελβινακίου που ήταν συγκροτημένο από Πωγωνήσιους. Οι Ποντικατιώτες στρατιώτες συναντούν τους χωριανούς τους, τους συγγενείς τους, αδέλφια, γυναίκες, παιδιά για τους οποίους δεν γνώριζαν, τίποτε από την αυγή της 28ης Οκτωβρίου, όταν συμπύχτηκαν από τις γραμμές προκάλυψης προς το Καλπάκι. Η όλη περιγραφή δίνει πραγματι μια άλλη εικόνα του πολέμου εκείνου πίσω από τις γραμμές του μετώπου και των δραματικών ημερών που πέρασαν τα γυναικόπαιδα, Πωγωνήσιοι, οι οποίοι γνώριζαν πως στα πεδία των συγκρούσεων βρίσκονταν και οι δικοί τους άνθρωποι. Περιγραφές όπως το γκότσι, το μωρό στο σακκούλι, η πορεία τη νύχτα, τα βαλτόνερα, η ανθρώπινη συμπεριφορά των κατοίκων των χωριών που περασαν, το πέρασμα του καταρράχτη, τα κουμπρολάχανα, η κουραμάνα των στρατιωτών και το κομμάτι του παιδιού που κουβαλούσαν μαζί, το ζύμωμα του στόκυ, η συνάντηση των δικών τους στρατιωτών, οι σκοτωμένοι και πολλές άλλες λεπτομέρειες της συνεχούς πορείας κάτω από τους κρότους των κανονιών, είναι ένα πλούσιο υλικό για ν' αρχίσει να γράφεται το σενάριο για μια άλλη «πορεία στο μέτωπο» παράλληλη με εκείνη του ποιητή Οδυσσέα Ελύτη.

«Με κόπο ξεκολλώντας το ποδάρι από τη λάσπη, όπου φορές, εκατα-βούλιαζε ίσαμε το γόνατο», γράφει ο ποιητής και η Ευδοξία προσθέτει στη δική της μαρτυρία: «...με τη μπάμπω ζαλωμένη έβγανα το ένα ποδάρι, το ρουφούσε το άλλο η λάσπη, λάσπη τόση που έκαναν τα μουλάρια, ξυπόλητη, τάχασα τα παπούτσια μου». Κι αλλού στην πορεία ο ποιητής: «...Τι μας είχε ανέβει η ψείρα ως το λαιμό...» για να προσθέσει η Ευδοξία: «μη να η ψείρα! Τι ήταν η ψείρα;». Η αφήγηση της Ευδοξίας δεν είναι βέβαια σε ποιητικό μέτρο. Έχει όμως την τραγικότητα του λόγου και την σύνθεση χορικού αρχαίας τραγωδίας. Να γιατί πρέπει να καταγραφούν τα πειστήρια αυτής της ιστορίας του Πωγωνίου που είναι άγνωστη ακόμη και σε πολλούς Πωγωνήσιους.

Στην αφήγηση της Ευδοξίας Κουτσολιόντου βρίσκονται ακόμη εκφράσεις και λέξεις τοπικού ιδιώματος που κι αυτό είναι πολύτιμο, αφού χάνεται σιγά-σιγά.

Κ.Χ.Κ.

ΝΕΑ ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΠΩΓΩΝΙΟΥ

Ο ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΑΝΩ ΚΟΙΛΑΔΑΣ ΓΟΡΜΟΥ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΠΩΓΩΝΙΟΥ

Από το 1979 πραγματοποιούνται από τον αρχαιολόγο κ. Ηλία Ανδρέου ανασκαφικές εργασίες στην περιοχή της άνω κοιλάδας του ποταμού Γορμού και στα όρια των Κοινοτήτων **Μερόπης, Παλαιοπύργου** και **Κάτω Μερόπης**. Είναι η πρώτη φορά που γίνονται στην επαρχία Πωγωνίου οργανωμένες συστηματικές και τόσο μακροχρόνιες αρχαιολογικές έρευνες. Και είναι η πρώτη φορά που από τα ευρήματα των ανασκαφών έρχονται στο φως στοιχεία της ιστορίας της περιοχής που φτάνουν μέχρι το 2000 π.Χ. Ένα μικρό δείγμα των ευρημάτων εκτίθεται σε ειδική προθήκη στο αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων σε πήλινα, χάλκινα, σιδηρά, αργυρά και χρυσά αντικείμενα χρήσης των κατοίκων μιας περιόδου χιλίων ετών. Η ευρύτερη περιοχή των ανασκαφών έχει χαρακτηρισθεί **«αρχαιολογικός χώρος»** με όλες τις προβλεπόμενες διατάξεις για την διαχείριση και χρήση του χωρου. Με το φυλλάδιο αυτό της σειράς των εκδόσεων της «ΝΕΑΣ ΦΩΝΗΣ ΤΟΥ ΠΩΓΩΝΙΟΥ» επιχειρείται μια πρώτη «δημοσιογραφική» παρουσίαση του αρχαιολογικού χώρου με όσες πληροφορίες και στοιχεία υπάρχουν, για την ενημέρωση των συμπατριωτών μας και φίλων του Πωγωνίου. Συντάχθηκε ένα κατατοπιστικό σχεδιάγραμμα της περιοχής και το φυλλάδιο πλουτίζεται με αρκετές φωτογραφίες που παραχωρήθηκαν από τον ανασκαφέα-αρχαιολόγο κ. Ηλία Ανδρέου.

Έχουμε χρέος να τονίσουμε ιδιαίτερα την ιεραποστολική δουλειά του κ. Ηλία Ανδρέου ο οποίος με πολύ κόπο και ταλαιπωρίες στα ρουμάνια και στις ρεματιές του τόπου μας για 20 σχεδόν χρόνια ανασύρει απο το σκοτεινό παρελθόν στοιχεία της ιστορίας της κοιλάδας του Παλαιοπωγωνίου και προβάλλει την επαρχία μας με τις μελέτες του και τις ανακοινώσεις εργασιών του σε διεθνή αρχαιολογικά συνέδρια. Με το φυλλάδιό μας αυτό επιτελούμε και το δικό μας χρέος για να τιμήσουμε το σημαντικό αυτό για τον τόπο μας ανασκαφικό έργο του αρχαιολόγου κ. Ηλία Ανδρέου το οποίο παρακολουθούμε από το ξεκίνημά του.

Στην έκδοση αυτή θα περπατήσουμε μαζί με τους αναγνώστες και θα κάνουμε ένα ρεπορτάζ στο χώρο και στο χρόνο με τον δικό μας βηματισμό και θα προσπαθήσουμε να «διαβάσουμε» τις νέες σελίδες της ιστορίας του Πωγωνίου με τη δική μας φαντασία και την γνωριμία ενός άγνωστοι δικού μας τόπου.

Ιούνιος 1997

Ο εκδότης
Κων. Χρ. Κωστούλας

ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΟΥ ΞΕΚΙΝΗΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ

Ήταν καλοκαίρι του 1979, πρώτες μέρες του Ιουλίου. Μου τηλεφώνησε ο κ. Ηλίας Ανδρέου, αρχαιολόγος, που υπηρετούσε τότε στην Αρχαιολογική Υπηρεσία στα Γιάννενα πως την Κυριακή 9 Ιουλίου είχε προγραμματίσει μια επίσκεψη στο Πωγώνι. Συμφωνήσαμε να συναντηθούμε στην Πωγωνιανή. Είχαν προηγηθεί κάποια τηλεφωνήματα από την αρχή του χρόνου και είχαν γίνει κάποιες κουβέντες για τις ενδείξεις, για ενδιαφέροντα-αρχαιολογικά σημεία. Ο κ. Ηλίας Ανδρέου είχε πάρει και τις πληροφορίες του από τον κ. Λεων. Κουτσουμπίνα και από το βιβλίο του «Νεκρές πολιτείες του Πωγωνίου». Οι πρώτες πληροφορίες ήταν παλαιότερες από τον Γιώργο Κωστούλα, Ρομπατινό, που μου ανέφερε για πρώτη φορά το 1954 για **«ακτινωτούς»** ομαδικούς τάφους, για **«κιούπια»** και **«λαγίνια»**. Ο ίδιος μου είχε πει πως με τον Αθ. Γκρόζα είχαν «σγκορίσει» κάτι τέτοια, αλλά δεν βρήκαν τίποτε.

Α.Μ.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΡΟΙΣΤ.& ΚΛΑΣΣ.ΑΡΧ/ΤΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΑΡΧ/ΚΩΝ ΧΩΡΩΝ & ΦΥΣ.ΤΟΠΙΩΝ

Ταχ.Δ/νση:Αριστείδου 14
Πληροφορίες:Μ. Κυριαζή
Τηλέφωνο:3243015/131

Αθήνα 7-10-1983

Αριθ.Πρωτ.
ΥΠΠΕ/ΑΡΧΑΙΟΤ/ΑΙ/ΦΙ2/55000/1741

ΠΡΟΣ:

Την
ΙΒ΄Εφορεία Προϊστ.και Κλασσ.Αρχ/των
Ιωάννινα
(με την παράκληση να ενημερώσει τις ενδιαφερόμενες Κοινότητες.

ΚΟΙΝ:
Αποδέκτες π.δ.

ΘΕΜΑ:Ανακοίνωση κηρύξεως της περιοχής Πωγωνίου ως αρχαιολογικού χώρου.

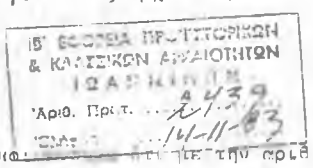

Σας ανακοινώνουμε ότι με την αριθ. ΑΙ/ΦΙ2/80635/2635/18.1.83 απόφαση μας, που δημοσιεύθηκε στο ΦΕΚ 305/τ.Β΄/31-5-1983, κηρύχθηκε ως αρχαιολογικός χώρος η κοιλάδα της Μερόπης του Ν. Ιωαννίνων.

Μετά απ αυτό οι υπηρεσίες προς τις οποίες κοινοποιείται το έγγραφό μας, παρακαλούνται, να μη προβαίνουν στην εκτέλεση έργων, που είναι δυνατόν να βλάψουν άμεσα ή έμμεσα τα αρχαία, χωρίς την προηγούμενη έγκριση της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας.

ΣΥΝΗΜΜΕΝΑ:

Φωτοτυπία ΦΕΚ σ όλους τους αποδέκτες του εγγράφου

Ε.Υ.
Η Τμηματάρχης
Ρ. Κολώνια

Αυτές τις πληροφορίες είχε κι ο Λεωνίδας Κουτσουμπίνας που περπάτησε την περιοχή και φωτογράφησε κάτι δείγματα και κάποιες λιθοσουριές όπως τα περιγράφει στο βιβλίο του. Ετσι την Κυριακή 9 Ιουλίου 1979 έφτασε ο κ. Ηλίας Ανδρέου στην Πωγωνιανή με την σύζυγό του Ιωάννα επίσης αρχαιολόγο και τον γιό του. Πήγαμε στο Δολό και μαζί μας ήρθε κι ο Λεωνίδας Κουτσουμπίνας και μπήκαμε με τα αυτοκίνητα, στο παλαιό **«ντερβένι»** δεξιά του Αγ. Γεωργίου Κακολάκκου. Φτάσαμε σε ένα σημείο μέχρι το οποίο πήγαινε αυτοκίνητο και μετά ξεκινήσαμε πεζοπορεία, εκτός της κυρίας Ανδρέου που έμεινε στα αυτοκίνητα, για την ανεύρεση των **«μνημάτων»**. Ο Λεωνίδας είχε μαζί του και μια φωτογραφία του χώρου των μνημάτων. Η ομοιομορφία της βλάστησης όπου κυριαρχεί η βελανιδιά δυσκόλεψε πολύ την ανεύρεση της θέσης. Μετά από αρκετή περιπλάνηση βρήκαμε την τοποθεσία όπου φαινόταν

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Αριθ. Α1/Φ. 12/80635/2635 (6)

Κήρυξη της περιοχής Πωγωνίου ως αρχαιολογικού χώρου.

Η ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Εχοντας υπόψη:

1. Την αριθ. 18162/19.3.82 (ΦΕΚ 135/τ. Β'/31.3.82) για «Μεταβίβαση της εξουσίας να υπογράφουν «Με εντολή Υπουργού» στους ανωτέρους υπαλλήλους της Κεντρικής Υπηρεσίας του ΥΠΠΕΘ».
2. Τις διατάξεις του Κ.Ν. 5351/32 περί αρχαιοτήτων.
3. Την πράξη 8/82 του Τοπικού Συμβουλίου Μνημείων Ηπείρου αποφασίζουμε:

Κηρύσσουμε ως αρχαιολογικό χώρο την κοιλάδα της ράχης του Ν. Ιωαννίνων με όρια τη γραμμή που περιβάλλει την περιοχή στο συνημμένο χάρτη, διότι είναι κατάσπαρτη από μνημεία και καλύπτουν ομοιόμορφη χερσαία περιοχή και χαρακτηρίζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον αρχαιολογικό, ιστορικό και λαογραφικό.

Αθήνα, 16 Ιανουαρίου 1983

Με εντολή Υπουργού
Ο Δ/ντής Π. και Κ. Αρχαιοτήτων
Γ. ΤΖΗΛΑΚΗΣ

τα ίχνη από καμιά δεκαριά κιβωτιόσχημους τάφους με μεγάλες και μικρές άσπρες όρθιες πλάκες, ακανονίστου προσανατολισμού.

Ο κ. Ηλ. Ανδρέου, πήρε τα στοιχεία που χρειαζόταν επισήμανε και την θέση και πήραμε τον δρόμο της επιστροφής. Δεν γνωρίζαμε αν η τοποθεσία ανήκε στην Μερόπη ή τον Παλαιόπυργο. Καθήσαμε για λίγο στη σκια μιας συστάδας από βελανιδιές για να ξεκουραστούμε και να τσιμπήσουμε κάτι που είχε μαζί του ο Λεωνίδας.

Ο κ. Ανδρέου έκανε μια βόλτα στο γύρο δάσος και σε λίγο γύρισε με μια σακκούλα γεμάτη από θραύσματα κεραμικών λέγοντάς μας πως **«η περιοχή όλη είναι γεμάτη από κεραμικά»**. Αυτή ήταν η πρώτη επίσκεψη στον χώρο που μετά από λίγα χρόνια χαρακτηρίστηκε ως **«αρχαιολογικός χώρος»**.

Επιστρέψαμε με την υποψία ότι κάτι υπήρχε στην συγκεκριμένη περιοχή και ότι αυτό θα αποκαλυπτόταν με την **«σωστική ανασκαφή»** την οποία, όπως μας είπε ο κ. Ηλίας Ανδρέου θα επιχειρούσε σύντομα.

Αργότερα, και στο πρώτο δεκαπενθήμερο του Δεκεμβρίου ο κ. Ηλ. Ανδρέου επιχειρεί τις πρώτες ανασκαφές και σημειώνει τον Α τύμβο της Παλιουριάς. Ήταν ένα ξεκίνημα. Μια δουλειά που συνεχίζεται μέχρι σήμερα με υπομονή, επιμονή, κόπους και δυσκολίες για να επεκταθεί σε μια έκταση πολλών χιλιομέτρων και σε μια έρευνα που φθάνει βαθειά στο χρόνο και στην ιστορία του Πωγωνίου. Αυτό είναι το μικρό χρονικό του ξεκινήματος των ανασκαφικών εργασιών και ερευνών στην κοιλάδα ανάμεσα από Κουτσόκρανο και Νεμέρτσικα μια κοιλάδα που κρύβει πολλά μυστικά της ιστορίας του Πωγωνίου. Μιας κοιλάδας που έμεινε στην παράδοση σαν **Παλαιοπωγώνι**. Ίσως γιατί εδώ εντοπίστηκαν απο παλαιότερα δείγματα και κατάλοιπα μιας πολύ παλιάς παρουσίας ανθρώπου.

Ο Άγγλος περιηγητής Leake κατεβαίνοντας από τη Βήσσανη στο Λαχανόκαστρο το πρωινό στις 8 Ιουνίου 1809 κάνει μια στάση κάπου ενδιάμεσα απ' όπου απολαμβάνει «τη θέα μιας όμορφης κοιλάδας που βρίσκεται μεταξύ των υψωμάτων του Δελβινακίου και της Βήσσανης και των υπωρειών του απότομου βουνού Νεμέρτσικα».

Είναι η ίδια κοιλάδα που εντάχθηκε στο Ευρωπαϊκό πρόγραμμα **NATURA-2000** σαν περιοχή ενός οικοσυστήματος ειδικής προστασίας και διαχείρισης. Δεν είναι άραγε τυχαίο που πριν 3000 και πλέον χρόνια, αυτή η κοιλάδα κατοικήθηκε συνεχώς για πολλές εκατοντάδες χρόνια και τώρα οι αρχαιολογικές ερευνες αποκαλύπτουν την ιστορία της, την ιστορία της περιοχής του Πωγωνίου.

Ηλίας Ανδρέου

Γεννήθηκε το 1939 στην Ίμβρο, όπου τελείωσε το δημοτικό σχολείο και το 1957 αποφοίτησε από τη Μεγάλη του Γένους Σχολή της Κωνσταντινουπόλεως. Το 1952 πήρε το πτυχίο Ιστορίας και Αρχαιολογίας, της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Από το 1963 μέχρι το 1994 υπηρέτησε συνεχώς στην Αρχαιολογική υπηρεσία του υπουργείου Πολιτισμού (Εφορείες Αρχαιοτήτων Πέλλας, Ολυμπίας, Αθηνών, Δωδεκανήσου, Κυκλάδων, Ιωαννίνων και Αττικής), έλαβε μέρος σε δεκάδες ανασκαφές και συμμετείχε στις εργασίες επανεκθέσεως των Μουσείων Ολυμπίας, Χώρας, Πύλου, Ηλίδος, Θήρας, Ιωαννίνων, Αρτας, Λευκάδος.

Κατά την περίοδο 1974-1988 υπηρέτησε στην ΙΒ Εφορεία Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων και διηύθυνε ανασκαφές σε όλη την Ήπειρο και τη Λευκάδα.

Μεταξύ των ανασκαφών σημαντική θέση κατέχουν οι έρευνες στην κοιλάδα του Γορμού στο Πωγώνι που άρχισαν το 1979 και συνεχίζονται μέχρι σήμερα, φέρνοντας στο φως ένα εκτεταμένο αρχαιολογικό χώρο με λείψανα, από την προιστορική εποχή έως και τους πρώτους χριστιανικούς χρόνους.

Ανασκαφή τύμβου Β «Παλιουργιά» 1982

Οι συνοδοιπόροι του κ. Ηλία Ανδρέου

Το οδοιπορικό του κ. Ηλία Ανδρέου στα ρουμάνια και στα χερσοχώραφα του αρχαιολογικού χώρου είναι πράγματι μια διαδρομή που γίνεται κάθε χρόνο από το 1979 που άρχισε και έχει καταγράψει εικόνες, καιρικές συνθήκες, κινδύνους και κόπους. Σε αυτό το οδοιπορικό που με συνέπεια και ευθύνη ακολουθεί κάθε χρόνο έχει μόνιμους συνοδοιπόρους βοηθούς και συνεργάτες δυο υπαλλήλους της Αρχαιολογικής υπηρεσίας. Είναι οι συντηρητές έργων τέχνης κ. Κων/νος Σακκάς και κ. Παν. Σίμπας. Και οι δυο ξόδεψαν εκεί τον ελεύθερο χρόνο τους και μοιράστηκαν με τον κ. Ηλία Ανδρέου, τους κόπους και τις ταλαιπωρίες αλλά και την συγκίνηση των ανακαλύψεων και των ερευνών.

Εγιναν κοινωνοί των σκέψεων του ανασκαφέα και πρόσφεραν την πείρα τους και την δουλειά τους στην διάσωση των ευρημάτων και την αποκατάσταση των θρυματισμένων πήλινων αγγείων. Στην ειδική προθήκη του Αρχαιολογικού Μουσείου Ιωαννίνων όπου εκτίθενται αντιπροσωπευτικά ευρήματα των ανασκαφών στο Παλαιοπωγώνι η εργασία καθαρισμού και αποκατάστασης των Κων. Σακκά και Παν. Σίμπα είναι φανερή και αναδεικνύει την αρχαία τεχνική και την ιστορική και αρχαιολογική αξία των ευρημάτων.

Ανασκαφή τύμβου στη θέση «Πλάση» 1987

ΕΝΑΣ ΠΕΡΙΠΑΤΟΣ ΣΤΟΝ ΑΓΝΩΣΤΟ ΤΟΠΟ ΜΑΣ

Από τη σωστική ανασκαφή του 1979 μέχρι τις τελευταίες ανασκαφικές έρευνες και εργασίες, ξεδιπλώνεται σελίδα-σελίδα ένα σημαντικό έργο του Αρχαιολόγου κ. Ηλία Ανδρέου στο Πωγώνι και ανασύρονται από τα βάθη των αιώνων και της προιστορίας άγνωστα στοιχεία από την ιστορία του Πωγωνίου.

Στα χρόνια που πέρασαν, και πλησιάζουν τα 20, ο κ. Ανδρέου δέθηκε με τον τόπο, αισθάνεται **«Πωγωνήσιος»** και ο χώρος που δουλεύει είναι πλέον τα **«χωράφια»** του, όπου όσο πιο βαθειά σκάβει τόσο πλούσιοι και γλυκείς βγαίνουν οι καρποί. Μέσα σε αυτόν τον απέραντο, τον απλωμένο χώρο της κοιλάδας του Γορμού, ανάμεσα απο Κουτσόκρανο και Νεμέρτσικα και στις περιοχές των χωριών **Μερόπης-Παλαιοπύργου-Κάτω Μερόπης**, «αναπαύονταν» τα λείψανα ενός πολιτισμού για πολλούς αιώνες. Δείγματα αυτού του παρελθόντος και μιας συνεχούς παρουσίας ανθρώπων και ζωής σε αυτή την κοιλάδα είναι τα κιβούρια που είναι διάσπαρτα σε όλη την περιοχή. Αυτά τα κιβούρια, τάφοι κατασκευασμέ-

Ανασκαφή Ελληνιστικών κτιρίου στη θέση «Παλιουρια» 1985

νοι με μεγάλες και μικρές πλάκες, αντικρύζονταν με δέος και σεβασμό από τους προγόνους μας που απέφευγαν να τα καταστρέψουν στο διάβα των αιώνων. **Κιβωτιόσχημους τάφους** τους λέει η αρχαιολογική επιστήμη, **κιβούρια** τα θέλει η παράδοση. Ο σεβασμός στους νεκρούς έρχεται σαν άγραφος νόμος από τα βάθη των αιώνων, πέρασε από γενιά σε γενιά σε αυτή την κοιλάδα και είναι δείγμα μιας συνέχειας.

Έτσι σώθηκαν σχηματοποιημένα αυτά τα κιβούρια μέχρι σήμερα. Εκτός από κάποιες επεμβάσεις βέβηλων τυμβωρύχων της σύγχρονης εποχής, τα **«κιβούρια», τα «μνήματα», οι τάφοι**, έμειναν ατάραχοι, ανέγγιχτοι, απείραχτοι με εμφανή τα σημάδια του σεβασμού

στους νεκρούς. Νεκρούς που δεν γνώριζαν οι γενιές που πέρασαν από πότε ήταν θαμμένοι. Αφημένα έξω από τις καλλιέργειες, ξεχασμένα μέσα σε συστάδες δένδρων που δεν τα έκοβε κανείς, πολλά δεμένα με θρύλους όπου θεία δικαιοσύνη τιμωρούσε τους βέβηλους, έμειναν εκεί κρύβοντας μέσα τους, δείγματα λατρείας, τέχνης, πολιτισμού, ιστορίας, επικοινωνίας και χρονολόγησης. Ποιοί ήταν αυτοί οι άνθρωποι που έζησαν σε αυτή την κοιλάδα πριν από 2000 έως 4000 χρόνια; Είναι το πρώτο ερώτημα που έρχεται στη σκέψη μας. Και είναι ασφαλώς ένα από τα πρωτα ερωτήματα που καλείται να απαντήσει η ανασκαφή, η έρευνα, η αρχαιολογική επιστήμη. Προέλληνες; Πρωτοέλληνες; Δωριείς; Φύλα που ζούσαν στην περιοχή ή φύλα που μετανάστευσαν εδώ από άλλους τόπους; Ίσως κάποτε η ανάλυση του D.N.A. να βρει κάποιες απαντήσεις. Γεγονός είναι πάντως πως ο χώρος αυτός, οι άνθρωποι, είχαν επικοινωνία με τον άλλο Ελλαδικό χώρο. Η έρευνα συνεχίζεται. Νέα στοιχεία συμπληρώνουν τον καμβά της ιστορίας της περιοχής. Και σε νέα προβλήματα καλούνται να δώσουν λύσεις οι αρχαιολόγοι.

Ακολουθώντας τα βήματα του ανασκαφέα κ. Ηλία Ανδρέου και όσα έχει καταγράψει στα δημοσιεύματά του, θα επιχειρήσουμε ένα περίπατο στο χώρο και στο χρόνο που εκτελούνται οι ανασκαφές.

Οι **τύμβοι** είναι η πρώτη «ανακάλυψη» στον αρχαιολογικό χώρο και οι τάφοι είναι η πρώτη ένδειξη. Στη θέση **Παλιουρια** Παλαιοπύργου πέφτει η πρώτη σκαπάνη της μεγαλύτερης αρχαιολογικής έρευνας στο Παλαιοπωγώνι. Τα σημάδια των τάφων είναι γύρω από ένα μικρό έξαρμα του εδάφους διαμέτρου 12 μέτρων και ύψους ενός μέτρου. Ειναι ο πρώτος τύμβος, ο τύμβος Α όπως τον καταχωρεί και το καταγράφει πλέον στα αρχαιολογικά κείμενα ο κ. Ηλ. Ανδρέου. Οι πρώτοι 9 τάφοι έχουν ακτινωτή διάταξη, με τα κεφάλια προς το κέντρον, επιβεβαιώνοντας έτσι τις πρώτες πληροφορίες που άφησε ο Γιώργος Κωστούλας από τη Μερόπη. Συνολικά ο τύμβος Α΄ περιείχε τριάντα κιβωτιόσχημους τάφους. Στο χώμα ανάμεσα από

ΠΗΛΙΝΑ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Κακόλακκος
Σταυροσκιάδι
Μερόπη
Παλαιόπυργος
Αγ. Τριάδα
Αγ. Γεώργιος
Αμπελιά
Αγ. Παρασκευή
Ανεμόμυλος

ΠΩΓΩΝΙΑΝΗ

Όρος Κουτσόκρανο
Δολό

Αγ. Χαράλ

Φαράγγι Κουβαρά

δρόμος σκυρόστρωτος
μονοπάτι
L θέσεις ανασκαφών

Κ. Μερόπη

Μ. Αγ. Ιωάννη

Κεφαλόβρυσο

Γκρεμί

L Πολιογριά

L Γκλάβα

π. Γορμός

Ωραιόκαστρο

ΠΗΛΙΝΑ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

τους τάφους βρέθηκαν πολλά όστρακα αγγείων από τους τάφους στη διάρκεια της χρήσεώς των και από την σύληση των περισσοτέρων.

Οι τυμβωρύχοι προηγήθηκαν. Πότε; Άγνωστον.

Από τους 30 τάφους τέσσερις ήταν χωρίς κτερίσματα, δέκα οκτώ συλημένοι και μόνο οι οκτώ ήταν ασύλητοι. Βρέθηκαν αρκετά κτερίσματα και έγινε η πρώτη χρονολόγηση των τάφων. Από τον 11ο-10 π.Χ. αιώνα οι ταφές. Τα ευρήματα διάφορα. Χάλκινοι κρίκοι, χάλκινο ταινιωτό βραχιόλι, δακτυλίδια, όστρακα πήλινων αγγείων.

Λίγο πιο νότια 50 μετρα ένας δεύτερος τύμβος. Ο τύμβος Β΄ αποκαλύπτει τη δική του ταυτότητα.

Οκτώ μέτρα η διάμετρος, μικρό το έξαρμα, μισό μέτρο. Οι τάφοι ανάμεσα στα ριζώματα των βελανιδιών. Δύσκολη η δουλειά. Ανασκάπτονται πέντε τάφοι και άλλοι δείχνουν τα σημάδια τους. Πήλινα ευρήματα, χειροποιήτος αμφορίσκος, περόνη οστεικη, όστρακα.

Και η προσπάθεια συνεχίζεται. Η περιοχή είναι διάσπαρτη από τάφους σε σχηματισμούς τύμβων. Οι τύμβου καταχωρούνται με τα στοιχεία τους Α΄ και Β΄. Και συνέχεια Γ, Δ, Ε, ΣΤ. Για αρκετά χρόνια η σκαπάνη αποκαλύπτει δείγματα ζωής και παρουσίας ανθρώπων για μια μεγάλη περίοδο που φτάνει απο τον 11ο π.Χ. αιώνα μέχρι το 5ο ή 6ο μ.Χ.

Ανακαλύπτονται τα λείψανα ελληνιστικών κτιρίων, πολλά όστρακα, κεραμίδια λακωνικού τύπου και ίχνη πιθανού κλιβάνου κεραμικής.

Ανατολικά της Παλιουριάς, 800-1000 μέτρα, στη θέση **Πλάση Παλαιοπύργου**, εντοπίζονται και ερευνούνται τάφοι μιας μεγάλης τυμβοειδούς κατασκευής. Ερευνήθηκαν εννιά τάφοι. Οι πέντε σε ακτινωτή διάταξη, επιβεβαιώνοντας πάλι τις παλιές πληροφορίες.

Τα ευρήματά τους και εδώ αξιόλογα. Χάλκινο δακτυλίδι, πήλινο άωτο άβαφο αγγείο, σκουλαρίκια, πήλινα αγγεία, βραχιόλι. Κάθε κομμάτι προσθέτει και μια πληροφορία, για την χρονολόγηση, την επικοινωνία, την τέχνη κατασκευής και το υλικό, τη «μόδα» στα κοσμήματα, τα ταφικά έθιμα. Και η γοητεία που δίνει η έρευνα και η δι-

Θεμέλια κτιρίων κλασσικών χρόνων. 1992

είσδυση στο βάθος του χρόνου ενσωματώνει τους ερευνητές στο χώρο.

Και η δική μας φαντασία, η φαντασία κάθε αδαούς, τρέχει με τους δικούς της ρυθμούς για να «ξεθάψει» από τους τύμβους τις γυναίκες, τους άνδρες, τα παιδιά εκείνης της εποχής να τους φορέσει τα κοσμήματα που αγάπησαν και τους συνοδευσαν στο μεταθανάτιο ταξίδι. Η φαντασία θα φτιάξει την μορφή της κοινωνίας και θα ακολουθήσει τα ταξίδια τους και την επικοινωνία που είχαν με άλλες περιοχές όπου η αρχαιολογική σκαπάνη αποκαλύπτει

Ανασκαφή τύμβου Κ. Μερόπης 1984

ίδια ευρήματα. Η ελευθερία της φαντασίας ασφαλώς φτάνει και στα εργαστήρια όπου πλάθονταν ο πηλός, σφυρηλατούνταν ο χαλκός και ο σίδηρος και λεπτουργούσαν πάνω σε οστά. Ατέλειωτο το ταξίδι στο παρελθόν καθώς η σκαπάνη συνεχίζει το ερευνητικό έργο.

Στη **Γκλάβα Κάτω Μερόπης**, φτάνει το απέραντο νεκροταφείο. Είκοσι ένας τάφοι ανασκάπτονται και οι νεκροί πλούσια κτερισμένοι. Ασημένιες περόνες και κρίκοι, σιδερένιες αιχμές από δόρατα, ξίφη και μαχαιρίδια σιδερένια, σκύφοι και λήκυθοι, σκουλαρίκια και δακτυλίδια, αγγεία και όστρακα.

Το οδοιπορικό είναι μεγάλο στα ρουμάνια του Παλαιοπωγωνίου και στα βάθη των αιώνων. Στον 11ο μ.Χ. αιώνα και από τους γεωμετρικούς μέχρι τους ελληνιστικούς χρόνους, δίνει χρονολόγηση η ανασκαφή στη Γκλάβα. Εκτός απο την ανασκαφή, τους κόπους και τις ταλαιπωρίες ακολουθεί και η φροντίδα για την προστασία των ανασκαφομένων χώρων. Και

Ανασκαφή προϊστορικού πεταλόσχημου κτιρίου στη θέση «Ανεμόμυλος». 1994-95

πρέπει να πούμε πως δυστυχώς οι σύγχρονοι συμπατριώτες μας δεν τους σεβάστηκαν και δεν τους προφύλαξαν αρκετά. Είναι μια θλιβερή πλευρά.

Δεν έχουν σημασία οι λεπτομέρειες που κουράζουν για όσους θέλουν μια γενική ενημέρωση γύρω από την έρευνα των τάφων και των τύμβων που καλύπτουν την περιοχή. Η έρευνα επεκτείνεται χαράζοντας νέες οριογραμμές για τον εμπλουτισμό της αρχαιολογικής γνώσης της περιοχής.

Ο κ. Ηλ. Ανδρέου είπε χαρακτηριστικά πως υπάρχει αντικείμενο έρευνας, για περισσότερα απο 100 χρόνια. Μια στάση είναι αναπόφευκτη στη θέση **Ανεμόμυλος** Μερόπης όπου η σκαπάνη έφερε στο φως ανάμεσα στα άλλα και ένα πιθανό εργαστήριο επεξεργασίας ηλέκτρου (κεχριμπαριού). Βρέθηκε μάλιστα μάζα δυο κιλών ακατέργαστου κεχριμπαριού για πρώτη φορά στον Ελλαδικό χώρο. Η άποψη πως η κοιλάδα αυτή βρισκόταν πάνω στο δρόμο

του κεχριμπαριού που ερχόταν από την Βαλτική θάλασσα με πορεία προς την Μεσόγειο, έχει αρκετή βασιμότητα.

Η ύπαρξη του εργαστηρίου μιας πρώτης επεξεργασίας στον Ανεμόμυλο αποτελεί ένα σημαντικό ιστορικό στοιχείο που γοητεύει τους μελετητές. Στο ίδιο χώρο βρέθηκαν όστρακο μινυικής τεχνοτροπίας και αυτό είναι ένα άλλο σημαντικό στοιχείο για την περιοχή και αντικείμενο μελέτης. Τα ευρήματα του Ανεμόμυλου προωθούν την χρονολόγηση στα 2000-1600 π.Χ.

Η ιστορία μας πλουτίζεται και η φαντασία μας πλανιέται στην κοιλάδα του Άνω Γορμού και συνθέτει ζωή και κοινωνίες, δράσεις και δημιουργίες στα 4000 χρόνια που περασαν. Οι

Ανασκαφή στη θέση «Παλιουρια» 1985

τελευταίες ανασκαφές (1996) στην **Αμπελια** Μερόπης έχουν μια νέα διάσταση. Η συνέχιση των εργασιών θα δώσει νεώτερα στοιχεία. Συμπληρώνονται εφέτος 19 χρόνια στο μεγάλο αρχαιολογικό οδοιπορικό του αρχαιολόγου κ. Ηλία Ανδρέου στο Πωγώνι. Ένα οδοιπορικό που αποκαλύπτει άγνωστα στοιχεία για την επαρχία μας.

Ένα οδοιπορικό που το έκανε με πολύ κόπο, μόχθο και ταλαιπωρία αλλά και με συνέπεια, ευθύνη, ιεραποστολική αφοσίωση και επιστημονική αξιοπιστία και μεθοδολογία. Ο ίδιος και οι συνεργάτες του πρέπει να αισθάνονται ικανοποίηση για το έργο τους. Εμείς δε οι περιστασιακοί συνοδοιπόροι αισθανόμαστε ευτυχείς που είχαμε την ευκαιρία να περπατήσουμε στα ίδια μονοπάτια και να γνωρίσουμε τον άγνωστο δικό μας τόπο.

Το δικό μας αυτό ταξίδι δεν τελειώνει εδώ. Και η ευθύνη μας να διαφυλάξουμε αυτή την κληρονομιά είναι ενώπιον μας. Ένα νέο οδοιπορικό αρχίζει και για μας τους Πωγωνήσιους, να σεβαστούμε όπως οι πρόγονοί μας αυτή την κιβωτό της ιστορίας του Πωγωνίου.

Δημοσιεύσεις για τις ανασκαφές στο Πωγώνι

1. Στο περιοδικό «**Αρχαιολογία**»: «Οι τύμβοι Πωγωνίου Μερόπης (σελίδες 54 έως 60). Τεύχος 3. Μάιος 1982

2. Στα **Χρονικά** του Αρχαιολογικού Δελτίου, τόμος 36 (1981): Πωγώνι-Ανασκαφή τύμβων σελίδες 270-271-272 και πίνακες 163-164.

3. Στα **Χρονικά** του Αρχαιολογικού Δελτίου, τόμος 39 (1984). Ανασκαφές-Μερόπη Πωγωνίου σελίδες 177-178, πίνακας 69.

4. Στα **Χρονικά** του Αρχαιολογικού Δελτίου, τόμος 41 (1986). Ανασκαφικές εργασίες-Παλαιόπυργος Πωγωνίου σελίδες 102-103, πίνακας 96.

5. Στα **Χρονικά** του Αρχαιολογικού Δελτίου, τόμος 42 (1987). Ανασκαφικές εργασίες σελίδες 307-308, πίνακες 166-167.

6. Στα **Χρονικά** του Αρχαιολογικού Δελτίου, τόμος 43 (1988). Ανασκαφικές εργασίες Κάτω Μερόπη-Νεκροταφείο τύμβων Πωγωνίου, σελίδες 302-303-304, πίνακες 162-163.

7. Στην έκδοση L' ILLYRIE MERIDIONALE ET L' EPIRE DANS L' ANTIQUITÉ. Ηλία και Ιωάννας Ανδρέου: UNE NEKROPOLE TUMULAIRE A POGONI DE L' EPIRE σελίδες 47-48-49.

8. **Πωγωνιακά Χρονικά** (Πωγωνήσια Βιβλιοθήκη), τόμος πρώτος 1995, σελίδες 20-21-22-23-24: Πωγώνι πανάρχαιη κοιτίδα πολιτισμου.

9. **Πωγωνιακά Χρονικά** (Πωγωνήσια Βιβλιοθήκη), τόμος δεύτερος 1996, σελίδες 25-26-27-28: Αρχαιολογικές έρευνες στο Πωγώνι.

«Αμπελιά» Μερόπης Σεπτ. 1995

Ανακοινώσεις για τις ανασκαφές στο Πωγώνι

Από τον κ. Ηλία Ανδρέου, έγιναν οι παρακάτω ανακοινώσεις για τις ανασκαφές του Πωγωνίου.

1. Στο πρώτο διεθνές συνέδριο στο Clermont-Ferre-Γαλλία το 1984 με τίτλο «Η νότια Ιλλυρία και η Ήπειρος στην Αρχαιότητα».

2. Στο διεθνές συνέδριο με θέμα: «Η περιφέρεια του Μυκηναϊκού κόσμου» που έγινε το 1994 στη Λαμία.

3. Στο 6ο διεθνές συνέδριο που έγινε στη Φιλαδέλφεια (Αμερική) τον Απρίλιο του 1996 με θέμα «Τέχνη και τεχνίτες στο Αιγαίο στην εποχή του χαλκού».

4. Στο 3ο Διεθνές συνέδριο που έγινε τον Οκτώβριο του 1996 στο Παρίσι (Γαλλία) με θέμα: «Η νότια Ιλλυρία και η Ήπειρος στην Αρχαιότητα».

(Το κείμενο που ακολουθεί είναι αναρτημένο στην προθήκη του Αρχαιολογικού Μουσείου Ιωαννίνων που εκτίθενται τα ευρήματα των ανασκαφών στο Πωγώνι)

Τύμβοι Πωγωνίου

Μετά την υπόδειξη των κ.κ. Κ. Κωστούλα και Λ. Κουτσομπίνα άρχισε το καλοκαίρι του 1979 ανασκαφική έρευνα στη θέση «Παλιουριά» της Κοινότητας Παληοπύργου Πωγωνίου και αποκαλύφθηκε η ύπαρξη μεγάλου νεκροταφείου τύμβων που απλώνεται μέσα στις δασώσεις πλαγιές του βουνού Κουτσόκρανο, στα όρια των κοινοτήτων Παληόπυργου και Μερόπης. Η χρήση του νεκροταφείου όπως προκύπτει από τα μέχρι στιγμής ανασκαφικά δεδομένα (η έρευνα συνεχίστηκε το 1980, 1981 και 1982) αρχίζει στην πρώιμη εποχή του σιδήρου (περίπου το 1000 π.Χ.) και συνεχίζεται μέχρι τους Ελληνιστικούς χρόνους (γύρω στο 250 π.Χ.).

Μέχρι τώρα ερευνήθηκαν τρεις τύμβοι (βλ. στο τοπογραφικό τη θέση με κόκκινο χρώμα) στους τάφους των οποίων βρέθηκαν διάφορα αντικείμενα, κτερίσματα των νεκρών (βλ. πλαϊνή προθήκη). Οι τύμβοι έχουν σχέση και ομοιότητες με τους τύμβους της Αλβανίας και ανήκουν στην ίδια γεωγραφική και πολιτιστική ενότητα.

ΤΥΜΒΟΣ Α: Είχε διάμετρο 12 μέτρα και σωζόταν σε ύψος περίπου 1.00 μ. Περιείχε τριάντα κιβωτιόσχημους τάφους, μερικοί από τους οποίους ήσαν ήδη συλημένοι από παληά.

Στους ασύλητους τάφους βρέθηκαν χειροποίητα αγγεία, σιδερένια όπλα και χάλκινα κο-

σμήματα που χρονολογούνται περίπου στο 1000 π.Χ., αγγεία του τέλους του 5ου αρχών του 4ου αιώνα π.Χ. (βλ. μεσαίο ράφι διπλανής προθήκης). Στον ίδιο τύμβο βρέθηκαν επίσης ταφές με χάλκινα κοσμήματα του 7ου-10ου αιώνα π.Χ., σκουλαρίκια και βραχιόλια, φαίνεται δηλ. ότι οι τάφοι ξαναχρησιμοποιήθηκαν και στους βυζαντινούς χρόνους.

ΤΥΜΒΟΣ Β: Είχε διάμετρο 8 μέτρων σωζόταν σε ύψος περίπου 0.50 μ. και περιείχε 11 τάφους. Στους ασύλητους τάφους βρέθηκαν αγγεία χειροποίητα, χάλκινα και οστέινα κοσμήματα, πήλινα σφοντύλια και μικροσιδερένιο καμπύλο μαχαίρι, που χρονολογούνται στον 11ο π.Χ. αιώνα (βλ. πάνω ράφι διπλανής προθήκης).

ΤΥΜΒΟΣ Γ: Είχε διάμετρο 6 μέτρα και ύψος περίπου 1.00 μ. Περιείχε εφτά τάφους και χρησιμοποιήθηκε από το 1.000 π.Χ. περίπου μέχρι και το τέλος του 4ου αι. π.Χ.

Τα ευρήματα των τάφων του (βλ. κάτω ράφι προθήκης) ήσαν μικρή οπισθότμητη πρόχους και σιδερένια αιχμή δόρατος, δυο αμφικωνικά πήλινα σφοντύλια, μεγάλο ανοιχτό αγγείο, όλα του 11ου π.Χ. αι. Βρέθηκε επίσης μικρός Κορινθιακός αρύβαλλος του 6ου π.Χ. αι. που φανερώνει την επικοινωνία των φύλων της βόρειας αυτής περιοχής με το νότο. Σε τάφους ελληνιστικών χρόνων του ίδιου τύμβου βρέθηκαν, αμφορίσκος μυροδοχεία και χάλκινα νομίσματα.

Στην επίχωση μεταξύ των τάφων βρέθηκαν πολλά κομμάτια (όστρακα) από χοντρά και λεπτότερα πήλινα χειροποίητα αγγεία που χρονολογούνται σε προγενέστερη εποχή και μαρτυρούν την κατοίκηση της περιοχής σε παληότερους χρόνους.

ΠΗΛΙΝΑ ΚΛΑΣΣΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
026000347018

Η ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΠΩΓΩΝΙΟΥ

ΠΑΛΙΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Στην σειρά των ένθετων 16-σέλιδων της εφημερίδας "Η ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΠΩΓΩΝΙΟΥ" παραθέτουμε σ' αυτό το φύλλο, ένα παλιό κείμενο με τον τίτλο "Η ΔΡΥΙΝΟΥΠΟΛΙΣ" που αναφέρεται και στον ευρύτερο χώρο του Πωγωνίου. Το κείμενο αυτό δημοσιεύτηκε στο "ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΟΝ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΝ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ" του Πωγωνήσιου λόγιου Μιλτιάδου Αθ. Οικονομίδη από την Πολύτσανη στην έκδοση (έτος πρώτον) του 1911. Συγγραφέας του κειμένου είναι ο επίσης Πωγωνήσιος λόγιος Λεωνίδας Βασιλειάδης από την Βοστίνα (σημερινή Πωγωνιανή) και γνωστού εκδότη του Ημερολογίου "ΑΣΤΗΡ" του 1904.

Το κείμενο αυτό έχει δημοσιευτεί με μικροπαραλλαγές και μικρή γλωσσική διαφοροποίηση με δύο τίτλους. Σαν "ΧΡΟΝΙΚΟ ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΟΥ" στην ελληνική γλώσσα στα βιβλία του γνωστού περιηγητή Πουκεβίλ, Γάλλου πρόξενου στα Γιάννενα την εποχή του Αλή Πασά. Σαν "ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΔΡΥΟΠΙΔΟΣ" από το Δροβιανίτη λόγιο Αθ. Πετρίδη το 1871. Τα κείμενα αυτά δίνουν μια εκδοχή της καταγωγής των κατοίκων Δερόπολης και Πωγωνίου. Θα τα δημοσιεύσουμε συνέχεια σε επόμενα 16-σέλιδα για μια συνολική ενημέρωση των αναγνωστών και συμπατριωτών μας. Θα συμπληρωθούν δε με τα σχόλια που έχουν δημοσιευθεί και με παρατηρήσεις που θα προκύψουν.

Η έρευνα για την ιστορία της επαρχίας μας και της πλησιόχωρης Δερόπολης εντοπίζει αρκετά κοινά στοιχεία. Η μελέτη των κειμένων αυτών είναι χρήσιμη γιατί όπως διαπιστώνεται κυκλοφορούσαν σε αρχεία, βιβλιοθήκες και μοναστήρια των δύο περιοχών σαν καταγραφή της τοπικής ιστορίας που δίνει την δική της εκδοχή. Αφήνουμε στους αναγνώστες μας την μελέτη και δίνουμε το ερέθισμα να εκτεθούν και άλλες απόψεις ή ερμηνείες...

Ιούνιος 1998

Ο εκδότης

Κων. Χρ. Κωστούλας

Κων/νος Κωνσούρας
11774/2014

Η ΔΡΥΙΝΟΥΠΟΛΙΣ[1]

Α'.

Οἱ πρῶτοι αὐτῆς κάτοικοι καί τά σπουδαιότερα ἐν αὐτῇ γεγονότα ἀπό τοῦ 1316 π.Χ.–330 μ.Χ. ἐκ λαϊκῆς παραδόσεως διασωθείσης ἐν ἀρχαίῳ χρονογραφικῷ κώδικι.

Τό ἧκιστα ἀρχαιολογικῶς καί ἱστορικῶς μελετηθέν ἐξ ὅλων τῶν Ἠπειρωτικῶν τμημάτων, περί τοῦ ὁποίου ἐλάχιστα γνωρίζομεν στηριζόμενα εἰς τάς βεβαιώσεις καί μαρτυρίας ἀρχαιοτέρων ἀξιοπίστων συγγραφέων, τυγχάνει τό τμῆμα Δρυϊνουπόλεως. Τό τμῆμα τοῦτο ἐκ 45 χωρίων συγκείμενον μέ πρωτεύουσαν τό Ἀργυρόκαστρον εὑρίσκεται μεταξύ Παλαιᾶς Πωγωνιανῆς, Ρίζης, Λιντζουρίας, Δελβίνου καί Τεπελενίου. Τήν εὐφορωτάτην δέ καί γραφικήν κατά τούς ἐαρινούς μῆνας πεδιάδα αὐτοῦ διασχίζει ὁ Δρῖνος (ἤ Δρυΐτης) ποταμός, ὅστις πηγάζων ἐκ τοῦ ὄρους Κοσοβίτσης ἑνοῦται μέ τόν Ἀῶον παρά τό Τεπελένιον.

Συγκινεῖται ὁ ἐπισκέπτης τῆς περιφερείας ταύτης πρό τῆς ἀτελευτήτου σειρᾶς τῶν ἐρειπίων, ἅτινα εἰς ἕκαστον σχεδόν αὐτοῦ βῆμα ἀπαντᾷ· καί ὠθούμενος ὑπό μυστηριώδους τινός κατανύξεως εἰς νοεράν ἐπικοινωνίαν μετά χρόνων μεμακρυσμένων στενάζει ἀναπολῶν τήν ποτέ εὔκλειαν τῆς χώρας. Ἀπό τῶν ἀρχαίων ἔτι χρόνων δηώσεις καί καταστροφαί συνεχεῖς ἐπηκολούθησαν εἰς τό δύσμοιρον τοῦτο τμῆμα. Συμπληρωματικαί δέ ὅλων αὐτῶν καί τελευταῖαι θεωροῦνται αἱ ὑπό τῶν Γότθων γενόμεναι, καθά ἱστορικῶς βεβαιοῦται, ἐν ἔτει 558 μ.Χ. Ἔκτοτε οὐσιῶδές τι γεγονός διαταράξαν τήν ἡσυχίαν τῆς

---

[1] Ἡ παροῦσα ἡμῶν πραγματεία ἀνεκοινώθη τῇ 14ῃ Δεκεμβρίου 1904 εἰς τόν ἐν Κων/πόλει Ἑλληνικόν Φιλολογικόν Σύλλογον, ἔνθα ἀνεγνώσθη ἐν εἰδικῇ συνεδρίᾳ.

περιφερείας ταύτης δέν ἀναφέρεταί που. Ποῖοι ὑπῆρξαν οἱ πρῶτοι αὐτῆς κάτοικοι; Ποσάκις καί τίνι τρόπῳ κατεστράφη ἡ ποτέ πολυάνθρωπος Δρυϊνούπολις; Ποίων κωμοπόλεων ἤ χωρίων λείψανα εἰσι τά διάφορα ἐρείπια τά ἀπασχολοῦντα τό βλέμμα τοῦ ὁδοιπόρου; Εἰς τάς ἐρωτήσεις ταύτας ἀμφιβόλου κύρους ἡ λίαν περιωρισμένας ἀπαντήσεις εὑρίσκει τις φυλλομετρῶν τά ὀλίγα ἄλλως τε Ἠπειρωτικά ἔργα. Σαφεστέρας πως ἐξηγήσεις παρέχει ἡμῖν παράδοσις διασωθεῖσα ἐν χρονογραφικῷ κώδικι ναοῦ τινος, ἐξ ἧς ἀπεσπάσαμεν τά κατωτέρω νομίζοντες ὅτι, ταῦτα ἐγείρουσι κατά τι τόν πέπλον, ὅστις καλύπτει τήν ἀρχαιολογίαν καί ἱστορίαν τῆς ἐπαρχίας ταύτης. Ἐλλείψει ἄλλως τε ἰδιαιτέρων ἐπαρκῶν καί ἀξιοπίστων μαρτυριῶν φρονοῦμεν ὅτι, ἡ περισυλλογή τῶν λαϊκῶν παραδόσεων καί ἡ ἐπιμεμελημένη τούτων ἐξέτασις ἐν συνδυασμῷ πρός τάς ἀπαντωμένας ποῦ καί που εἰς ἀρχαίας Μονάς ἡ ἀλλαχοῦ σημειώσεις, τάς ἀτυχῶς, ὡς ἐπί τό πολύ, ἀνεκμεταλλεύτους, ἠδύνατο σύν τῷ χρόνῳ νά παράσχῃ ἡμῖν νέον προσφορώτερον ἔδαφος συστηματικωτέρων ἀρχαιολογικῶν ἤ ἱστορικῶν ἐρευνῶν. Ἡ παράδοσις αὕτη ἔχει ὡς ἀκολούθως:

«Μεταξύ τῶν συμβούλων τοῦ Θησέως, ἑνώσαντος εἰς μίαν πόλιν τούς διεσπαρμένους τέως κατοίκους τῆς Ἀττικῆς, ὑπῆρξαν ὁ Ἄτλας καί Τῖτος, ἐξ ὧν ὁ μέν πρῶτος κατήγετο ἐκ τῆς φατρίας τῶν λεγομένων Παιδητῶν, ὁ δέ ἕτερος ἐκ τῶν Διακρίων, οἵτινες ἀπετέλουν μίαν τῶν τριῶν ἐπί Σόλωνος φατριῶν. Ὁ περί οὗ ὁ λόγος Ἄτλας εἶναι ὅλως ἄσχετος πρός τόν υἱόν τοῦ Ὑαπετοῦ καί τῆς Κλυμήνης τόν καταδικασθέντα μετά τήν Τιτανομαχίαν ὑπό τοῦ Διός νά κρατῇ ἐπί τῶν ὤμων του τόν Οὐρανόν. Ὡς γνωστόν ὁ Θησεύς πολλάκις ἐγκατέλειπε τήν πρωτεύουσαν καί ἀπήρχετο λόγῳ θηρευτικῶν ἤ ἄλλων ἐκδρομῶν μακράν αὐτῆς, πολλάκις δε ἐξηρέθισε τά πνεύματα τῶν ἐν Ἀθήναις ἰσχυρῶν, ὥστε οὗτοι ἐπί τέλους τόν ἀπεδίωξαν. Τότε δέ οὗτος καταφυγών εἰς Σκῦρον κατεκρημνίσθη ὑπό τοῦ Λυκομήδους. Ὁ Ἄτλας καί Τῖτος μετέβησαν εἰς τήν Φωκίδα καί κατῴκησαν ἐκεῖ παρά τόν Ἱππίαν, ἐξουσιαστήν τῶν Δελφῶν. Οἱ Ἀθηναῖοι συ-

νεφιλιώθησαν ἀργότερον μετά τοῦ Ἱππίου τούτου, τόν ὁποῖον εἶχον κατηγορήσει ὅτι ἦτο σύμβουλος τοῦ Θησέως καί ὅτι εἶχε στείλει κρυφίως τόν Ἄτλαντα εἰς τόν Δαμάτριον καί παρεκίνησεν αὐτόν νά ἔλθῃ κατά τῆς Ἑλλάδος καί τῶν Δελφῶν. Ὁ Δαμάτριος τότε ἦτο ἐξουσιαστής τῆς Ἠπείρου. Ἡ μετά τοῦ Ἱππίου ὅμως φιλία τῶν Ἀθηναίων ἐχαλαρώθη, διότι οἱ Φωκεῖς ἐσυκοφάντησαν εἰς τούς Ἀθηναίους τόν Ἱππίαν καί Ἄτλαντα· ἕνεκα τούτου οἱ Ἀθηναῖοι διετέθησαν δυσμενῶς κατά τοῦ Ἄτλαντος καί Τίτου καί ἀπεφάσισαν νά θανατώσωσιν αὐτούς, τό μέν διότι διετέλουν φίλοι τοῦ ἄλλοτε διωχθέντος Θησέως, τό δέ διότι ἐπεβουλεύοντο δῆθεν τάς Ἀθήνας τῇ συνεννοήσει τοῦ Ἱππίου. Φίλοι ὅμως τοῦ Ἄτλαντος ἀνήγγειλαν εἰς αὐτόν κρυφίως τήν ἀπόφασιν ταύτην τῶν Ἀθηναίων καί τότε Ἄτλας καί Τῖτος ἀπεφάσισαν νά ἀπέλθωσι καί ζήσωσι μακράν τῆς Ἑλλάδος. Ἐπειδή δ', ὡς θά ἴδωμεν κατωτέρω, οὗτοι ἀναχωρήσαντες ηὐδοκίμησαν ἀποκατασταθέντες ἐν Ἠπείρῳ, οἱ ἐν Ἀθήναις ἠσθάνθησαν μεγάλην λύπην καί μή δυνάμενοι ἄλλως πως νά ἐκδικηθῶσιν αὐτούς δι' ὅσα, ὡς ἐφρόνουν, πονηρά ἐβουλεύοντο κατ' αὐτῶν, διεκήρυξαν ἤ μᾶλλον ἐπεβλήθησαν εἰς τήν περιφέρειαν αὐτῶν νά μή σημειωθῶσι τά ὀνόματα αὐτῶν ὡς γεννήματα Ἀθηνῶν εἰς ἱστορικόν τι βιβλίων. Διεκήρυξαν ὡσαύτως ὅτι, καί ὁ σοφός Ἀριστόβουλος, τοῦ ὁποίου κατωτέρω θά γείνῃ μνεία, ἦτο ἀπατεών καί ψεύστης καί κατά συνέπειαν δέν ἔπρεπε ποτέ νά γείνῃ μνεία τοῦ ὀνόματός του. Διά τόν λόγον αὐτόν οὐδείς ἱστορικός ἐτόλμησέ ποτε νά ἀναφέρῃ τά ὀνόματα ταῦτα. Μόνον εἷς ἐκ τῶν μαθητῶν τοῦ Σόλωνος, Πνεισίδης ὀνόματι, διωχθείς εἰς τούς Δελφούς ἔγραψεν ὀλίγα τινά εἰς ἀνάμνησιν τῶν ἡρώων τούτων.

Ἀποφασίσας ὁ Ἄτλας ν' ἀναχωρήσῃ ἐκ τῆς Ἑλλάδος μετά τοῦ Τίτου συνέλεξε τέσσαρας χιλιάδας ἄνδρας καί ἀνεχώρησε νύκτωρ μεταβαίνων εἰς Ἤπειρον, ὅπως ὑποταχθῇ εἰς τόν τότε κυβερνήτην τῆς Ἠπείρου Ἀϊδωνέα. Διελθών εἰς τάς Θερμοπύλας ἔκαμε θυσίαν εἰς τόν Ἀπόλλωνα. Οἱ Αἰολεῖς μαθόντες ὅτι, ὁδηγοί τοῦ στρατοῦ τοῦ-

του ὑπῆρξαν ὁ Ἄτλας καί Τῖτος, ἔστειλαν πρός αὐτούς διάφορα τρόφιμα καί τούς παρεκάλεσαν νά μή βλάψουν τά μέρη των. Ὅτε ἔφθασαν εἰς Τρίκκην οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἠσθάνθησαν φόβον ἀπερίγραπτον ὑποτεύσαντες ἐπίθεσιν τῶν Ἀθηναίων χάριν κατακτητικῶν σκοπῶν, διότι πολλάκις εἶχον ἐναντιωθῆ πρός αὐτούς. Ἀλλ' ὁ Ἄτλας, ὅστις ἦτο φιλαλήθης, διεκήρυξεν ὅτι αὐτός τε καί οἱ περί αὐτόν ἔφευγον ἕνεκα τῆς κακίας τῶν Ἀθηναίων καί ἕνεκα χρησμοῦ τοῦ Μαντείου τῶν Δελφῶν, ὅστις προέλεγεν ὅτι οἱ θεοί ἐσκόπουν νά κατακαύσουν τούς τόπους καί τους ἀνθρώπους τῶν χωρῶν ἐκείνων καί ὅτι αὐτοί ἔπρεπεν ὅπως ἀπαλλαγῶσιν ἐκ τῆς ὀργῆς ταύτης τῶν θεῶν νά ἀναχωρήσωσιν. Ἀκολούθως διῆλθον τό Πήλιον ὄρος καί διηυθύνθησαν πρός τόν ἐν Ἠπείρῳ ἐξουσιαστήν Δαμάτριον καί ἐζήτησαν τόπον πρός κατοικίαν. Ὁ Δαμάτριος τοῦς ἔδωκε τότε ὁδηγούς καί τούς ἐπέτρεψε νά διέλθωσιν ἐκ Ζαγορίου καί να κατοικήσουν εἰς τά ἀκατοίκητα τῆς Ἠπείρου μέρη.

Φθάσαντες εἰς τήν ἔρημον περιφέρειαν τῆς νῦν Δρυϊνουπόλεως ἔκτισαν πόλιν, ἥν ἐκάλεσαν Δρυινούπολιν[1], καί ἥτις ἔκειτο, καθά βεβαιοῦται, πρός δυσμάς τῆς Γκορίτσης, ἔνθα σώζονται ἐρείπια Ἐκκλησιῶν καί οἰκιῶν. Κάτωθεν τῆς Γκορίτσης εἰς τήν πεδιάδα τῶν Τεριαχατινῶν σώζονται ἐρείπια φρουρίου, ὅπερ οἱ ἐγχώριοι καλοῦσι Παληόκαστρον τῆς Ἀργύρης. Ἀκολούθως ὁ Τῖτος ἔκτισε φρούριον καί πόλιν, ἥν ἐκάλεσαν Τιτούπολιν (Τεπελένιον). Τά μέρη τῆς Δρυϊνουπόλεως κατά τήν ἐποχήν ἐκείνην ἦσαν δασώδη κεκαλυμμένα ἰδίως ὑπό δρυῶν, ἐκ τῶν ὁποίων καί ἡ πόλις ἐκλήθη Δρυϊνούπολις. Ἐτρέφοντο δέ ἰδίως οἱ πρῶτοι κάτοικοι αὐτῆς μέ μέλι, τό ὁποῖον συνήθροιζον ἐκ τῶν εἰς τάς δρῦς ἀπειραρίθμων κυψελῶν, ἐπί ἑξήκοντα τέσσαρα ὅλα ἔτη. Οἱ Μολοσσαῖοι μαθόντες ὅτι, ὁ πρώην ἔρημος ἐκεῖνος τόπος κατῳκήθη ὑπό Ἀθηναίων μεταναστῶν ἔστειλαν καί

---

[1] Ἡ Δρυϊνούπολις κατεστράφη τελείως ἐν ἔτει 558 μ.Χ.

ἐζήτησαν ἀπό τον Ἀϊδώνιον ἤ Ἀϊδωνέα νά τούς δώσῃ βοήθειαν ὅπως ἐγείρουν κατ' αὐτῶν πόλεμον καί τούς ἐκδιώξωσιν ἐκεῖθεν. Ὁ Ἄτλας πληροφορηθείς τά σχέδια τῶν Μολοσσῶν ἔστειλε πρέσβυν εἰς τόν Ἀϊδώνιον τόν σοφόν αὐτοῦ σύμβουλον Ἀριστόβουλον πρός συμφιλίωσιν. Ὁ δέ Ἀϊδώνιος ἔστειλε κατόπιν πρός τόν Γαλήρην ἐξουσιαστήν τῶν Μολοσσῶν ἰδιαίτερον ἀπεσταλμένον καί ἐπέτυχε τελείαν συνδιαλλαγήν μεταξύ αὐτοῦ καί τῶν νέων κατοίκων τῆς Δρυϊνουπόλεως, ἐπί τῷ ὅρῳ νά μή ἔλθουν ποτέ εἰς ἐχθροπραξίας καί διαπληκτισμούς. Διῆλθον τοιουτοτρόπως ἐν εἰρήνῃ ἔτη εἰκοσιτέσσαρα. Αὐτήν ἀκριβῶς τήν ἐποχήν ὁ Ἄλβας εἶχε κτίσει τήν Ἀλβιούπολιν τήν καλουμένην νῦν **Ἐλβασάν**. Οὗτος πληροφορηθείς τούς νεωστί ἐν Ἠπείρῳ ἐγκαταλειφθέντας ἔστειλε νά ἴδῃ ἐκ τοῦ σύνεγγυς ὁποίας φυλῆς καί γένους ἀπόγονοι ἦσαν οὗτοι. Ὁ Ἄτλας καί ὁ Τῖτος ἐγνωστοποίησαν εἰς τόν Ἄλβαν τά αἴτια τῆς ἐνταῦθα ἀποκαταστάσεώς των καί ἐν γένει τῆς καταγωγῆς των. Ὁ Ἄλβας ἀμέσως τότε ἐξεκίνησε μέ μερικά στρατεύματα καί ἐλθών ἀντικρύ τῆς Τιτουπόλεως (νῦν Τεπελενίου) ἐζήτησε νά ἴδῃ τόν κυβερνήτην τῶν κατοίκων τῆς νεοκτίστου ταύτης πόλεως. Ὁ Τῖτος εὐθύς παραλαβών μεθ' ἑαυτοῦ τεσσαράκοντα ὡραίους καί ἐκλεκτούς ἄνδρας μετέβη παρά τῷ Ἄλβᾳ, ὅστις θαυμάσας τήν ὡραιότητα καί τήν σωματικήν εὐεξίαν τῶν ἀνδρῶν τούτων ἐγένετο ἐκστατικός καί ἐσκέπτετο τί νά κάμῃ, διότι ἐφοβεῖτο μή ποτέ πληθυνθῇ καί ὑποτάξῃ τόν τόπον του ὁ ἀνδρεῖος οὗτος λαός. Ὁ Τῖτος ἀντιληφθείς ὅσα ὁ Ἄλβας ἐσκέπτετο τόν ὡμίλησε μέ γλῶσσα ἐξασφαλίζουσαν μέλλουσαν διηνεκῆ εἰρήνην εἰπών πρός τοῖς ἄλλοις ὅτι «εἴμεθα πραγματικῶς ξένοι ἐγκαταλειπόντες κατ' ἀνάγκην τήν πατρίδα μας, ἐγκατασταθέντες ὅμως ἐνταῦθα εἰς τόπον εἰρηνικόν ἐννοοῦμεν νά ζήσωμεν φιλησύχως. Ἐάν ὅμως ποτε ἤθελέ τις ἄνευ λόγου ἐπιτεθῇ ἐναντίον ἡμῶν καί διαταράξῃ τήν ἡσυχίαν μας, τότε θά ἀντισταθῶμεν κατά πάσης αὐθαιρέτου προσβολῆς μέχρι θανάτου». Ἀκούσας ὁ Ἄλβας τάς ἐκφραστικάς ταύτας λέξεις, αἵτινες διηρμήνευον πιστῶς τό θάρρος καί τήν ἀνδρείαν τῆς Ἑλλη-

νικῆς ταύτης φυλῆς ἠσπάσθη τρίς εἰς τό μέτωπον τόν Τῖτον, τόν συνεχάρη διά τάς φιλειρηνικάς διαθέσεις του καί τόν διεβεβαίωσεν ὅτι, μετ' αὐτοῦ θά διατηρήσῃ διηνεκῶς εἰρήνην. Ἐζήτησε δέ ἀπό τό γένος αὐτῶν τρεῖς νέους καί τρεῖς νέας ἐκλεκτούς καί ὑπεσχέθη νά δώσῃ καί αὐτός τρεῖς νέους καί τρεῖς νεάνιδας ἐκ τοῦ γένους του. Ὁ Τῖτος ἐδέχθη τήν πρότασιν ταύτην· κρύψας δέ τάς ὡραιοτέρας νεάνιδας παρουσίασεν εἰς τόν Ἄλβαν τρεῖς ἐκ τῶν ἀσχημοτέρων· ἐκεῖνος δέ ἐξεπλάγη μή δυνάμενος νά ἐννοήσῃ πῶς τοιαῦται γυναῖκες τόσον εὐρώστους καί εὐειδεῖς ἄνδρας. Ἀκολούθως ὅμως ὁ Τίτος τόν ἔδωκε τρεῖς νέους καί τρεῖς νέας ἐκ τῶν ὡραιοτέρων, ὡς ἐζήτησεν. Ὁ Ἄλβας ἠρώτησε πρός τούτοις πῶς τρέφονται συνήθως, ὁ δέ Τῖτος τοῦ ἀπήντησεν ὅτι ἡ κυριωτέρα τροφή των ὑπῆρξε μέλι δρυῶν καί κρέας ἄγριον. Ὁ Ἄλβας ἐδοκίμασε τήν τροφήν ταύτην καί ἐθαύμασε πῶς κατώρθωσαν νά ζήσουν δι' αὐτῆς καί μόνον ἐπί τόσα ἔτη. Μεταβάς δέ ὁ Ἄλβας εἰς τό Ἐλβασάνιον (Ἀλβιούπολιν) ἔστειλε κατά τήν συμφωνίαν τρεῖς νέους καί τρεῖς νέας εἰς τόν Τῖτον. Ἐκ τῶν τριῶν αὐτῶν νεανίδων ἡ μία ἦτο ἀνεψιά τοῦ Ἄλβα πολύ πλουσία καί ὠνομάζετο Χωμίλω. Ταύτην ἐνυμφεύθη ὁ υἱός τοῦ Τίτου Ζωΐλος. Ὁ Ἄλβας ἔστειλε προσέτι καί τρία φορτία, τό μέν σῖτον, τό δέ κέγχρον καί τό δέ ὀρόβον, ἵνα σπείρουν εἰς τόν τόπον των καί τοιουτοτρόπως ἐκαλλιεργήθησαν τό πρῶτον καί ἐπολλαπλασιάσθησαν τά δημητριακά ταῦτα προϊόντα εἰς τήν Δρυινούπολιν. Ἀκριβῶς αὐτήν τήν ἐποχήν οἱ Ἀθηναῖοι ἔμαθον τάς προόδους τοῦ Ἄτλαντος καί Τίτου καί διετέθησαν ἐνάντιον αὐτῶν ὡς καί ἀνωτέρω ἐμνήσθημεν. Μετ' οὐ πολύ τόν Ἄτλαντα ἐφόνευσεν εἷς ἄνθρωπος κατά τούς ἀγῶνας τοῦ Ἱπποδρομίου, οὕς εἶχε συστήσει εἰς τήν Τιτούπολιν. Μετά τόν θάνατον τοῦ Ἄτλαντος ὁ Τῖτος ἵνα ἀναχαιτήσῃ ἐνδεχομένην ἐπανάστασιν ἐκ μέρους τῶν Δρυινουπολιτῶν κατά τῆς πόλεώς του ὑπεκίνησε τήν Χωμίλην καί ἔκτισε φρούριον ὁμώνυμον (Χουμελίτσα) παρά τό ὁποῖον διέρχεται ὁ Δρυΐτης ποταμός καί κατωτέρω ὁ Πυξύτης. Οἱ δέ Δρυινουπολῖται λυπηθέντες πολύ ἐπί τῷ θανάτῳ τοῦ

Ἄτλαντος ἀνηγόρευσαν διάδοχόν του τόν υἱόν του Στράτωνα καί τοιουτοτρόπως διῆλθον ἐν εἰρήνῃ ἔτη ἑπτά. Τότε ἀκριβῶς οἱ Βαλαρῖται (οἱ κάτοικοι τῆς παρά τό Λάμποβον ἀρχαίας πόλεως ἐξ ἧς καί σήμερον ἡ θέσις καλεῖται Βαλλιαραί) προέβαινον εἰς δῃώσεις εἰς τά μέρη τῆς Χαονίας. Ἐπίσης καί ἐν τῇ περιφερείᾳ Βελλᾶς διάφοροι ἐπιδρομεῖς ἐλεηλάτουν τήν περιφέρειαν Χαονίας καί τό Χαονόκαστρον τό μετέπειτα Λαχανόκαστρον, ὅπερ ἔκτισται παρά τόν Γορμόν ποταμόν καί μεταξύ τῶν χωρίων Φραστανῶν, Κακουσιούς, Βησσάνης καί Μετζητιέ. Αὐτό τοῦτο ὑπῆρξε τό φρούριον τῆς Ὀπᾶς, ὅπερ ὁ Ἰσαήμ κατέκτησεν ἐν ἔτει 1380 κυριεύσας τήν Ἤπειρον. (Γνωστόν ὅτι ἡ Τουρκοκρατία ἐν Ἠπείρῳ ἤρξατο τό πρῶτον ἀπό τῆς Πωγωνιανῆς ὅτε τό τμῆμα ἐκλήθη Ἰσαΐμ Βιλαγιέτ, ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ κατακτητοῦ). Ὁ Στράτων βλέπων ὅτι δέν ἠδύνατο ἄλλως πως νά ἐμποδίσῃ τούτους ἔκτισεν ἰσχυρόν φρούριον καί ἔθηκεν ἐκεῖ εἰς τόν Δίλαιον, ὅπου ὁ Ἄτλας εἶχε κτίσει ἄλλο φρούριον, ἑπτά χιλιάδας ἄνδρας πλησίον τῆς Ζαμβρῆς (Ζάβροχον). Ἡ δέ ἀδελφή τοῦ Στράτωνος Ἀρίστη ὀνόματι ἔκτισε καί αὐτή φρούριον εἰς τά μέρη τοῦ Ἀϊδωνίου[1] καί ἕτερον ὅπερ ὠνόμασαν Ἀρίστειον (Ἀρίνιστα). Ὁ δέ Στράτων ἔκτισε καί ἕτερον φρούριον εἰς τό μέρος τῆς Μολοσσίας, ὅπερ ὠνομάσθη Γάρδιον (ἐξ οὗ καί τό χωρίον Γαρδίκι), παρά τόν ναόν τῆς Ὑψηλῆς Πέτρας, ὅστις ἐθεμελιώθη ὑπό Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου (668 μ.Χ.). Οὗτος ἐχάρισεν εἰς τόν ναόν τοῦτον τόν τόπον τῆς Γάρδης μέ τήν Κλεισούραν, τῆς Ζωϊλίας καί τῆς Χωμίλης. Μετά ἓν ἔτος τινές τῶν Μολοσσῶν ἐλαφυραγώγουν τάς παρά τήν Χωμίλην πόλεις καί κωμοπόλεις καί τούτου ἕνεκα ὁ Ζωΐλος ἔκτισεν ἄλλον ἰσχυρόν φρούριον μεταξύ τῶν βουνῶν Μολοσσίας καί Χειμάρρας καί τό ὠνόμασε φροῦριον Ὑψηλοῦ ἤ Ζουλιάτες. Θανόντος τοῦ Ἀϊδωνίου διεδέχθη αὐτόν ὁ υἱός του Γλύκων, ὅστις ὑπάνδρευ-

---

[1] Ἀϊδωνάτιον ἐκλήθη ἐκ τοῦ Ἀϊδωνίου κυβερνήτου τῆς Παραμυθίας.

σε τήν ἀδελφήν του Δοβίλλην μέ τόν υἱόν τοῦ Ἄτλαντος Φιλήμονα, ὅστις ἦτο εὐειδής καί ὡραῖος. Ὁ κύριος ὅμως σκοπός τοῦ συνοικεσίου τούτου ἦτο νά ἐξασφαλισθῇ μεταξύ αὐτοῦ καί τοῦ κυβερνήτου Δρυϊνουπόλεως διηνεκής εἰρήνη. Ἡ Δοβίλλη ἔκτισεν ἔξω τῆς Δρυϊνουπόλεως κτίρια πολλά δαπανήσασα ἀρκετά χρήματα καί ποσά καί μετήνεγκεν εἰς τό κάστρον τῆς Δρυϊνουπόλεως (τανῦν Παληόκαστρον Τεριαχάτων) διαυγέστατον ὕδωρ ἐκ τοῦ πέραν τοῦ ποταμοῦ ὄρους, τό ὁποῖον ὠνόμασε **νεοκόρειον** ὕδωρ. Ὁ Στράτων ἔζησεν ἔτη τριάκοντα τρία. Μετά τοῦτον ἐξουσίασεν ὁ υἱός αὐτοῦ Ὀλύμπιος, ὅστις ἔκτισε φρούριον παρά τόν Σωχακόν ποταμόν. Ἄνωθεν δέ τούτου πρός τό βαθύπυλον (Γκρίκα) εἰς τό ὄρος ἔστησεν ἄγαλμα τοῦ Κρόνου καί ἕτερον τοῦ Θεοῦ Πανός, ἐκεῖ ἔνθα σήμερον ἔκτισται τό ἄνω Λάμποβον.

Ὁ Ὀλύμπιος ἐξουσιάσας διάστημα μή προσδιοριζόμενον ἀκριβῶς ἀνῆλθεν εἰς τό Χαονικόν ὄρος (Πηλακοῦ, τανῦν βουνόν Λαμπόβου) καί ἐπανηγύρισεν ἕξ ἡμέρας, ἔνθα ἔστησε καί ἄλλο ἄγαλμα εἰς τό ὄρος εἰς μνήμην του. Κατελθών δέ εἰς τήν Χαονίαν ἀπέθανε. Τόν Στράτωνα διεδέχθη ὁ υἱός του Πολώνιος, ὁ ὁποῖος βλέπων ὅτι συνεκεντρώθη πλῆθος δυσανάλογον εἰς τήν Δρυϊνούπολιν ἀπεφάσιε νά ἐγείρῃ πόλεμον καί ὑποτάξῃ τήν πόλιν τῶν Βαλλαριτῶν διά νά εὐρύνῃ τήν περιφέρειάν του. Ἀλλ' εἷς ἐκ τῶν ἰδικῶν του, ὁ Κώνιος ὀνόματι, ἐπειδή διετέλει φίλος αὐτῶν τόν κατέπεισε νά μή προβῇ εἰς καθυπόταξιν τῆς πόλεως ταύτης. Κατόπιν ὅμως ὁ Πολώνιος ἐκίνησε πόλεμον κατά τοῦ Κωνίου, καθ' ὃν ἑκατέρωθεν μετά δεινήν μάχην ἐσώθησαν μόνον οἱ ἀρχηγοί. Ὁ δέ Κώνιος ἔκτισε φρούριον εἰς θέσιν, ἥτις σήμερον καλεῖται Κόνιτσα. Ὁ Πολώνιος ἀργότερον ἐπολέμησεν ἑπτά ἔτη κατά τῆς Ἀϊδωνίας, ἐξ ἧς ἐπανελθών ἄπρακτος ἀπέθανε. Τήν ἐξουσίαν μετ' αὐτόν ἀνέλαβεν ὁ Μαρδάριος, ὅστις διῆλθεν ἐν εἰρήνῃ μέχρι τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ὁ Φοινικεύς ἐξεστράτευσε κατά τῆς Γάρδης καί Χωμίλης. Ὁ Φοινικεύς κατήγετο ἀπό τήν Μολοσσίαν, ἐφονεύθη δέ εἰς τόν ἐν λόγῳ πόλεμον, ὅστις διήρκεσε τρία ἔτη. Τό

δὲ λείψανόν του, παραλαβών ὁ υἱός του Καλίας μετήνεγκεν εἰς τόν τόπον του, ἔνθα ἔκτισε φρούριον παρά τό Δέλβινον, τό ὁποῖον ὠνόμασε Φοινικαῖον εἰς μνήμην τοῦ πατρός του, ἐξ αὐτοῦ δέ ἔλαβε καί τό ὄνομα ἡ εἰς τήν ἰδίαν θέσιν θεμελιωθεῖσα τότε πόλις, ἡ ἱστορική Φοινίκη, ἧς τά ἐρείπια διατηροῦνται μέχρι σήμερον. Μετά τόν Μαρδάριον ἐβασίλευσεν εἰς τήν Δρυϊνούπολιν καί Χαονίαν ὁ Περίκλειτος, ἀνήρ θαυμαστός διά τήν εὐγλωττίαν καί ἀνδρείαν του. Οὗτος ζητήσας ἀπό τούς Ἄλβας, τούς ἀπογόνους τοῦ κυβερνήτου Ἐλβασανίου, τεσσαράκοντα χιλιάδας ἄνδρες ἐκλεκτούς καί παραλαβών καί ἑξήκοντα χιλιάδας ἐκ τῶν ἰδικῶν του ἐξεστράτευσε κατά τῶν Κυλωνῶν, οὓς κατέσφαξε, διότι ἦσαν ἄνθρωποι κακοῦργοι καί βάρβαροι. Οἱ Χειμαρραῖοι μαθόντες ὅτι, ὁ Περίκλειτος κατέστρεψε τούς Κυλωνούς, ἔσπευσαν εἰς Τιτούπολιν καί Χωμίλην καί ἐπέφερον καταστροφήν μεγάλην εἰς ἀνθρώπους καί ἰδιοκτησίας. Μαθών δέ τοῦτο ὁ Περίκλειτος ἐστράφη ἐναντίον αὐτῶν καί κατέσφαξεν ἐκ τούτων, ὡς ἀναφέρει ὁ Τλήμων, ἑκατόν χιλιάδας καί τοιουτοτρόπως διετέλεσεν ἐξουσιαστής καί ἐπί τῶν μερῶν Χειμάρρας οὐ μόνον αὐτός, ἀλλά καί οἱ ἀπόγονοί του ἔτη ἑκατόν πεντήκοντα, ὡς ἀναφέρει ὁ Ἀνθόφιλος καί Κόριος.

Μετά ταῦτα ἐβασίλευσεν ὁ Σέραπος, ὅστις κατήγετο ἐκ τοῦ γένους τοῦ Ἄτλαντος· ἦτο ὅμως ἄνθρωπος ὑπερήφανος καί ἐτήρησε στάσιν ἐχθρικήν ἀπέναντι τῶν Μολοσσῶν, Ἀϊδωνιτῶν καί Περαιβῶν, οἵτινες ἐπολέμησαν ἐναντίον αὐτοῦ ἐννέα ὅλα ἔτη, μετά πεντήκοντα χιλιάδων ἀνδρῶν ἐξ Ἰταλίας ὁρμηθέντων. Εἰς τόν πόλεμον αὐτόν μόνον ὁ Σέραπος ἐσώθη καί μέρος ἀπό τά παλαιά τείχη τοῦ Ὀλυμπίου. Τά ἄλλα φρούρια καί πολλάς κωμοπόλεις τά κατεκρήμνισαν. Μόνον ἡ Χαονιούπολις διεσώθη. Ὁ δέ Σέραπος κατέφυγεν εἰς τό Χαονικόν ὄρος. Ἐπειδή δέ οἱ Κόνιοι διέκειντο φιλικῶς πρός το γένος τοῦ Ἄτλαντος, εἰσῆλθον εἰς τό φρούριον, ἔνθα ὁ υἱός τοῦ Κονίου Δάμιος ἐτήρησεν εἰρήνην πρός ὅλους τούς γειτνιάζοντας. Ἡ Δρυϊνούπολις ὅμως ἔμεινεν ἔρημος καί ἀκατοίκητος ἐπί ἑκατόν

ὀγδοήκοντα πέντε ἔτη, ὡς γράφει ὁ σοφός Κάσιος ὁ Χαονεύς καί ὁ Μακεδών Φόρμιος. Ἀργότερον οἱ Χαονῖται ἐπανέκτησαν δυνάμεις καί ἀπεφάσισαν νά ἀνακαινίσουν τήν Δρυινούπολιν μέ τά φρούριά της καί μετέβησαν ἐπί τούτῳ ὅπως παρακαλέσωσι τούς Ἠπειρώτας, Ἀϊδωνίους, Μολοσσοῦς καί Φοινικαίους νά ὑποβοηθήσωσιν αὐτούς εἰς τό ἔργον. Οἱ κυβερνῆται κατά τήν ἐποχήν ταύτην τῶν Μολοσσῶν καί Φοινικαίων ἔμενον εἰς τήν Φοινίκην. Ἀκούσαντες δέ τάς παρακλήσεις τῶν Μολοσσῶν καί Φοινικαίων δέν ἔδωκαν οὐδεμίαν προσοχήν, ἀλλ' ἀπέπεμψαν αὐτοῦς ἐνθυμούμενοι ὅσας καταδρομάς ἐκ τοῦ γένους αὐτῶν ὑπέστησαν.

Ο Σάρων ἐκ τοῦ γένους τοῦ Τίτου ἔκτισε πόλιν καί φρούριον, ἅτινα ὠνόμαστε Γορανούπολιν (Βλαχογορατζῆν) πρός τιμήν τοῦ πατρός τοῦ Γοράνου ἀντικρύ τῆς Δρυϊνουπόλεως, εἰς ἣν θέσιν εὑρίσκονται σήμερον τά ἐρείπεια αὐτῆς γνωστά ὑπό τό ὄνομα Γέρμα[1] μεταξύ Σαρακινίστης καί Ναγοποῦλων. Τόν δέ Λειβατίονα τόν ἐκ τοῦ γένους τοῦ Ἄτλαντος διώρισε χιλίαρχον· ἔκτισε δέ καί οὗτος φρούριον εἰς θέσιν μαγευτικήν ποτιζομένην ὑπ' ἀφθόνων ὑδάτων, ὅπερ ὠνόμασε Λειβατόνιον (Λιατοβίστα). Ἀκολούθως ἡ Δρυινούπολις διετέλεσεν ὑπό τήν κυβέρνησιν Ἱσπανῶν κατακτητῶν ἀρκετά ἔτη μέχρις Αὐλῶνος ἤτοι μέχρι 330 μ.Χ., ὅτε Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας μετετέθηκε τήν ἕδραν τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους εἰς τήν Κων/πολιν. Ἐνταῦθα λήγει ἡ περιγραφή Δρυϊνουπόλεως ἡ αναγορεμένη ἀποκλειστικῶς εἰς τήν δικαιοδοσίαν τῆς ρηθείσης λαϊκῆς παραδόσεως.

---

[1] Παρά τοῖς κατοίκοις Σαρακινίστης σῴζεται παράδοσις ὅτι, ἡ πολυάνθρωπος Γέρμα διετέλεσεν ἕδρα τοῦ Πύρρου. Παραδέχονται δ' ὅτι μετά τήν καταστροφήν τῆς πόλεως ταύτης συνῳκίσθησάν τινες, εἰς ἣν θέσιν εὑρίσκεται σήμερον ἡ Σαρακινίστα. Λέγεται δέ προσέτι ἐν Σαρακινίστῃ ὅτι, τό κάλυμμα (ἐν εἴδει σκούφου ἐκ μαύρων κλωστῶν μέ δύο πρός τά ὄπισθεν θυσάννους και πεποικιλμένου μέ χρυσᾶ φλωρία), ὅπερ θεωροῦν ὡς ἀπαραίτητον κόσμημα τῆς νύμφης καθ' ὅλην τήν Λιντζουρίαν, γίνεται κατ' ἀπομίμησιν παρομοίου καλύμματος, ὅπερ ἔφερε συνήθως ἡ Βασίλισσα τῆς Ἠπείρου.

Β'.

Ἡ Δρυϊνούπολις ἱστορικῶς ἐξεταζόμενη ἀπό τοῦ 527–1185

Ἐντεῦθεν ἄρχεται νέα ἱστορική περίοδος διά τήν Δρυϊνούπολιν μᾶλλον σαφής· ὁ δ' ἐρευνητής βοηθούμενος καί ὑπό νεωτέρων ἀξιοπίστων μαρτυριῶν χωρεῖ ἀνεπιφυλάκτως εἰς τήν ἀφήγησιν τῶν διαφόρων ἱστορικῶν γεγονότων τοῦ τμήματος τούτου.

Βασιλεύοντος Ἰουστινιανοῦ τοῦ Μεγάλου (527-565) δώδεκα Δρυϊνουπολῖται καί ἰσάριθμοι Χαονῖται, ἄνδρες ἐκλεκτοί καί ἐχέφρονες, μετέβησαν εἰς Κων/πολιν ἵνα προσκυνήσωσιν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τόν Αὐτοκράτορα. Οὗτος γοητευθείς ἐκ τῆς ὡραιότητος καί ἀγχινοίας των τούς ἐκράτησε πλησίον του καί τοῖς ἐνεπιστεύθη διάφορα ἀξιώματα· ἔστειλε δέ τοποτηρητήν εἰς τά μέρη Ἀϊδονίας, Χειμάρρας, Φοινίκης, Αὐλῶνος καί Βελεγράδων τόν Πρωτοσπαθάριόν του Ἀλέξανδρον, ὅστις ὑπό τήν ἰδιότητα ταύτην διετέλεσεν ἑπτά ἔτη. Μετά ταῦτα διωρίσθη Κωνσταντῖνος ὁ ἐκ τοῦ χωρίου Λαμπόβου μέ 910 οἰκογενείας, ὅστις συνδρομῇ τοῦ Αὐτοκράτορος ἔκτισε τόν ἐν Λαμπόβῳ ναόν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, ὃν ἐπροίκισε μέ ἑξήκοντα δράμια ἐκ τοῦ τιμίου ξύλου, χρυσᾶ σκεύη καί ἄμφια καί τινα ἄλλα προσοδοφόρα κτήματα. Μετά τόν θάνατον Ἰουστινιανοῦ τοῦ Μεγάλου ἐβασίλευσεν Ἰουστῖνος ὁ Κουροπαλάτης, ὅστις διώρισε κυβερνήτην τῶν μερῶν τούτων ἄνδρα ἀδρανῆ καί ἀκατάλληλον. Τότε δέ Γότθοι ἐκτάκτως εἰσβαλόντες μέ εἴκοσι πέντε χιλιάδας ἀνδρῶν κατέστρεψαν τελείως τήν περίφημον Δρυϊνούπολιν καί τά τείχη αὐτῆς (558) καί τούς Τεριαχάτες. Ἐν ἔτει ὅμως 568 μ.Χ. τρεῖς ἄνδρες ἐκ τοῦ γένους τοῦ Λειβατολίου (Λιατοβίστης) ὁ Ἄργυρος, Κολόρης καί Χρυσόδουλος συνεφώνησαν νά μείνουν ἐξουσιασταί τῶν μερῶν τούτων. Καί ὁ μέν Ἄργυρος ἔκτισε φρούριον εἰς τήν Σπηλαίαν, ἐκεῖ ἔνθα εὑρίσκεται σήμερον τό Ἀργυρόκαστρον[1] ἐπί τῷ ὄρῳ νά δεσπόζῃ τῆς Γαρόνης, Ζω-

---

[1] Ἀργυρίνη ἤ Ἀργυροπολίχνη ἐπί Βυζαντινῶν.

ϊλίας, Χωμίλλης (Γαρδικίου, Ζουλιάτων, Χουμελίτσης) καί Τιτουπόλεως. Ὁ δέ Κολόρης ἔκτισεν ἀντικρύ τοῦ Ἀργυροκάστρου φρούριον παρά τον Δρυϊτην ποταμόν καί ἄνωθεν τοῦ κρυφίου ὕδατος (παρά τήν κώμην Δουβιανήν) ἵνα δεσπόζῃ τῆς πεδιάδος μέχρι τοῦ Ἀριστίου (Ἀρινίστης) καί μέχρι τοῦ μοναστηρίου Κοσσοβίτσας καί τό ὠνόμασε Κολορτσήν. Ὁ δέ Χρυσόδουλος ἔκτισε φρούριον παρά τάς ὑπερείας τοῦ ὄρους Πηλακοῦ, ἵνα δεσπόζῃ τῆς Χαονίας καί Δελίου καί μέχρι τοῦ Σωχαιοῦ καί τοῦ στενώματος τῶν ὀρέων (Γκρίκας). Εἰς τήν περιφέρειαν τούτου εὑρίσκοντο τά χωρία Χρυσόδολη, Δέλια (πιθανόν τό Δελβινάκιον ἤ Δολόν) καί τά παρακείμενα χωρία. Μετά ταῦτα οἱ ἐν λόγῳ τρεῖς νέοι Κυβερνῆται τῆς Ἠπείρου ὑπετάγησαν εἰς τόν Αὐτοκράτορα Τιβέριον, ὅστις ἐκάλεσε πλησίον του τόν Ἄργυρον καί τῷ ἐπέτρεψε νά κυβερνήσῃ ὅλα τά μέρη τῆς Ἠπείρου ἐπί τῷ ὅρῳ νά στέλλῃ εἰς Κων/πολιν ἐτησίως εἴκοσι χιλιάδας φλωρίων καί τά ἄλλα νά τά ἐξοδεύῃ διά τάς ἀνάγκας τοῦ τόπου ἐν καιρῷ πολέμου. Ἀνήρχοντο δέ τά εἰσοδήματα Χαονίας, Δρυϊνουπόλως καί Τιτουπόλεως εἰς ὀγδοήκοντα δύο χιλιάδας φλωρίων.

Ὁ Ἄργυρος ἔκτισεν ἀκολούθως ναόν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Παντοκράτορος[1], ὅν ἐπροίκισε μέ ἐπιδόματα καί βασιλικόν χρυσόβουλλον καί ἕτερον ναόν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου[2] μή σωζόμενον σήμερον καί ἐβασίλευσεν ἐν εἰρήνῃ μέχρι Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου (ἀπό κτίσεως κόσμου 6135 ἤ μ.Χ. 655). Ὁ Κωνσταντῖνος δ' οὗτος καθ' ἣν ἐποχήν ἐπιστρέφων ἐκ τῆς κατά τῶν Σικελῶν ἐκστρατείας τοῦ διέ-

---

1 Ἐπί τῶν θεμελίων τοῦ ναοῦ τούτου ἐκτίσθη τῷ 1492 καί ἀνεκαινίσθη κατόπιν ὁ νῦν Μητροπολιτικός ναός τῆς Μεταμορφώσεως ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ ἐπισκόπου Δοσιθέου (1776). Ὁ τρίτος οὗτος μετετέθη ἐνταῦθα ἀπό τοῦ 1395 ἐπί τῆς Πατριαρχείας Καλλίστου τοῦ Β'. Πρότερον ἕδρα ἐπισκοπική ἦν ἡ Δρυϊνούπολις, εἶτα ἐπισκοπή Ὑψηλή Πέτρα (τσέπον) καί τελευταίως τό Ἀργυρόκαστρον. Το 1835 προσηρτήθησαν τῇ ἐπισκοπῇ Δρυϊνουπόλεως ἡ Χειμάρρα καί τό Δέλβινον, ὅτε ἡ ἐπισκοπή προήχθη εἰς Μητρόπολιν.

2 Σήμερον ὑπάρχει ὁ ναός τῶν Ταξιαρχῶν.

μειναν ἐν Ἠπείρῳ παρά τήν Δεπαλίτσαν εἰς τήν ὑπ' αὐτοῦ θεμελιωθεῖσαν πόλιν Σεισᾰριθαν ἔκτισεν ἐκτός τοῦ μολυβδοσκεπάστου (παρά τήν Δεπαλίτσαν) καί ἑτέραν μονήν εἰς τήν Ὑψηλήν Πέτραν χάριν δώδεκα ἀσκητῶν, οἵτινες διέμενον εἰς τάς ὑπερωρείας τοῦ Δρυϊνικοῦ ὄρους καί ἐχάρισεν εἰς αὐτήν πολλᾶς ἰδιοκτησίας ἐν Γάρδῃ. Κλεισούρα, Ζωϊλίᾳ καί Χωμίλλῃ. Ὅτε δέ ἐσύστησεν ὁ Πωγωνᾶτος τόν ἀρχιερατικόν θρόνον τῆς Πωγωνιανῆς, ἐξ οὗ καί τό τμῆμα τοῦτο Πωγωνιανή ἐκλήθη, κατήργησε τήν ἀγοράν, ἥτις ἐτελεῖτο παρά τό Πηλακόν ὄρος ἐν Λαμπόβῳ καί ἀνεσύστησε ταύτην ἐν Πωγωνιανῇ (εἰς Μολυβδοσκέπαστον). (Σήμερον ἡ πανήγυρις αὕτη τελεῖται εἰς τήν Λαμποβίστραν ἀπέχουσαν μίαν ὥραν τῆς Παραμυθίας τήν 16ην-20ῆς Αὐγούστου). Εἰς τήν ἐμπορικήν ταύτην πανήγυριν, ἥτις διήρκει ἕνα περίπου μῆνα, συνηθροίζοντο ἀρκετοί. Οἱ κάτοικοι τῶν μερῶν τούτων μέχρι τῆς ἐποχῆς Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου καί εἰκονομάχου (717–741 μ.Χ.) διῆλθον φιλησύχως. Ὅτε ὅμως ἐπληροφορήθησαν ὅτι ἀφίκοντο ἀπεσταλμένοι τοῦ Λέοντος ὅπως συντρίψωσι τάς εἰκόνας τῶν μερῶν τούτων ἔσπευσαν καί, ἐθανάτωσαν τούς ἀπεσταλμένους τούτους, ὁ δέ αἱμοβόρος καί εἰκονομάχος Λέων ἐφόνευσε τεσσαράκοντα ἐκλεκτούς ἄνδρας ἐκ τῶν μερῶν τούτων, οἵτινες εὑρίσκοντο πλησίον του. «Ἐπῆλθε κατά συνέπειαν τελεία χαλάρωσις τῶν σχέσεων μεταξύ Αὐτοκράτορος καί τῶν ἐνταῦθα Χριστιανῶν μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Κωνσταντίνου Ζ' τοῦ Πορφηρογεννήτου (912–919), ὁπότε ἔσπευσαν καί προσεκύνησαν εἰς αὐτόν καί ἐξηκολούθουν νά στέλλουν τό ἐτήσιον εἰσόδημα μέχρι Ἀλεξίου Α' τοῦ Κομνηνοῦ (1081–1118), ὅστις προσεκάλεσεν ὅλους τούς ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ νά παρουσιάσουν εἰς αὐτόν ὅσα εἶχον χρυσόβουλα. Τότε οἱ Δρυϊνουπολῖται ἔστειλαν τόν ἀρχιερέα των Μεθόδιον καταγόμενον ἐκ τοῦ γένους Κολόρη καί δώδεκα ἄλλους σημαίνοντας ἐκ τού τόπου ἤτοι τόν Δοῦκα ἐκ τοῦ Ἀργύρου, τόν Μαρτζιέλλον ἐκ τῆς Γάρδης, Ἀνδρέαν ἐκ Χωμίλλης, Ἀγγελῆνα ἐκ τῆς Ζωϊλίας, Μάρκον ἐκ τῆς Χαονίας,

Ἰωάννην ἐκ τῆς Πολυανῆς (Πολιτσάνης), Ἐμμανουήλ ἐκ τῆς Δέλης (Δελβινακίου), Λεόντιον ἐκ τῆς Λειτοβίας (Λιατοβίστα), καί Κυριακόν ἐκ τοῦ Ἀριστίου (Ἀρινίστης)». Τούτους ἐδέχθη εὐσεβοφρόνως. Ὁ δέ ἀρχιερεύς Μεθόδιος ἔλαβεν ἀπό τόν Αὐτοκράτορα ὀκτώ χιλιάδας φλωρίων καί ἀνεκαίνισε τόν ναόν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ἐν τῷ χωρίῳ Ἐπισκοπῇ[1] τῆς ἐπαρχίας του πλησίον εἰς τό ὄρος Πηλακοῦ ὅπου ἐγένετο προηγουμένως ἡ μεγάλη δωδεκαήμερος ἀγορά, ἥν ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν μετέθηκεν ἀλλαχοῦ (εἰς Πωγωνιανήν) Κωνσταντῖνος ὁ Πωγωνᾶτος (668-685). Εἰς τόν Ἀρχιερέα τοῦτον ἐχάρισεν ὁ Αὐτοκράτωρ τήν περιφέρεια τοῦ φρουρίου Πηλακοῦ, ἵνα νέμηται τό δέκατον τῶν προϊόντων. Διέταξε δέ νά εἶναι αὐτοδέσποτοι ὅσοι χριστιανοί ἤθελον κατοικήσει εἰς τήν περιφέρειαν τῆς ἐπισκοπῆς ταύτης. Τοῖς ἔδωκε δέ καί Χρυσόβουλον ἐπικεκυρωμένον ὑπό τοῦ τότε Πατριάρχου Εὐσταθίου. Ἡ ἐπισκοπή αὕτη ἐκαλεῖτο Κλαδιανή. Ὁ ἐν λόγῳ Αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος ἐκτός τῆς ἐπισκοπῆς ταύτης ἐδώρησεν εἰς τόν ναόν τῆς Ἁγίας Τριάδος ἐν Πεπέλῃ γαίας καί μύλους δύο. Παρομοίας δωρεάς ἔκαμεν εἰς τόν ναόν τῶν Ἀσωμάτων. Ἔκτισε καί δύο ἄλλους ναούς: τόν τοῦ Ἁγίου Νικολάου εἰς τήν Κλαδιανήν καί τόν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εἰς τό Ζάβροχον, ἐπί τῆς ἐποχῆς δέ Ἀνδρονίκου τοῦ Κομνηνοῦ (1183-1185) ὁ τότε ἀρχιερεύς Ἀθανάσιος μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν εἰς προσκύνησιν τοῦ Αὐτοκράτορος καί Πατριάρχου. Εἰς τόν ἐπίσκοπον τοῦτον ἐχάρισε τά εἰσοδήματα, ἅτινα προήρχοντο ἐξ ἐνοικίων τῶν ἐργαστηρίων τῆς ἀγορᾶς κατά τήν πανήγυριν, ἥτις ἐτελεῖτο εἰς τό Ζάβροχον κατά τήν 8ην Ἰουνίου. Τῷ ἐχάρισε προσέτι καί τόπον τινά

---

[1] Τά πρῶτα θεμέλια τοῦ ἐν τῇ ἐπισκοπῇ ναοῦ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου λέγεται ὅτι, εἶναι σύγχρονα πρός τά τοῦ ἐν Λαμπόβῳ. Ἡ Ἐπισκοπή ἐκαλεῖτο πρότερον Κλαδιανή. Ὅτε δέ μετά τήν καταστροφήν τῆς Δρυϊνουπόλεως (558) μετηνέχθη εἰς τό ἐν λόγῳ χωρίον ἔμεινε συνηθέστερον τό ὄνομα τοῦ χωρίου Ἐπισκοπή ἀντί Κλαδιανή.

παρά το Βομπλόν, ἔνθα ἔκτισε τό μοναστήριον τοῦ Προδρόμου. Τῷ ἐχάρισε πρός τούτοις καί τό παρά τήν Δολοβίσταν ἤ Βαλοβίσταν μετόχιον τῆς Γούρας. Ὁ ἐν λόγῳ Αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος ἀνήγειρε τότε ἐκ βάθρων τόν ἐν Ὑψηλῇ Πέτρᾳ (Χόρμοβον) ναόν τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ὅν ἐσκέπασε μέ μόλυβδον. Διέταξε δέ, ἵνα τά χωρία Μασχολοῦρι, Στεπέζι, Ἐλευθεροχῶρι, Πέστανη, Μουζίνα, Κρόγγα, Δρόβιανη καί Λεσνίτσα μέ τά καλύβια της διατελῶσιν ὑπό τήν δικαιοδοσίαν τοῦ εἰρημένου ἀρχιερέως Ἀθανασίου καί νά ὑπάγωνται εἰς τό ἐν λόγῳ Μοναστήριον. Τά χωρία ταῦτα ὑπάγονται νῦν εἰς τόν Δρυϊνουπόλεως καί πάσης Χαονίας. Παρά τό Μοναστήριον αὐτό ὑπῆρχον σπήλαια, ὅπου κατῴκουν ἑβδομήκοντα ἀσκηταί, μεταξύ τῶν ὁποίων μνημονεύεται ὁ Ἀκάκιος. Μνημονεύεται ἐπίσης ὅτι, παρά τό Δέλβινον ὑπῆρχε τότε τεράστιος ὄφις, ὅστις κατέτρωγε τούς ἀνθρώπους καί ἐνεποίει φρίκην εἰς τούς περιοίκους. Ὁ ἐν λόγῳ Ἀκάκιος μεταβάς ἐπί τόπου ἔκαμεν ἁγιασμόν μέ σταυρόν ἐκ **ξύλου τιμίου**. Ὅτε δέ ὁ ὄφις, ὅν ἐκάλουν συνηθέστερον **δράκοντα**, ἔτρεξε νά τόν καταφάγῃ, ὁ σεβάσμιος οὗτος ἀσκητής τόν ἐρράντισε μέ ἁγίασμα καί τόν ἐθανάτωσεν.

Ἐκ Βοστίνης. ***ΛΕΩΝΙΔΑΣ Μ. ΒΑΣΙΑΕΙΑΔΗΣ***

Η ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΠΩΓΩΝΙΟΥ

ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΔΡΥΟΠΙΔΟΣ

Συνεχίζοντας την δημοσίευση παλαιών κειμένων παραθέτουμε στην συνέχεια το «Χρονικό της Δρυοπίδος». Είναι ένα κείμενο, μια άλλη έκδοση προγενέστερη εκείνου που δημοσιεύσαμε στις προηγούμενες σελίδες, την "Δρυϊνούπολη" του Λεωνίδα Βασιλειάδη που δημοσιεύτηκε το 1911 στο ημερολόγιο του Μιλτιάδη Οικονομίδη. Το «Χρονικό της Δρυοπίδος» δημοσιεύτηκε το 1871 στα "ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΛΕΚΤΑ" περιοδική έκδοση του Φιλολογικού Συλλόγου ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ από τον λόγιο Αθαν. Πετρίδη καταγόμενο από το χωριό Δρόβιανη της Βορείου Ηπείρου. Το κείμενο στην έκδοση του Παρνασσού εκτείνεται σε 24 σελίδες και ακολουθείται από οκτώ σελίδες με "ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΧΡΟΝΙΚΟΥ" οι οποίες προφανώς συντάχθηκαν από τον Αθ. Πετρίδη. Είναι ένα κείμενο που αναφέρεται στην ιστορία της Δερόπολης και της ευρύτερης περιοχής που περιλαμβάνει και το Πωγώνι και είναι ενδιαφέρουσα αφού Πωγώνι και Δερόπολη έχουν πολλά κοινά πολιτιστικά και εθνικά στοιχεία.

Το κείμενο αποτελεί συνέχεια του προηγούμενου και σελιδαριθμείται ως συνέχεια στην προσπάθειά μας όλα αυτά να αποτελέσουν ένα ξεχωριστό τόμο με ενδιαφέροντα θέματα του Πωγωνίου.

Δεκέμβριος 1998

Ο εκδότης
Κων. Χρ. Κωστούλας

ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΔΡΥΟΠΙΔΟΣ

Εἰς τόν καιρόν τοῦ Θησέως, ὅτ' ἔκλεψε τήν Ἑλένην ὁ Θησεὺς καί τήν ὑπῆγεν εἰς τήν Ἀφίδναν, ἦτο σύμβουλος αὐτοῦ καί ὁ ἀνδρικώτατος Ἄτλας καί ὁ Ἴφιτος· καί κάμνων τήν ἀγάπην ὁ Θησεύς μέ τούς Ἀθηναίους, τόν Ἴφιτόν καί Ἄτλαν ἐδίωξαν· οὗτοι δ' ὑπῆγον εἰς τήν Φωκίδα καί ἐκατοικοῦσαν ἐκεί παρά τῷ Ἱππίᾳ ἐξουσιαστῇ τῶν Δελφῶν. Εὑρισκόμενοι ἐκεῖ καιρόν ἱκανόν, ἔκραξαν πάλιν οἱ Ἀθηναῖοι τόν ἱππίαν, καί ἔκαμαν ἀγάπην μετ' αὐτοῦ. Πάλιν δέ ἐμαχεύθησαν κατ' αὐτοῦ, κατηγοροῦντες ὅτι εἶναι σύμβουλος τοῦ Θησέως· καί ὅτι αὐτός νά ἔστειλε τόν Ἄτλαν καί ὑπῆγε κρυφίως εἰς τόν Δαμάστριον καί παρεκίνησεν αὐτόν να κινηθῇ κατά τῆς Ἑλλάδος πάλιν κατά τούς Δελφούς. Μαθόντες δ' οἱ Φωκεῖς τήν τοιαύτην ἐπιβουλήν τοῦ τε Ἱππία, Ἰφίτου καί τοῦ Ἄτλα, καί πῶς τάχα γνωρίζοντες ἔγραψαν πρός τούς Ἀθηναίους τά πάντα. Καί αὐτοί ἔκαμαν τόν λόγον αὐτῶν καί ἐθανάτωσαν τόν Θησέα· ὥστε πλέον εἶχεν ἀποθάνει ὁ Θησεύς ἐπί τῆς νήσου Λυκομήδους ὅπου ἔγραψεν ὁ Μένανδρος πῶς νά θανατώσῃ τόν Θησέα· ὅστις καί ἐτελείωσε τό ἔργον του.

Ἀφ' οὗ δέ ἔκαμαν τόν φόνον τοῦ Θησέως, καί ἔμαθαν οἱ ἐναντίοι αὐτοῦ τόν θάνατόν του, ἔδειχναν εἰς τόν κόσμον λύπην μεγάλην, καί ἔρριψαν ὅλας τάς κατηγορίας εἴς τε τόν Ἴφιτον καί Ἄτλαν, πῶς καί ἐκείνους νά θανατώσουν. Ἀλλ' ὁ Ἄτλας μέ τό νά εἶχε φίλους πολλούς, τοῦ ἐφανέρωσε τήν ἀφορμήν· καί οὕτως ἐγνώρισεν ὅτι δέν εἶναι νά ζῇ εἰς τά σύνορα τῆς Ἑλλάδος. Ἀφ' οὗ δέ ἐσυμβουλεύθη μετά τοῦ ἀγαπητοῦ αὐτοῦ Ἰφίτου, ἐσύναξαν τέσσαρας χιλιάδας

στ.1— Ἐν ἑτέρῳ χειρογράφῳ Ἱερεμίου ἀπό χωρίον Μάγκουλη τῆς Παγωνιανῆς φέρεται ἡ ἀρχή τοῦ χρονικοῦ οὕτω «Στραφέντες οἱ Ἕλληνες ἐκ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, εὗρον αἰτίους τῆς ἁρπαγῆς τῆς Ἑλένης τόν Ἄτλαντα καί Τῖτον, τούς ὁποίους καί ἐδίωξαν τῆς πατρίδος αὐτῶν. Αὐτοί λαβόντες ἀνά δύο χιλιάδας ἀνθρώπων ἦλθον εἰς τήν πεδιάδα τοῦ Δρυΐνου ποταμοῦ, καί ὁ μέν Ἄτλας ἔκτισε φρούριον ὀνομάσας αὐτό Δρυϊνούπολιν, ἐξ οὗ καί οἱ κάτοικοι Δρύοπες· ὁ δέ Τῖτος ἔκτισε τήν Τιτούπολιν πρός τόν Βοιωτικόν ποταμόν».- στ. 2. Διάφορα χειρόγραφα τοῦ χρονικοῦ φέρουσιν: Ἀφειδία. Ἀφοδία. – στ. 5. Φακίδα χ.

ἄνδρας, καί ἐκίνησαν μέ τάς γυναῖκας αὐτῶν καί παιδία καί ἔφυγαν τήν νύκτα ἀπό τήν Ἑλλάδα καί ὑπῆγαν νά ὑποταχθοῦν πρός τόν Ἀϊδωνέα εἰς τήν Ἤπειρον.

Περῶντες δέ ἀπό τάς Θερμοπύλας ἔκαμαν θυσίαν εἰς τόν Ἀπόλλωνα. Μαθόντες δέ οἱ Αἰτωλεῖς ὅτι εἶναι ὁ Ἄτλας καί ὁ Ἴφιτος, ἐστειλαν εἰς αὐτούς ὅσα ἐχρειάζοντο πρός ζωοτροφίαν αὐτῶν, καί ἐδίωξαν αὐτούς, ὅμως παρακαλεστικῶς, ἵνα μή βλάψουν τούς Αἰτωλικούς τόπους τίποτε.

Ἐλθόντες δ' εἰς Τρίκκην τῆς Θεσσαλίας, ἔλαβον οἱ τόποι ἐκεῖνοι φόβον μέγαν, νομίζοντες μήπως ἦτον κἀμμία ἐπιβουλή τῶν Ἀθηναίων κατ' αὐτῶν, ὅτι πολλάκις ἐναντιώθησαν εἰς αὐτούς. Ἀλλ' ὁ Ἄτλας δέν ἐκρυβε τίποτε, ἀλλ' ἔλεγε τήν ἀλήθειαν εἰς πάντας· ὅτι ἀπό τάς κακίας τῶν Ἀθηναίων φεύγομεν καί ὅτι ἐβαρέθησαν οἱ θεοί τάς ἐπιβουλάς αὐτῶν καί πονηρίας, καί μέλλει νά κατακαύσουν τούς τόπους ἐκείνους καί τούς ἀνθρώπους· ἀλλ' ἡμεῖς ῥίχνοντες εἰς τό μαντεῖον τοῦ Ἀπόλλωνος, οὕτω μᾶς ἐδίδαξεν: ὅτι νά φύγωμεν ἀπό ἐκείνην τήν ὀργήν, καί ἔχομεν βοηθόν τόν Πᾶνα θεόν. Καί ἀκούσαντες οἱ ἐν Τρίκκῃ παρά τοῦ Ἄτλαντος ταῦτα ἐχάρησαν χαράν μεγάλην, καί ἐφίλευσαν αὐτούς φιλοφρόνως.

Περώντων δέ τό Πίνδου ὄρος, ἦλθε λόγος εἰς τόν Δαμάστριον, ἐξουσιαστήν τῆς Ἠπείρου, καί ἐθαύμαζε πῶς καί τί μέλλει νά κάμῃ εἰς τόσον πλῆθος. Ἀλλ' ἔδοσεν εἰς αὐτούς δρόμον καί ἔφυγαν διαβαίνοντες ἀπό τό Ζαγόριον· ἔδοσε δέ εἰς αὐτούς καί ὁδηγούς νά τούς περάσουν ἐκ τῆς Ζαμβρῆς,[1] καί νά τούς ἐβγάλουν εἰς τούς ἐρήμους τόπους καί ἀκατοικήτους· καί οὕτως, ἐπειδή φθάσαντες εἰς τήν ἔρημον ἐκείνην,[2] δέν εἶχον μέ τί νά τρέφωνται ἔκαμαν τέχνας καί ἐμάζωναν τό μελίδρυον καί ἐτρέφοντο μέ αὐτό χρόνους ξδ'., διότι ἔπιπτε πολύ ἐκ τῶν δένδρων μελίδρυον,[3] ἐπειδή καί ἦτο ὁ τόπος ἐκεῖνος καί ὁ κάμπος ὅλος γεμάτος ἀπό δρύϊα δένδρα· ἐξ αὐτῶν δ' ὠνόμασαν καί τήν πόλιν, τήν ὁποίαν ἔκτισαν, Δρυϊνόπολιν.[4] Ὁ δέ Ἴφιτος

ἀποκτίσας τήν Δρυϊνόπολιν κατέβη κάτω εἰς τό στενόν, τό ἀντικρύ τοῦ Ἀλβανικοῦ μέρους, ἐκεῖ ὅπου διαχωρίζει τούς τόπους ὁ Ἀῶος ποταμός[5] καί ἔκτισε κάστρον καί ὠνόμασεν αὐτό Ἰφιτόπολιν.[6]

Οἱ δέ Μολοσσοί, ὡς ἔμαθον ὅτι ἐκατοικίσθη ὁ τόπος ἐκεῖνος ὁ ἔρημος ἀπό Ἀθηναϊκόν γένος, ἔστειλαν πρός τόν Ἀϊδωνέα νά δώσῃ εἰς αὐτούς βοήθειαν νά κάμουν πόλεμον καί νά διώξουν ἐκείνους ἐκεῖθεν. Ἀλλ' ὁ Ἄτλας ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ τόν σοφόν Ἀριστόβουλον ὡς συμβοηθόν ἀπό τήν Ἀφίδναν ἔστειλεν αὐτόν πρός τόν Ἀϊδωνέα πρέσβυν τῆς ἀγάπης· καί οὗτος ἔστειλεν εἰς τόν Γαλιρίωνα ἐξουσιαστήν τῶν Μολοσσῶν, καί ἐτελείωσε τήν ἀγάπην ἀναμεταξύ των μέ ὑποσχέσεις, ὥστε ποτέ νά μή ἀπειθοῦν, νά μή κάμουν μάχην καί νά συγχίζουν ὁ εἷς τόν ἄλλον· καί οὕτως ἐπέρασαν εἰρηνικοί καί ἀγαπημένοι χρόνους κδ'.

Εἰς τοῦτον δέ τόν χρόνον ἐδόθ' ἡ φήμη εἰς τόν Ἄλβαν, ὅστις εἶχε κτίσει τήν Ἀλβιούπολιν[7]· καί ἔστειλε νά ἰδῇ: τί γένος εἶναι ἐκεῖνοι οἱ νεοκατοίκητοι ἄνθρωποι· οὗτοι δέ τόν ἀπεκρίθησαν τήν ἀλήθειαν δι' ὅσα τούς συνέβησαν καί τούς ηὗραν. Καί εὐθύς ἐκίνησε μέ μερικόν στράτευμα καί ἦλθεν ἀντικρύ τῆς Ἰφιτοπόλεως· ἐζήτησε δέ νά ἰδῇ τόν πρῶτον αὐτῶν· καί οὕτως ὁ Ἴφιτος εὐθύς ἔκαμε τρόπον καί ἐπέρασε πέρα μέ μ'. ἄνδρας ἐκλεκτούς καί ὡραίους. Καθώς δέ τούς εἶδεν ὁ Ἄλβας ἐθαύμασε τήν ἐυμορφίαν τῶν ἀνδρῶν· συνομιλούντων δέ εἰς πολλά καί διηγουμένων αὐτῶν τά ἄθλα τῆς πατρίδος των, ἔμεινεν ἐκστατικός ὁ Ἄλβας συλλογιζόμενος: τί νά κάμῃ· ὅτι ἐφοβεῖτο μή πώς ποτε ἤθελαν πληθυνθῇ καί ὑποτάξῃ τούς τόπους του. Ἀλλ' ὡς φρόνιμος ὁ Ἴφιτος ἐκατάλαβε τόν συλλογισμόν του καί τῷ ἀπεκρίθη με λόγους εἰρηνικούς καί πιθανούς λέγων πρός αὐτόν· ὅτι ποτέ σου, ὦ ἀγαπητέ, μή ἔχε τοιοῦτον συλλογισμόν, ὅτι ἡμεῖς εἴμεθα ξένοι καί τῆς φιλτάτης ἡμῶν πατρίδος ἐξωρισμένοι καί διωγμένοι· παρεκαλέσαμεν δέ τόν Πᾶνα θεόν ἵνα στερεώσῃ ἡμᾶς καί καταστήσῃ εἰς τόπον εἰρηνικόν[8]· ὅμως ἀνίσως τις ἤθελε μᾶς ἐγγίξῃ χω-

ρίς κἀνέν αἴτιον, τότε βάνομεν τήν ζωήν μας εἰς θάνατον, ὡς ἐξόριστοι και ἀπηλπισμένοι. Ἀκοῦσας δέ ταῦτα ὁ Ἄλβας ἐπίασε τόν Ἴφιτον καί τόν ἐφίλησε τρίς λέγων αὐτῷ, καί ἐγώ εἰρήνην θέλω μέ ἐσᾶς καί μάλιστα διά τήν εὐμορφίαν καί εὐγλωττίαν σας θέλω ἀκόμη νά μοί δώσητε τρεῖς κορασίδας τάς ἐκλεκτοτέρας καί τρεῖς νέους ἐκλεκτοῦς ἐκ τοῦ γένους σας, καί νά σᾶς δώσω καί ἐγώ τρεῖς κορασίδας ἐκλεκτάς καί τρεῖς νέους ἐκ τοῦ γένους μου. Ἀλλ' ὁ Ἴφιτος ἀκούσας ταῦτα τά ζητήματα, ὑπεσχέθη μέν, ὅμως ἔστειλεν εὐθύς και ἔκρυψε τάς ὡραίας κορασίδας καί γυναῖκας, καί εὔγαλε τάς κατωτέρας. Καί βλέπων ἐκείνας ἀσχήμους ὁ Ἄλβας ἐθαύμαζε λέγων· τι φῦσις γεννᾷ τοιούτους ἄνδρας ὡραίους μέ τόσον ἀσχήμους γυναίκας. Ἀλλά πάλιν ἐστάθη εἰς τόν λόγον του ὁ Ἴφιτος καί τόν ἔδωσε τρεῖς κορασίδας καί τρεῖς νέους ὡραίους ἀπό τους ἀνυπάνδρους, ὁποίους ἠθέλησεν ὁ Ἄλβας. Πρός τούτοις δέ ἠρώτησε: τί εἶναι ἡ τροφή των· καί ἀπεκρίθησαν: μερόδρυιον καί ἄγριον κρέας. Ἐζήτησε δέ καί ἔφαγε καί αὐτός ἀπό τοῦ μεροδρυίου καί ἐθαύμασε: πῶς ἔζησαν μέ αὐτό μόνον χωρίς ψωμί. Ἐλθών δέ εἰς τόν τόπον του ἔστειλε καί αὐτός τούς τρεῖς νέους καί τάς τρεῖς κορασίδας, ὡς ἐσυμφώνησαν· καί ἐξ αὐτῶν μέν ἡ μία ἦτον ἀνεψιά τοῦ Ἄλβα, εὔμορφος καί πλουσία, λεγομένη Χωμύλη, τήν ὁποίαν ἔλαβεν ὡς γυναῖκα ὁ υἱός τοῦ Ἰφίτου, Ζωίλος ὀνόματι· ἔστειλε δ' αὐτοῖς ὁ Ἄλβας καί τρία φορτώματα γέννημα, ἕν σιτάρι, τό ἄλλο κεγχρί, καί τό ἄλλο ῥόβι διά νά σπείρουν εἰς τόν τόπον των· καί οὕτως ἐπολλαπλασιάσθη τό γέννημα εἰς τούς τόπους αὐτῶν.

Εἰς τοῦτον δέ τόν χρόνον ἔμαθον οἱ Ἀθηναῖοι τήν εὐτυχίαν τοῦ Ἄτλα, καί ἐλυπήθησαν σφόδρα· καί μή ἔχοντες ἄλλο τι νά κάμουν ἔβαλαν διαλαλητάς εἰς ὅλους τούς τόπους αὐτῶν: ὅτι τά ὀνόματα ἐκείνων τοῦ τε Ἄτλα καί Ἰφίτου, νά μή ἀναβάνωνται ποτε, οὔτε εἰς κἀνέν ἱστορικόν νά φαίνωνται, οὔτε νά ὀνομάζωνται γεννήματα τῶν Ἀθηνῶν, γράψαντες καί κατά τοῦ σοφοῦ Ἀριστοβούλου εἰς ὅλους

τούς τόπους: ὅτι εἶναι ψεύστης καί μάγος καί ἀπατεών, καί νά μήν ἤθελε βαλθῇ καί αὐτοῦ τό ὄνομα διά κἀμμιᾶς λογῆς μνήμην πού ποτε· καί διά τοῦτο οὔτε ὁ Ταρχαρνιώτης ἱστορικός[9] ἐτόλμησε νἀ βάλῃ εἰς τά Ἀπομνημονεύματά του τά ὀνόματα τούτων. Ἀλλ' εἷς μαθητής τοῦ Σόλωνος, Ἐπικύδης τό ὄνομα, ὤν διωγμένος εἰς τούς Δελφούς, ἔγραψεν ὀλίγας ἐνθυμήσεις περί τούτων τῶν ἡρώων ἀνδρῶν. Τό δέ γένος τοῦ μέν Ἄτλα ἦτον ἐκ τῶν λεγομένων Πεδιαίων, τοῦ δέ Ἰφίτου ἐκ τῶν Διακρίων.

Εἰς τοῦτον δέ τόν καιρόν ἐσηκώθη ἕνας καί ἐθανάτωσε τόν Ἄτλαν εἰς τό ἱπποδρόμιον, ἐν ᾧ ἔτρεχαν· φοβηθείς δέ ὁ Ἴφιτος ἔβαλε τήν Χωμύλην, καί ἔκτισε κάστρον εἰς τό ὄνομά της[10], εἰς τόπον πολλά εὔμορφον, ἔχοντα γύρωθεν κάμπους, καί πλησίον ἐκ μέν τοῦ ἑνός μέρους τόν ποταμόν Δρυίτην[11] ἐκ δέ τοῦ ἄλλου τόν ποταμόν Πιξότην[12], ὥστε νά μήν εἰμποροῦν ποτέ οἱ Δρυϊνοπολῖται νά κάμνουν ἐπανάστασιν κατά τῆς Ἰφιτοπόλεως διά τόν φόβον καί τήν μεγαλειότητα τοῦ θείου αὐτῆς Ἄλβα. Ἰδόντες δέ οἱ Δρυϊνοπολῖται τόν θάνατον τοῦ Ἄτλα ἐλυπήθησαν σφόδρα καί ἔβαλαν εἰς τόν θρόνον τόν υἱόν αὐτοῦ Στράτωνα· καί οὕτως ἐστάθησαν εἰρηνικοί καί ἀγαπημένοι χρόνους ζ'.

Τοῦτον δέ τόν χρόνον ἐσηκώθησαν οἱ Βελλαρῖται[13] καί ἐπατοῦσαν τό Χαονικόν μέρος[14] καί βλέπων ὁ Στράτων ὅτι δέν εἰμπόρει νά κάμῃ τίποτε ἀλλέως, ὑπῆγε καί ἔκτισεν ἐκεῖ πόλιν μέ κάστρον καί τό ὠνόμαστε Χαονίαν πόλιν[15], ὅπου ἔβαλεν αζ'. ἄνδρας, ὡς καί εἰς τό Δέλιον[16], ὅπου εἶχε κτίσει φρούριον ὁ Ἄτλας πλησίον τῆς Ζαμβρῆς, ὡς ὡρῶν διάστημα δύο· ἡ δέ ἀδελφή τοῦ Στράτωνος, Ἀρίστη ὀνόματι, ἔκτισεν ἕτερον φρούριον κατά τό μέρος τοῦ Ἀϊδωνέως, καί τό ὠνόμασεν Ἀρίστιον[17] εἰς τό ὄνομά της. Ὁ δέ Στράτων ἔκτισε καί ἕτερον φρούριον πρός τό κάτωθεν μέρος τῶν Μολοσσῶν κείμενον, καί τό ὠνόμαστε Γάρδιον[18]. Μετά δέ χρόνον ἕνα ἐσηκώθησάν τινες Μολοσσοί καί ἐκούρευσαν τά ἀντικρύ τῆς Χωμύλης· καί ἀπό τοῦτο

παρακινηθείς ὁ Ζωίλος ἔκτισε φρούριον μέσα εἰς τά στενά μεταξύ τῶν Μολοσσιακῶν βουνῶν καί Χειμάρρας καί τό ὠνόμασε φρούριον Ζωίλου[19].

Μετά δέ τόν θάνατον τοῦ Ἀϊδωνέως ἐξουσίασεν ὁ υἱός αὐτοῦ Γλύκων, ὅστις τήν μέν ἀδελφήν αὐτοῦ, Διοβίλην, ἔδωσε τόν υἱόν τοῦ Ἄτλα, Φιλήμονα τό ὄνομα, εἰς γυναῖκα, καί ὄχι δι' ἄλλο, πάρεξ διά τήν ὡραιότητα αὐτοῦ καί νά εἰρηνεύουν παντοτεινά ὄντες ἀγαπημένοι· ἡ δέ Διοβίλη ἐξωδίασε καί κατεσκεύασεν ἔξω τῆς Δρυϊνοπόλεως τόπον δι' ἀγοράν καί ἐργαστήρια· ἔφερε δέ καί τεχνίτας νά δουλεύωσιν ἀνυφαντικά· ἐκ δέ τοῦ ὄρους τοῦ πέραν τοῦ ποταμοῦ ἔφερε μέ ἔξοδα μεγαλώτατα νερόν μέσα εἰς τό κάστρον τῆς Δρυϊνοπόλεως καί τό ὠνόμασε «Νεώκορον ὕδωρ»· ὁ Στράτων δ' ἔζησε χρόνους λγ'.

Μετά δέ τοῦτον ἐξουσίασεν Ὀλύμπιος, ὁ υἱός αὐτοῦ, ὅστις ἔκτισε φρούριον εἰς τό Χαονικόν μέρος ἐπί τοῦ Σωχακοῦ ποταμοῦ[20] ἐπάνω δέ τούτου τοῦ ποταμοῦ πρός τό Βαθύπελον[21] εἰς τό ὄρος ἔστησεν ἄγαλμα τοῦ θεοῦ Κρόνου, καί ἕτερον τοῦ Πανός. Ἐξουσιάσας δέ ὁ Ὀλύμπιος χρόνους πολλούς ἀνέβη, εἰς τό τέλος αὐτοῦ ἐπάνω εἰς τό Χαονικόν ὄρος, τό καί Σωχακόν[22], καί ἔκαμε πανήγυριν ἡμέρας στ'. καί ἔστησεν ἄγαλμα ἐκεῖ εἰς μνήμην αὐτοῦ, καί καταβάς εἰς τήν Χαονίαν ἀπέθανεν.

Ἐξουσίασε δέ Ἀπολλώνιος, ὁ υἱός τοῦ Λευκίδου, ὅστις βλέπων ὅτι ἔγεινε τόσον πλῆθος ἀνθρώπων εἰς τό κάστρον τῆς Δρυϊνοπόλεως ἐβουλήθη νά κάμῃ πόλεμον μέ τούς Βελλαρίτας· ἀλλ' ὁ Κρόνος ἐπειδή ἦτον ἠγαπημένος μ' αὐτούς, δέν ἄφησεν αὐτόν, καί οὕτως ἐκίνησε κατά τοῦ Κόνεως καί ἔκαμαν τόσον πόλεμον, ὥστε καί ἀπό τό ἕν μέρος καί ἀπό τ' ἄλλο μόνον οἱ πρῶτοι ἐγλύτωσαν· ὁ δέ Κόνις ὕστερον ἔκτισε κάστρον θαυμαστόν, καί ὠνόμασεν αὐτό Κονίαν[23] εἰς τό ὄνομά του, καί ἔκαμεν ἕνωσιν μέ τούς Ἠπειρώτας· καί οὕτω πλέον δέν ἐπολέμησε κἀνείς μ' αὐτόν. Καί πάλιν μετά μερικόν καιρόν ἐκίνησεν ὁ Ἀπολλώνιος κατά τῆς Ἀϊδωνίας, καί πολεμήσας χρόνους

ζ'. ἐγύρισεν ἄπρακτος καί ἀπέθανεν.

Ἔγεινε δ' ἀντ' αὐτοῦ ἐξουσιαστής ὁ Μαρδάριος καί ἔζησεν εἰρηνικῶς ἕως οὗ ἐκστράτευσεν ὁ Φοινικεύς κατά τῆς Γάρδης καί Χωμύλης. Καί μετά τριῶν ἐτῶν πολέμους ἐφονεύθη ὁ Φοινικεύς μαχόμενος. Ἦτον δέ οὗτος ὁ Φοινικεύς ἀπό τῶν Μολοσσῶν· ὁ δέ υἱός αὐτοῦ, Καλλίας, λαβών τό λείψανον αὐτοῦ ἔφερεν αὐτό εἰς τόν τόπον αὐτοῦ, καί ἔχων πλοῦτον πολύν ἔβαλεν καί ἔκτισαν εἰς ὄρος μικρόν, κείμενον εἰς τό μέσον τῶν κάμπων τῶν Μολοσσῶν, κάστρον θαυμαστόν καί ὡραῖον, τό ὁποῖον ὠνόμασε Φοινίκειαν εἰς τό ὄνομα τοῦ πατρός αὐτοῦ[24].

Μετά δέ τόν Ἀπολλώνιον ἐβασίλευσε τῆς τε Δρυϊνοπόλεως καί Χαονίας ὁ Περίκλητος, ἀνήρ θαυμαστός καί πολύ εὔγλωττος, ὅστις ὑπῆγεν εἰς τούς Ἄλβας καί ἐπῆρε τέσσαρας χιλιάδας ἀνδρῶν ἐκλεκτῶν. Ἔχων δέ καί ἄλλας ἐξ ἰδικῶν του ἐκστράτευσε κατά τῶν Κολόνων καί κατέσφαξεν αὐτούς τόσον, ὥστε τάς γυναῖκας καί τά παιδία αὐτῶν μόνον ἄφηκεν, ὅτι ἦσαν ἄνθρωποι κάκιστοι. Μαθόντες δέ οἱ Χειμάριοι ὅτι ὁ Περίκλητος ἀφάνισε τούς Κολόνους ἔτρεξαν εἰς τήν Ἰφιτόπολιν καί Χωμύλην καί ἔκαμαν πολύν ἀφανισμόν καί εἰς ἀνθρώπους καί εἰς πράγματα. Καί μαθών τοῦτο ὁ Περίκλητος καί οἱ περί αὐτόν ἔτρεξε κατόπιν αὐτῶν ὡς λέων, καί ἐδίωξεν αὐτούς ἕως τῆς θαλάσσης κατασφάζων, καί, ὡς γράφει ὁ Τλήμων[25], ἐθανάτωσεν ὡς δέκα χιλιάδας. Καί οὕτως ἐξουσίασαν καί τούς τόπους ἐκείνους, ὄχι μόνον αὐτός, ἀλλά καί οἱ μετ' αὐτόν, ὡς χρόνους ρν'. καθώς γράφει ὁ ἱστορικός Ἀνθίφιλος καί ὁ Κόριος. Καί ἐπέρασαν εἰρηνικά καί εὐτυχέστατα μέ τους πλησιάζοντας.

Μετά δέ τους χρόνους τούτους ἐβασίλευσεν ὁ Σέραπος, ὅστις ἐκατάγετο ἐκ τοῦ γένους τοῦ Ἄτλα, ἀλλ' ἦτον ἄνθρωπος ὑπερήφανος καί ἀσυλλόγιστος καί ἄνοιξε πόλεμον μέ τούς Μολοσσούς, Ἀϊδωνίους καί Ἠπειρώτας· ὅμως ἔχων στρατιώτας ὅλους τούς ἐκαταπόνει· οὗτοι δέ ἔγραψαν εἰς τήν Ἰλλυρίαν ὅλοι κλαιόμενοι ἐκ τοῦ Σεράπου

πρός τόν Ἴουλον, υἱόν Τεύτας[26], ὅστις ἐκίνησε μετά δέκα χιλιάδων ἀνδρῶν ἐκλεκτῶν, καί ἦλθεν εἰς Χειμάρραν, καί ἔστειλε λόγον πρός τούς Ἠπειρώτας καί Ἀϊδωνίους· καί ἐκίνησαν ἐκ τοῦ ἄνωθεν μέρους τῆς Χαονίας, καί τόν ἐπερικύκλωσαν εἰς τήν μέσην, καί ἐπολέμησαν χρόνον ἕνα τόσον, ὥστε ὁ Θέραπος μόνον ἐγλύτωσε καί μέρος ὀλίγον τῶν παλαιῶν γενῶν τοῦ Ἰφίτου καί Ὀλυμπίου, καί ἐκρύβησαν εἰς τόν Χαονικόν ὄρος· τά δέ κάστρα καί φρούρια κατεγκρέμνησαν· μόνον ἡ Χαονιούπολις ἔμειναν ἀχάλαστος, ἐπειδή καί οἱ Χαόνιοι δέν εἶχον ἀγάπην μέ τά γένη τοῦ Ἄτλα. Καί μετ' ὀλίγον καιρόν ἐμβῆκαν εἰς τοῦτο τό κάστρον, ἐξουσιάζοντος τοῦ Δαμίου, τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ὅστις εἰρήνευε μέ ὅλους τούς πλησιάζοντας. Ἀλλ' ἡ Δρυϊνόπολις καί ὅλα τά ὑπ' αὐτήν κάστρα ἔμειναν ἀκατοίκητα καί πάντη ἔρημα χρόνους ρπε'. ὡς γράφει περί τοῦ Σεράπου ὁ σοφός Κάστωρ ὁ Χαονεύς καί ὁ Μακεδών Φόρμειος.

Μετά δέ τούς χρόνους τούτους ἦλθον οἱ Χαονῖται εἰς δύναμιν καί ἐνθυμούμενοι τήν πατρίδα αὐτῶν ὑπῆγαν παρακαλεστικῶς πρός τούς Ἠπειρώτας, Ἀϊδωνίους καί Μολοσσούς καί Φοινικεῖς, διότι ὅλοι οἱ ἐξουσιασταί τῶν Μολοσσῶν καί Χειμαρραίων εἰς τήν Φοινίκειαν εὑρίσκοντο, ζητοῦντες νά ὑπάγουν νά ἀνακαινίσουν τήν Δρυϊνόπολιν μέ τά ἐπίλοιπα κάστρα της· ἀλλ' αὐτοί δέν τούς ἔδωσαν θέλημα, ἀκούοντες τά πρότερα σκάνδαλα καί ὅσας ἐπιδρομάς ἐπάθαιναν ἀπό το γένος των· ἀλλ' ἔστειλαν αὐτούς νά ὑποτάσσωνται εἰς τούς ἐξουσιαστάς τῆς Ἰταλίας. Οὕτω λοιπόν ὑπῆγαν καί ὑπετάχθησαν εἰς τήν ἐξουσίαν τῶν Ῥωμαίων.

Ἦλθε δέ ὁ Βασιλεύς, ὁ Μέγας Καῖσαρ, πρός τά μέρη τῆς Ἀλβιουπόλεως καί τοῦ Αὐλῶνος, καί ἐπροσκύνησαν αὐτόν ὅλα ἐκεῖνα τά μέρη· ὁμοίως ὑπετάχθησαν καί τά Βελλάγραδα[27] μέ ὅλα τά φρούρια αὐτῶν, καί ἀπ' ἐκεῖ ἦλθε καί ἐπέρασεν εἰς τήν Ἰφιτόπολιν. Ἐκεῖ ὑπῆγαν οἱ ἐκλεκτοί Χαονῖται καί τόν ἐπροσκύνησαν. Καί ἰδών ἐκεῖνος τήν εὐμορφίαν τῶν ἀνδρῶν καί μεγαλοκορμίαν ἐθαύμασε καί

εἶχεν αὐτούς εἰς τιμήν. Ἔβαλε δέ καί ἐδιάλεξαν ἀπό μέν τό γένος τοῦ Ἰφίτου τόν Σάρωνα, καί ἔκαμεν αὐτόν στρατάρχην, ὅστις ἔκτισε καί κάστρον, καί ὠνόμασεν αὐτό Γορανούπολιν[28] εἰς τό ὄνομα τοῦ πατρός αὐτοῦ Γοράνου ἀντικρύ τῆς Δρυϊνοπόλεως· ἐκ δέ τῆς φυλῆς τοῦ Ἄτλα τόν Λιβατόνιον, ὅν καί χιλίαρχον ὠνόμασεν· ἔκτισε δέ καί οὗτος κάστρον ἕτερον καί ὠνόμασεν αὐτό Λιβατόνιον[29], κείμενον καί τοῦτο εἰς τόπον πολλά ὡραῖον καί εὔκρατον καί ὕδατα ἄριστα ἔνδοθεν ἔχοντα. Ὁ δέ Καῖσαρ Αὔγουστος βλέπων τήν θαυμαστήν ἐκείνην τοποθεσίαν καί τήν ἐρήμωσιν τῆς Δρυϊνοπόλεως ἔβαλεν εὐθύς καί ἀνεκαίνισεν αὐτήν, ὡς τό πρότερον, καί ἔφερε δέκα χιλιάδας ἀνδρῶν ἐκ τῆς Ἰταλίας καί ἐκατοίκησεν αὐτούς ἐκεῖ μέ τάς γυναῖκας αὐτῶν καί τά παιδία· περιῆλθε δέ ὁ βασιλεύς Καῖσαρ εἰς ταῦτα τά μέρη χρόνους ε'. καί περιερχομένου, ὑπῆγαν ἐκεῖ καί οἱ Ἠπειρῶται, καί Ἀϊδώνιοι, καί Φοινικεῖς καί Χειμάριοι καί ἐπροσκύνησαν αὐτόν· ἔπειτα δ' ἀναχωρῶν πρός τόν τόπον αὐτοῦ ἐπέρασε νά ἰδῇ τήν θαυμαστήν Φοινίκειαν, καί ἐκεῖ ἀσθένησεν, καί, ὅταν ἔφθασεν εἰς τόν θρόνον του. ἀπέθανεν.

Οὕτω λοιπόν ἡ Δρυϊνόπολης καί ὅλα τά κάτωθεν μέρη ἕως εἰς τόν Αὐλῶνα ἔμειναν ἐξουσιαζόμενα ὑπό τῶν ξένων ἕως εἰς τόν καιρόν Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου χρόνους τνγ'.

Εἰς αὐτόν τόν καιρόν τοῦ Καίσαρος* Αὐγούστου ἐγεννήθη κατά τό ἀνθρώπινον ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

Ἐπλήθυναν δέ οἱ ἄνθρωποι πάλιν εἰς τήν Δρυϊνόπολιν καί ἔγειναν δύο μερτικά ὑπέρ τό πρῶτον· οἱ γοῦν ξένοι ὡσάν ἐπίστευσαν εἰς τόν κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, ἔστειλαν καί εἰς τά μέρη ταῦτα καί αὐτοί, διδάσκοντες νά πιστεύσουν οἱ ἄνθρωποι τόν Χριστόν διά Θεόν ἀληθινόν, ὡς ἐδιδάχθησαν ἐκεῖνοι ἐκ τοῦ ἁγίου Πέτρου καί ἄλλων πολλῶν Ἀποστόλων καί εὐθύς ἐπίστευσαν εἰς τόν Χριστόν.

---

* Καίσαρος. Οὕτως διώρθωσα ἀντί τοῦ ἐν τοῖς χειρογράφοις Κάρολος.

Καί μετά χρόνους υ'. ἤρχισαν νά φαίνωνται αἱρέσεις ἀπό τα Δυτικά μέρη καί νά νοθεύουν τήν πίστιν· καί ἐκινηθήσαν οἱ Χριστιανοί ἐναντίον τῶν ξένων, καί ἀποδιώξαντες αὐτούς ἐστάθησαν ἀνδρείως εἰς τά πρῶτα, τά ὁποῖα ἐδιδάχθησαν καί ἐσυμφώνησαν μέ τους Ἠπειρώτας, καί Ἀϊδωνίους, καί Φοινικεῖς, καί Χαονίους, καί Κονίους.

Καί ἕως μέν τόν καιρόν τοῦ Μεγάλου Ἰουστινιανοῦ οἱ τόποι οὗτοι ἦτον μέν προσκυνημένοι, ὅμως μακρόθεν εἰς τήν Κωνσταντίνου βασιλείαν· τότε δέ ἐκίνησαν καί ὑπῆγαν εἰς τόν μέγαν Ἰουστινιανόν δώδεκα Δρυϊνοπολῖται καί δώδεκα Χαονῖται, ἄνδρες διαλεκτοί, θαυμαστοί, μεγαλόκορμοι και φρόνιμοι· καί ὡς εἶδεν αὐτούς ὁ βασιλεύς ἐχάρη κατά πολλά διά τήν ὡραιότητα αὐτῶν καί γνώμην αὐτῶν καί τά ἤμερα μέτρα αὐτῶν· καί εὐθύς μετά τρεῖς ἡμέρας ἔδωσεν εἰς αὐτούς καί ἀξιώματα νά εὑρίσκωνται κοντά του· καί εἰς τόν τόπον αὐτῶν ἔστειλε τόν πρωτοσπαθάριον αὐτοῦ περιβλέπτην καί κυβερνήτην εἰς ὅλα τά μέρη ταῦτα Ἀϊδωνίας, Φοινικείας, Χειμάρρας καί ἕως εἰς τόν Αὐλῶνα καί Βελλάγραδα καί εἰς χρόνους ζ'. εἰρήνευσαν οἱ τόποι, ὡς ἤθελαν.

Ἀποθανόντος δέ πρωτοσπαθαρίου Ἀλεξάνδρου, ἔγεινε κυβερνήτης εἰς τόν τόπον ἐκείνου Κωνσταντῖνος ὁ Δρυϊνοπολίτης ὁ ἐκ χώρας Λαμπόβου, ὅστις διά συνδρομῆς βασιλικῆς ἔκτισεν εἰς αὐτήν τήν χώραν ἕνα ναόν, τῆς Ὑπεραγείας Θεοτόκου τό Γενέσιον, θαυμαστόν καί ὡραῖον, ὡς ἤθελεν· αὕτη δέ ἡ χώρα περιεῖχεν ὀσπίτια ηι'. καί οἱ ἄνθρωποι ἦτον ἄξιοί τε καί ἀνδρεῖοι καί εὔμορφοι καί εὔγλωττοι· καί ἔκαμαν ἐκείνην τήν χώραν νά ἦναι Σταυροπήγιον αὐτοδέσποτον, καί ὅλοι οἱ ἐκεῖσε Χριστιανοί αὐτοδέσποτοι, καί νά ἦναι πάντοτες ἕτοιμοι εἰς βασιλικάς χρείας· ὅμως αἱ ἐπάνω Παροικίαι αἱ ἀναφερόμενοι εἰς τόν ναόν τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, νά ἦναι ὑποκείμεναι εἰς τόν ἐντόπιον ἀρχιερέα, ὡς καί ἡ λοιπή ἐπαρχία. Ἦτον δέ αὗται μέν ὀσπίτια ρπ', αἱ δέ κάτωθεν, ὥς εἴπαμεν. Προς αὐτήν δέ ἀφιέρωσεν

ὁ αὐτός βασιλεύς εἰς τόν ναόν ἐκεῖνον τόπον εἰς γεωργίαν νά κάμουν ζευγάρια κ'. καί μύλους β'. πρός σύστασιν καί ζωοτροφίαν τῶν ιβ'. ἱερέων τῶν διωρισμένων κατά τό χρυσόβουλλον· ἀφιέρωσεν ἔτι καί τίμιον ξύλον λίτραν, και χρυσᾶ σκεύη φλωρίων χιλίων.

Μετά δέ τόν θάνατον τοῦ Μεγάλου Ἰουστινιανοῦ ἐβασίλευσεν Ἰουστῖνον ὁ Κουροπαλάτης, καί ἐπειδή δέν ἔβαλεν εἰς ταῦτα τά μέρη καλόν κυβερνήτην, ἐβγῆκαν ἐκ τῆς Ἰταλίας ἔξαφνα εἰκοσιπέντε χιλιάδες ἐχθροί και κατεχάλασαν τήν περίφημον Δρυϊνόπολιν καί τα τείχη αὐτῆς κατεκρήμνισαν. Ἀλλ' ἐκ τοῦ γένους τοῦ Λιβατοβείου τρεῖς ἄνδρες θαυμαστοί ὁ εἷς Ἀργυρός, καί ὁ ἕτερος Κολόρης καί ὁ ἄλλος Χρυσόδαλος τά ὀνόματα αὐτῶν, ἐσυμφώνησαν αὐτοί καί ἐστάθησαν ἐξουσιασταί μοιράσαντες τούς τόπους εἰς τρία μερτικά. Καί ὁ μέν Ἀργυρός ἔκτισε κάστρον ἐπί τῆς Σπηλαίας, καί ὠνόμασεν αὐτό Ἀργυρόκαστρον εἰς τό ὄνομά του[30]· καί νά ὁρίζῃ τήν Γαρώδην, τήν Ζωϊλίαν, τήν Χωμίλην καί τήν Τιτούπολιν· ὁ δέ Κολόρης ἔκαμεν ἀντικρύ τοῦ Ἀργυροῦ φρούριον ἐπάνωθεν τοῦ κρυφίου ὕδατος[31], πλησίον τοῦ Δρυΐτου ποταμού, καί ὠνόμασεν αὐτό εἰς τό ὄνομά του Κολορισσήν· καί νά ὁρίζῃ τόν κάμπον ἕως τό Ἀρίστιον καί ἄνωθεν ἕως τό Μοναστήριον τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου Κοσοβίσσας λεγόμενον[32]· ὁ δέ Χρυσόδαλος ἔκτισε καί αὐτός φρούριον εἰς τήν ποδιάν τοῦ Πλακοῦ ὄρους, διά νά ἔχῃ τούς ἀδελφούς αὐτοῦ σιμά του καί να βοηθῇ ἕνας τόν ἄλλον καί νά ὁρίζῃ τήν Χαονίαν πόλιν καί τό Δέλιον καί ἕως εἰς τό Σωχακόν στένωμα τοῦ ποταμοῦ.

Και οὕτως αὐτοί τελειόνοντες ταῦτα ἔστειλαν εἰς τόν βασιλέα Τιβέριον καί ἐπροσκύνησαν αὐτόν διηγούμενοι καί τόν ἀφανισμόν τῆς περιφήμου Δρυϊνοπόλεως ἐκ τῶν ξένων· οὗτος δέ ἐχάρη πολλά ὅτι εὑρίσκοντο εἰς τόσην εὐσέβειαν καί ἀνδρείαν τῆς πίστεως, καί μετακαλέσας τόν Ἀργυρόν ἐκεῖ τοῦ ἔκαμε μεγάλας χάριτας καί τόν ἔδωσεν ὁρισμούς νά κυβερνᾷ ὅλα τά μέρη ταῦτα εὐσεβοφρόνως καί δικαίως καί νά στέλλῃ εἰς τό Βασίλειον κατ' ἔτος φλωρίων χιλιάδας εἴκοσι καί τά ἄλλα νά τά φυλάττῃ διά χρείαν τοῦ τόπου τούτου εἰς

καιρόν πολέμου· τά δέ εἰσοδήματα τῆς Χαονίας καί Δρυϊνουπόλεως ἕως τήν Τιτούπολιν ἐγίνοντο χρυσῶν ἕως ὀγδοήκοντο δύο χιλιάδων, ὁ δέ Ἀργυρός ἔκτισεν εἰς τό φρούριον αὐτοῦ ἕνα ναόν τοῦ Παντοκράτορος μέ βασιλικόν χρυσόβουλον καί χαρίσματα παρά τοῦ αὐτοῦ Τιβερίου· ἔκτισε δέ καί ἕνα ἄλλον ναόν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου.

Ἐπέρασαν δέ εἰρηνικά οἱ ἄνθρωποι ἕως εἰς τόν καιρόν Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου ἔτος ρλε'. ἀπό δέ Χριστοῦ χνε'. οὗτος δέ ὁ βασιλεύς ἀκούων ὅτι εὑρίσκοντο δώδεκα Σκῆται εἰς τόν πάτον τοῦ Δρυϊνικοῦ[33] ὄρους, ἔστειλε καί ἔκτισεν ἕνα ναόν, μικρόν μέν, ὅμως πολλά ὡραῖον, εἰς τήν Ὑψηλήν Πέτραν πλησίον τῶν Σκητῶν, καί διώρισε χαρίσματα πολλά νά ἦναι εἰς αὐτόν τόν ναόν, ὡς τόν τόπον τῆς Γάρδης μέ τήν κλεισοῦραν τῆς Ζωϊλίας καί Χωμύλης. Ἐσήκωσε δέ καί τήν μεγάλην πανήγυριν τήν γινομένην εἰς τό Πηλακόν καί μετέφερεν αὐτήν εἰς τό μέρος της Χαονιουπόλεως καί ὠνόμασεν αὐτήν Πωγωνιανήν[34]. Εἰς ταύτην δ' ἐσυνάζετο πλῆθος ἀνθρώπων, καί διήρκει ἕνα μῆνα.

Ἐπέρασαν δέ εἰρηνικά ὁ κόσμος ἕως τόν καιρόν Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου, ὅστις, ὡς εἰκονομάχος, ἔστειλε νά κρημνίσῃ τάς ἁγίας εἰκόνας καί νά συντρίψῃ αὐτάς. Καί ἀκούοντες τοῦτο οἱ Χριστιανοί ἔτρεξαν καί ἐφόνευσαν τούς ἀπεσταλμένους τοῦ βασιλέως. Μαθών δέ τοῦτο ὁ Ἀγριόλεως εὐθύς ἀντεφόνευσε μ'. ἄνδρας ἐκλεκτούς εὑρισκομένους κοντά του εἰς τό Βασίλειον ἀπό ταῦτα τά κάστρα κατά τούς ὁρισμούς, τούς ὁποίους εἶχον ἀπό τόν Μέγαν Ἰουστινιανόν. Διά ταύτην λοιπόν τήν Εἰκονομαχίαν, τήν ὁποίαν ἀκούασιν εἰς τήν Βασιλείαν, ἐστάθησαν ἐνάντιοι ἕως τόν καιρόν τοῦ Κωνσταντίνου καί Εἰρήνης, ὅτε μαθόντες ὅτι ἡ εὐσέβεια πάλιν κηρύττεται παρά τοῦ βασιλέως, ἔτρεξαν εὐθύς με δῶρα βασιλικά καί ἐπροσκύνησαν, καί ἔδειξαν τούς ὁρισμούς, τούς ὁποίους εἶχαν ἀπό τούς προτέρους βασιλεῖς. Καί οὕτως ἔστελλαν κατ' ἔτος τό εἰσόδημα τῶν τόπων τούτων κατά τό χρυσόβουλον αὐτῶν, ἕως τόν καιρόν Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ ἔτη φπζ'.

Ὅτε δέ ἐβασίλευσεν ὁ Ἀλέξιος ὁ Κομνηνός ἔστειλεν εἰς ὅλα τά θέματα[35] νά πηγαίνουν νά ἰδῇ τά χρυσόβουλλα καί τάς συνθήκας ἑκάστου τόπου. Καί οὕτως ἔστειλαν καί οἱ Δρυϊνοπολῖται τόν ἀρχιερέα των Μεθόδιον, ὅστις κατήγετο ἐκ τοῦ γένους τοῦ Κολόρου, ἄνθρωπος σοφός καί ἐπιστήμων, καί μετ' αὐτοῦ δώδεκα ἄρχοντας ἐκλεκτούς ἐπαρχιώτας αὐτοῦ· τόν δοῦκα ἐκ τῆς Ἀργυροῦ, Μάρκελλον ἐκ τῆς Γαρδης, Ἀνδρέαν ἐκ τῆς Χωμῦλης, Ἀγγελινόν ἐκ τῆς Τιτουπόλεως, Κωνσταντῖνον ἐκ τῆς Κολορῆς, Πέτρον ἐκ τῆς Ζωϊλίας, Μάρκον σπουδαῖον ἐκ τῆς Χαονίας, Ἰωάννην ἐκ τῆς Πολυανῆς[36] Μανόλην ἐκ τῆς Δέλης, Λεόντιον ἐκ τῆς Λιβατοβείας, Κυριακόν ἐκ τοῦ Ἀριστίου, καί Κύριλλον ἐκ τοῦ Λαμπόβου, τούς ὁποίους ἐδέχθη ὁ βασιλεύς εὐσεβοφρόνως. Καί τοῦ μέν ἀρχιερέως ἔδωσεν ὁρισμόν καί ἐπῆρεν ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τούτων, φλωρίων χιλιάδας ὀκτώ νά κτίσῃ ναόν τῆς ἐπισκοπῆς του εἰς μνήμην τῆς Κοιμήσεως τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου πλησίον τοῦ Πηλακοῦ, ἔνθα ἐγίνετο ἡ μεγάλη πανήγυρις, τήν ὁποίαν Κωνσταντῖνος ὁ Πωγωνάτος ἐσήκωσε, καί νά ἦναι καί τό μέρος τοῦτο εἰς τήν ἐξουσίαν τοῦ ἀρχιερέως καί ἡ πανήγυρις, ἥτις διήρκει ἡμέρας ιβ'. Ἀκόμη τοῦ ἐχάρισε καί ὅλον τό σύνορόν του καί τό φρούριον τοῦ Πηλακοῦ νά λαμβάνῃ τό δέκατον, καί ὅσοι Χριστιανοί ἤθελαν κατοικήσει ἐκεῖ εἰς τήν Ἐπισκοπήν του[37] να ἦναι αὐτοδέσποτοι· τούς ἔδωκε καί χρυσόβουλλον θαυμαστόν, ὥστε νά μή εἰμπορῇ ἄλλος νά το χαλάσῃ, βεβαιωμένον καί ἀπό τόν τότε πατριάρχην Εὐστάθιον[38]. Καί ἐρχόμενος ὁ ἀρχιερεύς ἔβαλεν εὐθύς καί ἔκτισε τόν ναόν τῆς Ἐπισκοπῆς του εἰς μνήμην τῆς Ὑπεραγίας ἐπί τοῦ αὐτοῦ βασιλέως· διότι εἰς τό Πηλακόν εὔγαιναν ἄνθρωποι ἄξιοι καί ἐνάρετοι· ὁ δέ βασιλεύς ἐδωρήσατο τόπους εἰς τήν Ἐπισκοπήν του· τήν Κλαδάνην[39] μέ ζευγάρια ι'. καί ἐληαῖς ασο'. τήν Κοσοβίτσαν[40] μέ ζευγάρια η'. τοῦ δέ Μαυρικίου[41] μέ ζευγάρια θ'. ἐληαῖς ω'. καί τόν Ζαμβρινόν τόπον μέ ζευγ. ε'. ἐλ. ψ'. εἰς Πεπέλους[42], τόν ναόν τῆς ἁγίας Τριάδος[43] μέ ζευγ. ζ'. ἐλ. υ'. Εἰς τήν ἐκκλησίαν Σούχας[44] μνήμη τῶν Ταξιαρχῶν μέ ζευγάρια γ'. τοῦς Γο-

νάτας[45] ζευγ. ι'. μύλους β'. εἰς Δέρβην[46] ναόν τῶν Ἀσωμάτων μέ ζευγ. ε'. Καί εἰς μέν τήν Κλαδανήν ἔκτισε τό ναόν τοῦ ἁγίου Νικολάου· εἰς δέ τόν Ζαμβρινόν, τόν ναόν τοῦ ἁγίου Γεωργίου, τόν ὁποῖον ὠνόμαζον «Ὑψηλόν Γεώργιον».

Ἐπέρασαν δέ οἱ τόποι οὗτοι εἰρηνικά ἕως τόν καιρόν Ἀνδρονίκου τοῦ βασιλέως τοῦ Ἐλεήμονος· καί τότες ὑπῆγεν ὁ ἀρχιερεύς μας Ἀθανάσιος καί ἐπροσκύνησε τόν βασιλέα καί τόν τότε πατριάρχην· τοῦ ἐχάρισε καί αὐτός ὁ βασιλεύς τήν πανήγυριν τήν γινομένην εἰς τόν Ζαμβρινόν τόπον τῇ η'. τοῦ Ἰουνίου μηνός καί β'. μύλους καί γ'. ζευγ. Ἀκόμη τοῦ ἐχάρισε καί εἰς τόν Βομβλόν[47] τόπον, ὅπου ἔκτισε τόν ναόν τοῦ τιμίου Προδρόμου· ἀκόμη τοῦ ἐχάρισε καί εἰς τόν Σωχακόν, χωρίον μέ τόπον διά ζευγ. ε'. μύλους β'. ἐληαῖς σ'. καί τό ἕτερον Μετόχιον εἰς τήν Δολοβίσταν[48], μέ ζευγ. δ'. μῦλον α'. καί ἐλ. Εἰς τό Χόρμοβον[49] τόν ναόν τοῦ ἁγίου Νικολάου μέ ζευγ. β'· ἐληαῖς ρ'.

Οὗτος οὖν ὁ ἐλεήμων βασιλεύς ἀκούων τά θαύματα, τά ὁποῖα ἐγίνοντο εἰς τόν ναόν τοῦ ἁγίου Νικολάου εἰς τήν Ὑψηλήν Πέτραν, εὐθύς ἔστειλε καί ἀνήγειρε τόν ναόν ἐκεῖνον ἐκ βάθρων ὅτι ἦτον μικρός καί τόν εὔθειασε περικαλλῆ καί ὡραῖον σκεπάζων αὐτόν μέ μόλυβδον, εἰς τόν ὁποῖον ναόν ἔδωσε καί αὐτός πολλάς χάριτας.

Τά δέ χωρία Μασχουλόριον[50], Στεπέζι[51], Ἐλευθεροχώρι[52], Πέτσα[53], Μουζίνα[54], Κρόγγους[55], Δροβιαναί[56], καί Λεσινίτσα[57] μέ τά καλύβιά των[58], νά ἦναι ὑπ' αὐτόν τόν ἀρχιερέα, ὅπου νά εὑρίσκηται πάντοτε ἐκεῖ εἰς τό Μοναστήριον τό αὐτό μαζί μέ αὐτά τά χωρία του, εἰς τό νά μή ἐμβαίνῃ ἄλλος ἀρχιερεύς εἰς αὐτά, τά ὁποῖα ἦτον πρότερον ὑποκείμενα τοῦ ἁγίου Δρυϊνουπόλεως καί πάσης Χαονίας.

Πλησίον δέ τοῦ Μοναστηρίου τούτου εὑρίσκοντο σπήλαια, καί ἐκατοικοῦσαν εἰς αὐτά Ἀσκηταί ιβ'. καί καλογρηαῖς ο'. Καί ὅτι εἰς τόν Κεφαλόβρυσον ἦτον ἕνας ὄφις, καί ἄνθρωπος δέν ἠδύνατο νά περάσῃ· οὕτως ὁ ὅσιος Ἀκάκιος ἐπῆρεν ἕνα Σταυρόν, ὁ ὁποῖος εἶχε τίμιον ξύλον, καί ἁγίασμα εἰς ἀγγεῖον, καί καθώς ἐπλησίασεν, ἔτρε-

ξεν ὁ ὄφις νά τόν καταπίῃ, καί αὐτός τοῦ ἔδωσεν εἰς τό ςόμα τόν τίμιον σταυρόν καί τοῦ ἔρριψε καί τό ἁγίασμα ἐπάνω, καί παρευθύς ἔμεινε ψόφιος, καί οὕτως ἠλευθερώθησαν οἱ ἄνθρωποι ἀπό ἐκεῖνον τόν δράκοντα. Καί μαθών τοῦτο ὁ βασιλεύς ἔστειλεν ἄνθρωπον καί ἔκλεισε τό νερόν μέ ἔξοδα βασιλικά καί μέ κτίσματα μεγάλα, καί ἐσηκώθη τό νερόν καί εὔθειασε μύλους δ'. καί τούς ἀφιέρωσεν εἰς αὐτόν τόν ναόν τοῦ ἁγίου Νικολάου πρός κυβέρνησιν τῶν αὐτῶν ἀσκητῶν.

Καί ἕως εἰς τόν καιρόν Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου ἦσαν οἱ ἄνθρωποι, καθώς ἤθελαν· καί εἰς τούς ατνδ'. χρόν. ἦλθον οἱ Ἀγαρηνοί εἰς ταῦτα τά μέρη καί μή ἀκούοντες οἱ Χριστιανοί κἀμμίαν δύναμιν εἰς τό Ῥωμαϊκόν Βασίλειον ὑπῆγαν καί ἐπροσκύνησαν αὐτούς καί ἔδωσεν ὁρισμόν ὁ Μπεγλέρμπεης, ὁρισμόν εἰς Μοναστήρια καί χωρία, νά ἔχωσιν ἐξουσίας, καθώς καί πρότερον, καί νά γραφθῶσι σπαχίδες ὅσα χωρία ἤθελον· καί οὕτως ἐγράφησαν οἱ Κολοριανοί, Σταγιονναῖοι[59], Ἁγία Τριάδες[60], Δοξάται[61], Ἐπισκοπιανοί καί ὕστερον οἱ Ζερβάδες[62], Χρυσόδαλοι, Τεργιαχάται, Ζωϊλάται, Γαρδικιῶται καί Κακοσαῖοι[63], καί εἰρήνευσαν οἱ τόποι.

Καί οἱ Ἀγαρηνοί ἐστέκοντο μέ μεγάλην ὑπομονήν ἕως ὅτου ἐπάρθη καί ἡ δυστυχής βασιλεία τῶν πόλεων· καί εὐθύς τότε ἔγειναν ὡς λύκοι ἄγριοι κατά τῶν Χριστιανῶν, ἐχάλασαν Ἐκκλησίας καί Μοναστήρια, ἐχάλασαν τήν Φοινικόπολιν, τήν Κόνισσαν, εὔγαλαν τούς Χριστιανούς ἔξω ἀπό τό Ἀργυρόκαστρον, ἔκτισαν σπίτια, ἔκοψαν πολλούς πρώτους Χριστιανούς, καί ἔγεινε θρῆνος καί κλαυθμός ἀπαρηγόρητος[64]. Καί εἰς τούς αυνστ'. χρόνους ἔστειλεν ὁ Βασιλεύς προσταγήν εἰς τά μέρη ταῦτα καί εἰρήνευσαν οἱ Χριστιανοί.

Σημείωση: *Το κείμενο ακολουθείται από σημειώσεις οι οποίες αντιστοιχούν στους σημειούμενους αριθμούς του κειμένου. Οι σημειώσεις αυτέ ςθα ενταχθούν στο επόμενο 16-σέλιδο μαζί με την αντίστοιχη έκδοση του κειμένου από το βιβλίο του Pouqueville ως «ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΟΥ ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΟΥ».*

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΧΡΟΝΙΚΟΥ

1. *Ζαμβρὴ*, ἴσως ἡ νῦν λεγομένη *Ζαραβίνα*, κώμη ἐν τῇ ὁδῷ, δι' ἧς ὁ ὁδοιπόρος διέρχεται πρὸς τὰ Ἰωάννινα, ἢ τὸ χωρίον τὸ λεγόμενον *Ζάβρεχον*.

2. Ὁ ἐξετάζων τὰ περὶ τῆς ὁδοῦ, ἣν ἡ ὑπὸ τοῦ χρονικοῦ μνημονευομένη ἀποικία ἠκολούθησε, πείθεται ὅτι εἰς τὴν Φωκίδα ἐγένετο ἡ συνάθροισις. Ἐκ δὲ τῆς Φωκίδος οἱ ἄποικοι διέβησαν εἰς τὰς Θερμοπύλας, ὅπου ἐθυσίασαν τῷ Ἀπόλλωνι πρὸς αἰσίαν τῆς ἐπιχειρήσεως εὐόδωσιν ἐντεῦθεν εἰς τὴν Αἰτωλίαν καὶ ἐκ ταύτης πρὸς τῆς Τρίκκης τὰ μέρη καὶ τὴν Θεσσαλίαν· ὅθεν πάλιν, διελθόντες τὸν Πίνδον, κατέβησαν εἰς τὴν κυρίως Ἤπειρον, ὅπου ὁ Δαμάστριος, οὗ ταῖς ὁδηγίαις ἔφθασαν εἰς τὴν Δρυοπίδα, ἐν ᾗ ἀπεκατέστησαν τῇ συναινέσει τῶν ἡγεμόνων τῶν ὁμόρων χωρῶν.

3. *Μελίδρυον*· ὁ βρώσιμος καρπὸς τῆς δρυός· ὁ Pouqueville σημειοῖ τὰ ἑξῆς περὶ τῆς λέξεως ταύτης. «On sait que saint Jean, précurseur, vécut de Meli dryon, mais il est probable que c'est ici une metaphore pour désigner le fruit du *chêne nourricier, quercus esculenta*, que les poëtes ont surnommé *Glans chaonia* et qu'on mange encore dans la Basse-Albanie. Au reste comme on vit dans plusieurs contrées du nord de l'Europe de mies, que les abeilles sauvages déposent dans le creux des arbres, l'histoire du Meli-Dryon n' est pas depourvue de vraisemblance». (Voyage en Grèce. T. V. p. 321.) Ἔν τισι χειρογράφοις φέρεται, *μερίδρυον* καὶ *μοριδρυον*. Αἱ λέξεις αὗται φαίνονται ἔχουσαι σχέσιν με τὴν *μεροδρυι* (ἦμερος δρῦς), ἢ χρῶνται οἱ Ἠπειῶται ὅπως δηλώσωσι τὸ δένδρον ἐξ οὗ ἡ βάλανος *(βαλάνι)* παράγεται, πρὸς διαστολὴν τοῦ ἀγρίου δένδρου, ὅπερ *τσέρον* καλοῦσι.

4. Ἡ θέσις τῆς Δρυϊνοπόλεως εἶναι νομίζω πλησίον τοῦ χωρίου *Γορίσσα*, ἡμίσειαν ὥραν ΝΑ τῆς θέσεως *Παληοκάστρου* παρὰ τὴν κωμόπολιν *Τ'ερηαχάται*. Πρὸς προσδιορισμὸν τῆς θέσεως ταύτης ὡρμήθην ἐκ τῶν σωζομένων ἐρειπίων ἀρχαίου ναοῦ, μεταβληθέντος ἐπὶ τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς εἰς χριστιανικὴν ἐκκλησίαν, κατερειπιωμένην καὶ αὐτὴν ἤδη, καὶ ἐκ τινων ἀρχαίων ὑπογείων οἰκοδομῶν περὶ ὧν κατωτέρω ἐν τῇ γεωγραφίᾳ τῆς Ἠπείρου κάμνω λόγον. Τὸ δ' ὄνομα τῆς Δρυϊνοπόλεως διατηρεῖται νῦν ἐν τῇ τιτλολογίᾳ τοῦ ἐν Ἀργυρόῃ ἤδη διατρίβοντος μητροπολίτου, ὑπογραφομένου: «Ὁ *Δρυϊνοπόλεως, Χειμάρρας* κλ».

5. Ἐν τισι χειρογράφοις φέρεται *Λᾶος*, καὶ *Λιοτικὸς* ἐξ οὗ παρεφθάρη εἰς *Βιοτικὸς*, ὡς φέρεται παρὰ Pouqueville καὶ Bekker. τἀνῦν *Βογιοῦσα*.

6. *Ἰφιτόπολις* καὶ μετὰ ταῦτα ἔκ τινος τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων μετωνομασθεῖσα ἴσως Τιτόπολις, ὡς φέρεται ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Pouqueville καὶ Bekker, ὅπου καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀποικίας Τίτος ἀντὶ Ἴφιτος ἀποκαλεῖται. Ἡ πόλις αὕτη εἶναι ἡ νῦν καλουμένη *Τεπελένη*, ἥτις ᾠκοδόμηται ἐντὸς βράχων ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ἀώου ποταμοῦ, καὶ κατοικεῖται ὑπὸ Ἀλβανῶν, Τούρκων καὶ εὐαρίθμων Χριστιανῶν.

7. Ἡ νῦν Ἀλβασὰν (Elbassan).

8. Ὁ θεὸς Πὰν ἦν ἀρχαιοτάτη Πελασγικὴ θεότης (Cf. *Maury*, Hist. des religions de la Grèce antique. t. I. p. 110).

9. Ἐν τοῖς χειρογράφοις φέρεται καὶ *Ταλκανιώτης* (ὡς καὶ παρὰ P. καὶ B.) καὶ *Ταρχανεύς*· εἶναι ἆρά γε Παῦλος ὁ Ταρχανιώτης ?

10. Τἀνῦν *Χουμελίτσα*· ταπεινὸν χωρίδιον πρὸς δυσμὰς τῆς Ἀργυρόης, ἐν ᾧ καί τινα ἐρείπια σώζονται ἔτι.

11. *Δρυΐτης ποταμὸς* (τἀνῦν *ποτάμι Ἀργυροκάστρου*) διασχίζων ἅπασαν τὴν πεδιάδα Δρυοπίδος καταβαίνει ἐκ τῆς ἱερᾶς περιοχῆς τοῦ Δωδωντίου Διὸς, ὅπου ἐν ταῖς φάραγξι τοῦ Τομάρου (*Στουγάρας*) πλησίον τῶν Σελλῶν ἔχων τὰς πηγάς του· δεχόμενος δὲ τὸν Ξωχικὸν, Πιξότην, καὶ ἄλλα παραποτάμια ἐκβάλλει εἰς τὸν Ἀῶον.

12. *Πιξότης* νῦν *ποτάμι τοῦ Γαρδικιοῦ*, ἐκβάλλων εἰς τὸν Δρυ-τὴν ποταμόν. *Γαρδίκι* δὲ κώμη πρὸς δυσμὰς τῆς Ἀργυρόης, κατα-στραφεῖσα ἄρδην, ὡς γνωστόν, παρὰ τοῦ Ἀλῆ-Πασᾶ.

13. *Βελλαριται*, οἱ κάτοικοι τῆς ἐπαρχίας *Βελλᾶς* (κοινότερον *Κορίσσης*). Βλ. καὶ *Pouqueville*, Voyage en Grèce t. I. p. 112, 169, 399, 400. t. V. p. 247.

14. *Χαονικὸν μέρος*, ἡ *Πωγωνιανὴ* καὶ κοινότερον *Πωγῶνι*· τὸ πάλαι μὲν ἔχουσα πρωτεύουσαν τὴν Χαονιούπολιν σήμερον δὲ τὴν κωμόπολιν, ἥτις καλεῖται *Βοστίνα*.

15. *Χαονία πόλις*, ἴσως τὸ νῦν ἐν τῇ Πωγωνιανῇ χωρίδιον *Λα-χανόκαστρον* περιέχον 15 οἰκίας.

16. *Δέλιον*, ἡ νῦν κωμόπολις *Δελβινάκι*, ἢ τὰ *Δουγλιανὰ* κατὰ τὸν Πουκβίλλ (Voyage en Grèce. t. I. p. 160. 161. 397· V. p. 331).

17. *Ἄρισκον*, σήμερον *Ἀρίνιτσα* ἐν τῇ Πωγωνιανῇ ἀσήμαντον χωρίδιον.

18. *Γάρδον*, ἴσως τὸ *Γαρδίκι*, οὗ ἀνωτέρω ἐμνήσθημεν. Ἔστι δὲ καὶ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Δελβίνου ταπεινή τις πολίχνη *Γαρδικάκι* λε-γομένη.

19 Φρούριον Ζωσίμου, νῦν λεγόμενον Ἀλβανιστὶ *Δαρφίσσα*, ὅπου ἐρείπια ὑπάρχουσι καὶ πλησίον ἡ Ἀλβανικὴ κωμόπολις *Ζιουλάται* ἐκ 400 οἰκογενειῶν συγκροτουμένη καὶ πολλῶν παροικιῶν· περὶ τῆς κωμοπόλεως ταύτης βλέπε καὶ Pouqueville ἔνθ. ἀν. τ. I. σ. 358.

20. *Σωχακὸς*, τὸ νῦν λεγόμενον *ποτάμι τῆς Σούχας*, ὅπερ ἐν τῇ Χαονίᾳ πηγάζον καὶ μέρος τῆς Δρυοπίδος διερχόμενον ἑνοῦται τῷ Δρυΐτῃ ποταμῷ παρὰ τὸ χωρίον *Δερβισιανῆς*.

21. *Βαθύπελον*, φάραγξ βαθεῖα καλουμένη ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν *Γρῖκα Σέλτσης* διὰ τὴν προσέγγισιν τοῦ ὁμωνύμου χωρίου.

22. Χαονικὸν ὄρος καὶ Σωχακὸν τὰ νῦν λεγόμενα *βουνὰ τῆς Σέλ-τσης*, κείμενα μεταξὺ τῶν χωρίων *Σέλτσης* καὶ *Στεγοπόλεως*, ἄ-νωθεν τοῦ *Βαθυπέλου* καὶ συνέχειαν ἀποτελοῦντα τοῦ ὄρους Δύγκου.

23. Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Βελλᾶς, νῦν *Κόριτσα*, ὡς καὶ τὸ χρονικὸν τῆς

ἐκδόσεως Βεκκέρου μαρτυρεῖ. Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ σώζονται κατὰ τὸν Pouqueville (t. V. p. 335) κυκλώπειά τινα οἰκοδομήματα.

24. Ἐν τῇ θέσει ταύτῃ κεῖται νῦν εὐτελὲς χωρίδιον, ἐν ᾧ φαίνονται ἐπίσης λείψανα ἀρχαίων κυκλωπείων οἰκοδομημάτων (Βλ. καὶ *Pouqueville*, Voyage en Grèce. t. I. p. 420. 442. 443.)

25. Ἄγνωστος συγγραφεὺς μὴ περισωθεὶς μέχρις ἡμῶν, ὅπως καὶ οἱ κατωτέρω μνημονευόμενοι Ἀνθίφιλος, Κόριος, Κάστωρ Χαονεὺς Φόρμιος ὁ Μακεδὼν καὶ πολλοὶ ἄλλοι περὶ Ἠπείρου συγγράψαντες.

26. *Τεύτα*, βασίλισσα τῆς Ἰλλυρίας ἡ καὶ *μοιροβύζα* κατὰ τὴν δημώδη παράδοσιν.

27. *Βελλάγραδα* (κοινῶς *Μπεράτι*) ἡ καὶ Πουλχεριάπολις καὶ Βηρυτός· σήμερον ἔχει 8 χιλ. κατοίκων, διοικητὴν καὶ μητροπολίτην καλούμενον *Βελλεγράδης*.

28. *Γορανούπολις*, σήμερον *Βλαχογορατζῆ* καλεῖται, 30 οἰκίας ἔχουσα, πρὸς διαφορὰν τῆς *Κακογορατζῆς* ἐν τῇ αὐτῇ ἐπαρχίᾳ. Τὸ χρονικὸν τῆς ἐκδόσεως τοῦ Βεκκέρου προσθέτει μετὰ τὴν λέξιν Γερανοῦ: «τὰ νῦν Γοραντζὶ λέγεται».

29. *Λιταβύριον*: χωρίον ἐκ 5 οἰκογενειῶν, καὶ *Λιαβατόριον* καὶ *Λιατοβίστα* λεγόμενον, κατὰ τὴν ἰδιάζουσαν ὑγρὰν προφορὰν τοῦ *λ* παρὰ τοῖς Δρυοπολίταις.

30. *Ἀργυρόκαστρον* τὸ καὶ *Ἀργυρώ*, πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας Δρυοπίδος. Κατά τινα δημώδη παράδοσιν γυνή τις Ἀργυρὼ ἔκτισε τὴν Ἀργυρίνην ἢ Ἀργυροπολίχνην ταύτην, ὡς παρὰ τοῖς βυζαντινοῖς ἐκαλεῖτο. Ὁ Ἀλῆ-Πασᾶς ἀποκατέστησεν αὐτὴν ὀχυρωτάτην, καὶ ὕδωρ ἀπὸ τοῦ ὄρους εἰσενεγκών, ὅπερ διακεκομένον σήμερον ὑπάρχει.

31. *Κρύφιον ὕδωρ*: βρύσις τις ὑποκάτω τῆς Κολορισσῆς, κώμης ταπεινῆς οὔσης τάνυν ἐκ 15 οἰκογενειῶν· πλησίον παραρρέει ὁ Δρυΐτης.

32. Τὸ μοναστήριον Κοσοβίσσας ὑπάρχει καὶ σήμερον, λεγόμενον τοῦ *Μακρυαλέξη*· ἔστι δ' ἡ Κοσοβίτσα κώμη Δρυϊνουπόλεως ἐξ ο'. οἰκογενειῶν.

33. Δρυϊνικὸν ὄρος τὸ σήμερον λεγόμενον *Σωπότι* ἐκτεινόμενον

μέχρι τῶν χωρίων Γρέψης καὶ Μουζίνης, κείμενον δὲ μεταξὺ Δελβίνου καὶ Ἀργυροκάστρου. Ἐν τῇ βορείῳ ὑπωρείᾳ τοῦ ὄρους τούτου ἔκτισται μοναστήριον τοῦ ἁγίου Νικολάου εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πέτραν σήμερον δὲ ὁ ἅγιος Νικόλαος εἰς τὸ Γαρδίκι· ἐκαλεῖτο δ' ἄλλοτε καὶ κολυβοσκέπαστος, διότι Ἀνδρόνικος ὁ βασιλεὺς, ὁ καὶ ἐλεήμων ἐπικαλούμενος, μολύβδῳ ἐπεκαλύψατο, ὅτε καὶ ἔδραν ἐπισκόπου ἀνέδειξεν.

34. Ὄνομα ὅπερ καὶ μέχρι τοῦ νῦν διατηρεῖται ἐν τῇ ἐπωνύμῳ ἐπαρχίᾳ· ἡ περὶ ἧς δ' ὁ λόγος πανήγυρις πρότερον ἐγίνετο ἐν τῇ πόλει Διπαλίσσῃ, ἥτις σήμερον εἶναι ἔρημος. (Βλ. καὶ Ἀραβαντινοῦ, χρονογραφίαν Ἠπείρου. τ. II σ. 138).

35. Δ. Γ. Θέμενα, ἐρετόζλα, παραθύρια. — Ἡ τελευταία γραφὴ φέρεται καὶ ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Pouqueville καὶ Bekker.

36. *Πολυανὴ*, καὶ σήμερον *Παλυτσανὴ* κώμη τῆς Πωγωνιανῆς ἐξ 100 οἰκογενειῶν ἑλλην. οἰκουμένη.

37. Ἐπισκοπὴ καὶ σήμερον οὕτω καλουμένη, διαιρουμένη δὲ εἰς ἄνω καὶ κάτω ἐπισκοπὴν, ἐχρημάτισε καθέδρα ἐπισκόπου μετὰ τὸν ἀφανισμὸν Δρυϊνοπόλεως, ἐν ᾗ πρότερον ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἔδρα ἦν. Σώζεται εἰσέτι ἐν αὐτῇ ὁ ἐπισκοπικὸς ναὸς τῆς Θεοτόκου, ἔχων εἰκονοστάσιον λίθινον, περίεργον διὰ τὴν κατασκευὴν αὐτοῦ.

38. Τὸ χρυσόβουλλον ὅπερ ὁ ἀρχιερεὺς Μεθόδιος ἔφερεν ἀπωλέσθη· σήμερον δ' ὁ Δρυϊνοπόλεως ἔχει ἐκεῖσε κτήματά τινα, ἀνέκαθεν ἀφιερωμένα τῷ κατὰ καιρὸν ἐπισκόπῳ.

39. *Κλαδάνη* καὶ *Κλαυδιακὴ* καὶ κοινότερον *Κλαυδάζανη*, χωρίον μικρόν.

40. *Κοσοβίτσα* καὶ *Κουσοβίτσα* καὶ *Χρυσοβίτσα* τὸ πάλαι, κώμη Δρυοπίδος.

41. *Μαυρίκιον* καὶ κοινότερον *Μαυρόπουλον*, κώμη καὶ αὐτὴ Δρυοπίδος ἐξ 40 οἰκογενειῶν.

42. *Πέπελος*, καὶ *Πέπελη* σήμερον, καὶ *Παλαιοπάπελη*, κατ' Ἀραβαντινὸν, κώμη ἐξ 50 οἰκογενειῶν, ἐν Δρυοπίδι.

43. Ναὸς ἁγίας Τριάδος· σήμερον μονὴ ἐπίσημος, ἐν ᾗ γίνεται ἐ-

τησίως κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Πεντηκοστῆς λαμπρὰ πανήγυρις.

44. *Σούγα* καὶ τὸ πάλαι Σωγακόν, περιέχει νῦν 10 οἰκογενείας καὶ ἔστι ποταπὸν χωρίδιον τῆς Δρυοπίδος ἐν ἀπόπτῳ θέσει κείμενον. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἐσφαλμένως ὁ κ. Ἀραβαντινὸς ἀναπληροῖ δι' εἰκασίας τοὔνομα· καθ' ὅτι τὸ πάλαι ὑπὸ Ἑλλήνων κατοικούμενον ἐκαλεῖτο Σωγακὸν ὡς ἀποδεικνύει ἐπιτάφιός τις ἐπιγραφή, ἣν ἐκεῖσε, παρὰ τὴν θύραν τῆς ἐκκλησίας τοῦ χωρίου εὗρον. Κατὰ παραφθορὰν δὲ μετετράπη ἡ λέξις εἰς *Σωγακὸν*, καὶ μετέπειτα εἰς *Σοῦγα*. — Ἐπὶ Βυζαντινῶν κατῳκεῖτο ὑπὸ ἀλλοεθνῶν, ὡς μαρτυρεῖ τὸ χρυσόβουλλον Ἀνδρονίκου τοῦ βασιλέως. (Βλ. *Ἀραβαντινοῦ*, χρονογραφία Ἠπείρου. τ. II. σ. 311).

45. *Γοράται*. Καθ' ὅσον δ' ἔστιν εἰκάσαι ἐκ τῆς Ἀλβανικῆς ὀνομασίας *Γκιάται* (Μακρεῖς), ἥτις ἐν ἑνὶ τῶν χειρογράφων ἁπάντᾳ, δὲν φαίνεται ἀπίθανον νὰ παραδεχθῇ τις τὴν μετατροπὴν τοῦ *Γοράται* εἰς *Γκιάται* καὶ *Γκιωγουσάται*, ὡς ὀνομάζεται σήμερον χωρίον ἐκ 4 οἰκογενειῶν ἀπαρτιζόμενον, ἢ οἱ *Γιωργουσάται* κώμη ἐκ 50 οἰκογενειῶν ἐν Δρυοπίδι.

46. *Δέρβη*· νῦν λεγομένη *Δερβισιανή*, χωρίον πλησίον Ἀργυροκάστρου· σώζεται δ' ἐν αὐτῷ ἐν καλῇ καταστάσει μοναστήριον τῶν Ἀσωμάτων, βυζαντινῆς ἀρχιτεκτονικῆς.

47. *Βομπλόν*, χωρίον ἐν τῇ Πωγωνιανῇ, ἐκ 15 οἰκογενειῶν.

48. *Δολοβίστα* καὶ *Ζαλοβίστα*, εὐτελὲς χωρίδιον ἐν Πωγωνῇ, τὰνῦν ἔρημον.

49. *Χόρμοβον*, κώμη Τεπελένης, κατοικουμένη νῦν ὑπὸ 150 οἰκογενειῶν Μωαμεθανῶν Ἀλβανῶν, καταστραφεῖσα ἐπὶ Ἀλῆ-πασᾶ, ὅτε καὶ ὑπὸ Χριστιανῶν ἦν κατῳκημένη. (*Ἀραβαντιν.* Χρονογραφ. Ἠπείρου σ. 251).

50. *Μασχουλόριον*· ὄνομα ἀλβανικὸν χωρίου ἐκ 30 οἰκογενειῶν, νῦν ἐν Δρυοπίδι, πρότερον δὲ ὑπὸ τὸν Δελβίνου διοικητὴν διατελοῦν.

51. *Στεπέζι*, καὶ τοῦτο ὄνομα Ἀλβανικὸν χωρίου Τεπελένης ἐκ 12 οἰκιῶν ἀντικρὺ Χωμύλης.

52. *Ἐλευθερυχώρι*, χωρίον Δελβίνου ἐκ 30 οἰκιῶν.

53. *Πέτσα*, χωρίον Δελβίνου ἐκ 30 οἰκιῶν.

54. *Μουζίνα*, χωρίον ἐπίσης Δελβίνου, ἐξ 100 οἰκιῶν. Ἐν αὐτῷ ὑπάρχει σταθμὸς στρατιωτικὸς ἐπιτηρῶν τὴν λεωφόρον, δι' ἧς συγκοινωνεῖ ἡ ἐπαρχία Δελβίνου τῇ Δρυοπίδι καὶ ταῖς λοιπαῖς ἐπαρχίαις Πωγωνῆς καὶ Ἰωαννίνων.

55. *Κρόγγοι*, χωρίον Δελβίνου ἐκ 30 οἰκιῶν· ἄνωθεν τούτου ὑπάρχει ἡ κορυφὴ βουνοῦ, *Κόκκινο λιθάρι* καλουμένου.

56. *Δροβιανοί*, κωμόπολις Δελβίνου ἐκ 300 οἰκογενειῶν· διήρηται εἰς δύο παροικίας, ὧν ἡ μὲν ἄνω, ἡ δὲ κάτω Δροβιανὴ ἐπικαλεῖται· εἴς τινα λόφον καλούμενον *Καστρὶ* καὶ ἐρείπια Μεσαιωνικὰ φρουρίου ὑπάρχουσιν. Ἴσως κεῖται εἰς τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας πόλεως *Δρυός*, καθ' ὅσον ἔστιν εἰκάσαι ἔκ τινος καταστίχου Μοναστηριακοῦ, ὅπου ἅπαντα *Δρυοβιανοὶ* καὶ *Δενδροβιανοί*, κατά γε προσθήκην σχολαστικοῦ τινος καὶ ἐπεξήγησιν. Πλησιέστατα ὑπάρχει καὶ τὸ νῦν ἔρημον κατοίκων χωρίον *Δραγοβίστας* καὶ χυδαϊκώτερον *Ῥακοβίστας*, οὗτινος οἱ κάτοικοι ἕνεκα τῶν δεινῶν περιστάσεων τῆς πατρίδος ἐξεπατριώθησαν καταφυγόντες ἐν Βλαχίᾳ οἱ πλεῖστοι, κατά τινα σωζομένην ἐγχώριον παράδοσιν, ὅπου τῷ ὄντι καὶ σήμερον ἀκούονταί τινα παρωνύμια, ἐν αἷς ἀναφαίνεται τὸ *Ῥακοβίσας*, ἀλλ' ἄγνωστον εἰ ἕνεκα τούτου φέρουσι τὸ ἐπώνυμον τοῦτο οἱ φέροντες. Ἔχει δ' ἡ Δροβιανὴ δύο σχολεῖα, ἐξ ὧν τὸ ἓν ἐθεμελίωσεν ὁ ἡμέτερος πάππος, παπᾶ-Ζῆσος, ὅστις μαθητεύσας παρὰ τοῖς ἐν Ἰωαννίνοις Βαλάνοις, πρῶτος διέδωκε τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα εἰς τὰ μέρη ἡμῶν, ὅπου πάντη ἀγραμμάτευτοι τέως ὑπῆρχον· συνέρρεον δὲ τότε παρ' αὐτῷ διδάσκοντι πλεῖστοι ὅσοι μαθηταὶ ἔκ τε Λυνζουρίας, Δρυοπίδος, Πωγωνῆς καὶ Δελβίνου.

57. *Λεσινίτσαι*· ἄνω καὶ κάτω, κῶμαι ὄρμοροι τῇ Δροβινιανῇ ἐξ 150 οἰκογενειῶν.

58. *Καλύβια* ὀνομάζονται παρά τε τοῖς Δροβιανίταις καὶ Λεσινιώταις κατοικίαι τινὲς αὐτῶν ἐν τῇ πεδιάδι Δελβίνου, ὅπου κατὰ τὴν ἄνοιξιν καταβαίνουσιν ἐκ τῶν ὀρέων αὐτῶν ἵνα σπείρωσιν ἀκαβόσιτον καὶ θερίσωσι τὸν σῖτον τὸ θέρος.

59. Στογιανναῖοι, οἱ κάτοικοι τῆς Στάγιαννης κωμίσκης Δρυοπίδος ἐκ 10 οἰκιῶν.

60. *Ἁγία Τριάς*, λόφος ἀντικρὺ Ἀργυροκάστρου, ὁπόθεν ὁ Ἀλῆ πασᾶς στήσας προμαχῶνα ἐπολιόρκησε τοὺς Ἀργυροκαστρίτας.

61. *Δοξάται*, κώμη Λυνζουρίας ἐκ 50 οἰκιῶν· διασώζεται παράδοσις ὅτι οἱ Δοξατεινοὶ ἀναγκασθέντες ἐξεπατριώθησαν· μεταβάντες εἰς Κέρκυραν, ἐν ᾗ χωρίον ὁμώνυμον συνεστήσαντο, ὡς καὶ ἐν Παξοῖς οἱ τῆς Βελιανῆς, κώμης τῆς Παραμυθίας, κάτοικοι, διατηρήσαντες καὶ μέχρις σήμερον ὀνόματα τῆς πατρίδος.

62. *Ζερβάται* καὶ *Ζερβάδαις*, χωρίον Δρυοπίδος ἐκ 30 οἰκιῶν. Σώζεται δ' ἐν αὐτῷ ἐκκλησία βυζαντινῆς ἐποχῆς. Εἰς τὸ ὄρος τῆς περιοχῆς τούτου παρὰ τοῖς μεθορίοις Δροβιανῆς ὑπάρχει τὸ περίφημον μοναστήριον τοῦ *Δρυϊάνου*, ἐν ᾧ πολλαὶ βυζαντιναὶ τοιχογραφίαι.

63. *Κακοσαῖοι*, κάτοικοι Κακοσίου, χωρίου Τεπελένης ἐκ 15 οἰκιῶν.

64. Βλ. περὶ τούτου δημοτικόν τι ἆσμα ἐν Νεοελληνικοῖς Ἀναλέκτοις τ. I μερ. α'. σ. 74—75.

Η ΗΧΩ ΤΟΥ ΠΩΓΩΝΙΟΥ

ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΟΥ ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΟΥ

Το «Χρονικό του Αργυροκάστρου» όπως το ονόμασε ο πρώτος που το δημοσίευσε ο Pouqueville (1821) είναι μια παραλλαγή του ίδιου κειμένου που καταγράψαμε στα δύο προηγούμενα κείμενα που δημοσιεύτηκαν το 1911 από τον Λεων. Βασιλειάδη και το 1871 από τον Αθ. Πετρίδη. Το χρονικό του Αργυροκάστρου όπως αναφέρει ο Pouqueville σε σημειώσεις του το έδωσε ο επίσκοπος Δρυίνουπόλεως στο Αργυρόκαστρο το 1806 όταν πέρασε απ' εκεί μεταβαίνων εις Ιωάννινα ως Πρόξενος της Γαλλίας.

Σχετικά με τα τρία αυτά χρονικά έχει γράψει ο Λέανδρος Βρανούσης στην έκδοση της ΕΗΜ (1962): «Χρονικά της Μεσαιωνικής και Τουρκοκρατούμενης Ηπείρου», όπου αναφέρεται σε άλλες πηγές μαζί με σχόλια για εκείνους που θέλουν να μελετήσουν περισσότερο το θέμα.

Οι παρατηρήσεις του Pouqueville είναι στα γαλλικά (το χρονικό εις τα ελληνικά) και έχουν δημοσιευτεί στον V τόμο, έκδοσης 1821 (Voyage dans la Gréce) σελίδα 318-360 των βιβλίων του.

Πιστεύουμε πως τα κείμενα αυτά έχουν ενδιαφέρον για την περιοχή Δερόπολης και Πωγωνίου και περιέχουν πληροφορίες από την ιστορία πάνω σε μια εκδοχή που σχολιάστηκε από της πρώτης δημοσίευσης (1821) και για 140 χρόνια (1962 έκδοση Λ. Βρανούση).

Φεβρουάριος 1999

Ο εκδότης
Κων. Χρ. Κωστούλας

Ἐλλείπει.

. . . . . .

. . . . . .

οἱ θεοὶ τὰς ἐπιβουλὰς αὐτῶν, καὶ μέλλει νὰ κατακαύσουν τοὺς τόπους ἐκείνους, καὶ τοὺς ἀνθρώπους· ἀλλ' ἡμεῖς ῥήχνοντες εἰς τὸ μαντεῖον τοῦ Ἀπόλλωνος, ἔτζι μᾶς ἐδίδαξε νὰ φύγωμεν ἐκείνην τὴν ὀργήν· καὶ ἔχομεν βοηθὸν τὸν θεὸν τὸν Πᾶνα, ὅς ἑρμηνευεται θεὸς τῶν πάντων. Καὶ ἀκούσαντες οἱ ἐν Τρίκκῃ παρὰ τοῦ Ἄτλαντος ταῦτα, ἐχάρησαν χαρὰν μεγάλην, καὶ ἐφίλευσαν αὐτοὺς φιλοφρόνως. Καὶ περνώντων τὸ Πίνδου ὄρος, ἦλθεν ὁ λύγος εἰς τὸν Δαμάσριον, ἐξουσιαστὴν τῆς Ἠπείρου, καὶ ἐθαύμαζε πῶς καὶ τί μέλλει νὰ κάμῃ τόσον πλῆθος, καὶ ἔδωκέ τους γράταν, καὶ ἐδιάβησαν διὰ τοῦ Ζαγορίου, καὶ ὁδηγοὺς νὰ τοὺς περάσουν ἐκ τῆς Ζαμβρῆς, καὶ νὰ τοὺς εὐγάλουν εἰς τοὺς ἐρήμους τόπους καὶ ἀκατοικήτους.

Καὶ οὕτως ἐπειδὴ φθάσαντες εἰς τὴν ἔρημον ἐκείνην, δὲν εἶχαν μὲ τί νὰ τρέφωνται, ἐκατασκεύασαν τέχνας καὶ ἐμάζοναν τὸ μελίδρυον, καὶ ἐτρέφοντο μὲ αὐτὸ χρόνους ἑξῆντα τέσσαρας· διότι πολὺ ἔπιπτεν ἐκ τῶν δένδρων μέλι, ὅτι ὁ κάμπος ἐκεῖνος ὅλος εἶχε δένδρα δρυός· καὶ ἐξ αὐτῶν ὠνόμασαν καὶ τὴν πόλιν, τὴν ὁποίαν ἔκτισαν, Δρυϊνόπολιν.

Ὁ δὲ Τῖτος ἀποκτίσας τὴν Δρυϊνόπολιν, κατέβη εἰς τὸ ϛενὸν τὸ ἀντικρὺ τοῦ Ἀλβανιτικοῦ μέρους, ὅπου διαχωρίζει τοὺς τόπους ὁ Βιοτικὸς ποταμὸς, καὶ ἔκτισε κάϛρον, καὶ τὸ ὠνόμαϛε Τιτούπολιν, ἢ τις τανῦν Τεπελένη λέγεται.

Οἱ δὲ Μολοσσοὶ, ὡς ἔμαθον, ὅτι ἐκατοικήθη ὁ ἔρημος ἐκεῖνος τόπος ἀπὸ Ἀθηναϊκὸν γένος, ἔϛειλαν πρὸς τὸν Αἰδώνιον νὰ τοὺς δώϛῃ βοήθειαν νὰ κάμουν πόλεμον, καὶ νὰ τοὺς διώξουν ἐκεῖθεν. Ἀλλ' ὁ Ἄτλας ἔχων μετ' αὐτοῦ τὸν σοφὸν Ἀριϛόβουλον, τὸν συμμαθητὴν τοῦ Ἀφειδία, τὸν ἔϛειλε πρὸς τὸν Αἰδώνιον πρέσβυν ἀγάπης· καὶ οὗτος ἔϛειλε πρὸς τὸν Γαλιρίωνα, ἐξουσιαϛὴν τῶν Μολοσσῶν, καὶ ἐτελείωσε τὴν ἀγάπην ἀναμεταξύ των μὲ ὑποσχέσεις, ὥϛ τε ποτὲ νὰ μὴν ἠμποροῦν νὰ κάμουν μάχην, καὶ νὰ ϛυγχίζουν ἕνας τὸν ἄλλον· καὶ οὕτως ἐπέρασαν χρόνους κδ'.

Τοῦτον δὲ τὸν χρόνον ἐδόθη φήμη εἰς τὸν Ἄλβαν, ὅς τις εἶχε κτίσει τὴν Ἀλβιούπολιν, τὴν νῦν λεγομένην Ἀλβασάνι, καὶ ἔσειλε νὰ ἰδῇ, τί γένος εἶναι ἐκεῖνοι οἱ νεοκατοίκητοι ἄνθρωποι. Οὗτοι δὲ τὸν ἀπεκρίθησαν τὴν ἀλήθειαν δι' ὅσα τοὺς συνέβησαν, καὶ εὐθὺς ἐκίνησε μὲ μερικὸν στράτευμα καὶ ἦλθεν ἀντικρὺ τῆς Τιτουπόλεως, καὶ ἐζήτησε νὰ ἰδῇ τὸν πρῶτον αὐτῶν· ὁ δὲ Τῖτος ἐπέρασεν εὐθὺς μὲ τεσσαράκοντα ἄνδρας ἐκλεκτοὺς καὶ ὡραίους· καὶ, ὡς τοὺς εἶδεν ὁ Ἄλβας, ἐθαύμασε τὴν εὐμορφίαν τῶν ἀνδρῶν, καὶ συνομιλῶν πολλὰ, καὶ διηγουμένων αὐτῶν τὰ ἄθλα τῆς πατρίδος των, ἔμεινεν ἐκστατικὸς, συλλογιζόμενος, τί νὰ κάμῃ· ὅτι ἐφοβεῖτο, μή πώς ποτε ἤθελαν πληθυνθῇ καὶ ὑποτάξει τοὺς τόπους του. Ἀλλ' ὡς φρόνιμος ὁ Τῖτος ἐκατάλαβε τὸν σοχασμόν του, καὶ τὸν ἀπεκρίθη μὲ λόγους πιθανοὺς. «Ποτὲ, λέγων, ὦ ἀγαπητὲ, μὴν ἔχε τοιοῦτον συλλογισμὸν, ὅτι εἴμεθα ξένοι καὶ τῆς φιλτάτης μας πατρίδος ἐξόριστοι, καὶ ἐπαρακαλέσαμεν τὸν Θεὸν Πᾶνα νὰ μᾶς κατασήσῃ εἰς τόπον εἰρηνικόν· Ὅμως ἂν τις ἤθελε μᾶς ἐγγίξει χωρὶς αἴτιον, τότε βάνομεν τὴν ζωήν μας εἰς θάνατον, ὡς ἐξόριστοι καὶ ἀπηλπισμένοι». Ἀκούσας ταῦτα ὁ Ἄλβας, ἐπίασε τὸν Τῖτον καὶ τὸν ἐφίλησε τρὶς, λέγων. «Καὶ ἐγὼ εἰρήνην θέλω μ' ἐσᾶς, καὶ μάλιστα διὰ τὴν εὐμορφίαν καὶ εὐγλωττίαν σας θέλω ἀκόμη νὰ μοὶ δώσητε τρεῖς κορασίδας τὰς ἐκλεκτοτέρας καὶ τρεῖς νέους ἐκ τοῦ γένους σας, καὶ νὰ σᾶς δώσω καὶ ἐγὼ τρεῖς κορασίδας ἐκλεκτὰς καὶ τρεῖς νέους».

Καὶ ἀκούσας ὁ Τῖτος, ὑπεσχέθη, ὅμως ἔσειλεν εὐθὺς καὶ ἔκρυψε τὰς ὡραίας κόρας καὶ γυναῖκας, καὶ εὔγαλε τὰς κατωτέρας· καὶ βλέπων ἐκεῖνος αὐτὰς ἀσχήμους, ἐθαύμαζε, τί φύσις γεννᾶ τοιούτους ἄνδρας ὡραίους μὲ τόσον ἀσχήμους γυναῖκας. Ἀλλὰ πάλιν ἐσάθη εἰς τὸν λόγον του ὁ Τῖτος, καὶ τὸν ἔδωσε τρεῖς κόρας καὶ τρεῖς νέους, ὁποίους ἠθέλησεν ἀπὸ τοὺς ἀνυπάνδρους. Πρὸς τούτοις ἠρώτησεν ὁ Ἄλβας, τί εἶναι ἡ τροφή των, καὶ ἀπεκρίθησαν, μελίδρυον καὶ ἄγριον κρέας· καὶ ἐζήτησε καὶ ἔφαγεν ἐκ τοῦ μελιδρύου καὶ αὐτὸς, καὶ ἐθαύμασε, πῶς ἔζησαν μὲ αὐτὸ μόνον χωρὶς ψωμί.

Ἐλθὼν δὲ εἰς τὸν τόπον του, ἔσειλε καὶ αὐτὸς τοὺς τρεῖς νέους καὶ τὰς τρεῖς κορασίδας (1), ὡς ἐσυμφώνησαν. Ἐξ αὐτῶν ἡ μία ἦτον ἀνεψιὰ τοῦ Ἄλβα, εὔμορφος καὶ πολλὰ πλουσία, λεγομένη Χομήλη, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν εἰς γυναῖκα ὁ υἱὸς τοῦ Τίτου Ζωΐλος. Τοὺς ἔσειλε δὲ ὁ Ἄλβας καὶ τρία φορτώματα γένημα, ἓν ῥόδι, ἓν κεχρὶ, καὶ ἄλλο σῖτον διὰ νὰ σπείρουν· καὶ οὕτως ἐπολλαπλασιάσθη τὸ γέννημα εἰς τοὺς τόπους των.

---

(1) Κράσι, κορασίδα. Nomocanon Cotelerianus, num. 331, hoc nomen indicat, et Anonymus de nuptiis Thesei.

Νεουτζικήτον τρυφερὴ ἀκόμη κορασίδα.

Τοῦτον δὲ τὸν χρόνον ἔμαθον οἱ Ἀθηναῖοι τὴν εὐτυχίαν τοῦ Ἄτλα, καὶ ἐλυπήθησαν· καὶ μὴν ἔχοντες, ἄλλο τί νὰ κάμουν, ἔβαλαν διαλαλητὰς εἰς ὅλους τοὺς τόπους των, ὅτι τὰ ὀνόματα ἐκείνων νὰ μὴν ἀναβάνωνταί ποτε οὔτε Ἄτλα οὔτε Τίτου, οὔτε εἰς κάνένα ἱστορικὸν νὰ φαίνωνται:, οὔτε νὰ ὀνομάζωνται γεννήματα τῶν Ἀθηνῶν, γράψαντες καὶ κατὰ τοῦ σοφοῦ Ἀριστοβούλου εἰς ὅλους τοὺς τόπους, ὅτι εἶναι ψεύστης καὶ ἀπατεών, καὶ νὰ μὴν ἤθελε βαλθῇ καὶ αὐτοῦ τὸ ὄνομα διὰ κἀμμιᾶς λογῆς μνήμην πούποτε· Καὶ διὰ τοῦτο οὔτε ὁ Ταλκανιώτης ἱστορικὸς ἐτόλμησε ν' ἀναβάλῃ δι' ἐνθυμήματα τὰ ὀνόματα τούτων· τὸ δὲ γένος τοῦ μὲν Ἄτλα ἦτον ἐκ τῶν λεγομένων Πεδιαίων, τοῦ δὲ Τίτου ἐκ τῶν Διακρίων. Ἀλλ' εἷς μαθητὴς τοῦ Σόλωνος, Ἐπικύδης τὸ ὄνομα, ὢν διωγμένος εἰς τοὺς Δελφοὺς, ἔγραψεν ὀλίγας ἐνθυμήσεις περὶ τούτων τῶν ἡρώων ἀνδρῶν.

Τοῦτον δὲ τὸν καιρὸν ἐσηκώθη ἕνας καὶ ἐθανάτωσε τον Ἄτλαν εἰς τὸ ἱπποδρόμιον, ἐνῷ ἔτρεχαν. Φοβηθεὶς δὲ ὁ Τῖτος, ἔβαλε τὴν Χομήλην, καὶ ἔκτισε κάστρον εἰς τὸ ὄνομά της εἰς τόπον πολλὰ εὔμορφον, ἔχοντα γύροθεν κάμπους, καὶ πλησίον ἐκ μὲν τοῦ ἑνὸς μέρους ποταμὸν Δρυΐτην,

ἐκ δὲ τοῦ ἄλλου Πιξότην ποταμὸν, ὥς τε νὰ μὴν ἠμποροῦν ποτε οἱ Δρυϊνοπολῖται νὰ κάμουν ἐπανάςασιν κατὰ τῆς Τιτουπόλεως διὰ τὸν φόβον καὶ τὴν μεγαλειότητα τοῦ θείου της Ἄλβα. Ἰδόντες δὲ οἱ Δρυϊνοπολῖται τὸν θάνατον τοῦ Ἄτλα, ἐλυπήθησαν σφόδρα, καὶ ἔβαλαν εἰς τὸν θρόνον τὸν υἱὸν αὐτοῦ Στράτωνα· καὶ οὕτως ἐςάθησαν εἰρηνικὰ χρόνους ἑπτά.

Τοῦτον δὲ τὸν χρόνον ἐσηκώθησαν οἱ Βελαρῖται, καὶ ἐπατοῦσαν τὸ Χαονικὸν μέρος· καὶ βλέπων ὁ Στράτων, ὅτι δὲν ἠμπορεῖ νὰ κάμῃ τίποτε ἀλλέως, ὑπῆγε καὶ ἔκτισεν ἐκεῖ κάςρον, καὶ τὸ ὠνόμασε Χαονίαν πόλιν, ὅπου ἔβαλεν ἑπτακοσίους ἄνδρας, καὶ εἰς τὸ Δέλιον, ὅπου εἶχε κτίσει φρούριον ὁ Ἄτλας πλησίον τῆς Ζαμβρῆς ὡς ὡρῶν διάςημα δύο. Ἡ δὲ ἀδελφὴ τοῦ Στράτωνος, τ' ὄνομα [Ἀρίςη], ἔκτισεν ἕτερον φρούριον κατὰ τὸ μέρος τοῦ Ἀϊδωνίου, καὶ τὸ ὠνόμασεν εἰς τὸ ὄνομά της Ἀρίςιον. Ὁ δὲ Στράτων ἔκτισε καὶ ἕτερον φρούριον πρὸς τὸ κάτω μέρος τῶν Μολοσσῶν, καὶ τὸ ὠνόμασε Γάρδιον.

Μετὰ δὲ χρόνον ἕνα ἐσηκώθησαν τινὲς Μολοσσοὶ, καὶ ἐκρύρσευαν τὰ ἀντικρὺ τῆς Χομήλης· καὶ ἀπὸ τοῦτο παρακινηθεὶς ὁ Ζωΐλος, ἔκτισε φρούριον εἰς τὰ ςενὰ μεταξὺ

τῶν Μολοσσικῶν βουνῶν καὶ Χειμάῤῥας, καὶ τὸ ὠνόμασε φρούριον Ζωΐλου. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Αϊδωνίου ἐξουσίασεν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Γλύκων· τὴν δὲ ἀδελφὴν αὐτοῦ Δοβίλην ἔδωσε τὸν υἱὸν τοῦ Ἄτλα Φιλήμωνα εἰς γυναῖκα διὰ τὴν ὡραιότητα αὐτοῦ καὶ εἰρήνην παντοτεινήν. Ἡ δὲ Δοβίλη ἐξωδίασε καὶ κατεσκεύασεν ἔξω τῆς Δρυϊνοπόλεως τόπον ἀγορᾶς καὶ ἐργαστήρια· καὶ ἔφερε καὶ τεχνίτας νὰ δουλεύωσιν ἀνυφαντικά, ἐκ δὲ τοῦ ὄρους τοῦ πέραν τοῦ ποταμοῦ ἔφερε μὲ ἔξοδα μεγαλώτατα νερὸν εἰς τὸ κάστρον τῆς Δρυϊνοπόλεως, καὶ τὸ ὠνόμασε νεόκορον ὕδωρ. Ὁ δὲ Στράτων ἔζησε χρόνους λγ'.

Μετὰ τοῦτον ἐξουσίασεν Ὀλύμπιος ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ὃς τις ἔκτισε φρούριον εἰς τὸ Χαονικὸν μέρος ἐπὶ τοῦ Σοχακοῦ ποταμοῦ· ἐπάνω δὲ τούτου πρὸς τὸ Βαθύπελον εἰς τὸ ὄρος ἔζησεν ἄγαλμα τοῦ Κρόνου· καὶ ἕτερον τοῦ Πανός· νῦν δὲ εὑρίσκεται χώρα λεγομένη ἐπάνω Λάμποδον. Ἐξουσιάσας δὲ ὁ Ὀλύμπιος χρόνους πολλοὺς, ἀνέβη εἰς τὸ τέλος του εἰς τὸ Χαονικὸν ὄρος, καὶ ἔκαμε πανήγυριν ἡμέρας πέντε, καὶ ἔζησεν ἄγαλμα ἐκεῖ εἰς μνήμην του. καὶ καταβὰς εἰς τὴν Χαονίαν, ἀπέθανεν.

Ἐξουσίασε δὲ Ἀπολλώνιος ὁ υἱὸς τοῦ Λευκίδου, ὅς τις ἐωειδὴ ἐγίνετο τόσον πλῆθος ἀνθρώπων εἰς τὸ κάςρον Δρυϊνοπόλεως, ἐβουλήθη νὰ κάμῃ πόλεμον μὲ τοὺς Βελαρίτας. Ἀλλ' ὁ Κόνις, ὢν ἀγαπημένος μ' αὐτοὺς, δὲν ἄφηκε· καὶ οὕτως ἐκίνησε κατὰ τοῦ Κόνεως, καὶ ἔκαμαν τόσον πόλεμον, ὥς τε καὶ ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μόνον οἱ πρῶτοι ἐγλύτωσαν. Ὁ δὲ Κόνις ὕςερον ἔκτισε κάςρον θαυμαςὸν, τὸ ὁποῖον τώρα Κόνιτζα λέγεται· καὶ ἔκαμαν ἕνωσιν μὲ τοὺς Ἠπειρώτας, καὶ οὕτω πλέον δὲν ἐπολέμησε κἀνεὶς μ' αὐτούς. Καὶ πάλιν μετὰ μερικὸν καιρὸν ἐκίνησεν ὁ Ἀπολλώνιος κατὰ τῆς Αἰδωνίας, καὶ πολεμήσας χρόνους ἑπτὰ, ἐγύρισεν ἄπρακτος, καὶ ἀπέθανεν.

Ἔγεινε δὲ ἀντ' αὐτοῦ ἐξουσιαςὴς ὁ Μαρδάριος, καὶ ἔζησεν εἰρηνικῶς ἕως οὗ ἐκςράτευσεν ὁ Φοινικεὺς κατὰ τῆς Γάρδης καὶ Χομήλης, καὶ μετὰ τριῶν ἐτῶν πολέμους ἐφονεύθη, μαχόμενος. Ἦτον δὲ οὗτος ὁ Φοινικεὺς ἀπὸ τὴν Μολοσσὸν, καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Καλλίας λαβὼν τὸ λείψανόν του, τὸ ἔφερεν εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ, καὶ ἔχων πλοῦτον πολὺν, ἔβαλε καὶ ἔκτισαν εἰς ὄρος μικρὸν, κείμενον εἰς τὸ μέσον τῶν κάμπων τῶν Μολοσσῶν, κάςρον θαυμαςὸν καὶ ὡραῖον, τὸ ὁποῖον εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρός του Φοινίκειαν ὠνόμασε.

Μετὰ δὲ τὸν Ἀπολλώνιον ἐβασίλευσε τῆς Δρυϊνοπόλεως καὶ Χαυνίας ὁ Περίκλητος, ἄνδρας θαυμαστὸς καὶ εὔγλωτος πολλά, ὃς τις ὑπῆγεν εἰς τοὺς Ἄλβας, καὶ ἐπῆρε τέσσαρας χιλιάδας ἀνδρῶν ἐκλεκτῶν, ἔχων καὶ ἄλλας ἐξ ἰδικῶν του, καὶ ἐκστράτευσε κατὰ τῶν Κολώνων, καὶ τοὺς κατέσφαξεν, ὡς τε μόνον τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδία των ἄφησεν· ὅτι ἦτον ἄνθρωποι κάκιστοι. Μαθόντες δὲ οἱ Χειμάριοι, ὅτι ὁ Περίκλητος ἀφάνισε τοὺς Κόλωνας, ἔτρεξαν εἰς τὴν Τιτούπολιν καὶ Χομήλην, καὶ ἔκαμαν πολὺν ἀφανισμὸν καὶ εἰς ἀνθρώπους καὶ εἰς πράγματα. Τοῦτο μαθὼν ὁ Περίκλητος ἔτρεξε κατόπιν αὐτῶν, ὡς λέων, καὶ τοὺς ἐδίωξεν ἕως τῆς θαλάσσης, κατασφάζων αὐτούς· καὶ, ὡς γράφει ὁ Γλήμων, ἐθανάτωσεν ὡς δέκα χιλιάδας· καὶ οὕτως ἐξουσίασαν τοὺς τόπους ἐκείνους, ὄχι μόνον αὐτὸς, ἀλλὰ καὶ οἱ μετ' αὐτὸν ὡς χρόνους 150, καθὼς γράφει ὁ ἱστορικὸς Ἀνθίφιλος, καὶ ὁ Κόριος, καὶ ἐπέρασαν εἰρηνικὰ μὲ τοὺς πλησιάζοντας καὶ εὐτυχέστατα.

Μετὰ δὲ τοὺς χρόνους τούτους ἐβασίλευσεν ὁ Σέραπος, ὃς τις ἐκατάγετο ἐκ τοῦ γένους τοῦ Ἄτλα, ἀλλ' ἦτον ἄνθρωπος ὑπερήφανος καὶ ἀσυλλόγιστος, καὶ ἄνοιξε πόλεμον

μὲ τοὺς Μολοσσοὺς, Αϊδωνίους, καὶ Ἠπειρώτας· ὅμως ἔχων στρατιώτας ἀξίους, ὅλους τοὺς ἐκαταπόνει. Οὗτοι δὲ ἔγραψαν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅλοι χλαιόμενοι ἀπὸ αὐτὸν πρὸς τὸν υἱὸν Ἰουλίττης Αὐγούστης, ὅς τις ἐκίνησε μὲ πενῆντα χιλιάδας ἐκλεκτῶν ἀνδρῶν, καὶ ἦλθεν εἰς Χειμάρας, καὶ ἔστειλε λόγον πρὸς τοὺς Ἠπειρώτας καὶ Αϊδωνίους, καὶ ἐκίνησαν ἐκ τοῦ ἄνωθεν μέρους τῆς Χαονίας, καὶ τὸν ἐπεριχύκλωσαν εἰς τὴν μέσην χρόνους ἐννέα, ὡς τε ὁ Σέρμπος ἔγλυσε μὲ ὀλίγον μέρος τῶν παλαιῶν γενῶν τοῦ Τίτου καὶ Ὀλυμπίου, καὶ ἐκρύβησαν εἰς τὸ Χαονικὸν ὄρος. Τὰ δὲ κάστρα καὶ φρούρια κατεκρήμνισαν, καὶ μόνον ἡ Χαονία πόλις ἔμεινεν ἀχάλαστος· ὅτι οἱ Κόνιοι εἶχαν ἀγάπην μὲ τὰ γένη τοῦ Ἄτλα, καὶ μετ' ὀλίγον καιρὸν ἐμβῆκαν εἰς τοῦτο τὸ κάστρον, ἐξουσιάζοντος Δαμίου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ὅς τις εἰρήνευε μὲ ὅλους τοὺς πλησιάζοντας· ἀλλ' ἡ Δρυϊνόπολις καὶ ὅλα τὰ ὑπ' αὐτὴν κάστρα ἔμειναν ἀκατοίκητα καὶ πάντη ἔρημα χρόνους 185, ὡς γράφει περὶ τοῦ Σερμπου ὁ σοφὸς Κάσωρ ὁ Χαονεὺς, καὶ ὁ Μακεδὼν Φόρμιος.

Μετὰ δὲ τοὺς χρόνους τούτους ἦλθαν οἱ Χαονῖται εἰς δύναμιν, καὶ ἐνθυμούμενοι τὴν πατρίδα των, ὑπῆγαν παρακαλεσικῶς πρὸς τοὺς Ἠπειρώτας, καὶ Αἰδωνίους, καὶ Μολοσσοὺς, καὶ Φοινικεῖς (ὅτι ὅλοι οἱ ἐξουσιασαὶ(1) τῶν Μολοσσῶν καὶ Χειμάρων εἰς τὴν Φοινίκειαν εὑρίσκοντο), ζητοῦντες νὰ ὑπάγουν ν' ἀνακαινίσουν τὴν Δρυινόπολιν μὲ τὰ ἐπίλοιπα κάστρα της. Ἀλλ' αὐτοὶ δὲν τοὺς ἔδωσαν θέλημα, ἀκούοντες τὰ πρότερα σκάνδαλα καὶ ὅσας καταδρομὰς ἐπάθαιναν ἀπὸ τὸ γένος των, ἀλλὰ τοὺς ἔξειλαν εἰς τοὺς ἐξουσιαστὰς τῆς Ἰταλίας νὰ ὑποτάσσωνται.

Οὕτω λοιπὸν ὑπῆγαν καὶ ὑπετάχθησαν εἰς τὸ βασίλειον τῶν Φράγκων, καὶ ἦλθεν ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας πρὸς τὰ μέρη τῆς Ἀλβιουπόλεως καὶ τοῦ Αὐλῶνος, καὶ τὸν ἐπροσκύνησαν ὅλα ἐκεῖνα τὰ μέρη· ὁμοίως ὑπετάχθησαν καὶ τὰ

---

(1) *Proceres, potestates, summi magistratus* hoc nomen vulgari græcitate datur syndicis ἄρχοντες καὶ ἐπ' ἐξουσίας (Joann. Mosch. in Limon, ch. 79.) et aux primats des cantons, καὶ τοῖς κατὰ τόπον πραιποσίτας in Martyr. S.-Procopii apud Zachar. Papam. lib. 3, dialog. c. 7.

Βελλάγραδα μὲ ὅλα τὰ φρούριά των. Ἐκεῖ ὑπῆγαν καὶ οἱ ἐκλεκτοὶ Χαονῖται, καὶ τὸν ἐπροσκύνησαν· καὶ ἰδὼν ἐκεῖνος τὴν εὐμορφίαν τῶν ἀνδρῶν καὶ μεγαλοκορμίαν, ἐθαύμασε, καὶ τοὺς εἶχεν εἰς τιμήν. Ἔβαλε δὲ καὶ ἐδιάλεξαν ἀπὸ τὸ γένος τοῦ Τίτου τὸν Σάρωνα, καὶ τὸν ἔκαμε Στρατήρχην (1), ὅς τις ἔκτισε κάστρον ἀντικρὺ τῆς Δρυϊνοπόλεως, καὶ τὸ ὠνόμασε Γορανούπολιν εἰς τ' ὄνομα τοῦ πατρός του Γορανοῦ, τὰ νῦν Γοραντζὶ λεγεται. Τὸν δὲ Λιβατόνιον, τὸν ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Ἄτλα, χιλίαρχον ὠνόμασε· καὶ ἔκτισε καὶ οὗτος ἕτερον κάστρον, καὶ τὸ ὠνόμασε Λιβατόνιον, κείμενον καὶ τοῦτο εἰς τόπον ὡραῖον, καὶ εὔκρατον, καὶ ὕδατα ἄριστα ἔνδοθεν ἔχοντα.

Βλέπων δὲ ὁ βασιλεὺς τὴν θαυμαστὴν ἐκείνην τοποθεσίαν καὶ τὴν ἀνακαίνισιν, ὡς τὸ πρότερον, ἔφερε δέκα χιλιάδας ἀνδρῶν ἐκ τῆς Ἰταλίας, καὶ τοὺς ἐκατοίκισεν ἐκεῖ μὲ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδία των. Περιῆλθε δὲ εἰς τὰ μέρη ταῦτα χρόνους πέντε, καὶ ἐκεῖ ἦλθαν καὶ οἱ Ἠπειρῶται, καὶ Αἰδώνιοι, καὶ Φοινικεῖς, καὶ Χειμάριοι, καὶ τὸν ἐπροσκύνησαν. Ἀναχωρῶν δὲ, ἐπέρασε νὰ ἰδῇ τὴν θαυμαστὴν Φοινίκειαν, καὶ ἀσθένησε, καὶ ὅταν ἔφθασεν εἰς τὸν θρόνον του, ἀπέθανεν.

---

(1) Στρατάρχης, dux exercitus in barbarâ græcitate dicitur. Sic Theodorus Prodomus carm. εἰς φιλίαν dicit στραταρχίαις et Anonymus in Porphyrogen, n° 17; στρατηγὸς, στρατάρχης, κρατάρχης.,

Οὕτω λοιπὸν ἡ Δρυϊνόπολις καὶ ὅλα τὰ κάτω μέρη ἕως τὸν Αὐλῶνα ἔμειναν ἐξουσιαζόμενα ὑπὸ ξένων· ἀλλ' οἱ κάτοικοι ἐπλήθυναν ἐκεῖ πάλιν, καὶ ἔγειναν δύο μερτικὰ ὑπὲρ τὸ πρῶτον. Καὶ ἐπειδὴ ἄρχισαν νὰ φαίνωνται αἱρέσεις ἀπὸ τὰ δυτικὰ μέρη, καὶ νὰ νοθεύουν τὴν πίςιν, τὴν ὁποίαν ἐδιδάχθησαν παρὰ τοῦ ἁγίου Πέτρου καὶ ἄλλων ἀποςόλων, ἐκινήθησαν οἱ χριςιανοὶ ἐναντίον τῶν ξένων, καὶ ἀποδιώξαντες αὐτοὺς, ἐςάθησαν ἀνδρείως εἰς τὰ πρῶτα, τὰ ὁποῖα ἐδιδάχθησαν, καὶ ἐσυμφώνησαν μὲ τοὺς Ἠπειρώτας, καὶ Ἀϊδωνίους, καὶ Φοινικεῖς, καὶ Κονίους.

Καὶ ἕως μὲν τὸν καιρὸν τοῦ μεγάλου Ἰουςινιανοῦ οὗτοι οἱ τόποι ἦτον μὲν προσκυνημένοι, ὅμως μακρόθεν, εἰς τὴν Κωνςαντίνου βασιλείαν· τότε δὲ ἐκίνησαν καὶ ὑπῆγαν εἰς τὸν μέγαν Ἰουςινιανὸν δώδεκα Δρυϊνοπολῖται καὶ δώδεκα Χαονῖται, ἄνδρες διαλεκτοὶ, μεγαλόκορμοι, καὶ φρόνιμοι· καὶ ὡς τοὺς εἶδεν ὁ βασιλεὺς, ἐχάρη καταπολλὰ τὴν ὡραιότητα καὶ γνῶσίν των, καὶ εὐθὺς μετὰ τρεῖς ἡμέρας τοὺς ἔδωσεν ἀξιώματα νὰ εὑρίσκωνται κοντά του καὶ εἰς τὸν τόπον των, καὶ ἔςειλε τὸν πρωτοσπαθάριόν του περιβλέπτην ὅλων τῶν μερῶν ἐκείνων, Ἀϊδωνίας, Φοινικείας, Χειμάρας, καὶ ἕως τὸν Αὐλῶνα καὶ τὰ Βελλάγραδα· καὶ εἰς ἑπτὰ χρόνους εἰρήνευσαν οἱ τόποι, ὡς ἤθελαν.

Ἀποθανόντος δὲ τοῦ πρωτοσπαθαρίου Ἀλεξάνδρου, ἔγεινεν εἰς τὸν τόπον ἐκείνου Κωνςαντῖνος ὁ Δρυϊνοπολίτης, ὁ ἐκ χώρας Λαμπόβου, ὅς τις διὰ συνδρομῆς βασιλικῆς ἔκτισεν εἰς αὐτὴν τὴν χώραν ναὸν τῆς ὑπεραγίας

Θεοτόκου θαυμαστὸν καὶ ὡραῖον, ὡς ἤθελεν· ἦτον δὲ ἡ χώρα σπῆτα ἐννεακόσια δέκα, καὶ οἱ ἄνθρωποι ἄξιοί τε καὶ ἀνδρεῖοι, καὶ εὔμορφοι, καὶ εὔγλωττοι, καὶ ἔκαμαν ἐκείνην τὴν χώραν νὰ ἦναι σταυροπήγιον (1) αὐτοδέσποτον, καὶ ὅλοι οἱ ἐκεῖσε χριστιανοὶ αὐτοδέσποτοι, καὶ πάντοτε ἕτοιμοι εἰς βασιλικὰς χρείας. Οἱ δὲ ἄνω μαχαλάδες, ἀναφερόμενοι εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, ὑπέκειντο εἰς τὸν τοῦ τόπου ἀρχιερέα, ὡς καὶ ἡ λοιπὴ ἐπαρχία. Ἦτον δὲ, οὗτοι μὲν σπήτια ἑκατὸν ὀγδοήκοντα, οἱ δὲ κάτω, ὡς εἴπομεν, ἐννεακόσια δέκα. Ἀφιέρωσε δὲ ὁ αὐτὸς βασιλεὺς τόπον ζευγαρίων εἴκοσιν εἰς γεωργίαν, καὶ μύλους δύο, πρὸς σύσασιν καὶ ζωοτροφίαν τῶν δώδεκα ἱερέων τῶν διωρισμένων κατὰ τὸ χρυσόβουλλον. Ἀφιέρωσεν ἔτι καὶ τίμιον ξύλον δραμίων ἑξήντα, καὶ χρυσᾶ σκεύη γροσίων χιλίων.

---

(1) Σταυροπήγιον. Jusligendæ crucis. Justinian Nov. 5, § 1. Basil. lib. IV, tit. 1, ch. 1. Eucholog. Goari p. 607, 608. Balsamon, ad canon VII, septimæ synodi. At postérioribus sæculis alia notione usurpatam hanc vocem observare est, scilicet pro eo jure quod patriarcha competebat, in quacumque diœcesi episcopali ecclesiam dedicandi et consecrandi, defixa in ea, quam in hunc finem mittebat, lignea cruce, in concha, retro altare, cum inscriptione continente annum et diem, alios que characteros temporis defixa eo in loco crucis : cujus ritus, ipsa ecclesia jam non episcoporum, in quorum diœcesi extructa fuerat, jurisdictionis erat, sed tota patriarchæ. In iis σταυροπηγίοις, solius patriarchæ nomen in sacris liturgiis recitabatur. Quæren-

Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ μεγάλου Ἰουστινιανοῦ ἐβασίλευσεν Ἰουστῖνος ὁ Κουροπαλάτος, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἔβαλεν εἰς τοῦτα τὰ μέρη καλὸν κυβερνήτην, εὐγῆκαν ἐκ τῆς Ἰταλίας εἴκοσι πέντε χιλιάδες ἐχθροὶ, καὶ κατεχάλασαν τὴν περίφημον Δρυϊνόπολιν, καὶ τὰ τείχη αὐτῆς κατεκρήμνισαν διὰ τὴν ἀπ' αὐτῶν προτέραν ἀποστασίαν. Ἀλλ' ὄντες ἀπὸ τὸ γένος τοῦ Λιβατονίου τρεῖς ἄνδρες θαυμασοὶ, ὁ εἷς Ἀργυρὸς, καὶ ὁ ἕτερος Κολόρης, καὶ ὁ ἄλλος Χρυσόδαλος, ἐσυμφώνησαν καὶ ἐσάθησαν ἐξουσιασαὶ, μοιράσαντες τοὺς τόπους εἰς τρία μέρη· καὶ ὁ μὲν Ἀργυρὸς ἔκτισε κάστρον ἐπὶ τῆς σπηλαίας εἰς τὸ ὄνομά του, ὁρίζον τὴν Γάρδην, τὴν Ζωΐλην, τὴν Χομήλην, καὶ τὴν Τιτούπολιν· ὁ δὲ Κολόρης ἔκαμεν ἀντικρὺ τοῦ Ἀργυροῦ φρούριον, ἐπάνω τοῦ κρυφίου ὕδατος πλησίον τοῦ Δρυϊνοῦ ποταμοῦ, ὁρίζον τὸν κάμπον ἕως τὸ Ἀρίσιον, καὶ ἄνωθεν ἕως τὸ μοναστήριον τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, Κοσοβίτζα λεγόμενον. Ὁ δὲ Χρυσόδαλος ἔκτισε καὶ αὐτὸς φρούριον εἰς τὴν ποδιὰν τοῦ Πελάκου ὄρους, διὰ νὰ ἔχῃ τοὺς ἀδελφούς του κοντὰ, καὶ νὰ βοηθῇ ἕνας τὸν ἄλλον· τοῦτο δὲ ὥριζε τὴν Χαονίαν πόλιν καὶ τὸ Δέλιον καὶ ἕως τὸ Σ[illegible]χακὸν σενὸν τοῦ ποταμοῦ.

Ταῦτα τελειώπσαντες ἔσειλαν εἰς τὸν βασιλέα Τιβέριον, καὶ ἐπροσκύνησαν, διηγούμενοι καὶ τὸν ἀφανισμὸν τῆς Δρυϊνοπόλεως. Οὗτος δὲ ἐχάρη πολλὰ, ὅτι εὑρίσκοντο εἰς

τόσην εὐσέβειαν καὶ ἀνδρίαν τῆς πίσεως, καὶ μετακαλέσας ἐκεῖ τὸν Ἀργυρὸν, τὸν ἔκαμε μεγάλας χάριτας, καὶ τὸν ἔδωσεν ὁρισμοὺς νὰ κυβερνᾷ ὅλα τὰ μέρη ταῦτα εὐσεβοφρόνως καὶ δικαίως, καὶ νὰ σέλλῃ εἰς τὸ βασίλειον κατ' ἔτος φλωρία χιλιάδας εἴκοσι, τὰ δὲ λοιπὰ νὰ φυλάττωσι διὰ χρείαν τοῦ τόπου εἰς καιρὸν πολέμου. Τὰ δὲ εἰσοδήματα τῆς Χαονίας καὶ Δρυϊνοπόλεως ἕως τὴν Τιτούπολιν ἐγίνοντο χρυσῶν χιλιάδες ὀγδοήκοντα δύο. Ἔκτισε δὲ ὁ Ἀργυρὸς εἰς τὸ κάσρον του ναὸν τοῦ Παντοκράτορος μὲ βασιλικὸν χρυσόβουλλον καὶ χαρίσματα παρὰ τοῦ αὐτοῦ Τιβερίου. Ἔκτισε καὶ ἄλλον ναὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου.

Ἐπέρασαν δὲ εἰρηνικὰ ἕως τὸν καιρὸν Κωνσαντίνου τοῦ Πωγωνάτου, ἔτος 5,ρλέ· ἀπὸ δὲ Χριστοῦ χνέ. Οὗτος ὁ βασιλεὺς, ἀκούσας, ὅτι εὑρίσκονται δώδεκα σκῆται εἰς τὸν πάτον τοῦ Δρυϊνοῦ ὄρους, ἔσειλε καὶ ἔκτισε ναὸν μικρὸν μὲν, ὅμως πολλὰ ὡραῖον, εἰς τὴν ὑψηλὴν Πέτραν, πλησίον τῶν ἀσκητῶν, καὶ διώρισε χαρίσματα πολλὰ τούτου τοῦ ναοῦ, ὡς τὸν τόπον τῆς Γάρδης μὲ τὴν Κλεισοῦραν τῆς Ζωΐλης καὶ τῆς Χομήλης· ἐστήκωσε δὲ καὶ τὴν πανήγυριν τὴν γινομένην εἰς τὸ Πέλακον, καὶ τὴν μετέφερεν εἰς τῆς Χαονίας τὸ μέρος, καὶ τὴν ὠνόμασε Πωγωνιανήν· εἰς ταύτην ἐσυνάζετο πλῆθος ἀνθρώπων, καὶ διήρκει ἕνα μῆνα.

Ἔζησαν δὲ εἰρηνικὰ ὁ κόσμος ἕως τὸν καιρὸν Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου, ὅστις, ὡς εἰκονομάχος, ἔσειλε νὰ κρημνίσῃ τὰς ἁγίας εἰκόνας, καὶ νὰ τὰς συντρίψῃ. Τοῦτο οἱ χριστιανοὶ ἀκούσαντες, ἔτρεξαν καὶ ἐφόνευσαν τοὺς ἀπεσταλμένους· ὁ δὲ Ἀγριόλεος, μαθὼν αὐτὸ, ἀντεφόνευσε τεσσαράκοντα ἐκλεκτοὺς ἄνδρας ἀπὸ τὰ κάστρα ταῦτα, εὑρισκομένους κοντά του, κατὰ τὰς διαταγὰς τοῦ μεγάλου Ἰουστινιανοῦ. Διὰ ταύτην λοιπὸν τὴν εἰκονομαχίαν ἐστάθησαν ἐναντίοι ἕως τὸν καιρὸν Κωνσταντίνου καὶ Εἰρήνης, ὅτε μαθόντες, ὅτι ἡ εὐσέβεια πάλιν κηρύττεται παρὰ τοῦ βασιλέως, ἔτρεξαν εὐθὺς μὲ δῶρα βασιλικὰ, καὶ ἐπροσκύνησαν, καὶ ἔδειξαν τὰς διαταγὰς τῶν προτέρων βασιλέων, καὶ οὕτως ἔσελλαν κατ' ἔτος τὸ εἰσόδημα τῶν τόπων τούτων, κατὰ τὸ χρυσόβουλλον, ἕως τὸν καιρὸν Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, ἔτος ,ϛφπζ'.

Ὅτε δὲ ἐβασίλευσεν ὁ Ἀλέξιος, ἔσειλεν εἰς ὅλα τὰ περαθόρια νὰ ὑπάγουν διὰ νὰ ἰδῇ τὰ χρυσόβουλλα καὶ τὰς συνθήκας ἑκάστου τόπου· καὶ οὕτως ἔσειλαν καὶ οἱ Δρυϊνοπολῖται τὸν ἀρχιερέα των Μεθόδιον, ὅς τις κατήγετο ἐκ τοῦ γένους τοῦ Κολόρου, ἄνθρωπος σοφὸς καὶ ἐπιστήμων, καὶ μετ' αὐτοῦ δώδεκα ἄρχοντας ἐκλεκτοὺς ἐπαρχιώτας του, τὸν Δούκαν ἐκ τῆς Ἀργυροῦ, Μάρκελλον ἐκ τῆς Γάρδης, Ἀνδρέαν ἐκ τῆς Χομήλης, Ἀγγελινὸν ἐκ τῆς Τιτουπόλεως, Κωνσταντῖνον ἐκ τῆς Κολόρης, Πέτρον ἐκ τῆς Ζωΐλης, Μάρκον σπουδαῖον ἐκ τῆς Χαονίας, Ἰωάννην ἐκ τῆς Πολιανῆς, Μανόλην ἐκ τῆς Δέλης, Λεόντιον ἐκ τῆς Λιβατοβίας, καὶ Κυριακὸν ἐκ τοῦ Ἀρισίου.

Τούτους ἐδέχθη ὁ βασιλεὺς εὐσεβοφρόνως, καὶ τὸν μὲν

ἀρχιερέα ἔδωσεν ὁρισμὸν, καὶ ἐπῆρεν ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τούτων χιλιάδας φλωρίων, ὀκτὼ διὰ νὰ κτίσῃ ναὸν τῆς ἐπισκοπῆς του εἰς μνήμην τῆς κοιμήσεως τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, πλησίον τοῦ Πελάκου, ὅπου ἐγίνετο ἡ μεγάλη πανηγυρις, τὴν ὁποίαν Κωνσαντῖνος ὁ Πωγωνάτος ἐσήκωσε, καὶ νὰ ἦναι καὶ τὸ μέρος τοῦτο εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀρχιερέως, καὶ ἡ δωδεκαήμερος πανήγυρις. Ἀκόμη τὸν ἐχάρισε καὶ ὅλον τὸ σύνορόν του καὶ τὸ φρούριον τοῦ Πελάκου νὰ λαμβάνῃ τὸ δέκατον, καὶ ὅσοι χριστιανοὶ ἤθελαν κατοικήσει ἐκεῖ εἰς τὴν ἐπισκοπὴν, νὰ ἦναι αὐτοδέσποτοι· τοὺς ἔδωσε καὶ χρυσόβουλλον θαυμαστὸν, ὥς τε νὰ μὴν ἠμπορῇ ἄλλος νὰ τὸ χαλάσῃ, βεβαιωμένον καὶ ἀπὸ τὸν τότε πατριάρχην Εὐσάθιον.

Καὶ ἐλθὼν ὁ ἀρχιερεὺς, ἔβαλε εὐθὺς καὶ ἔκτισαν τὸν ναὸν τῆς ἐπισκοπῆς του εἰς μνήμην αὐτοῦ τοῦ βασιλέως, ὡς εὑρίσκεται τὴν σήμερον· διότι εἰς τὸ Πέλακον εὗγαιναν ἄνθρωποι ἄξιοι καὶ ἐνάρετοι. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐδωρήσατο εἰς τὴν ἐπισκοπὴν τόπους, τὴν Κλαδάνην μὲ ζευγαρία δέκα, καὶ ἐλαίας ατο΄., τὴν Κοσοβίτζαν μὲ ζευγάρια ὀκτὼ, τό Μαυρίκι μὲ ζευγάρια δώδεκα, καὶ ἐλαίας ω΄., τὸν Ζαμβρινὸν τόπον μὲ ζευγάρια πέντε, καὶ ἐλαίας ψ΄., εἰς Πεπέλους τὸν ναὸν τῆς ἁγίας Τριάδος μὲ ζευγάρια ὀκτὼ, καὶ ἐλαίας χ΄., τοὺς Γονάτας μὲ ζευγάρια δέκα, καὶ μύλους δύο, εἰς τὴν Δέρβην τὸν ναὸν τῶν Ἀσωμάτων μὲ ζευγάρια πέντε. Καὶ εἰς μὲν τὴν Κλαδάνην ἔκτισε ναὸν τοῦ ἁγίου Νικολάου, εἰς δὲ τὸν Ζαμβρινὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Γεωργίου, τὸν ὁποῖον ὀνομάζουν ὑψηλὸν Γεώργιον.

Ἐπέρασαν δὲ οἱ τόποι οὗτοι εἰρηνικὰ ἕως τὸν καιρὸν Ἀνδρονίκου βασιλέως τοῦ Ἐλεήμονος. Τότε ὑπῆγεν ὁ ἀρχιερεύς Ἀθανάσιος τὸν πρὸς βασιλέα καὶ τὸν τότε πατριάρχην· ὁ δὲ βασιλεὺς τὸν ἐχάρισε τὴν πανήγυριν τὴν γινομένην εἰς τὸν Ζαμβρινὸν τόπον τὴν 8 τοῦ Ἰουνίου, καὶ μύλους δύο, ἀκόμη καὶ εἰς τὸν Βομπλὸν τόπον διὰ ζευγάρια τρία, ὅπου ἔκτισε ναὸν τοῦ τιμίου Προδρόμου, καὶ εἰς τὸν Σογακὸν χωρίον μὲ τόπον διὰ ζευγάρια πέντε, μύλους δύο, καὶ ἐλαίας τ'· καὶ ἕτερον μετόχιον (1) εἰς Δολοβίσαν.

---

(1) Μετόχιον. Definitur a Byzantinis: *Cella monastica a majori monasterio dependens.* Portius: Μετόχι, *vicus;* Ρυμὴ, *platea;* κώμη, *pagus;* ἀββατεία, *abbatia. Sumitur etiam pro quovis monasterio,* ut apud Damascenum studitam, Hom. 18. Prædium rusticum, seu *villa, metairie,* nunc autem ferme usurpatur.

Σημειώσεις

Ολοκληρώθηκε η δημοσίευση των τριών Χρονικών για την Δερόπολη και την ευρύτερη περιοχή του Πωγωνίου τα οποία έχουν δημοσιευθεί από το 1821 μέχρι το 1911 και τα οποία βρήκαμε σε παλιές εκδόσεις. Είναι τρείς εκδόσεις από διάφορες πηγές χειρογράφων που βρήκαν οι πρωτοδημοσεύσαντες πιθανόν όμως από κοινή πηγή αντιγραφής. Σχετική αναφορά κάνει ο Λέανδρος Βρανούσης στην έκδοση της ΕΗΜ " Χρονικά της Μεσαιωνικής και Τουρκοκρατούμενης Ηπείρου" (έκδοση 1962) όπου αναφέρει και άλλες απόψεις άλλων ερευνητών. Ο Παν. Αραβαντινός που είχε υπόψη την έκδοση του Pouqueville χαρακτηρίζει "μυθώδη" αυτή την ιστορική αναφορά χωρίς να θεμελιώνει με στοιχεία την άποψή του. Ο Λέανδρος Βρανούσης δέχεται ότι το δεύτερο ήμισυ των χρονικών που αναφέρεται στην Βυζαντινή περίοδο είναι ακριβές και χρονολογικά αξιόπιστο. Ο Αθ. Πετρίδης στις σημειώσεις του που ακολουθούν την δημοσίευση του "Χρονικού της Δρυοπίδος" δεν αμφισβητεί το περιεχόμενο και προσπαθεί να εξηγήσει τα τοπωνύμια στη νέα τους θέση. Πόσο πλησιάζει στην πραγματικότητα αυτή όλη η ιστορία με την εγκατάσταση των δύο Αθηνα'ι'κών φύλων στην περιοχή της Δερόπολης και του Πωγωνίου; Και εάν το δεύτερο ήμισυ των χρονικών είναι ακριβές γιατί να μην έχει κάποια δόση ακρίβειας και το άλλο , το πρώτο, μισό; Το Χρονικό αυτό για τα ευρεθεί σε τόσα σημεία, κυρίως εκκλησίες και μοναστήρια, πρέπει να ήταν ένα κείμενο αποδεκτό και να κατέγραφε και να απέδιδε μιά ζώσα παράδοση που διασώθηκε σε μεγάλο βάθος χρόνου πολλών αιώνων αφού ξεκινάει την αφήγηση από τον καιρό του Θησέα. Τι έκανε τον αρχικό καταγραφέα να "πλάσει" ένα μύθο και να "κολλήσει" μιά αληθινή και αξιόπιστη συνέχεια της ιστορίας; Δεν φαίνεται να αναζητά ένα πιστοποιητικό ταυτότητας μέσα απο αυτο το πειστήριο για να επιβεβαιώσει την Ελληνική καταγωγή των κατοίκων των περιοχών αυτών. Ούτε καν κάνει έναν τέτοιο υπαινιγμό, τον οποίον αν είχε κατά νού ή είχε τέτοια πρόθεση θα τον επαναλάμβανε πολλές φορές. 'Οπως και να έχει όλη αυτή η κριτική που δεν τα απορρίπτει παντελώς, τα δημοσιευθέντα κείμενα είναι καταγραφές που βρέθηκαν,

φυλάχθηκαν και αναπαρήχθησαν μέσα στον χώρο των μοναστηριών και ασφαλώς διδάχθηκαν εκεί από τους καλογήρους δάσκαλους του Γένους σε μαθητές που φοιτούσαν εκεί. Κράτησαν ζωντανή μιά ιστορία και μιά παράδοση η οποία κάνει μια αναφορά για την καταγωγή των δύο Αθηνα'ι'κών φύλων που κατοίκησαν σε αυτή την περιοχή. 'Ισως να ήταν κάτι, που το πίστευαν ακόμη και οι καλόγεροι έχοντας κατά νου και βασικές πληροφορίες που έφερε η παράδοση και μιά προσήλωση των ανθρώπων σε συνήθειες και συμπεριφορές που είχαν την καταγωγή της στην Αττική από όπου ήρθαν. Είναι αυτά τα ιδιαίτερα πολιτισμικά χαρακτηριστικά της περιοχής Δερόπολης και Πωγωνίου τα οποία ακόμη και σήμερα αποτελούν αντικείμενο μελέτης. Είναι δε γνωστό πως η χριστιανική λατρεία έφθασε στις περιοχές αυτές με αρκετή καθυστέρηση και οι πρώτοι επίσκοποι αναφέρονται στον 8ο αιώνα. Μιά διαπιστωμένη ιδιαιτερότητα αυτής της περιοχής είναι η καθαρότητα της Ελληνικής γλώσσας, η εκφορά των φθόγγων ακόμη και η διατήρηση του μακρού και του βραχέως.Στην ομιλια των κατοίκων της περιοχής δεν απαλείφονται τα φωνήεντα και διατηρούνται σε πολλές λέξεις οι ρίζες από την αρχαία ελληνική ακόμη και την Ομηρική γλώσσα. Αν σκεφθεί κανείς τις περιπέτειες αυτής της περιοχής και τα "δεινοπαθήματα" όπως τα αναφέρει ο Ι. Λαμπρίδης στα "Πογωνιακά" μελετήματα, δεν είναι χωρίς σημασία η διατήρηση αυτής της καθαρότητας της γλώσσας στις δύο αυτές περιοχές που αναφέρονται στα δημοσιευθέντα χρονικά.Το ότι δεν μελετήθηκε αυτή δεν σημαίνει πως δεν αποτελεί μιά ιδιαιτερότητα πολιτισμική με πιθανή καταγωγή από την Αττική. Ο Ι. Λαμπρίδης αναλύοντας με λεπτομέρεια τα έθιμα του γάμου στο Πωγώνι, κάτι που δεν το κάνει στις άλλες περιοχές που περιγράφει, γράφει γιά το κέρασμα των νεονύμφων και του αναδόχου με μηλόπιττα "εις ίδιον δωμάτιον, εις σημείον γλυκείας ομιλίας", ότι, "τοιούτον έθος υπήρχεν, ως γνωστόν, παρά τοις αρχαίοις Αθηναίοις και Θηβαίοις, οίτινες εγεύοντο κατά τινα τού Σόλωνος νόμον κιδώνιον". Αυτή η επισήμανση του Ι. Λαμπρίδη συνδέει ένα έθιμο της περιοχής με όμοιο που επικρατούσε στην Αττικήκατά την εποχή του Σόλωνος. Αναφέρεται ακόμη ο Ι. Λαμπρίδης και σε ένα άλλο έθιμο που βρήκε στο Πωγώνι, και το ίδιο ισχύει και στή Δερόπολη, για τον θεσμό της προγαμιαίας δωρεάς, το αγριλίκι, που έδινε ο νυμφίος στην οικογένεια της νύμφης, την οποία, δωρεά, μαλιστα αναφέρει με την Ομηρική λέξη έδνα. Είναι και αυτά

σημεία στα οποία, ο Ι. Λαμπρίδης έδωσε προσοχή γιατί ακριβώς έχουν κάποια ιδιαιτερότητα και σχετίζονται με την Αττική, τον χώρο από τον οποίο αναφέρουν τα Χρονικά ότι ήρθαν τα δύο αυτά φύλα. Στην Δερόπολη ακόμη και σήμερα όταν μία γυναίκα είναι εις ώρα τοκετού δεν λένε ότι θα γεννήσει, αλλά, ότι θα τεκνήσει. Μιά άλλη ιδιαιτερότητα των δύο αυτών περιοχών είναι η λευκή φορεσιά των γυναικών και ο λευκός κεφαλόδεσμος κάτι που προξενεί την απορία. Πώς δηλαδή βρέθηκε αυτή η λευκή παρουσία σε μιά ευρύτερη περιοχή όπου κυριαρχεί γύρω, και περιβάλλεται από πολλές παραλλαγές του, το μαύρο σεγγούνι, τα μαύρα ρούχα και ο μαύρος κεφαλόδεσμος. Γύρω-γύρω, από Αργυρόκαστρο, Δέλβινο, Θεολόγου,Φιλιάτες, Κούρεντα, Ζίτσα, Ζαγόρι, Κόνιτσα, Πρεμετή, Ζαγοριά και Λιούντζη, οι παραλλαγές της γυναικείας φορεσιάς στις 11 αυτές παραλλαγές κυριαρχούνται από το μάυρο χρώμα και τον μαύρο κεφαλόδεσμο σαν ένας δακτύλιος, γύρω από το Πωγώνι και τη Δερόπολη, όπου η φορεσιά είναι άσπρη. Σε όλον αυτόν το περίγυρο και στις περιοχές Δερόπολης και Πωγωνίου επικρατούν οι ίδιες κλιματολογικές συνθήκες και η ίδια γεωφυσική διαμόρφωση του εδάφους, και θα ήταν δικαιολογημένη μιά ομοιομορφία στην ένδυση και στη "μόδα" αφού χρησιμοποιούν τα ίδια υλικά, με τις μικροδιαφορές στις τοπικές ομάδες.Και αν αποτελεί μια αυθαίρετη ερμηνεία πως αυτή η ιδιαιτερότητα της λευκής φορεσιάς ήρθε μαζύ με τους αποίκους που ήρθαν από την Αττική, μπορεί να αποτελέσει μια εξήγηση, το γεγονός ότι στην Αττική όπου το κλιμα είναι ηπιώτερο και η ηλιοφάνεια μεγάλη η χρήση των λευκών ενδυμάτων ήταν επιβεβλημένη και επικρατούσα συνήθεια. Το βλέπουμε ακόμη και σήμερα στις λα'ι'κές φορεσιές της Αττικής και της Βοιωτίας. Σε αυτή την αναφορά των ιδαίτερων πολιτισμικών χαρακτηριστικών των δύο περιοχών Δερόπολης και Πωγωνίου δεν μπορούμε να μη αναφέρουμε και το μουσικό ιδίωμα των περιοχών αυτών, που κυριαρχείται από την πεντάτονη μελωδία και την μοναδικότητα του πολυφωνικού τραγουδιού, που πάλι ξεχωρίζει από το άλλο Ηπειρωτικό τραγούδι. Συχνά μελετητές του πολυφωνικού τραγουδιού το χαρακτηρίζουν κλασσικό και πως κάπως έτσι πρέπει να εκφράζονταν τα χορικά.

Αυτά τα ιδιαίτερα πολιτισμικά χαρακτηριστικά των περιοχών Δερόπολης και Πωγωνίου, των δύο περιοχών που αναφέρονται στα Χρονικά μπορεί να δικαιολογηθούν σαν προέλευση από την Αττική και Βοιωτία ,που έφεραν με την

μετοικεσία τα δύο φύλα μέσα σε μιά ευρύτερη Ελληνική περιοχή των Ηπειρωτικών φύλων.

Είναι δε ό,τι δεν αφομοιώθηκε από τα γύρω Ηπειρωτικά φύλα και αποτέλεσε την ταυτότητα των δύο αυτών περιοχών που τα κράτησαν, παρόλες τις περιπέτειες των ανθρώπων αυτών και τα σημαντικά γεγονότα που συνέβησαν. Δεν θα κλείσω αυτό το σημείωμα χωρίς να σημειώσω ότι και αυτή η διάθεση για ειρηνική συμβίωση με τους γείτονες, που αναφέρεται στα Χρονικά, για τους άποικους που έφθασαν στα έρημα αυτά μέρη, είναι κάτι που χαρακτηρίζει ακόμη και σήμερα τους κατοίκους των δύο αυτών περιοχών που συμπεριφέρονται ήπια, συγκαταβατικά, διαλακτικά και που γενικά όπως λένε, οι Δεροπολίτες και οι Πωγωνήσιοι είναι ήσυχοι άνθρωποι. Η ικανότητα δε διαπραγματεύσεως που αποδίδουν τα Χρονικά στους άποικους είναι και αυτό ένα γνώρισμα των κατοίκων των δύο περιοχών και όπως λέγετε για τους Δεροπολίτες, είναι "οι Φαναριώτες" του ευρύτερου χώρου. "Αλλωστε με αυτή την ικανότητα επέζησαν και αντιμετώπισαν όλες τις ιστορικές καταστάσεις, διατήρησαν αυτήν την ταυτότητα και επιβιώνουν σε αυτή την περιοχή.

Αυτό το σημείωμα δεν αποτελεί μιά ειδικά μελετητική ανάλυση και τεκμηρίωση. Είναι μιά θεώρηση των Χρονικών μέσα από μερικές απλές παρατηρήσεις, μέσα από το χώρο όπου διατηρείται ακόμη κάτι από την ανάμνηση αυτών τνω πολιτισμικών παραδόσεων της περιοχής. Οι ειδικοί ερευνητές μπορούν να τα αναλύσουν και αν βρούν κάτι χρήσιμο να το αξιολογήσουν. Υπάρχουν και άλλες τέτοιες παρατηρήσεις μέσα από τα έθιμα, τη γλώσσα, τη λατρεία και τις παραδόσεις που μπορούν ακόμη να διασωθούν και να ερευνηθούν όσο είναι ακόμη καιρός και πρίν τα εξαφανίσει η ταχύτητα αλλαγής και διαδοχής.

Κων. Χρ. Κωστούλας

ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΤΟΥ ΠΩΓΩΝΙΟΥ ΜΕΤΑ ΤΙΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΙΚΕΣ ΦΩΤΙΕΣ ΣΤΟ ΚΑΤΩ ΠΩΓΩΝΙ ΤΟΝ ΑΥΓΟΥΣΤΟ ΤΟΥ 2000

Στην εφημερίδα "Η ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΠΩΓΩΝΙΟΥ" συχνά αναφερόμαστε σε ειδήσεις , πληροφορίες και προτάσεις για την ανάπτυξη του Πωγωνίου. Μετά τις πυρκαγιές στο Κάτω Πωγώνι, τον Αύγουστο του 2000, και τις μεγάλες καταστροφές που προκλήθηκαν, συζητήθηκε πολύ η ανάγκη εφαρμογής ειδικού προγράμματος για την ανάπτυξη. Αποκωδικοποιώντας όλα τα μέχρι σήμερα δημοσιευθέντα, συνθέσαμε την παρακάτω πρόταση η οποία δημοσιεύθηκε τον Σεπτέμβριο του 2000 στην εφημερίδα των Ιωαννίνων "ΠΡΩΪΝΟΣ ΛΟΓΟΣ" και δόθηκε στην Υπηρεσία Προγραμματισμού της Νομαρχίας Ιωαννίνων. Μοιράζεται ως ένθετο στούς συνδρομητές της εφημερίδας "Η ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΠΩΓΩΝΙΟΥ" για ενημέρωση σε ένα σοβαρό θέμα της Επαρχίας, και συμπεριλαμβάνεται στην έκδοση με τη σειρά των άλλων ένθετων φυλλαδίων σε ειδικό τόμο.

Κων. Χρ. Κωστούλας
Οκτώβριος 2000

Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΠΩΓΩΝΙΟΥ

Προτάσεις πρακτικές και χρήσιμες πάνω σε μιά καταγραφή εξαγγελιών οι οποίες δεν προχώρησαν, έργων τα οποία δεν άρχισαν ή ξεκίνησαν αλλά δεν τελείωσαν.

Έπρεπε να καεί το Κάτω Πωγώνι, να καταστραφεί το φυσικό περιβάλλον, να καούν δεκάδες σπίτια και να θρηνήσουμε θύματα για να ανακαλύψει αυτό το Κράτος το Πωγώνι, φτωχό, εγκαταλειμένο, ξεχασμένο και αναπτυξιακά παραμελημένο.

Μετά την καταστροφή, τους θρήνους και την οργή, όλοι αναγνώρισαν το πρόβλημα, και όλοι οι παράγοντες τρόμαξαν με τη σκέψη ότι οι κάτοικοι θα εγκαταλείψουν την ακριτική περιοχή.

Μετά από μιά κυοφορία μερικών ημερών "εξαγγέλθηκαν" μερικά μέτρα που χαρακτηρίστηκαν και αναπτυξιακά αλλά περιορίζονται μόνο σε δυό χωριά και δεν έχουν καμιά προοπτική για όλο το Πωγώνι, καμένο και μη. Παρόλο που όλοι αναγνώρισαν το γενικό αναπτυξιακό έλλειμμα του Πωγωνίου και συμφώνησαν πως πρέπει να γίνει ένα πρόγραμμμα αναπτύξεως της επαρχίας, στα μέτρα που εξαγγέλθηκαν, αυτό ξεχάστηκε και παρασιωπήθηκε. Η πρώτη εκτίμηση για τα μέτρα που εξαγγέλθηκαν ικανοποιούν κάποιους που έσπευσαν να δηλώσουν "γηγενείς" για να πάρουν κάποιο δάνειο και να εγγράψουν μιά συμμετοχή στην ανέγερση σπιτιού! Για το σύνολο όμως των μέτρων, ήδη άρχισαν οι πρώτες αμφισβητήσεις για την αποτελεσματικότητα και εκδηλώθηκε η απογοήτευση για την γενική ανάπτυξη της επαρχίας. Από την άλλη πλευρά, πρέπει να επισημανθεί πως, οι παραγωγικοί και αντιπροσωπευτικοί φορείς του Πωγωνίου δεν άδραξαν την ευκαιρία για μιά συνολική πρόταση που να καλύπτει τις αναπτυξιακές ανάγκες και προοπτικές του.

Για όσους παρακολουθούν τα θέματα του Πωγωνίου δεν είναι δύσκολο να βρούν μέσα από τα δρώμενα, και τα μη δρώμενα, στο

Πωγώνι, έναν μπούσουλα, για κάποιες προτάσεις πρακτικές και χρήσιμες, για να ξεκινήσει επί τέλους ένα τέτοιο πρόγραμμα ανάπτυξης.

Με αυτή την ευκαιρία καταθέτουμε και την δική μας συνεισφορά στην αναπτυξιακή προοπτική, έτσι όπως προέκυψε μετα τις φωτιές, την καταστροφή και τη θυσία των ανθρώπων.

Δεν αποτελούν νέες προτάσεις, ούτε νέες ιδέες. Τα περισσότερα είναι μιά υπενθύμιση κάποιων εξαγγελιών έργων και προτάσεων που έγιναν στο παρελθόν, χαιρετίστηκαν ως αναπτυξιακά και, ξεχάστηκαν στα συρτάρια ή έμειναν μισά και έσβησαν οι ελπίδες. Αν όλα αυτά προχωρούσαν μετά την εξαγγελία τους, τώρα ασφαλώς θα ήταν καλύτερη η κατάσταση και ίσως να μη έφθανε στην καταστροφή και στο όψιμο ενδιαφέρον.

Τα καταγράφουμε με μιά σειρά χωρίς κάποιο κανόνα αξιολόγησης παρά μονο με μιά προϊστορία που δεν πρέπει να αγνοούμε για τις ευκαιρίες που χάθηκαν, για τις ευθύνες και παραλείψεις των αρμοδίων, αλλά και για όσα αρνήθηκαν οι τοπικοί παράγοντες του Πωγωνίου .

*

Δρόμος Καλπακίου-Κακαβιάς:

Κατασκευάζεται επί δέκα και πλέον χρόνια και δεν φαίνεται πως θα τελειώσει σύντομα. Θα μπορούσαν τώρα, να εξαγγείλουν την επίσπευσή του, για να τελειώσει στα επόμενα δύο χρόνια. Η χρησιμότητα του δρόμου αυτού είναι προφανής. Η ανάπτυξη του Πωγωνίου, ιστορικά, είναι συνδεδεμένη με την επικοινωνία και τις συναλλαγές που αναπτύχθηκαν όταν δημιουργήθηκε και λειτούργησε αυτός ο οδικός άξονας, και υπήρχε η ελευθεροεπικοινωνία με τις περιοχές Αργυροκάστρου, Δελβίνου και Αγίων Σαράντα. Ο ίδιος δρόμος έφερε τότε και μιά ανάπτυξη και στα Γιάννενα που αποκτούσαν μιά ευρύτερη εμπορική και οικονομική ενδοχώρα.. Μιά τέτοια περίοδος άρχισε πάλι με το άνοιγμα του 1991. Θα πρέπει βέβαια να αποκατασταθεί και η παλαιά ελευθεροεπικοινωνία για τις περιοχές Πωγωνίου και Δερόπολης εκατέρωθεν των συνόρων και να αναβαθμιστεί και η λειτουργία του Μεθοριακού Σταθμού Κακαβιάς.

*** Ελευθεροεπικοινωνία- ζώνη ειδικών κινήτρων:**

Πολλές φορές έχουν αναγγελθεί προθέσεις, και έχουν γίνει προτάσεις, για μέτρα που θα βοηθούσαν την ελεύθερη επικοινωνία των πληθυσμών εκατέρωθεν των συνόρων, με ειδική αναφορά στο Πωγώνι,

καθόσον υπάρχουν κοινά στοιχεία παράδοσης και πολιτισμού, συγγένειες και σχέσεις με πιό χαρακτηριστικό δείγμα το χωρισμένο χωριό Αγίας Μαρίνας και Κοσοβίτσας, και το ξεκομμένο Πωγώνι, και την μαύρη Ρίζα. Τα χωριά της Δερόπολης και του Πωγωνίου θα μπορούσαν να επωφεληθουν απο αυτή την επικοινωνία και από την καθιέρωση ειδικών κινήτρων και ευκολιών τα οποία θα συντελούσαν στην δημιουργία κάποιων μονάδων και αρκετών θέσεων εργασίας. Αυτά έχουν ακουστεί στο παρελθόν ευχάριστα, πολλές φορές, όμως ποτέ δεν έφθασαν στο στάδιο της υλοποίησης. Αν υπάρχει τώρα η πολιτική βούληση, όπως άφησαν να εννοηθεί στις μαζικές επισκέψεις υπουργών και τις δηλώσεις τους, τώρα, δίδεται η ευκαιρία να το αποφασίσουν και να το πραγματοποιήσουν. Είναι μιά παλιά ιδέα και μιά παλιά υπόσχεση σε αναμονή, που κράτησαν και κρατούν ακόμη λίγες ελπίδες στους κατοίκους των δύο γειτονικών περιοχών με την κοινή πολιτιστική παράδοση, αλλά και την ανάμνηση μιάς εποχής που αυτή η ελευθεροεπικοινωνία έφερε την ανάπτυξη και την πρόοδο.

*** <u>Μεθοριακός Σταθμός Κακαβιάς</u>:**

Είναι κοινό μυστικό και γενική διαπίστωση πως η λειτουργία του Μεθοριακού Σταθμού Κακαβιάς είναι στο επίπεδο τριτοκοσμικής χώρας και δεν θυμίζει σε τίποτε διεθνή Σταθμό Ευρωπαϊκής χώρας. Προβλήματα όπως το νερό, οι χώροι υγειινής, ο επιβατικός σταθμός λεωφορείων και ταξί, ο υγειονομικός σταθμός ελέγχου, η καθαριότητα και άλλα θέματα ποιότητας εξυπηρέτησης και συμπεριφοράς, τα οποία συχνά έχουν επισημανθεί και δημοσιοποιηθεί, δεν βρίσκουν λύσεις. Έχουν εξαγγελθεί πολλές φορές μέτρα αλλά δεν έχουν πραωθηθεί ή σταμάτησαν μετά τις πρώτες αποφάσεις. Είναι κυρίως θέματα οργάνωσης και βελτίωσης των παρεχόμενων υπηρεσιών, μέτρα που θα συντελούσαν και στη δημιουργία μερικών θέσεων εργασίας οι οποίες θα μπορούσαν να καλυφθούν από Πωγωνήσιους και να τους κρατήσουν στην περιοχή.

*** <u>Διασυνοριακός Εμπορευματικός Σταθμός Κακαβιάς</u>!**

Εξαγγέλθηκε στο παρελθόν ως η μεγαλύτερη επένδυση ύψους 6 δισεκατομμυρίων, με πολλά ιδιωτικά κεφάλαια, που θα έδινε δουλειά σε 50 έως 100 άτομα. Συζητιέται πάλι αυτή την περίοδο, με πιέσεις να γίνει και αυτός στα Ιωάννινα.. Αν πράγματι, τώρα που "τρόμαξαν" οι αρμόδιοι για το ενδεχόμενο να αδειάσει τελείως ο παραμεθόριος χώρος μετα τις καταστροφικές πυρκαγιές, μπορούσαν να αποφασίσουν

την δημιουργία αυτού του Σταθμού στην Κακαβιά ή στο Νεοχώρι ή ακόμη και στο Χάνι Δελβινάκι θα ήταν ένα έργο που θα συντελούσε στην αλλαγή του σκηνικού εγκατάλειψης της περιοχής. Αποτελεί μια άμεση και πολύ πρακτική και αποτελεσματική επέμβαση για την επαρχία . Για την ιστορία πρέπει να γραφεί πως, όταν συζητήθηκε το θέμα στο Νομαρχιακό Συμβούλιο σε πανηγυρική μάλιστα συνεδρίαση, πριν από 5 χρόνια, είχαν ληφθεί κάποιες αποφάσεις και είχε δρομολογηθεί η διαδικασία. Είχε μάλιστα, βρεθεί και μιά έκταση περίπου 100 στρεμμάτων από τα 500 που χρειάζονταν για το Σταθμό. Ξεκινημένη, δηλαδή, υπόθεση που σταμάτησε για λόγους άγνωστους. Ας την συνεχίσουν τώρα. Θα είναι ένα δείγμα των καλών προθέσεων των Κυβερνητικών παραγόντων που έφθασαν στα καμένα χωριά και των παραγόντων της Περιφέρειας και της Νομαρχίας, που πολλά δήλωσαν στην πράγματι εντυπωσιακή συνεχή παρουσία τους στον τόπο της καταστροφής και τα σύντονα μέτρα που έλαβαν για την αντιμετώπιση των πρώτων αναγκών. Τούς δίνεται, λοιπόν, τώρα μια μοναδική ευκαιρία να μη διαψευστούν στις δηλώσεις τους, και να μη διαψεύσουν τις ελπίδες που δημιούργησαν και ανατροφοδότησαν.

*** <u>Το ΚΤΕΟ και ο Υγειονομικός Σταθμός Κακαβιάς:</u>**

Είναι δυό προτάσεις αποφασισμένες και εξαγγελμένες από καιρό, οι οποίες θα μπορούσαν τώρα να προωθηθούν επειγόντως προσφέροντας τις προβλεπόμενες θέσεις εργασίας σε ντόπιους που μένουν στο Πωγώνι και σε κείνους που θέλουν να επιστρέψουν ή να μείνουν στην περιοχή. Είναι δουλειές ξεκινημένες που αδικαιολόγητα έχουν σταματήσει και οι οποίες θα αναβαθμίσουν και τη λειτουργία του Μεθοριακού Σταθμού.

*** <u>Τελωνειακός Σταθμός Δρυμάδων:</u>**

Έργο που εξαγγέλθηκε εδώ και δέκα, ίσως και περισσότερα, χρόνια, και αναγγέλθηκε πολλές φορές η έναρξη των προβλεπόμενων εργασιών. Μέχρι πέρυσι, το ενάμισυ δισεκατομμύριο για έργα, κυρίως, οδοποιίας ήταν στη διάθεση της Διεύθυνσης Τεχνικών Υπηρεσιών της Νομαρχίας Ιωαννίνων και προγραμμάτιζαν μελέτες για το δρόμο από Χάνι Δελβινάκι μέχρι Δρυμάδες και το συνοριακό Σταθμό. Στη συνέχεια οι πιστώσεις μεταφέρθηκαν στο Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. και ασφαλώς πήγαν σε κάποιους, πιό ξύπνιους, σε άλλες περιοχές. Περιλαμβάνεται στα προγράμματα του Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. που κυκλοφόρησαν το 1997 στα Γιάννενα, σαν εκτελούμενο και χρονικά προγραμματισμένο έργο. Αν

τώρα, αυτοί που έφτασαν στα καμένα χωριά και εκδήλωσαν την ευαισθησία και υποσχέθηκαν ανάπτυξη στο Πωγώνι, έχουν τη βούληση να κρατήσουν αυτή την επαρχία, τους δίνεται η ευκαιρία να προχωρήσουν άμεσα αυτό το "ξεκινημένο" έργο για το οποίο, όπως λέγεται τα χρήματα υπάρχουν και είναι εγγεγραμμένα στα προγράμματα. Η σημασία του έργου αυτού για το Πωγώνι είναι επίσης σημαντική. Μιά περιοχή από τα επτά χωριά του ξεκομμένου Πωγωνίου, και άλλα επτά χωριά της όμορης Ζαγοριάς, θα αποκτήσουν μια διέξοδο και μιά επικοινωνία η οποία θα καταστεί επωφελής και για τις ίδιες αυτές περιοχές, και για το Πωγώνι. Ας το ξεκινήσουν τώρα, όπως άλλωστε έχει γίνει για τά ομόλογα έργα των Τελωνειακών Σταθμών Σαγιάδας που βρίσκεται στα τελειώματα, και της Μέρτζανης, που άρχισαν εργασίες και καταναλώνονται οι προγραμματισμένες πιστώσεις. Ιδού η ευκαιρία τα λόγια να γίνουν πράξεις, με ένα έργο προγραμματισμένο από καιρό.

*** Ελεγχόμενη Κυνηγετική Περιοχή:**

Η Ελεγχόμενη Κυνηγετική Περιοχή είναι μιά πρόταση που επανέρχεται συχνά στην επικαιρότητα, σαν αναπτυξιακή προοπτική του Πωγωνίου.

Περιλαμβάνεται πάλι στα εξαγγελθέντα μέτρα με τον τίτλο "Οργάνωση Ελεγχόμενων Κυνηγετικών Περιοχών" και με κάποια προσθήκη για εμπλουτισμό σε θηράματα. Αποτελεί ίσως την πιό γρήγορη και άμεση αναπτυξιακή προσπάθεια που μπορεί να γίνει και να αποδώσει. Από το 1989 σκονίζεται στα συρτάρια, άγνωστο ποιού "αναπτυξιακού μανδαρίνου", μελέτη για την ανάπτυξη του Πωγωνίου την οποία συνέταξε η "ΗΠΕΙΡΟΣ ΑΕ" σε συνεργασία με την ΤΕΔΚ Ιωανίνων (πρόεδρος κ. Παν. Γερογιάννης) με χρηματοδότηση μάλιστα από τη Νομαρχία (απόφαση 18/91/4-12-1987 Νομαρχιακού Συμβουλίου Ιωαννίνων, για τη σύνταξη "ολοκληρωμένου τοπικού αναπτυξιακού προγράμματος"- Νομάρχης Δημ Οικονόμου). Η μελέτη αυτή θεωρεί την ανάπτυξη της θηραματοπονίας σαν τη μοναδική, άμεση, παραγωγική, και ανέξοδη επένδυση με αναπτυξιακή προοπτική για το Πωγώνι ολόκληρο. Στην περίληψη της μελέτης που κυκλοφόρησε τότε, πρίν από 11 χρόνια, όταν παρουσιάστηκε πανηγυρικά στο Δελβινάκι, γράφεται χαρακτηριστικά:

"Θηραματοπονία": Θεωρούμε πρωταρχικής σπουδαιότητας την ίδρυση ελεγχόμενης-κλειστής ζώνης κυνηγίου που θα συμβάλλει σημαντικά στην αναβάθμιση του περιβάλλοντος (πολλαπλασιασμός της

άγριας πανίδας), στη δημιουργία τουριστικού ρεύματος και γενικότερα την οικονομική και ποιοτική αναζωογόνηση της Επαρχίας."

Μπορεί λοιπόν να αρχίσει αμέσως τώρα, μετά τις φωτιές, μιά και αποδεκατίστηκε το θηραματικό κεφάλαιο της περιοχής, η εφαρμογή αυτής της μελέτης για όλο το Πωγώνι. Το πρώτο μέτρο που προβλέπει η νομοθεσία είναι η απαγόρευση του κυνηγίου για δύο χρόνια, και αυτό είναι μιά υπόθεση μιάς υπογραφής και ένα δείγμα πολιτικής βούλησης, αλλά και ένα "συμβόλαιο" για το ξεκίνημα της ανάπτυξης του Πωγωνίου για την "οικονομική και ποιοτική αναζωογόνηση της Επαρχίας" όπως αποφαίνονται οι μελετητές. Το αμέσως επόμενο βήμα που προβλέπεται είναι η πρόσληψη θηροφυλάκων, και για όλο το Πωγώνι, αυτές οι θέσεις εργασίας, θα είναι πάνω από 50 και ίσως να πλησιάζουν και τις 100. Στα δύο αυτά χρόνια υπάρχει καιρός να οργανωθεί η Ελεγχόμενη Κυνηγετική Ζώνη, σαν φορέας (υπάρχουν μοντέλα έτοιμα), και να δοθούν κίνητρα ή να ενταχθούν σε προγράμματα (LEADER, INTERREG και άλλα) για να αναπτυχθούν οι παράλληλες παραγωγικές ιδιωτικές δραστηριότητες που χωράνε, και είναι πολλές, μέσα στην περιοχή. Θα μπορούσαν αυτά τα απλά και προβλεπόμενα και μελετημένα μέτρα να εξαγγελθούν εκεί, πάνω από τις στάχτες αυτής της συμφοράς, που έβγαλε στην επιφάνεια το πρόβλημα του Πωγωνίου και αποκάλυψε την εγκατάλειψή του. Η μελέτη είναι έτοιμη εδώ και ένδεκα χρόνια, τα οποία χάθηκαν μαζί με τις ευκαιρίες τόσων προγραμμάτων που σχεδιάστηκαν για περιοχές σαν το Πωγώνι. Αν είχε προωθηθεί τότε στην εφαρμογή αυτή η μελέτη, είναι βέβαιο ότι, και η ανάπτυξη θα είχε προχωρήσει και, πιθανότατα, θα γλύτωνε το Κάτω Πωγώνι από αυτή την καταστροφή και το χαμό τόσων ανθρώπων. Μιά τέτοια επέμβαση θα προωθούσε μορφές ανάπτυξης με υψηλού επιπέδου τουριστικές επενδύσεις σαν αυτή που επιχειρήθηκε πρίν από τέσσερα χρόνια στην περιοχή Ποντικατών-Ξηροβάλτου (επένδυση 1,5 δισεκατομμυρίου) και ματαιώθηκε από τις αντιδράσεις μερικών ντόπιων. Στο σημείο αυτό, είναι ίσως η ευκαιρία να μιλήσουν κάποιοι και για τις ευθύνες εκείνων που αντιδρούσαν και συνεχίζουν να αντιδρούν για μιά τέτοια μορφή ανάπτυξης και είναι συνδεδεμένες με άλλης μορφής δραστηριότητες και διαπλοκές που συνέτειναν στη θηραματική υποβάθμιση της περιοχής και την απαξίωση του φυσικού περιβάλλοντος. Μαζί με αυτές τις πικρές σκέψεις, ας σκεφτούν μερικοί διαχειριστές των κοινών, από του Υπουργείου, της Περιφέρειας μέχρι της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, ότι, η φωτιά βρήκε κατάλληλα "προσανάματα" κάτω από την χαμηλή βλάστηση που

αναπτύχθηκε μετά από μιά ληστρική μακροχρόνια υλοτόμηση των δασών της περιοχής αυτής. Αυτή η άποψη κερδίζει συνεχώς έδαφος καθώς διαπιστώνεται πως δάση με μεγάλα δένδρα δρυός έπαθαν ελάχιστες ζημιές.

*** NATURA 2000:**

Στο Ευρωπαϊκό αυτό πρόγραμμα, προστασίας βιοτόπων και περιοχών με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά πανίδας, χλωρίδας και περιβάλλοντος, στην επιστημονική μελέτη, έχει ενταχθεί ένα μεγάλο κομμάτι του Πωγωνίου, γύρω από τον ορεινό όγκο του Κουτσόκρανου και περιλαμβάνει την κοιλάδα του ποταμού Γορμού από τον Κακκόλακκο μέχρι τη γέφυρα των Αγίων καθώς και τη λίμνη Ζαραβίνας. Οι περιοχές αυτές είναι υπό προστασία, αλλά με την αδιαφορία των τοπικών αρχών και την ανοχή των αρμοδίων, οι οποίοι δηλώνουν άγνοια, υφίστανται μια ληστρική υλοτομία και μιά επέμβαση που είναι έξω από τους κανόνες που περιγράφουν οι κανονισμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το πρόγραμμα αυτό. Η ανάπτυξη αυτού του προγράμματος θα πρόσφερε μια άλλη αναπτυξιακή προοπτική για τα χωριά που περιλαμβάνονται ή συνορεύουν με τη ζώνη. Και για αυτό το έτοιμο πρόγραμμα, θα ήταν ανέξοδη μιά αναγγελία, ότι μπαίνει και η ζώνη αυτή στο πίνακα άμεσης εφαρμογής του προγράμματος. Είναι θέμα μιάς υπογραφής που τώρα είχε όλα τα χαρακτηριστικά του επείγοντος και μπορούσε να αποτελέσει μία αράδα στην πρόταση που τελευταία στάλθηκε στις Βρυξέλες. Η φωτιά, οι καταστροφές και τα θύματα δικαιολογούν μιά τέτοια επείγουσα παρέμβαση των αρμόδιων Υπουργών ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε και Γεωργίας που χειρίζονται το πρόγραμμα NATURA 2000.

*** Η χαράδρα του Κουβαρά:**

Η χαράδρα Κουβαρά, είναι ένας, ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, γεωλογικός σχηματισμός μεταξύ Πωγωνιανής και Δολού. Στο πρόγραμμα LEADER I είχε χρηματοδοτηθεί με περίπου 100 εκατομμύρια για την τουριστική αξιοποίηση με την κατασκευή μονοπατιών, αναπαυτηρίων και ανάδειξη του τοπίου και των παλιών μύλων και γεφυρών. Με το ποσόν αυτό καλύφθηκε περίπου το 50% της μελέτης και εκεί σταμάτησε κάθε συζήτηση για περαιτέρω εργασίες, με κίνδυνο να καταστραφούν και τα έργα που έχουν εκτελεστεί. Μιά προσπάθεια να ενταχθεί στο LEADER II και να συμπληρωθεί το έργο

μαζί με μιά πρόταση του Βοτανικού Τμήματος του Πανεπιστημίου Αθηνών για την έρευνα της βοτανικής και φυτικής βλάστησης της χαράδρας, δεν καρποφόρησε και έτσι το έργο δεν ολοκληρώθηκε και αυτή η προσδοκία μιάς τουριστικής αξιοποίησης και ανάπτυξης απομακρύνθηκαν. Αυτό το ξεκινημένο και μισοτελειωμένο έργο που ενέχει και κάποια αναπτυξιακή προοπτική θα μπορούσε τώρα, που ξανασυζητιέται η ανάπτυξη του Πωγωνίου, να ενταχθεί στα υπόλοιπα του LEADER II και να ολοκληρωθεί. Είναι μιά ακόμη ευκαιρία η οποία δίνεται μέσα από τις δηλώσεις που πληθωρικά γίνονται, μετά τις καταστρεπτικές φωτιές, για την ανάπτυξη του Πωγωνίου.

Το αρδευτικό Ρογοζίου:

Το αρδευτικό έργο Ρογοζίου άρχισε το 1979 όταν για πρώτη φορά εγγράφηκε σαν επώνυμο έργο στα προγράμματα της Νομαρχίας. Μετά από είκοσι και πλέον χρόνια το έργο δεν ολοκληρώθηκε, αφού έχουν δαπανηθεί περισσότερα από δύο δισεκατομμύρια. Η αρχική έκταση που επρόκειτο να αρδευτεί ήταν περίπου 5000 στρέμματα. Τώρα τα σχέδια αναδασμού και χρήσης εδάφους τα περιορίζουν στα 2500 στρέμματα. Το κυριότερο όμως είναι που δεν έχει σχεδιαστεί ο τρόπος καλύτερης αξιοποίησης και εκμετάλλευσης της έκτασης, που να έχει κάποιον αναπτυξιακό χαρακτήρα. Είναι και στην περίπτωση αυτή μιά ευκαιρία , για ένα έργο που εκτελείται επί 21 χρόνια, να δοθεί η τελευταία ώθηση, να τελειώσει και να σχεδιαστεί η αξιοποίησή του με αναπτυξιακή προοπτική ώστε να γνωρίζουν οι καλλιεργητές, πως η εργασία τους θα έχει ένα νέο οικονομικό αποτέλεσμα, που συμφέρει να τη συνεχίσουν και να παραμείνουν στον τόπο τους. Και να αποδώσουν βέβαια τα χρήματα που ξοδεύτηκαν μέχρι σήμερα.

Δάση - Φυσικό περιβάλλον:

Στα δάση του Πωγωνίου κυριαρχούν η δρύς και άλλα πλατύφυλλα και φυλλοβόλα δένδρα. Τα δάση δρυός του Πωγωνίου είναι γνωστά από τις αρχές του 19ου αιώνα και περιγράφονται από τους περιηγητές, όπως ο Λήκ, ο Πουκεβίλ, ο Χόμπχάους, η Στράγκφορντ και άλλοι. Ο επίσης γνωστός γεωγράφος Ποταγός περιγράφει τον ορεινό κορμό του Πωγωνίου, λόγω των δασών δρυός, ως "Δωδωναία σειρά". Αυτά τα δάση δρυός, τα οποία περιγράφουν και θαυμάζουν οι περιηγητές του 19ου αιώνα, και τα οποία διατηρήθηκαν μέχρι τη δεκαετία του 1950 καταγράφονται ως ένας παράγων ανάπτυξης από τον Μάρβιν Κλέμμε

της Αμερικανικής Αποστολής, το 1954 που επισκέφθηκε το Πωγώνι, σε έκθεση η οποία δημοσιεύτηκε τότε. Γράφει επιγραμματικά:

" Εάν τα δάση αυτά προστατευτούν και τύχουν καταλλήλου διαχειρίσεως, δύνανται να καταστούν πηγή σημαντικού εισοδήματος εις το μέλλον". Γράφει ακόμη ο Μάρβιν Κλέμμε στην έκθεσή του πως, "δια προσεκτικών αραιώσεων δύναται να διασωθούν τα καλύτερα δένδρα και να αναπτυχθούν εις πολύ καλούς κορμούς τεχνικής ξυλείας". Μιά ματιά ακόμη στα παλιά σπίτια των χωριών του Πωγωνίου διαπιστώνει πως η ξυλεία δρυός χρησιμοποιήθηκε σε πολλά στοιχεία των κατασκευών και διατηρούνται πολλά και πέραν των εκατό ετών. Γνωστό είναι ακόμη πως για είκοσι χρόνια μια γνωστή παρκετοβιομηχανία στα Ιωάννινα τροφοδοτήθηκε από τα δάση της Μπούνας, όχι βέβαια με καλή μεταχείριση. Δυστυχώς αυτά τα ιστορικά και πραγματικά δεδομένα δεν θέλει να τα γνωρίζει η Δασική Υπηρεσία, και δεν προσανατόλισε τις παρεμβάσεις προς αυτή την κατευθυνση της εκμετάλλευσης των δασών, και δεν εφάρμοσε κανένα από τα Ευρωπαϊκά προγράμματα τα οποία προβλέπονται για τα δάση δρυός που όλο και λιγοστεύουν. Αντίθετα μάλιστα τα τελευταία χρόνια τα δάση αυτά υφίστανται μιά ληστρική υλοτόμηση, με τις ευλογίες των δασικών υπηρεσιών για την κατώτερη βαθμίδα εκμετάλλευσης των ξύλων, για παραγωγή καυσοξύλων και κάρβουνων. Δεν είναι άσχετη και η τελευταία καταστροφή των δασών του Κάτω Πωγωνίου από τη φωτιά, αφού η αποψιλωτική υλοτόμηση στέρησε την περιοχή από τα μεγάλα δένδρα και η χαμηλή βλάστηση που ανέπτυχθηκε μαζί με τα κλαδιά που δεν απομακρύνονται μετά τις υλοτομίες, και τα ξερά φύλλα αποτέλεσαν τα "προσανάμματα" για τη μεγάλη καταστροφική επέκταση της φωτιάς. Είναι βεβαιωμένο πως όπου υπήρχαν μεγάλα δένδρα δρυός η φωτιά "πέρασε από κάτω", χωρίς να προκαλέσει μεγάλες καταστροφές. Τώρα που μιλάμε γιά ανάπτυξη του Πωγωνίου, είναι μιά ευκαιρία να αναθεωρηθεί ο τρόπος διαχείρισης των δασών δρυός, τα οποία μπορούν να αποτελέσουν μιά ακόμη αναπτυξιακή συνιστώσα για την εγκαταλειμένη αυτή επαρχία όπως την ανακάλυψαν οι αρμόδιοι. Πέραν όμως αυτών, αυτό το μοναδικό περιβάλλον, από τα λίγα που έμειναν σε τέτοια ενιαία έκταση, αποτελεί και ένα χώρο που θα μπορέσει να αναπτυχθεί η θηραματοπονία, ο φυσιολατρικός τουρισμός, και ορισμένα του τμήματα, να αποτελέσουν προστατευόμενα μνημεία της φύσης. Αυτή η ευκαιρία δεν πρέπει να χαθεί. Είναι μιά δωρεά της φύσης, για ανέξοδη ανάπτυξη, που δεν χρειάζεται παρά να εφαρμοσθούν οι διατάξεις που ισχύουν και οι Κοινοτικές οδηγίες, οι

οποίες προβλέπουν πολλά για τη διασωση και τη διατήρηση των δασών δρυός που τόσα λίγα έχουν μείνει στην Ελλάδα. Ας αποκτήσει μιά μοναδικότητα το Πωγώνι, τα δάση δρυός, και ας ξαναθυμηθούν οι αρμόδιοι την έκθεση του Μάρβιν Κλέμμε πρίν από 45 χρόνια, την οποία, αν την εφάρμοζαν από τότε, ίσως τώρα να ήταν κάτι καλύτερο στο Πωγώνι, και ίσως να μή θρηνούσαμε σήμερα θύματα και ολοκληρωτικές καταστροφές σαν αυτή μου μετρήσαμε. Ιδού λοιπόν μιά ευκαιρία που δεν χρειάζεται παρά μόνο υπογραφές και αξιοποίηση των Ευρωπαϊκών προγραμμάτων τα οποία έχουν σχεδιαστεί ειδικά για τα δάση δρυός και για τέτοιες περιοχές "πεθαμένες", και τώρα καμένες, που κινδυνεύουν να εγκαταλειφθούν και να ερημώσουν.

Μιλώντας για το περιβάλλον δεν πρέπει να αγνοούνται και τα άλλα στοιχεία που το συνθέτουν, όπως είναι, τα "βατά" βουνά, τα ποτάμια, η μεγάλη ποικιλία στη βλάστηση, η πανίδα που μπορεί να προστατευθεί και να δώσει πάλι το ζαρκάδι, την πέρδικα, τα αρπακτικά, την ομορφιά που χάθηκε, το ξηρό και υγιεινό κλίμα και τέλος τα κατάλοιπα ενός λαϊκού πολιτισμού και μιά πολιτιστικής κληρονομιάς που διασώζεται ακόμη. Ένα ακόμη στολίδι του φυσικού περιβάλλοντος του Πωγωνίου δεν πρέπει να ξεχαστεί, και είναι η λίμνη Ζαραβίνας την οποία τόσο ωραία περιγράφουν οι περιηγητές ("η λίμνη με το τυρκουάζ χρώμα" όπως την περιγράφει η Στράνγκφορντ 1864) και η οποία τόσες αναπτυξιακές ιδέες έχει δημιουργήσει ακόμη και σε αυτόκλιτους μελετητές οι οποίοι βέβαια εισέπραξαν και σημαντικά κονδύλια από Ευρωπαϊκά προγράμματα. Δηλαδή, και εδώ έχουμε μιά μελετημένη ιστορία ανάπτυξης που κρύβεται και χάθηκε.

Τουρισμός-Πολιτισμός:

Πολύ λίγα θάχει να ξοδέψει το κράτος στο τομέα αυτό για να αναπτύξει έναν ήπιο τουρισμό και μαζί να διασώσει και διατηρήσει την πολιτιστική παράδοση της περιοχής.

Πρώτη υποχρέωση της Πολιτείας είναι να αποκαταστήσει το αίσθημα ασφάλειας της περιοχής, κάτι που μέ όλα όσα μέτρα παίρνει επί δέκα χρόνια δεν το πέτυχε. Είναι κεφαλαιώδους σημασίας για οποιαδήποτε αναπτυξιακή προσπάθεια, η ύπαρξη αισθήματος ασφάλειας σε όσους θα αποφασίσουν να επενδύσουν στη επαρχία. Αυτό είναι πιο αναγκαίο για οποιαδήποτε τουριστική προσπάθεια που βασικά θα προσελκύσει ξένους να επισκεφθούν την περιοχή.

Στα τουριστικά ενδιαφέροντα του Πωγωνίου, πέραν του φυσικού περιβάλλοντος, η περιοχή είναι πρόσφορη για τουρισμό ήπιας μορφής,

έχει μια πολιτισμική παράδοση που πρέπει να διατηρηθεί, έχει μνημεία και αρχαιολογικό ενδιαφέρον, μετά τις ανασκαφές που διενεργεί ο αρχαιολόγος κ. Ηλίας Ανδρέου από εικοσαετίας, έχει παλαιά μονοπάτια όπως το πέρασμα της Μπούνας, το ντερβένι του Ξηροβάλτου, το δρομολόγιο από το ντερβένι που συνέδεε τους Αγίους Σαράντα με το Λεσκοβίκι, Κορυτσά και Μπιτώλια, και άλλα που διασχίζουν το Κουτσόκρανο και τη Νεμέρτσικα. Θα μπορούσε να ενταχθεί στο πρόγραμμα για την Πίνδο με λίγη καλή θέληση και υλοποιώντας τις εκδηλωθείσες προθέσεις μετά τις καταστρεπτικές φωτιές.

Πολιτιστικά το Πωγώνι έχει να παρουσιάσει αρκετά ενδιαφέροντα με κέντρο την λαϊκή παράδοση, το πολυφωνικό τραγούδι, την πολιτιστική ενότητα Πωγωνίου-Δερόπολης και ένα πλέγμα από Μουσεία και συλλογές, όπως το μοναδικό στην Ήπειρο Μουσείο Φυσικής Ιστορίας της Καστανής, το οποίο ειδικός ζωολόγος χαρακτήρισε από τα καλύτερα επαρχιακά του είδους, τα λαογραφικά μουσεία Πωγωνιανής και Στρατίνιστας τις συλλογές Ζαβρόχου και Κάτω Μερόπης και το Κέντρο Πολιτιστικής Αναφοράς Μερόπης. Δύο παλιές βιβλιοθήκες του Δελβινακίου και της Βήσσανης αποτελούν σημαντικά πειστήρια μιας εκπαιδευτικής παράδοσης με σπάνια βιβλία και έντυπα.

Για όλα αυτά, τώρα, φροντίζουν Αδελφότητες και Τοπικοί Πολιτιστικοί Φορείς, οι οποίοι με μικρή βοήθεια και περισσότερη τεχνική υποστήριξη και κατεύθυνση της δράσης, με σύγχρονη μεθοδολογία, θα μπορούσαν να συμβάλλουν σε μιά πολιτιστική δραστηριότητα η οποία να ενισχύσει και να πλουτίσει κάθε αναπτυξιακή προσπάθεια των φορέων. Και είναι πολλοί οι φορείς αυτοί που δραστηριοποιούνται σε πολιτιστικά έργα αλλά και σε άλλες κοινωφελείς δράσεις που αριθμούν στους 50-60 φορείς για όλα τα χωριά του Πωγωνίου, τοπικά, σε πόλεις του εσωτερικού (Αθήνα., Θεσσαλονίκη, Ιωάννινα) αλλά και του εξωτερικού (Αμερική και Γερμανία, με πλούσιο φιλογενές έργο.

Πρόγραμμα LEADER II

Σε προηγούμενη ενότητα αναφέρθηκε και το σε εκτέλεση εφαρμοζόμενο Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα LEADER II. Το πρόγραμμα αυτό έχει ακόμη περιθώρια μιας ειδικής διεύρυνσης για το Πωγώνι με ένα πρόσθετο κονδύλιο από το Υπουργείο Γεωργίας για δράσεις που θα έχουν άμεση εφαρμογή και αναπτυξιακή διάσταση. Θα πρέπει να είναι δράσεις οι οποίες θα περάσουν από τις Δημοτικοκοινοτικές Επιχειρήσεις και θα αφορούν στον τουρισμό, την παραγωγή τοπικών

προϊόντων και σε νέες καινοτομίες από τους νέους αγρότες. Θα μπορούσε για παράδειγμα να γίνει μιά πιλοτική μονάδα παραγωγής ξυλοκάρβουνου, με ειδικούς κλιβάνους, με σύγχρονη παραγωγή ξυλοπνεύματος. Αυτή μπορεί να συνδυαστεί και με το καθάρισμα των δασών και τον σχεδιασμό μακροχρόνιας εκμετάλλευσης για τεχνική ξυλεία. Θα αποτελέσει πράγματι μιά καινοτόμο προσπάθεια όμοια με αυτή που γίνεται στα δάση δρυός της Σκωτίας, αλλά και με μιά ξεχασμένη ιδέα και μελέτη από 30 ετών, Πωγωνήσιου επιστήμονα την οποία δεν κατώρθωσε ζων να την υλοποιήσει. Σχετικά με τα Ευρωπαϊκά προγράμματα υπάρχει τελεία άγνοια στη επαρχία και δεν γίνεται καμία προσπάθεια να ενημερωθούν οι κάτοικοι και κυρίως οι απόδημοι οι οποίοι θα αποφάσιζαν να μπούν σε μιά επενδυτική προσπάθεια. Ίσως αυτό το έλλειμμα θα πρέπει να καλυφθεί τώρα με αυτή την ευκαιρία που ανακινήθηκε θέμα αναπτύξεως του Πωγωνίου.

Πρόγραμμα INTERREG III

Το πρόγραμμα INTERREG III αποτελεί κάτι το καινούργιο σαν εξαγγελία του τελευταίου μήνα. Είναι και αυτό όπως και τα προηγούμενα I και II σχεδιασμένα για περιοχές που είναι σε επαφή με μή Κοινοτικές χώρες. Είναι δηλαδή για περιοχές σαν την επαρχία Πωγωνίου, με ένα επί πλέον πλεονέκτημα ότι η γειτνιάζουσα μη ευρωπαϊκή περιοχή, είναι ένα τμήμα που κατοικείται από ομογενείς και για τους Πωγωνήσιους μιά περοχή με την οποια συνδέεται με συγγενικούς, φιλικούς και πολιτιστικούς δεσμούς. Θα μπορούσαμε να πούμε πως σε αυτό το πρόγραμμα που έρχεται με αυτή την δυσάρεστη συγκυρία των καταστροφών και των θυμάτων, το Πωγώνι έχει την απαίτηση και το δικαίωμα να πάρει το προβάδισμα με μιά δυναμική παρέμβαση της πολιτείας. Περιφέρεια και Νομαρχία, μετά τις τόσο πληθωρικές "επί τόπου" δηλώσεις και υποσχέσεις πρέπει τώρα να επιβεβαιώσουν τις καλές τους προθέσεις με τον προγραμματισμό έργων και παρεμβάσεων, μέσα από το πρόγραμμα INTERREG III για το Πωγώνι. Το πρόγραμμα αυτό είναι το μόνο καινούργιο σε αυτή την επισκόπηση της αναπτυξιακής προοπτικής του Πωγωνίου με την "υπενθύμιση" των ανειλημένων υποχρεώσεων της Πολιτείας από ξεκινημένα και εξαγγελμένα έργα που δεν προχώρησαν ή που βρίσκονται σε εξέλιξη, αλλά, χρειάζονται μιά επιτάχυνση.

***

Υπάρχουν ενδεχομένως και άλλα έργα, καθώς και άλλες επεμβάσεις, ρυθμίσεις και καινοτομίες που μπορούν να συμβάλλουν

στην αναπτυξιακή προοπτική του Πωγωνίου και μιά νέα αναγεννητική πορεία η οποία θα ενθαρύνει νέους ανθρώπους να δραστηριοποιηθούν στην ακριτική αυτή περιοχή για την οποία η ιδέα μιάς πολύ πιθανής εγκατάλειψης, τόσο τρόμαξε τους αρμόδιους που έφτασαν εσπευσμένα στην περιοχή κατά τις ημέρες της συμφοράς. Τα μέτρα που ελήφθηκαν, πέραν των άμεσα ανακουφιστικών που εφαρμόστηκαν, δεν μπορούν να θεωρηθούν αναπτυξιακά και αμέσου αποδόσεως. Ειδικά πρέπει να αναφερθεί αυτή η ιδέα για τον πρότυπο οικισμό που αναγγέλθηκε πως δεν είναι και τόσο επιτυχημένη και "έξυπνη" ιδέα. Θα μπορούσαμε να πουμε πως είναι μιά αλλοτροπική και υβριδιακή μορφή τσιμεντοποίησης ενός χωριού, που στη διασπορά του, αποτελεί έναν πρότυπο οικισμό αναπτυγμένο μέσα στο φυσικό περιβάλλον όπου επιβίωσε πάνω από 80 χρόνια και αντιμετώπισε όλα τα προβλήματά του με την πραγματική κοινωνική συναίνεση, συνεργασία και αλληλεγγύη. Τα χρήματα που θα διατεθούν για τον "πρότυπο" οικισμό, αν δοθούν για τη επισκευή ή ανακατασκευή των καμένων σπιτιών στις θέσεις όπου είναι, και βελτιωθούν κάποιες ελλείψεις σε κοινωφελείς υπηρεσίες υδρεύσεως, εσωτερικής οδοποιίας, φωτισμού και επικοινωνίας, το αποτέλεσμα θα είναι εντυπωσιακό. Ας επιλέξουν οι κάτοικοι που υπέστησαν την καταστροφή να επιλέξουν που θα μείνουν χωρίς να τους επιβληθεί μιά μετεγκατάσταση η οποία θα σπάσει την οικιστική και κοινωνική ισορροπία που έχουν επιτύχει σαν συνέχεια μιάς παραδοσιακής διαβίωσης. Εκεί δεν μπορεί να ξεκινήσει κάτι από την αρχή για τους ανθρώπους που είναι δεμένοι με τον τόπο τους και με την αυλή τους.

Συνοριοφρουρά, μιά ευκαιρία που χάθηκε:

Άφησα τελευταία ενότητα, ένα θέμα που τόσες συζητήσεις προκάλεσε και συνεχίζει να προκαλεί, καθώς ο νέος θεσμός κριτικάρεται ακόμη και σαν εφαρμογή και σαν αποτελεσματικότητα. Μετά ενάμισυ χρόνο εφαρμογής του νέου θεσμού των Συνοριοφρουρών, δεν πείστηκαν πολλοί πως απέδωσε τα αναμενόμενα και ανέτρεψε μιά κατάσταση που επί δέκα χρόνια "διέλυσε" κυριολεκτικά την επαρχία Πωγωνίου, μαζί με την απογύμνωση της επαρχίας από πολλές κρατικές Υπηρεσίες. Ο θεσμός της Συνοριοφρουράς ξεκίνησε καλά με βάση, οι συνοριοφρουροί να αισθάνονται πρώτα ότι φυλάνε μαζί με τα σύνορα και το σπίτι τους, την περιουσία τους, και την οικογένειά τους. Ήταν άλλωστε και αυτός ο λόγος που αρχικά ονομάσθηκε ο νέος θεσμός, "Ακρίτες Φρουροί των Συνόρων". Το πρώτο σχέδιο, το ονομαζόμενο "Σχέδιο Παπαθεμελή",

ήταν πιό σοφό και πιό μελετημένο. Είχε μέσα του και μιά αναπτυξιακή διάσταση και ακόμη ένα σημαντικό σχεδιασμό για την πληθυσμιακή ενίσχυση των ακριτικών χωριών, γιατί, και τότε, τους αρμόδιους τρόμαζε η σκέψη της εγκατάλειψης των ακριτικών περιοχών. Το σχέδιο προέβλεπε μια μεγαλύτερη κλίμακα ηλικιών, μέχρι 45 ετών, έτσι που να προσελκύσει και άτομα παραγωγικά που θα μπορούσαν να εγκατασταθούν στα χωριά εξασφαλίζοντας ένα καλό εισόδημα. Προέβλεπε ακόμη τη μόνιμη εγκατάσταση, τη δυνατότητα ανάπτυξης κάποιας δραστηριότητας η οποία δεν θα ήταν αντίθετη στα καθήκοντα του φύλακα, ευκολίες για την απόκτηση ή ανέγερση οικίας, αγοράς αυτοκινήτου, οικιακού εξοπλισμού και συμμετοχής σε διάφορα ευρωπαϊκά προγράμματα. Έτσι επιτυγχάνονταν συγχρόνως πολλοί στόχοι με βάση την ασφάλεια, την ενίσχυση του πληθυσμού, την ανάπτυξη και την οικονομική άνοδο των εισοδημάτων των κατοίκων. Η παρουσία αυτών θα ήταν συνεχής, θα ήταν ενσωματωμένοι στην τοπική κοινωνία και θα συνέβαλαν στην οικονομική ανάπτυξη. Είναι πέραν από βέβαιο, πως άν στα καμένα χωριά ήταν τέτοιοι συνοριοφρουροί ακρίτες, δεν θα άφηναν να σιγοκαίει η φωτιά 20 μέρες δίπλα στα σπίτια τους και θα είχαν προλάβει την καταστροφική της επέκταση. Και είναι επίσης βέβαιο πως ένας τέτοιος θεσμός, έτσι σχεδιασμένος και οργανωμένος θα είχε από την αρχή της εφαρμογής αναστρέψει την απαξιωτική πορεία του Πωγωνίου και θα είχε αρχίσει κάποια αναπτυξιακή ανάκαμψη. Μπορεί και σήμερα να βελτιωθεί αυτός ο θεσμός προς αυτή την κατεύθυνση και να ξανασχεδιαστεί με βάσει το " σχέδιο Παπαθεμελή", αφού η σημερινή κατάσταση δεν είναι ικανοποιητική και δεν έφερε τα προσδοκόμενα αποτελέσματα. Είναι, λοιπόν, και το θέμα αυτό ένα από εκείνα που πρέπει να μπούν στο τραπέζι των σχεδιασμών για την ανάπτυξη του Πωγωνίου, αν τελικά, υπάρχει η πολιτική βούληση για μιά τέτοια επέμβαση στην ακριτική αυτή περιοχή. Ο συνδυασμός φρούρηση των συνόρων, νέες θέσεις εργασίας στα χωριά και αναπτυξιακή απασχόληση είναι μιά βάση για μιά ανάκαμψη της επαρχίας Πωγωνίου. Θα μπορούσε να γίνει μιά πειραματική, πρότυπη, εφαρμογή αυτού του "σχεδίου Παπαθεμελή" για το Πωγώνι. Η μελέτη υπάρχει στα συρτάρια του Υπουργείου, ας ανασυρθεί ας βελτιωθεί με αναπτυξιακά δεδομένα και ας εφαρμοσθεί.

Ο χειμώνας που έρχεται, θα πρέπει να τρομάξει πολύ τους αρμόδιους αν επιχειρήσουν να κάνουν μιά άτυπη απογραφή μεσούντος του χειμώνα. Αλλά και αν δεν την κάνουν, το Μάρτη του 2001 θα γίνει η απογραφή του πληθυσμού της δεκαετίας. Και τότε πάλι θα τρομάξουν

αν ειλικρινά ενδιαφέρονται για τον εθνικό χώρο και κορμό, και αν είναι επίσης ειλικρινείς στις πληθωρικές δηλώσεις που έκαναν "επί τόπου" και με φρεσκοσκαμένους τους τάφους των θυμάτων και τις εστίες να καπνίζουν πάνω από τα καμένα σπίτια.

Πολύ σύντομα θα εκτιμηθεί και θα μετρηθεί το βάρος της αλήθειας και της αξιοπιστίας των λόγων αυτών, που καταγράφηκαν από τα μέσα ενημέρωσης και αποτελούν πλέον ντοκουμέντα δεσμευτικά, για μιά οριστική λύση των αναπτυξιακών προβλημάτων του Πωγωνίου, τα οποία βγήκαν στην επιφάνεια με την κακή εμπειρία των καταστροφικών και φονικών πυρκαγιών.

***

Η καταγραφή που επιχειρήθηκε με αυτή αναδρομή στο ιστορικό παρελθόν των έργων στο Πωγώνι, αποκάλυψε πως αν τελειώσουν σύντομα τα έργα που εκτελούνται και όσα έχουν αναγγελθεί κατά καιρούς με τις εγκεκριμένες δαπάνες, ελάχιστοι νέοι σχεδιασμοί θα χρειασθούν. Τα λόγια και τα κλάματα τελείωσαν. Ας αρχίσουν τα έργα. Οι τοπικοί άρχοντες ας μελετήσουν τα νέα δεδομένα για μιά συνεργασία και μιά συντονισμένη δράση. Είναι μιά τελευταία ευκαιρία για το Πωγώνι. Η καταστροφή ας αφυπνίσει τους Πωγωνήσιους, που και αυτοί επιμερίζονται ένα μέρος της ευθύνης για μερικά πράγματα που δεν έγιναν και για όσα θα μπορούσαν να γίνουν αλλά δεν υπήρχε η αναγκαία συναίνεση και συναντίληψη.

Η ατυχής συγκυρία των καταστροφών από τις πυρκαγιές αποτελεί μια ευκαιρία για αυτοκριτική και για ένα ξεκίνημα, για μιά άλλη μορφή αντίκρισης της πραγματικότητας και μιάς μορφης άλλης συνεργασίας παραγωγικής και ελπιδοφόρας. Μιάς ελπίδας, που δεν πρέπει να ταφεί στις στάχτες που άφησε αυτή η καταστροφική συμφορά που βρήκε το Πωγώνι.

Κων. Χρ. Κωστούλας
Ιωάννινα
Σεπτέμβριος 2000

Κείμενα νοσταλγίας

Δημοσιευμένα στη "ΝΕΑ ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΠΩΓΩΝΙΟΥ"
Μερικώς διασκευασμένα

Ο καημός της μάνας

Απομεσήμερο. Στο μεσοχώρι, κάτω από τον πλάτανο. Είναι η παρέα των νοσταλγών μιάς εποχής, που όλο και μακραίνει. Όλοι τους περασμένα τα πενήντα χρόνια. Μιάς ζωής, ζυμωμένης με πόνο, ανέχεια, αγωνίες, ελπίδες και προσδοκίες. Ξαναντάμωμα στη μεσημεριάτικη δροσιά του πλάτανου, μετά από χρόνια. Ο Θόδωρος ήρθε για λίγο από τη Νέα Υόρκη. Ο Κώστας από την Αθήνα για σύντομες διακοπές. Ο Μήτσος από τα Γιάννενα. Και ο Θωμάς ριζωμένος στον τόπο. Λίγη μπύρα, λιγοστός ο μεζές. Περισσότερες οι αναμνήσεις. Κι όπως συμβαίνει πάντα στους Πωγωνήσιους, καταφύγιο των αναμνήσεων, το τραγούδι, το μοιρολόι, το κιντόϊ. Το παίρνουμε λιγάκι; Είπε ο Θόδωρος. Όπως παλιά, εκεί κάτω από το λιθάρι. Κι αμέσως έρχονται στο στόμα, οι καημοί και οι απόηχοι μιάς ζωής. Κι ο πιό μακρυνός ταξιδεμένος, ο Θόδωρος, ο Σιώζος όπως ακόμη τον φωνάζουν, αρχίζει με ό,τι πιο πολύ τον δένει με τη φύτρα του, εκεί στην ξενητειά.

Αλησμονώ και χαίρομαι
θυμούμαι και λυπούμαι.
Τι θέλω να φύγω το ταχύ
πάλι, εκεί στα ξένα.

Πόσες φορές να τραγουδήθηκε αυτός ο καημός; Είναι η σκέψη που αγγίζει την ψυχή, στο ξεκίνημα για την ξενητειά.

Θυμήθηκα, λυπήθηκα
θυμούμαι και λυπούμαι.
Θυμήθηκα την ξενητειά
και θέλω να πηγαίνω.

Κοντά στο Θόδωρο, που νοιώθει καυτή τη γεύση της ξενητειάς, και οι άλλοι, ο Κώστας, ο Μήτσος, ο Θωμάς, δίνουν το δικό τους τόνο στο τραγούδι, εξωτερικεύοντας τα δικά τους βιώματα. Κάθε σπίτι έχει το δικό του καημό:

Σήκου μάνα μ' και ζύμωσε
καθάριο παξιμάδι.
Με δάκρυα βάλε το νερό
με δάκρυα ζήμωσέ το.
Και με τ' αναστενάγματα
βάλε φωτιά στο φούρο.
Και παρακάλα το Χριστό
Κι' αυτή την Παναγία
για να μη φύγει ο κερατζής
ακόμα λίγες μέρες.

Ατελείωτες εικόνες ξαναγυρίζουν στη μνήμη του Θόδωρου. Αναρίθμητες σκηνές αναπλάθονται στο κατώφλι της σκέψης των άλλων της συντροφιάς. Ο καθένας, εκεί κάτω από τον βαθύσκιο πλάτανο, αυτό το απομεσήμερο, φέρνει μπροστά του, το δικό του φούρο. Το δικό του ταξιδιώτη. Αλλά πλανιέται και πέρα από τη γενιά του. Πιο πίσω. Σε κάποιες άλλες εποχές που φέρνουν, από στόμα σε στόμα, από γενιά σε γενιά, τη μεγάλη περιπέτεια του ξενητεμού. Αυτό που η παράδοση, τόκανε τραγούδι. Τόκανε μοιρολόγι. Και το τραγούδι συνεχίζεται. Εδώ κάτω από τον πλάτανο με τον πόνο της μάνας.

Με πόνους βάζει το νερό
με δάκρυα το ζυμώνει
και με τ' αναστενάγματα
βάνει φωτιά στο φούρο.

Η τελείωση του τραγουδιού έρχεται με τον καημό της μάνας στην ελπίδα της να αποτρέψει τον ξενητεμό.

΄Αργησε φούρε να καείς
και συ ψωμί να γένεις
για να περάσει η συντροφιά
κι ο γυός μου ν' απομείνει.

Εδώ, στον πλάτανο από κάτω, τούτο το απομεσήμερο του καλοκαιριού, ο Θόδωρος, ο Κώστας, ο Μήτσος κι ο Θωμάς αναβαπτίζονται στη ζωντανή παράδοση, μέσα από τον καημό της μάνας, σ' ένα αντιπροσωπευτικό κομμάτι Πωγωνήσιου τραγουδιού για την ξενητειά. Χαρές και λύπες, πόνοι και καημοί, αντάμωμα και χωρισμός, απογοήτευση και ελπίδες, είναι συμπυκνωμένα, σ' αυτή την ελεγεία της ξενητειάς. Σε λίγες μέρες οι ταξιδιώτες θα φύγουν. Μα κεί, στον πλάτανο, κάτω από τις φυλλωσιές του, θ' ακούγεται η αντιλαλιά από τον καημό της μάνας.

Άργησε φούρε να καείς.....

Αύγουστος 1988

Ο πλάτανος

Στο μεσοχώρι του χωριού μου, έμεινε μόνος ο πλάτανος. Εκεί, βαθειά ριζωμένος, περνάει έναν ακόμη κύκλο ζωής στον κορμό του. Έφυγαν το Φθινόπωρο και οι τελευταίοι ταξιδιώτες. Τους χαιρέτησε ρίχνωντας τα κιτρινισμένα φύλλα του. Χαιρέτησε νωρίτερα και τα τελευταία παιδιά του καλοκαιριού, που του κράτησαν τη ζωηρή συντροφιά, με τις φωνές και τα τραγούδια, κι αυτός τους πρόσφερε με στοργή τη δροσερή σκιά του. Τώρα, νοιώθει μόνος. Τα φύλλα του σκορπίστηκαν από τον αγέρα και φαντάζει ξεπουπουλιασμένος, γυμνός και άχαρος. Πέρασε το καλοκαιρινό μελισσολόι, στις αναμνήσεις του, μιάς αιωνόβιας ζωής. Αχ και να μπορούσε να μολογήσει όσα είδε

κι όσα άκουσε, αυτά τα χρόνια, που στέκει εκεί στο μεσοχώρι! Χαρές και λύπες, λιακάδες και κακοκαιρίες, χειμώνες βαρείς και ανεμοβρόχια. Η ιστορία του χωριού, βουβή κι ανεξήγητη, είναι περασμένη στα κλωνάρια του, στα ζωνάρια του κορμού του. Και τώρα, περνάει έναν ακόμη χειμώνα μόνος του. Χωρίς φωνές παιδιών. Χωρίς τραγούδια και βιολιά. Ο μόνος επισκέπτης που του έμεινε πιστός, ο ταχυδρόμος. Εκεί κάτω από τα μαρμαρωμένα γυμνόκλαδά του, μοιράζονται τα μηνύματα, τα γράμματα, οι επιταγές, οι προσδοκίες και οι ελπίδες, στα λίγα γερόντια που έμειναν. Θάθελα να σιγοκουβεντιάσω λίγο μαζί σου πλάτανε. Να σου πω, πως σε θυμάμαι, έστω κι αν είμαι μακρυά σου. Να σου πω, πως δεν σε ξεχνώ. Πως, κάτω από τα δροσερά σου φυλλώματα πέρασα μερικές από τις συγκινήσεις της παιδικής μου ζωής. Για μένα, το χωριό είσαι συ. Πλειότερο κι απ' το σπίτι μου, θυμάμαι τη σκιά σου, μιά και τα σπουδαιότερα γεγονότα έγιναν κάτω από τα κλωνάρια σου. Όταν τρέχει η μνήμη μου στο χωριό, πρώτα σταματάω στον ίσκιο σου, παίρνω μιά ανάσα, κι αρχίζω μετά το σεργιάνι, ραδίζοντας στις στράτες και στις ρούγες των αναμνήσεων. Ο κύκλος των αναμνήσεων φτιάχνεται γύρω σου, σαν στο στρόγερα του αλωνιού. Γυρίζω, μακραίνω, κονταίνω και πάλι γύρω σου βρίσκομαι, στο μεσοχώρι, στις φυλλωσιές σου, σαν τους καμπαναρίσιους σπουργίτες. Θάθελα κι άλλα να κουβεντιάσω με τον πλάτανο του χωριού μου, αν μπορούσε και κείνος να μου πει, όσα εγώ δεν ξέρω. Εκείνος, θ' αντέξει τα ξεροβόρια και τα ανεμοσούργια. Και θα περιμένει το καλοκαίρι. Θα μας περιμένει πάντα. Θα περιμένει όσους νοιώθουν πως οι ρίζες τους έχουν την ίδια ηλικία με κάποια από τα κλωνάρια του.Ο πλάτανος του χωριού μας. μας περιμένει πάντα.

Νοέμβριος 1988

Στο παραγώνι

Ξαναβρέθηκα χειμωνιάτικα στο πατρικό μου σπιτι, στο χωριό. Το κρύο με έφερε κοντά στο τζάκι. Άναψα φωτιά, με παλιά κούτσουρα από μεροδένδρι κι ακούμπησα εκεί στο μιντέρι, δίπλα στο παραγώνι. Νύχτωσε, έσβησα το φως, και καθώς οι ανταύγειες από τις φλόγες του τζακιού τρεμόπαιζαν στους τοίχους, η σκέψη άρχισε ένα ταξείδι γυρισμού στα περασμένα. Σ' αυτό το παραγώνι, στην παραστιά, έγιναν οι πρώτες καταγραφές της παιδικής μνήμης. Κουρνιασμένα, μικρά παιδιά, δίπλα στη φωτιά, καθισμένα στις βελέντζες, ακούγαμε τις κουβέντες των μεγάλων. Οι δυσκολίες της ζωής, οι φόβοι, οι αγωνίες, οι ελπίδες, πέρασαν στη μνήμη, μαζί με το παιχνίδισμα της φλόγας και τη ζεστασιά της θράκας. Εκεί, στην παραστιά, ακούσαμε τα πρώτα παραμύθια απ' τη γιαγιά, για ξωτικά, νεράιδες, βασιλόπουλα και δράκους. Τα χειμωνιάτικα βράδια, εκεί περνούσαμε, πολλές φορές, ευχάριστα με τραγούδια και αινίγματα, και νόστιμα με κάστανα ψητά, συκομαϊδες, και κάλοψες κάχτες. Στη στιά, πάνω στην καμένη μαυρόπλακα, έφτιαχνε η μάνα τις αλαγγίτες, τα σπάργανα του Χριστού. Κι εκεί, πάνω στις φλόγες της φωτιάς, χοροπηδούσαν τα καλαμποκόσπορα, μέσα στο ντριμόνι, για να βγουν σε λίγο, άσπρες παπαδίτσες, νόστιμες και χορταστικές. Κι όταν τα ξύλα στη φωτιά τριζοβολούσαν και σφύριζαν, τάκουγε η γιαγιά με αγωνία και μονο-λογούσε: "Αχ, ποιός μας κουβεντιάζει στα ξένα; Τί να κάνουν οι ξένοι μας εκεί μακρυά;" σταυροκοπιώνταν κατά το κονοστάσι και παρακαλούσε την Παναγιά: "Παναγιά μου να τους έχεις γερούς". Σ αυτή τη γωνιά περνούσε η οικογένεια τα παγωμένα βράδια, κι εκεί κάτω απ' τ' αδύνατο φως του λαδολύχναρου, οι γυναίκες έγνεθαν, έπλεκαν, και μεις τα παιδιά παίζαμε τις γκουγκουβάσιες. Πόσες και πόσες στιγμές, δεν πέρασαν δίπλα στο παραγώνι, και πόσες φορές δεν αποκοιμηθήκαμε εκεί, στη ζεστή αγκαλιά του, κεντώντας τα όνειρά μας και χτίζοντας τις προσδοκίες μας;

Το τζάκι, το παραγώνι, η παραστιά, είναι βιβλίο με αναμνήσεις μιάς ζωής, που πέρασε και που ξαναγυρίζει, καθώς οι σκιές από τις φλόγες του ανεβοκατεβαίνουν κι απόψε στους τοίχους, και ο αγέρας έξω λυσσομανάει χτυπώντας τις λαμαρίνες στο γειτονικό ερειπωμένο σπίτι.

Κι έτσι, όπως τριζοβολούν και σφυρίζουν τα αναμένα κούτσουρα, νοιώθω πως παίρνω κι εγώ κάποιο μήνυμα, εδώ, δίπλα στο παραγώνι, στη γλύκα των αναμνήσεων, έτοιμος ν' αποκοιμηθώ πάνω στην τσέργα και στη θαλπωρή της αγκαλιάς του.

Γενάρης 1989.

Εκείνο το Πάσχα

Εκείνο το Πάσχα! Ποιό Πάσχα; Ποιός θυμάται πότε ήταν; Αλλά και ποιός το ξεχνάει; Είναι το Πάσχα των παιδικών χρόνων. Στο χωριό, στα γονικά, κοντά στον παππού και στη γιαγιά. Κοντά στους φίλους και γνωστούς. Δίπλα στα αγαπημένα πράγματα που η πρώτη μνήμη της παιδικής ηλικίας έχει καταγράψει.

Εκείνο το Πάσχα, που πρόσμενε η παιδική ψυχή, μέρα χαρμόσυνη, μέρα χαράς, μέρα λύτρωσης. Την Πασχαλιά! Τη Λαμπρή, που αναπλάθει νοσταλγικά κάθε φορά, που η σκέψη θέλει να βρεί καταφύγιο και να αντλήσει δύναμη στην απανδοχή της ελπίδας για ζωή, για δημιουργία. Ο θάνατος, η ταφή, η Ανάσταση, η προσδοκία της χαράς και του καλύτερου. Αυτό το ταξείδι της επιστροφής, το αποζητάει κάθε χρόνο η ψυχή μας, καθώς πλησιάζει η Πασχαλιά. Κι όταν δεν γίνεται πραγματικότητα, το μεταθέτει για τον άλλο χρόνο, ανανεώνοντας τις ελπίδες. Η σκέψη όμως, έχει κάνει το δικό της ταξείδι σε κείνο το Πάσχα, στο χωριό, στα

γονικά. Ζεί τη Μεγάλη Εβδομάδα σε κάποιο στασίδι της Εκκλησίας. Κάνει Ανάσταση στην αυλή της Εκκλησίας, και ανανεώνει και ξαναφρεσκάρει τις παιδικές αναμνήσεις.

Εκείνο το Πάσχα! Ποιός δεν το θυμάται; Όποια ηλικία κι αν έχει. Όσο μακρυά κι αν βρίσκεται. Εκείνο το Πάσχα, των παιδικών αναμνήσεων, ξαναφωλιάζει και φέτος και πάλι στη σκέψη, είτε βρεθούμε στο χωριό, είτε είμαστε μακρυά. Και θα ξανανταμώσουμε εκεί με τη σκέψη, με τις αναμνήσεις, με την ελπίδα πως θα αξιωθούμε να γιορτάσουμε σαν εκείνο το Πάσχα. Εκεί, στην Ανάσταση, θα ξανασμίξουμε, όπως εκείνο το Πάσχα, θα κοινωνήσουμε στο ποτήρι της αγάπης και θα ανταλλάξουμε, σαν τότε, ευχές καρδιάς.

Καλό ταξείδι για κείνο το Πάσχα των παιδικών μας αναμνήσεων, στο χωριό, στις ρίζες.

Καλή αντάμωση και καλή Ανάσταση.

Απρίλης 1989

Νύχτες τ' Αλωνάρη

Λιγάκι αργά, μετά τις 11 το βράδυ, επιστρέφοντας από το πανηγύρι της Βάλτιστας, βρέθηκα στο πατρικό μου σπίτι. Νύχτα αστρόφεγγη, μιά και το φεγγάρι είχε χαθεί πίσω από το Μπόζοβο. Μιά νύχτα τ' Αλωνάρη, με τη γαλήνη της ηρεμίας και μακρυά από τη βοή του πολιτισμού. Καθώς κάθησα στη μικρή βεράντα του σπιτιού, ένοιωσα να με λούζει το αγιάζι της νύχτας. Καθάριος ο ουρανός, γεμάτος από αστέρια που, καθώς τα βλέπεις θαυμάζεις το μεγαλείο της φύσης, το θαύμα της Δημιουργίας. Ο Γαλαξίας, το ζωνάρι τ' ουρανού όπως το θέλει ο λαός μας, διατρέχει το στερέωμα με τα εκατομμύρια αστεράκια. Και πάνω κεί, οι

χαρακτη-ριστικοί σχηματισμοί των αστερισμών. Η Πούλια, ο Περσέας, η Μεγάλη Άρκτος, ο Πολικός και ο ωραιότερος όλων, ο Ωρίωνας, και τόσοι άλλοι, που αρμονικά ταξιδεύουν αιώνες, και γεμίζουν τις παραδόσεις και τους θρύλους του λαού μας.

Η στίλβη, το τρεμούλιασμα των άστρων, κάνει το στερέωμα να τρεμοπαίζει στο ρυθμό μιας ουράνιας μουσικής, καθώς φαίνεται, πως, μυριάδες μηνύματα τρέχουν ασταμάτητα στο απέραντο διάστημα, από άγνωστους κόσμους.

Από μακρυά, ακούγεται η φωνή του Γκιώνη, που ψάχνει ακόμη να βρεί τον χαμένο αδελφό του. Οι κωλοφωτιές, οι λαμπακίτσες που τρέχαμε μικρά παιδιά να πιάσουμε μέσα στο σκοτάδι της νύχτας, πετούν σαν τρελές εδώ και κεί, παίζοντας το δικό τους ερωτικό παιχνίδι. Τα κικίδια, γεμίζουν τον αέρα με μιά μουσική υπόκρουση. Κάπου - κάπου, ακούγεται και το αλύχτισμα κάποιου σκύλου, ενοχλημένου από κάποιο ζούδιο.

Νύχτες τ' Αλωνάρη, και οι αναμνήσεις γυρίζουν στα δύσκολα χρόνια, τότε που κοιμόμασταν στ' αλώνια, δίπλα στα δεμάτια, που την άλλη μέρα θα αλωνίζαμε. Κι αυτή τη νύχτα, καθώς η μνήμη ανακατεύει τα περασμένα με τα σημερινά, αναλογίζεσαι τον κύκλο της ζωής στο μύλο του χρόνου.

Η νύχτα τούτη τ' Αλωνάρη, χωρίς αλώνια πλέον, χωρίς αλωνίσματα και αγωνία, για τη σοδειά και την επιβίωση, γίνεται ώρα περισυλλογής και σκέψης, αναπόλησης και επιστροφής.

Επιστροφής στη φύση, επιστροφής στις ρίζες. Είναι κι αυτή μιά νύχτα τ' Αλωνάρη, δίπλα στις άλλες. Είναι και αυτή μιά ανάμνηση για αύριο, για του χρόνου. Ελπίδα επιστροφής κάθε χρόνο, στο περιβόλι της θύμησης, στη μαγεία της νοσταλγίας.

Ιούλιος 1989

Στ' αμπέλι

Επιστροφή στα όνειρα

Τέλη Αυγούστου, άρχιζαν να "λιαρίζουν" τα μαύρα σταφύλια στ αμπέλια και να γλυκίζουν κάποιες ρόγες από τη ντεμπίνα. Τα πουλιά και τα ζουλάπια διεκδικούσαν το μερτικό τους. Και τα ζωηρά παιδιά, πηδούσαν τους φράχτες ή έκαναν "πορειές", για να ξηβεντιάσουν τα πρώϊμα σταφύλια. Αρχές Σεπτέμβρη, έμπαιναν οι δραγάτες για να φυλάξουν τα αμπέλια. Διάλεγαν τη βίγλα τους, για να τα επιβλέπουν, και έφτιαχναν εκεί τη τσαντόρα τους, για σκιά και προστασία από τον καιρό.

Το δικό μας αμπέλι, μαζί με μερικά άλλα, ήταν λίγο ξέμακρα. Εξω από το πεδίο επίβλεψης των δραγατών. Ετσι, η φύλαξη γινόταν από τους ιδιοκτήτες. Αναλαμβάναμε μόνοι μας το ρόλο του δραγάτη. Φτιάξαμε τη τσαντόρα μας μέσα στο αμπέλι, με φτέρες και κουρελούδες, και εγκατασταθήκαμε στ' αμπέλι. Κι εκεί, περάσαμε πάνω από 20 μέρες μέχρι τον τρύγο. Το ίδιο έκαναν και οι άλλοι γείτονες, ο καθένας στο αμπέλι του. Σ' ένα λοφάκι, που δέσποζε στην περιοχή μας, φτιάχναμε και μιά κοινή τσαντόρα. Από κεί επιβλέπαμε τα αμπέλια μας την ημέρα, ενώ κάποιοι μπορούσαν να απουσιάζουν στο χωριό για άλλες δουλειές. Εκεί περασα κι εγώ, μικρός, μερικές χρονιές φυλάγοντας το αμπέλι κοντά στον παππού μου.

Διορθώναμε τους φράχτες, κλείναμε τις πορειές και φυλάγαμε το αμπέλι μέρα και νύχτα. Όταν τα σταφύλια γίνονταν πιο ώριμα εμφανίζονταν και κανένας κλέφτης, με καλάθι ή με σακκούλι. Η κλεψιά ήταν και λίγο παληκαριά, αξιάδα. Οι μέρες που πέρασα στη φύλαξη του αμπελιού, μένουν πράγματι αλησμόνητες. Η προσοχή και η οξύτητα των αισθήσεων, δοκιμάζονταν όλη την ημέρα. Και τη νύχτα ακόμη, ο κάθε θόρυβος ήταν αφορμή για εγρήγορση. Κι ο παππούς, ήταν ο δάσκαλος. "πρόσεχε, από δώ μπορούν να μπούν, πηδώντας τον φράχτη. Να βάλλουμε καμιά βατιά. Εκεί μπορεί να κάνουν πορειά, κάτω από τη συκιά. Τα

ζουλάπια προτιμούν από κει που δεν φυσάει". Αυτά και άλλα πολλά, συνδυασμένα με παλιές ιστορίες και ανέκδοτα, κρατούσαν το μυαλό ξύπνιο, μέρα και νύχτα.

Έκεί πήρα και τα πρώτα μαθήματα λαϊκής μετεωρολογίας: "Αύριο θα κρυώσει ο καιρός. Βλέπεις; Το φεγγάρι έχει κύκλο". Αργότερα κάπου διάβασα και το σχετικό δίστιχο:

Του ήλιου κύκλος άνοιξη
του φεγγαριού χειμώνας,

Πολλές φορές πάλι, μου έλεγε: "να συγυρίσουμε τη τσαντόρα. Μπορεί να βρέξει. Βλέπεις, το φεγγάρι κρατάει νερό". Και μου θύμιζε μιά κουβέντα λαϊκής σοφίας, όπως την είχε ακούσει από
ναυτικό στην Πόλη.

Όρθιο το φεγγάρι; δίπλα ο καπετάνιος.
Δίπλα το φεγγάρι; Όρθιος ο καπετάνιος.

Στις ξάστερες βραδιές, γινόταν και μάθημα αστρονομίας. Τότε πρωτόμαθα για την Πούλια, την Αλετροπόδα, τον Αυγερινό, τον Αποσπερίτη και τ' άχυρα του ουρανού. Πολλές φορές, που η έγνοια με κρατούσε ξάγρυπνο, μετρούσα τ' αστέρια από τ' ανοίγματα της τζαντόρας."Σκεπάσου καλά τη νύχτα, τ' αγιάζι δεν χαρίζει", άκουγα τη φωνή του παππού, καθώς και κείνος λαγοκοιμόταν.

Το κάθε κλήμα, το γνώριζε καλά ο παππούς. Ήξερε, που ήταν, την ποικιλία και πόσα σταφύλια είχε. Το τελευταίο μούκανε εντύπωση. Πώς θυμάται πόσα σταφύλια είχε; Όταν τον ρώτησα, μου είπε το μυστικό. Κάτω από κάθε κλήμα, μάζευε σε σωρό τόσα πετραδάκια, όσα σταφύλια είχε. Έτσι καταλάβαινε αν μας έκλεψαν, κι αν εγώ, έφαγα κάποιο σταφύλι, που ωρίμασε γρήγορα.

Μιά φορά την ημέρα, πήγαινα στο χωριό, στο σπίτι. Έκανα τη διαδρομή, κάπου δυό χιλιόμετρα, ξυπόλητος, για να μη χαλάσω τα σαντάλια μου. Έφερνα λίγο φαγητό ή σιλίρα στο κλειδοπίνακο, ψωμί και κανένα κομμάτι κασιόπιττα. Πήγαινα στο σπίτι, κανένα σύκο και κανένα

ζαρζαβατικό που παίρναμε πρωϊ - πρωϊ από τους Αργυροχωρίτες κηπουρούς, που περνούσαν για τα χωριά.

Τα απογεύματα, μαζευόμασταν, όλη η γειτονιά, στην κοινή τσαντόρα στο λόφο. Εκεί περνούσαμε μέχρι αργά το βράδυ, κουβεντιάζοντας, μέχρι που πήγαινε ο καθένας στ' αμπέλι του. Καμιά φορά ψήναμε και κανένα αστάκι καλαμποκιού στη φωτιά. Εκεί, άκουσα πολλά και πολλές παλιές ιστορίες. Όλη η ζωή των μεγάλων γέμιζε το βιβλίο της μνήμης μου. Μαζί γινόταν, σιγά - σιγά και η ένταξή μου στη μικρή κοινωνία του χωριού, καθώς γινόμουν κοινωνός της συμπεριφοράς των ανθρώπων, των ηθών, των συνηθειών, του χαρακτήρα και των αντιδράσεων των ανθρώπων γύρω μου. Ιστορίες αστείες, πειρακτικές, σκανδαλιάρικες, διαδέχονταν η μία την άλλη, ανακατεμένες με ανέκδοτα, παροιμίες και λαϊκή σοφία. Κάπου - κάπου, έπαιρναν και κανένα τραγούδι. Εκεί ήταν, ο μπάρμπα - Σπύρος ο παππούς μου, ο Νάσιος, ο Κανάρης, ο Κλής, ο Γιάννης κι ο πιο ξέμακρος ο μπάρμπα Ζαχαρίας. Πολλές φορές κάθονταν μαζί μας κι' ο γέρο Λάμπρος, όταν το μικρό κοπάδι του σκάριζε γύρω από τ' αμπέλια. Η συναυλία των κουδουνιών, το μακρινό γαύγισμα κάποιου σκύλου, μαζί με την βραδινή αναζήτηση του Γκιώνη, έχουν αφήσει τις πιο νοσταλγικές ηχητικές αναμνήσεις.

Οι μέρες στ' αμπέλι, έρχονται πολλές φορές στη σκέψη μου. Αναμνήσεις ανακατεμένες και ζυμωμένες με τις ανησυχίες του μικρού παιδιού, τις αναζητήσεις, τις προσδοκίες και τα όνειρα. Στ' αμπέλι, αυτές τις μέρες, ωρίμαζε η σκέψη του μικρού παιδιού, καθώς ωρίμαζε ρόγα - ρόγα το σταφύλι, και πλούτιζε τη γνώση και την πείρα. Περνούσε ακόμη στη λογική, η υπομονή και επιμονή, ακούγοντας συχνά από τον παππού την παροιμία:

αγάλι - αγάλι φύτευε, αμπελουργός αμπέλι
αγάλι - αγάλι γίνεται η αγουρίδα μέλι.

Τώρα, τ' αμπέλι δεν υπάρχει. Χάθηκαν τα κλήματα μέσα στις βουρβουλιές και τ' αγριόχορτα. Κάθε φορά όμως που περνάω, κάθε Σεπτέμβρη, το βλέπω. Βλέπω τη θέση που στήναμε την τσαντόρα, και αφήνω τη σκέψη μου να κάνει το

ταξείδι στο χρόνο, πίσω, εκεί που έχτιζα τα όνειρα και κεντούσα τις ελπίδες, για να τα κρατώ και σήμερα ζωντανά. Είναι η ευτυχία να ξαναζείς τα όνειρα!

Σεπτέμβριος 1989

Ένα πρωϊνό

η ομορφιά που χάθηκε

Πάνε πολλά χρόνια από τότε. Ήταν την άνοιξη του 1958. Ένα Κυριακάτικο πρωϊνό. Ταξείδευα με το πρώτο πρωινό λεωφορείο, από Γιάννενα για Πωγωνιανή. Μιά ανοιξιάτικη μέρα άρχιζε με τη φρεσκάδα της, την πρωινή δροσιά και τη μαγεία της εποχής, στο ήρεμο τοπίο που κυριαρχεί η βελανιδιά. Περνώντας τη γέφυρα των Αγίων, και πλησιάζοντας προς τη λίμνη της Ζαραβίνας, οι πρώιμες κουτσουπιές χάραζαν τις μωβ πινελιές, στο χλωρό πράσινο και στα γύρω λιβάδια, τονίζονταν τα πρώτα πολύχρωμα ανοιξιάτικα ταπέτα.

Στο ύψος της λίμνης, το γύρω τοπίο διαγράφονταν σαν σε καθρέπτη, πάνω στην ήρεμη και ακύμαντη επιφάνεια του νερού της πρωινής γαλήνης.Τα γύρω δασωμένα βουνά, καθρεφτίζονταν πάνω στη λίμνη, με τέτοια καθαρότητα, που δεν ξεχώριζε το είδωλο από το πραγματικό. Η λίμνη και το περιβάλλον της, αυτή την εποχή, μοιάζει με έναν τεράστιο ζωγραφικό πίνακα. Ένα μεγάλο ταπισερί. Ένα μαγευτικό πόστερ. Και είναι η έκπληξη που δοκιμάζει ο επισκέπτης αυτής της ακρινής περιοχής, καθώς βγαίνει απότομα στη στροφή και αντικρύζει τη λίμνη. Την είχα δεί πολλές φορές τη λίμνη της Ζαραβίνας. Όλες τις ώρες της ημέρας και όλες τις εποχές. Και κάθε φορά, φορούσε και καινούργια ομορφιά. Όμως τουτο το πρωϊνό, είχε τη δική του έκπληξη.

Είχε την αναπάντεχη δική του ομορφιά, που δεν είχα συναντήσει άλλη φορά.

Έτσι, καθώς το λεωφορείο αγκομαχούσε για να προχωρήσει, και ο οδηγός προσπαθούσε να αποφύγει τις λακκούβες του χωματόδρομου, εμείς απορροφηθήκαμε κοιτάζοντας την ηρεμη λίμνη, με τις καλαμιές και τα γύρω βουνά να καθεφτίζονται φιλάρεσκα πάνω της. Και τότε συνέβη το αναπάντεχο. Το λεωφορείο φρενάρισε απότομα και σταμάτησε. Ανησυχήσαμε, και όλοι κοιτάξαμε μπροστά να δούμε τί συμβαίνει. Λίγα μέτρα μπροστά μας, στη μέση του δρόμου, στεκόταν ένα όμορφο ζαρκάδι! Σταμάτησε και κείνο και μας κοίταγε με στραμένο το κεφάλι του σε μας. Ήταν ένα αρσενικό ζαρκάδι με τα διχαλωτά του κέρατα, Γυαλισμένο το καστανόχρωμο τρίχωμά του, φάνταζε σαν ζωγραφιά που συμπλήρωνε την ομορφιά του ανοιξιάτικου τοπίου. Φαινόταν ήρεμο και καθόλου φοβισμένο. Περήφανο και αγέρωχο. Εμείς άφωνοι, από την ομορφιά και τη χάρη του, σηκωθήκαμε από τα καθίσματα, για να το δούμε και να το χορτάσουμε. Πολλοί από μας, έβλεπαν για πρώτη φορά ζαρκάδι και το απολάμβαναν με θαυμασμό. Εκείνο, μας κοίταξε για λίγο και μετά πήρε το μονοπάτι για τη Ρονίτσα. Το παρακολουθήσαμε μέχρι που χάθηκε μέσα στην πυκνή βλάστηση. "Κατέβηκε να πιεί νερό στη λίμνη", μας είπε ο οδηγός, "συχνά το πρωϊ συναντούμε ζαρκάδια εδώ δίπλα στη λίμνη".

Ήταν τότε, την άνοιξη του 1958. Ένα πρωϊνό στις όχθες της λίμνης Ζαραβίνας. Μιά ομορφιά, που κι άλλοι, σαν και μας, πρωϊνοί ταξειδιώτες, γνώρισαν και χάρηκαν. Μιά ομορφιά που χάθηκε, και φτώχηνε ο τόπος μας. Και καθώς τώρα, η φτωχή επαρχία μας ψάχνει να βρεί κάπου να στηριχθεί, για να μη σβήσει, σκέφτομαι με θλίψη αυτόν τον πλούτο που αφήσαμε να χαθεί.

Το 1985, το χειμώνα, ταξιδεύοντας από το Στρασβούργο της Γαλλίας προς Μπάντεν-Μπάντεν της Δ. Γερμανίας με το λεωφορείο, διέκρινα μέσα στο κατάλευκο χιονισμένο τοπίο, τις λεπτές και χαριτωμένες σιλουέτες των

ζαρκαδιών σε κάποιες ταϊστρες, όπου οι εκεί άνθρωποι φρόντισαν να εξασφαλίσουν τροφή για τα ζαρκάδια.

Θυμήθηκα το ζαρκάδι της Ζαραβίνας. Κι αναλογίστηκα, πόσο προνοητικοί από μας είναι οι Ευρωπαίοι, που φροντίζουν να διατηρούν αυτή την ομορφιά του δάσους. Και σκέφτηκα, πόσο μας κοστίζει, να πηγαίνουμε εκεί για να δούμε, μαζί με τον πλούτο που κατάκτησαν με την μεθοδική δουλειά, και τις ομορφιές, που εμείς χωρίς σκέψη και φρόνηση, αφήσαμε να χαθούν από την αυλή μας, από το τόσο ωραίο περιβάλλον μας. Το ζαρκάδι της Ζαραβίνας εκείνου του πρωινού, είναι από τις ευχάριστες και έντονες εικόνες που διατηρεί η μνήμη αναλλοίωτες. Τόσο, που κάθε φορά που περνάω από τη λίμνη, έχω μιά κρυφή ελπίδα πως θα το ξανασυναντήσω.

Μάρτιος 1990.

Η λάμπα μου

Ήταν η ώρα του διαβάσματος, καθώς σουρούπωνε και άρχιζε νωρίς η νύχτα. Μόνος βοηθός, και πολύτιμος συνεργάτης, ήταν η λάμπα του πετρελαίου. Την πρόσεχα σαν τα μάτια μου, γιατί, κι αυτή, πρόσεχε τα μάτια μου. Την περιποιώμουν και την προστάτευα, γιατί χωρίς αυτή θα είμουν στα σκοτάδια της νύχτας και στα σκοτάδια της αμάθειας. Κάθε φορά που τη βλέπω στο τζάκι του πατρογονικού μου σπιτιού, της απονέμω τον πρέποντα σεβασμό. Έχει κι αυτή την ταυτότητά της. Είναι "η λάμπα μου", η φωτοδότρα!

Η προετοιμασία της ήταν μιά ιεροτελεστία. Το λαμπόγυαλο, λεπτό και εύθραυστο, ήθελε το απαλό και

προσεκτικό πιάσιμο. Και το καθάρισμά του, από την καπνιά της φλόγας, ήθελε μια δεξιοτεχνία, που δεν ήταν τόσο εύκολη και ακίνδυνη, για το γυαλί και τα χέρια. Με προσοχή έβαζα το μαλακό πανί μέσα και τα δυό δάκτυλα, για καθάρισμα, και με ακρίβεια και προσοχή, το βοηθούσα με το αδράχτι της γιαγιάς, να περάσει στο πιό στενό μέρος. Το χουχούλιασμα με το χνούτο, ήταν για την τελική φάση, για να φύγουν και οι τελευταίοι λεκέδες καπνιάς. Με το εξωτερικό καθάρισμα το λαμπόγυαλο ήταν έτοιμο. Μετά ήταν, το καθάρισμα και το κόψιμο του φυτιλιού. Με ακρίβεια τρίχας, για να έχει η φλόγα, κανονικό και συμμετρικό σχήμα και καλή απόδοση φωτισμού. Το άναμμα, με χαμηλή φλόγα στην αρχή, και η προσεκτική τοποθέτηση του γυαλιού, ήταν στην τελευταία φάση μιάς μυσταγωγίας που έδινε το καλύτερο αποτέλεσμα φωτισμού.

Η τοποθέτηση μιάς φουρκέτα στην κορυφή του γυαλιού, καβάλα στα χείλη του, έδινε ένα βαθμό ασφάλειας από τον κίνδυνο απότομης διαστολής από τη θερμότητα. Και η λάμπα ήταν έτοιμη, για το διάβασμα.

Καλιώρα, διάβαζα Φυσική, το κεφάλαιο του Ηλεκτρισμού, και το μάθημα για τη λυχνία του Έντισον, του μεγάλου αυτού εφευρέτη και ευεργέτη της ανθρωπότητας. Έβλεπα στο βιβλίο, τη φωτογραφία λυχνίας με γυαλί, τη βάση και το σύρμα βολφραμίου, και προσπαθούσα να φανταστώ το μέγεθος που είχε, και το φως που έδινε. Εκεί στο χωριό, δεν είχα δεί τέτοιο πράγμα.

Η φαντασία δούλευε, καθώς κάθε τόσο έρριχνα μιά ματιά στην πολύτιμη σύντροφο, στη λάμπα μου, για να δώ, αν καίει καλά κι αν έχει ακόμη πετρέλαιο για να συνεχίσω το διάβασμα. Και η βραδιά προχωρούσε μελετώντας και ξεφυλλίζοντας τον ηλεκτρισμό, τη νέα αυτή γνώση, που θάδιωχνε κάποτε τα σκοτάδια μου, αλλά και τη λάμπα μου. Η φαντασία, μαζί με την περιέργεια, έκαναν ταξείδι στη μεγάλη πόλη, που δεν είχαν πλέον λάμπες πετρελαίου, και τη θέση τους είχε πάρει η λυχνία του Έντισον. Η λάμπα μου όμως ήταν εκεί. Και μούλεγε: "διάβασε, φωτίσου κι ας μου φύγεις κάποτε". Τα μάτια μου πονούσαν. Τάτριψα με τα

δάκτυλά μου. Μα η ώρα περνούσε. Κάπου στα μεσάνυχτα άκουσα τον κόκκορα που "χτυπούσε" το ρολόγι του. Ήταν η ώρα για ύπνο. Χαμήλωσα το φυτίλι, φύσηξα απ' την κορυφή του γυαλιού, η λαμπα μου έσβησε, κουκουλώθηκα από τα σκοτάδια, κι έπεσα στην αγκαλιά του Μορφέως. Τώρα, κάθε φορά που κόβεται το ρεύμα, ανάβω τη λάμπα μου, και τελευταία, ξαναβρέθηκα πολλές φορές συντροφιά της, διαβάζοντας τα νέα για το πετρέλαιο, τις απεργίες και τον κίνδυνο του μπλάκ - άουτ. Η λάμπα μου, η συντρόφισσά μου των παιδικών μου χρόνων, μου προσφέρει ξανά το χλωμό της φως, και μου γεμίζει τη σκέψη με τις γλυκειές αναμνήσεις, μιά εποχής ονείρων ζωής για περισσότερο φως. Η λάμπα μου ήρθε πάλι στη ζωή μου. Σαν ανάμνηση και σαν γεγονός.

Σεπτέμβριος 1990